

รายงานการวิจัย
เรื่อง

รัฐศาสตร์วัฒนธรรม: แนวคิด หลักการและกระบวนทัศน์
เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย
Cultural Politics: Concept Principle and Paradigm
for Democratic Development

โดย

พระเดชขจร ขนติธโร (ภุทธิพย์)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760142

รายงานฉบับสมบูรณ์
เรื่อง

รัฐศาสตร์วัฒนธรรม: แนวคิด หลักการและกระบวนการทัศน์
เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย

โดย
พระเดชขจร ขนฺติธโร (ภุทธิพย์)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760142

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report
Cultural Politics: Concept Principle and Paradigm
for Democratic Development

Funded by Mahachulalongkornrajavidhayala University
MCU RS 610760142
Copyrighted by Mahachulalongkornrajavidhayala University
บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นแนวคิดที่เอื้อต่อการพัฒนา
ระบอบประชาธิปไตยไทย เพราะรัฐศาสตร์วัฒนธรรมมีผลต่อโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมือง

ของประชาชน งานวิจัยนี้เป็นการค้นคว้าหาความรู้แบบคุณภาพและมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือเพื่อศึกษาแนวคิด หลักการและกระบวนการทัศน์รัฐศาสตร์วัฒนธรรมเป็นประการแรก ประการต่อมาเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย และประการสุดท้ายก็เพื่อวิเคราะห์กระบวนการทัศน์ทางรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตย

จากผลการวิจัยพบว่า แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่สามารถมองผ่านมิติเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับการตีค่าจากสังคมทั้งที่เป็นกิจกรรมหลักและกิจกรรมย่อยของมนุษย์ ซึ่งความเชื่อในระบอบประชาธิปไตยก็เป็นกิจกรรมหนึ่งที่สังคมพิสูจน์ได้แล้วว่า สามารถช่วยหล่อหลอมประชาชนในรัฐให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุขมากที่สุด กระบวนทัศน์นี้จะช่วยเพิ่มบทบาทของประชาชนให้มีอำนาจในการต่อรองกับภาครัฐมากขึ้นในยุคหลังสมัยใหม่ทุกวันนี้ กลุ่มคนชายขอบทุกกลุ่มทั้งที่เป็นคนต่างเชื้อชาติ คนรักร่วมเพศ หรือคนลี้ภัยสงคราม เป็นอาทิ สมควรยั้งแล้วที่รัฐควรจะคำนึงถึงให้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายด้านมนุษยธรรมที่รัฐจะต้องให้การสนับสนุน จากนั้นรัฐก็สามารถที่จะพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นลำดับต่อไปได้ ด้วยตรรกะที่สมเหตุสมผลเช่นนี้ ดังนั้นจึงถือได้ว่าความสัมพันธ์ของแนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยนั้นสามารถพัฒนาควบคู่ไปด้วยกันได้ การดำรงชีวิตภายใต้แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยในยุคหลังสมัยใหม่จะต้องได้รับการศึกษาด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้องเพื่อเสริมสำนึกในการปกครอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยวิธี “ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือหรือถกเถียง” เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ดีที่สุดที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพประชาธิปไตยของไทยให้สูงขึ้น เพื่อการเป็น “อภิวัดน์พลเมือง” ตามครรลองประชาธิปไตยสากล

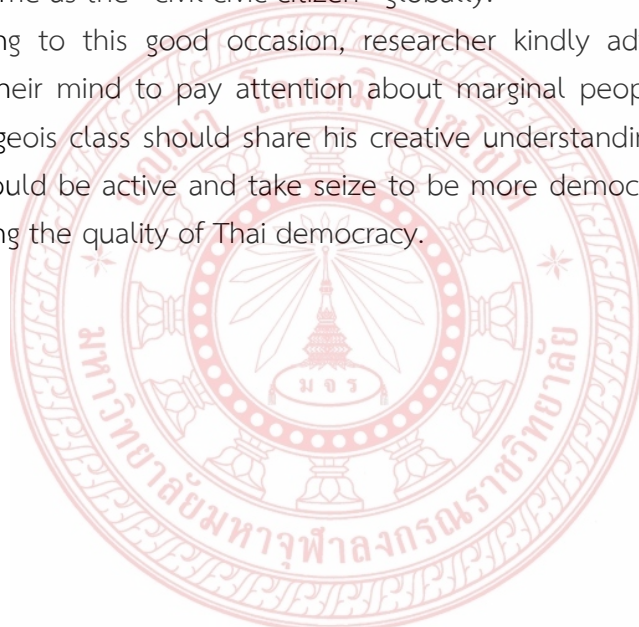
ในโอกาสที่ดีเช่นนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอแนะนำให้ชนชั้นนำเปิดใจรับฟังมุมมองที่แตกต่างของคนชายขอบให้มากขึ้น ชนชั้นกลางก็แบ่งปันความเข้าใจหลักประชาธิปไตยที่สร้างสรรค์ให้กับชนชั้นล่าง ส่วนชนชั้นล่างก็ต้องตื่นตัวและฉกฉวยโอกาสที่จะเข้าถึงการเป็นผู้มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการเมืองไทยให้เข้มแข็งสืบไป

Abstract

This research was based on the cultural politics perspective that is charitable to develop Thai democracy because this political ideology impacts on its structure and political behavior. This research is qualitative method and there are 3 objectives such as firstly to acknowledge cultural politics upon the concept principle and paradigm for democratic development, secondly to study the relation between cultural politics and democratic development, finally to analyze the paradigm of cultural politics and democratic development.

According to the research, it found out that cultural politics was informed by culture's view both main and subordinate manners which democratic beliefs have been already socialized by their society. This paradigm is to uprise the negotiation of marginal people in this postmodernism period. Groups of people include racism, homosexuality, or refugee are suitable for government to consider mostly. Especially for the human right policy is officially needed. Then state can realize about the democratization state. So the cultural politics and democratic development can be developed together. Living beyond the cultural politics for democratic development in postmodernism is educated in the right democracy's information for more consciousness. The deliberative democracy is one of best way to develop the democracy regime as the "civil civic citizen" globally.

Regarding to this good occasion, researcher kindly advise that elite class should open their mind to pay attention about marginal people's attitude. In this case, the bourgeois class should share his creative understanding to the lower. The lower class should be active and take seize to be more democratic political culture for strengthening the quality of Thai democracy.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยในครั้งนี้ถือว่าเป็นการวิจัยระดับมหภาคที่มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย และได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ซึ่งนับได้ว่าเป็นแรงผลักดันเชิงบวก (Positive Support) ที่ช่วยสนับสนุนงานวิจัยให้เกิดองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเปรียบเหมือนแรงบันดาลใจที่ยอดเยี่ยมในการสร้างความอยากรู้อยากเห็นให้เกิดขึ้นจนนำมาสู่งานวิจัยครั้งนี้ด้วย

การทำงานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะได้รับคำชี้แนะที่มีคุณค่ายิ่งจากท่านเจ้าคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต ดร. (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ดร.) ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และพระมหาบุญเลิศ อินทปัญญา รัต. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ฝ่ายวิชาการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงานใหญ่ ที่ได้จุดประกายความคิดให้กำเนิดผลงานชิ้นสำคัญนี้

ขอกราบถวายความเคารพอย่างสูงยิ่งต่อพระเดชพระคุณพระราชาธิบดีนาถกรณม์ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวหนองคายรู้จักกันดี ในนาม ท่านเจ้าคุณน้อย ที่ได้อนุเคราะห์และเปิดโอกาสให้คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยได้เข้าถึงการ พัฒนาศักยภาพและเพิ่มเติมความรู้เชิงวิชาการ อีกทั้งยังขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการทุกๆ ท่านที่เสียสละเวลาให้สัมภาษณ์จนเกิดองค์ความรู้ที่จะสามารถต่อยอด ให้กับสังคมได้ในระดับหนึ่ง ขอขอบคุณคณาจารย์ร่วมสถาบันทุกท่าน ที่ได้ช่วยถ่ายทอดเกร็ดความรู้ อันทรงคุณค่ายิ่ง และแบ่งปันประสบการณ์ที่มีประโยชน์เพื่อช่วยให้งานวิจัยนี้ได้รับการยอมรับจาก หลายฝ่าย

ณ โอกาสที่ดีเช่นนี้ ขอขอบคุณองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่ได้ช่วยถ่ายทอดข้อมูลดีๆ และมี ประโยชน์ต่อสังคมอย่างมาก เพื่อดำรงอุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) ไว้ให้อนุชนรุ่น หลังได้ศึกษาสืบต่อไป รวมถึงขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่เป็น อย่างดี หากประโยชน์อันใดที่งานวิจัยนี้พึงมี ขออโนมนทนาบุญให้กับ บิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ เพื่อนสหธรรมิก ญาติโยม และผู้ที่ได้รับประโยชน์จากองค์ความรู้ของงานวิจัยนี้ ขอให้ทุกท่านจงเจริญ ในธรรมยิ่งๆ ขึ้นไปด้วยเทอญ

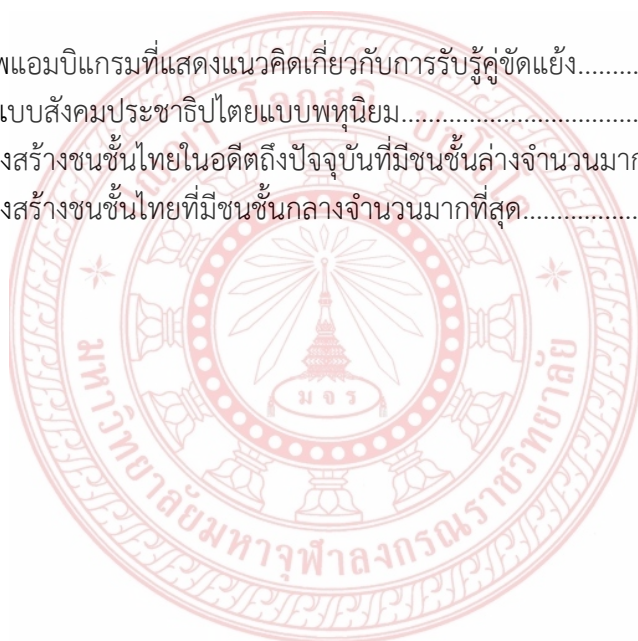
ผู้วิจัย
๒๗ กันยายน ๒๕๖๐

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(ก)
Abstract.....	(ข)
กิตติกรรมประกาศ.....	(ค)
สารบัญ.....	(ง)
สารบัญภาพประกอบ.....	(ฉ)
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
สภาพปัญหาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๕
คำถามในการวิจัย.....	๖
ขอบเขตการวิจัย.....	๖
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๗
วิธีดำเนินการวิจัย.....	๘
ข้อจำกัดในการศึกษา.....	๑๐
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๐
บทที่ ๒ แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรม: แนวคิด หลักการและกระบวนทัศน์.....	๑๑
แนวคิดการเมืองวัฒนธรรมยุคหลังสมัยใหม่หรือหลังโครงสร้างนิยม.....	๒๕

แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง.....	๓๖
แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย.....	๔๔
แนวคิดเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย.....	๕๒
บทที่ ๓ ความสัมพันธ์ของรัฐธรรมนูญกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย.....	๕๗
หลักคิดด้านรัฐธรรมนูญกับการพัฒนาประชาธิปไตย.....	๕๙
สาเหตุที่ทำให้ประชาธิปไตยมีคุณภาพน้อย.....	๖๔
พัฒนาการประชาธิปไตยว่าด้วยการมีส่วนร่วมและพหุการเมือง.....	๖๗
พัฒนาการประชาธิปไตยว่าด้วยการมีส่วนร่วม.....	๖๘
พัฒนาการประชาธิปไตยว่าด้วยพหุการเมือง.....	๗๒
ความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตยกับสิทธิมนุษยชน.....	๗๓
รัฐธรรมนูญกับการพัฒนาประชาธิปไตย.....	๗๗
บทที่ ๔ การขับเคลื่อนกระบวนการทัศน์ทางรัฐธรรมนูญกับการพัฒนาประชาธิปไตย.....	๘๐
รัฐธรรมนูญกับการพัฒนาประชาธิปไตยบนทางสองแพร่ง.....	๘๐
ธนาธิปไตย: ปฐมบทแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย.....	๘๗
กระบวนการทัศน์ยุคหลังสมัยใหม่เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย.....	๙๐
ประชาธิปไตยปรึกษาหารือ/ถกแถลง: ทางออกของการพัฒนาประชาธิปไตยไทย.....	๙๔
บทวิพากษ์ประชาธิปไตยปรึกษาหารือ.....	๙๘
สร้างชนชั้นกลางใหม่เพิ่มขึ้น: ดรชชชี่ชีวิตการพัฒนาประชาธิปไตย.....	๑๐๒
ดรชชชี่ชีวิตความเจริญมั่นคงไทยในมุมมองโกเมศ.....	๑๐๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๐๖
สรุป.....	๑๐๖
อภิปรายผล.....	๑๑๓
ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๔
บรรณานุกรม.....	๑๑๘
ภาคผนวก.....	๑๒๒
ก ภาคผนวก หนังสือขออนุญาตเข้าสัมภาษณ์นักวิชาการ.....	๑๒๒
ข ประวัติผู้วิจัย.....	๑๒๔

สารบัญภาพประกอบ

ภาพที่		หน้า
๑	แสดงภาพแอมบิแกรมที่แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้คู่ขัดแย้ง.....	๑๙
๒	แสดงรูปแบบสังคมประชาธิปไตยแบบพหุนิยม.....	๘๙
๓	แสดงโครงสร้างชนชั้นไทยในอดีตถึงปัจจุบันที่มีชนชั้นล่างจำนวนมากที่สุด.....	๑๐๓
๔	แสดงโครงสร้างชนชั้นไทยที่มีชนชั้นกลางจำนวนมากที่สุด.....	๑๐๓

บทที่ ๑

บทนำ

สภาพปัญหาและความสำคัญของปัญหา

ที่ผ่านมาการศึกษารัฐศาสตร์จะเน้นสาระที่เกี่ยวกับการเมือง การปกครอง และการจัดสรรอำนาจเป็นสำคัญ ทำให้องค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ยังอยู่ในพรมแดนของการเลือกตั้ง รัฐสภา หรือการให้กำเนิดรัฐธรรมนูญ เป็นต้น รัฐศาสตร์เป็นศาสตร์ทางสังคมศาสตร์ (Social Sciences) มีเนื้อหากว้างใหญ่ที่อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้เป็นอย่างดี และมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของปัจเจกชนในสังคมด้วย รัฐศาสตร์จึงได้รับการยกย่องให้เป็นเลิศทางสังคมมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ กระนั้นอิทธิพลของรัฐศาสตร์ในวงวิชาการได้เริ่มแพร่ขยายตัวไปสู่ศาสตร์อื่นๆ ตามเกณฑ์การพิจารณาจำแนกแบบมาตรฐานนานาชาติหรือไอส์เซด (ISCED : International Standard Classification of Education) ที่ครอบคลุมเนื้อหาหลักๆ เช่น พฤติกรรมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา ประวัติศาสตร์ คหกรรมศาสตร์ บริหารธุรกิจ ประชากรศาสตร์ สื่อสารมวลชน สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ซึ่งก็รวมถึงวัฒนธรรมด้วย

เมื่อรัฐศาสตร์เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมจึงกลายเป็นปรากฏการณ์ที่สัมพันธ์กันวงวิชาการ เพราะคำว่า วัฒนธรรม ได้แทรกอยู่ในทุกอนุของสังคม ไม่ว่าจะเป็นอาหารการกิน การชมภาพยนตร์ การพักผ่อน การเดินทาง ก็ล้วนแต่เป็นกิจกรรมสำคัญของมนุษย์ที่ได้ผ่านการให้คุณค่าทางสังคมเรียบร้อยแล้ว และดำรงอยู่อย่างยาวนานจนเป็นที่ยอมรับของทุกภาคส่วน ดังนั้นการศึกษารัฐศาสตร์ผ่านเลนส์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นความท้าทายอันดับต้นๆ ของนักวิชาการในยุคหลังสมัย (Postmodernism) หรือยุคหลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism) โดยเฉพาะในงานวิจัยชิ้นนี้ที่มุ่งเน้นศึกษารัฐศาสตร์เชิงวัฒนธรรมในมิติด้านแนวคิด หลักการ และกระบวนการเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย

นับตั้งแต่ยุคกลางศตวรรษที่ ๒๐ หรือยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ได้มีนักวิชาการในซีกโลกตะวันตกได้ค้นคว้าแนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมได้ก่อตัวขึ้นเป็นกระบวนการที่ได้รับการยอมรับในระดับหนึ่งแล้ว แนวคิดนี้ก็เริ่มเคลื่อนย้ายกระบวนการ (Paradigm Shift) เข้าสู่สังคมไทยด้วย ซึ่งตรงกับช่วงเวลาประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ประกอบกับสถานการณ์การเรียกร้องเอกราชของหลายชาติในเอเชีย จึงทำให้กระแสการพัฒนาประชาธิปไตยตามวิถีทางประชาธิปไตยในสังคมไทยได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากนักวิชาการสายอนุรักษนิยม (Conservatism) และสายเสรีนิยม (Liberalism) นับเป็นย่างก้าวแรกสำหรับแนวความคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมบนเวทีการเมืองไทย จึงนับได้ว่าเป็นประเด็นที่ท้าทายยิ่งนัก

ประเด็นปัญหาที่ทำให้แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมได้รับความนิยมมากขึ้นเป็นลำดับเพราะสามารถศึกษาวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งขององค์กรทางการเมืองได้ โยในเชิงวัฒนธรรมก็ศึกษาปัญหาอุปนิสัยของตัวนักการเมืองเอง (Characteristic Politicians) ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่านักการเมืองบางส่วนเล่นเกมการเมือง แบ่งพรรคแบ่งพวก มือใครยาวสาวได้สาวเอา ทำงานแบบเข้า

ขามเย็นขาม จนถูกมองว่าทุจริตและกบฏผลประโยชน์ หรือแม้กระทั่งความไม่ลงรอยกันของนักการเมืองด้วยกันเอง เพียงเพราะต้องการเรียกร้องความสนใจเพื่อต่อรองผลประโยชน์ทางการเมืองอีกประเด็นหนึ่งที่เป็นปัญหาอันเกิดจากตัวนักการเมืองกับพรรคการเมืองต้นสังกัดก็คือ การร่างนโยบายของพรรค ซึ่งเน้นสร้างภาพเพื่อเรียกร้องคะแนนเสียงมากจนเกินไป และใช้วาทกรรม (Discourse) ในการเขียนให้ดูดีเพื่อเป็นกลยุทธ์ในการหาเสียง โดยมุ่งหวังคะแนนนิยมเฉพาะหน้าจากนโยบายในอุดมคติเหล่านั้น แต่ในทางกลับกันนโยบายนั้นกลับนำไปสู่การปฏิบัติ (Implementation) ได้จริงเพียงบางเรื่องเท่านั้น

ในส่วนข้าราชการประจำเองก็เป็นกลไกหนึ่งที่มีผลต่อการศึกษารัฐศาสตร์วัฒนธรรมในช่วงเวลาที่ผ่านมา เพราะเป็นกลไกสร้างความขัดแย้ง โดยเฉพาะการเป็นลัทธิหรือตัวช่วยคอยอำนวยความสะดวกให้แก่ักการเมือง โดยเฉพาะข้าราชการระดับสูงที่มีกเข้าหาหน้าักการเมืองเพื่อแลกกับความเติบโตใหญ่ในหน้าที่การงาน จนลืมนหน้าที่หลักในการบริการประชาชน ส่วนข้าราชการระดับกลางถึงระดับล่าง ซึ่งแม้จะมีความคิดดีๆ แต่ก็ถูกปิดกั้นโดยระบบศักดินาผสมกับระบบอุปถัมภ์ トラบใดที่ผู้มีอำนาจในภาครัฐยังให้ความสำคัญในเรื่องนี้น้อย トラบนั้นปัญหาของชาติก็มีแต่จะเรื้อรังกลายเป็นมะเร็งร้ายต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของชาติอย่างแน่นอน ปัญหาต่างๆ ที่กล่าวมานี้เป็นตัวอย่างทางรัฐศาสตร์วัฒนธรรมที่ได้เกิดการลอกเลียนแบบทางพฤติกรรมมาอย่างยาวนาน การจะสังเคราะห์ปัญหา (Problem Synthesis) จึงเป็นความท้าทายของนักการเมืองยุคหลังนวมสมัยหรือยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ที่จะช่วยให้เห็นปรากฏการณ์ทางการเมืองในแต่ละยุคสมัยได้มากขึ้น

บทบาทของนักการเมืองต่อการพัฒนาประชาธิปไตยมีอยู่ ๓ บทบาทหลักๆ คือ

๑. บทบาทเฉพาะบุคคล จะเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมและความเชื่อทางการเมืองว่าจะมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลอย่างไร

๒. บทบาทสำหรับสังคมโดยรวม เปรียบเสมือนแบบแผนของค่านิยมและบรรทัดฐานทางการเมือง ซึ่งช่วยให้การทำงานของสถาบันองค์กรทางการเมืองต่างๆ มีความสอดคล้องกัน ทั้งยังช่วยบรรเทาปัญหาความขัดแย้งได้อีกทางหนึ่งด้วย

๓. บทบาททางความมั่นคงของระบบการเมือง มีส่วนสนับสนุนให้ความชอบธรรมเกี่ยวกับการดำรงอยู่และความมั่นคงของระบบการเมืองในสังคมนั้นๆ^๑

การค้นคว้าวิจัยโดยอาศัยมุมมองทางรัฐศาสตร์วัฒนธรรมนี้ ถือเป็นประเด็นที่จำเป็นและมีความท้าทายโดยเฉพาะการมุ่งเน้นเรื่องการไม่หยุดนิ่งของความจริง ให้บทบาทของคนชายขอบที่เคยมีบทบาทน้อย ได้มีเวทีในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น เพื่อนำไปอธิบายสู่คุณภาพของประชาธิปไตยที่มากขึ้น (Quality of Democracy) และพัฒนาองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่จะช่วยอธิบายคำถามที่น่าสนใจและสร้างความหลากหลายให้กับสำนักคิดด้านสังคมและมานุษยวิทยา อาทิเช่น สังคมสามารถผลิตกระบวนการทางสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองได้หรือไม่ และการแก้ไขปัญหาของสังคมเอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยขนาดไหน ความ

^๑ พุทธิสาณ ชุมพล, ระบบการเมือง: ความรู้เบื้องต้น. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐). หน้า ๙๗.

แตกแยกในสังคมที่เกิดจากความขัดแย้งทางความคิดอย่างรุนแรงจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทางการเมืองของคนในสังคมมากน้อยเพียงใดหากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

อิทธิพลทางการเมืองก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของการก่อให้เกิดการศึกษารัฐศาสตร์วัฒนธรรมมีความเข้มข้นมากขึ้น เพราะการมองการเมืองเชิงวัฒนธรรมโดยอาศัยอำนาจในการกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มตนให้แพร่หลาย เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็จะมี การโต้ตอบทางการเมืองที่แตกต่างกัน เช่น เมื่อมีการปฏิวัติในประเทศ คนไทยมักตอบโต้ด้วยการวิพากษ์วิจารณ์ลับๆ แต่แสดงออกน้อย คนฝรั่งเศสและคนตุรกีจะมีอุปนิสัยรวมตัวกันต่อสู้ ส่วนชาวโบลิเวียจะเพิกเฉยหรือมีการรวมตัวประท้วงโดยใช้สัญลักษณ์สีเขียว เป็นต้น การเคลื่อนไหวทางการเมืองจัดว่าเป็นปทัสถานหรือกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่มีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของคนในสังคม เช่น การเรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญหลายในหลายๆ มาตรา หรือการเรียกร้องให้ออกกฎหมายคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น โดยหารู้ไม่ว่าการอนุรักษ์ธรรมชาติก็เป็นส่วนหนึ่งของการเมือง เป็นต้น

การมุ่งศึกษาประเด็นรัฐศาสตร์ผ่านมิติทางวัฒนธรรมถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะจะช่วยให้ทราบโครงสร้างของสังคมที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสังคม นับเป็นการศึกษาแนวสังคมวิทยาการเมืองได้อีกประเด็นหนึ่งด้วย อีกทั้งการแสดงออกถึงความ เป็นประชาธิปไตยไม่ได้มีพฤติกรรมแค่ “ประชาธิปไตย ๔ วิ” ซึ่งเป็นระยะเวลาที่อยู่ในคูหาเลือกตั้งอย่างที่เคยล้อเลียนกันเพียงเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการแข่งขัน ช่วงชิงอำนาจ การรักษาอำนาจ และการใช้อำนาจหลังจากนั้นด้วย ขณะเดียวกันแบบแผน ความคิด ความเชื่อ หรือค่านิยมทางการเมืองของบุคคลในสังคม ทำให้ตระหนักถึงพลังทางความคิดกับความเชื่อที่เปรียบเสมือนแรงผลักดันให้มนุษย์แสดงออกซึ่งพฤติกรรมแห่งการใช้อำนาจในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ในการเล่นการเมืองคนอเมริกันนั้นพยายามจะผลักดันให้ตนเองเป็นที่รู้จักของคนในสังคม โดยสร้างผลงานให้มองเห็นเป็นระยะเวลานาน ต้องสร้างสมบารมี และผลงานยาวนาน อาทิ อดีตประธานาธิบดีจอร์จ บุช อดีตรองประธานาธิบดีอัล กอร์ หรือแม้แต่ นักการเมืองของตระกูลเคนเนดี ก็จะต้องเริ่มต้นจากสนามการเมืองเล็กๆ ก่อนจะไต่เต้าขึ้นสู่ระดับสูง ซึ่งคนอเมริกันถ้ามีข้อบกพร่องแทบจะเล่นการเมืองต่อไม่ได้ เพราะจะมีผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือทางการเมือง (Political Credit) จนทำให้บางคนต้องอำลาวงการไปเลยก็มี

แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมของไทยนั้น ผู้ที่แสวงหาอำนาจบางคนไม่จำเป็นต้องสะสมบารมีให้มาก ก็สามารถเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองได้ เพียงแค่เป็นทายาททางการเมืองของนักการเมืองรุ่นเก่าที่มีนามสกุลดี มีอิทธิพล มีฐานะร่ำรวย เช่น บางจังหวัด ส.ส. จะเป็นคนนามสกุลเดิมๆ มาตลอด อาทิ ตระกูลอังกินันท์ ตระกูลศิลปอาษา หรือตระกูลเทียนทอง โดยอาศัยเส้นสาย ความสัมพันธ์ส่วนตัวเพื่อก้าวเข้ามาเป็น ส.ส. ขณะเดียวกันก็มีนักการเมืองจำนวนน้อยมากที่อาศัยประสบการณ์ ความดี และการรับใช้สังคมมาอย่างยาวนาน ก่อนที่จะชนะใจประชาชนจนชนะการเลือกตั้งให้เป็นตัวแทนในเวทีการเมืองระดับชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมยอมรับอำนาจของคนมีเงิน มีบารมี ทำให้คนไทยไม่สนใจที่จะตรวจสอบการทำงานของนักการเมืองเหล่านี้มากนัก ยิ่งผลให้การพัฒนาคุณภาพประชาธิปไตยของไทยเป็นไปได้อย่างเชื่องช้า และมีโอกาสถูกตัดตอนจากการแทรกแซงของอำนาจนอกระบบได้

ภาพสะท้อนด้านรัฐศาสตร์วัฒนธรรมของไทยมีรากฐานมาจากการผูกขาดความจริงเดียวมาตั้งแต่สมัยปฏิวัติอุตสาหกรรม มาสู่การมองการเมืองเชิงวัฒนธรรม ที่ประกอบด้วยประวัติความเป็นมา ค่านิยม และปทัสถานของคนในสังคม มีการเมืองแบบอุปถัมภ์เกื้อกูล ลัทธิประชาธิปไตยแบบดั้งเดิม เป็นผลิตผลของกระบวนการเรียนรู้หลายระดับและหลายองค์กร ขึ้นอยู่กับอิทธิพล ประวัติความเป็นมาของชาติพันธุ์ สถาปนามิศาสตร์ การติดต่อสื่อสารภายในชาติ ระบบครอบครัว รวมทั้งอิทธิพลภายนอกที่มีผลต่อสังคมนั้นๆ ด้วย การศึกษาเชิงรัฐศาสตร์วัฒนธรรมจึงเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทางการเมือง เป็นหัวใจของการพัฒนาทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย เพราะการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน มาจากประชาชน และใช้อำนาจนั้นไปเพื่อประชาชน ในด้านการเมืองที่มีการปฏิรูปมาแล้วหลายครั้งเพื่อไปให้พ้น “วงจรรูปาทวี” (Cycle of Vicious) ทางการเมือง ดังนั้นปัญหาอุปสรรคใดๆ ที่จะขัดขวางความก้าวหน้าของประชาธิปไตย จะต้องได้รับการแก้ไข เพื่อให้โครงสร้างทางการเมืองและระบบการเมืองมีความโน้มเอียงในทิศทางเดียวกันให้มากที่สุด ฉะนั้นหากเรามองการเมืองในมิติด้านวัฒนธรรม เราก็สามารถมองการเมืองได้เข้าใจมากยิ่งขึ้นได้

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาปรัชญาแนวคิดเรื่องรัฐศาสตร์วัฒนธรรมนี้จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง หลักคิดการเมืองวัฒนธรรมเป็นการศึกษาการใช้อำนาจทางการเมืองว่าใครได้อะไร เมื่อใดและอย่างไร รวมไปถึงจนถึงการแข่งขัน แย่งชิงเพื่อครอบครองสิทธิในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งการเมืองเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยออกแบบสังคมให้น่าอยู่ได้มากขนาดไหน ก็ขึ้นอยู่กับทัศนคติของผู้ถืออำนาจนั้นด้วย เมื่อไหร่ก็ตามที่ทัศนคติ ค่านิยมพื้นฐาน และพฤติกรรมทางการเมืองแสดงออกมา ก็ล้วนแต่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมหลายๆ เหตุการณ์ได้ เช่น การลงประชามติของคนไทยต่อร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๐ ฉบับที่ ๒๐ เมื่อ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ หรือ พฤติกรรมของประชาชนหลังการรัฐประหารรัฐบาลยิ่งลักษณ์เมื่อ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เป็นต้น ซึ่งสังคมจะต้องช่วยกันวิพากษ์และตรวจสอบประเด็นทางการเมืองนี้เพื่อให้มีการพัฒนาคุณภาพของประชาธิปไตยยิ่งขึ้นไป

ยิ่งไปกว่านั้น การตระหนักถึงประเด็นรัฐศาสตร์วัฒนธรรมหรือการเมืองวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่กำลังมีการผลักดันเรื่องการปฏิรูปประเทศ (Reformation) ซึ่งดูเหมือนว่าจะยังไม่มีใครกล้าระบอบอย่างชัดเจนว่าการเมืองไทยจะไม่มีการปฏิวัติรัฐประหารสลับกับการเลือกตั้งในอนาคตอีกหรือไม่ที่เป็นเช่นนี้เพราะเราเปลี่ยนแปลงแต่กฎหมาย หรือปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียว^๒ ส่วนปัจจัยภายในคือ “รัฐศาสตร์วัฒนธรรมหรือการเมืองวัฒนธรรม” ตลอดจนวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยยังมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยหรืออาจจะลดตัวจนกลายเป็นการแช่แข็งประเทศอย่างไม่ตั้งใจ ดังนั้นการขับเคลื่อนประเทศจึงต้องถือเป็นความท้าทายของสังคมที่จะช่วยกันสร้างกระแสแห่งการอธิบายถกเถียง (Main Argument) ต่อสาธารณะ เพื่อช่วยกันหาทางออกให้สังคมก้าวข้ามความขัดแย้งที่ปวง นับเป็นประเด็นทางสังคม (Social Issue) ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชาติกับการเดินทางสู่แนวคิด

^๒ อนุสรณ์ ลิ้มมณี, **ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองยุคปัจจุบัน**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๓๐), หน้า ๔๐-๔๑.

ยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) อันมีผลกระทบต่อนื่องแก่ทั้งสังคมและบุคคลแต่ละคนไปพร้อมๆ กัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการและกระบวนการทัศน์ทางรัฐศาสตร์วัฒนธรรม
๒. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย
๓. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการทัศน์ทางรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตย

คำถามในการวิจัย

๑. แนวคิด หลักการและกระบวนการทัศน์ทางรัฐศาสตร์วัฒนธรรมจะช่วยให้มองการเมืองไทยอย่างลึกซึ้งมากขึ้นหรือไม่
๒. หลักการใดบ้างที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ของรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย
๓. ประชาชนต้องมีกระบวนการทัศน์แบบใดจึงจะสามารถพัฒนาประชาธิปไตยให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตวิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) เป็นหลัก เช่น ผลงานเรื่อง รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แนวหลังสมัยใหม่ นิยม ของ อัมพร อารงลักษณ์ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร และคณะ หรืองานเขียนในเรื่อง วัฒนธรรมป๊อปกับการทำให้เป็นประชาธิปไตยของ ชนิตา จิตตรุทธะ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และหนังสือเรื่อง ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตยของ วิชัย ต้นศิริ เป็นต้น แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสกัดก่อนทางความคิดเป็นองค์ความรู้เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังรวมถึงการศึกษารายงานการวิจัย บทความวิจัยและบทความวิชาการ ตลอดจนข้อมูลในเว็บไซต์ต่างๆ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้วิจัยยังจะสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เฉพาะรายกับนักวิชาการทั้งด้านรัฐศาสตร์ ด้านนิติศาสตร์ และด้านสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา รวมถึงนักวิชาการแขนงอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ความเห็นที่ครอบคลุมการวิจัย โดยกำหนดกลุ่มบุคคลที่จะเข้าสัมภาษณ์ดังนี้

- (๑) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน ๕ ท่าน
- (๒) นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ จำนวน ๕ ท่าน
- (๓) นักวิชาการด้านสังคมวิทยา-มานุษยวิทยาจำนวน ๕ ท่าน

รวมกลุ่มตัวอย่างนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิที่จะสัมภาษณ์ทั้งสิ้น ๑๕ ท่าน

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาตามกรอบด้านเนื้อหาที่จะศึกษาดังนี้

- (๑) แนวคิด หลักการ และกระบวนการทัศน์ทางรัฐศาสตร์
- (๒) มุ่งหาความสัมพันธ์ของรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย
- (๓) วิเคราะห์กระบวนการทัศน์ทางรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตย

๓. ขอบเขตด้านเวลา

สำหรับขอบเขตด้านเวลาในการศึกษาผู้วิจัยนั้นได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษาเป็นระยะเวลา ๑ ปี คือตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐

๔. ขอบเขตด้านพื้นที่

สำหรับขอบเขตด้านพื้นที่นั้น ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัยเรื่อง รัฐศาสตร์วัฒนธรรม: แนวคิด หลักการและกระบวนการทัศน์เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย จากเอกสารที่เกี่ยวข้องในทุกมิติ ทั้งข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์และข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารตำราวิชาการในประเทศและต่างประเทศ

นิยามศัพท์เฉพาะ

รัฐศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Politics) เป็นแนวคิดที่เผยแพร่โดยนักวิชาการไทยผู้บุกเบิกคือ เกษียร เตชะพีระ จากสำนักคิดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในขณะนั้น ต่อมามหาวิทยาลัยเที่ยงคืน โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ นำมาขยายกระบวนการทัศน์ แล้ว ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ธงชัย วินิจจะกุล และล่าสุด ประจักษ์ ก้องกีรติ ก็ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า รัฐศาสตร์วัฒนธรรมหรือการเมืองวัฒนธรรม หมายถึง แนวทางการศึกษาวิเคราะห์เชิงอำนาจในมิติวัฒนธรรมเพื่อทำความเข้าใจโลกทางการเมืองและเข้าใจทุกปรากฏการณ์ทางสังคมการเมือง เป็นแนวการวิเคราะห์แนวใหม่ที่สร้างความน่าตื่นตื้นตันให้กับผู้สนใจเป็นอย่างยิ่ง คำว่า รัฐศาสตร์วัฒนธรรม นี้เป็นคำที่มีเอกลักษณ์น่าค้นหาเพราะเป็นการเรียนรู้ที่ช่วยเปิดโลกให้ผู้สนใจได้เห็นในมุมมองใหม่ๆ ทำให้โลกทัศน์ต่อการเมืองไทยเปลี่ยนไป มีความลึกซึ้งมากขึ้น ซับซ้อนมากขึ้น พลิกแพลงมากขึ้น แต่สามารถช่วยปลดปล่อยพันธนาการจากกรอบการวิเคราะห์แบบเดิมๆ จากที่มองการเมืองแบบหยุดนิ่งและคับแคบ เป็นการศึกษาในลักษณะทางวัฒนธรรมที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยเน้นไปที่การเพิ่มความสามารถในการต่อรองของ “คนชายขอบ” ในสังคมให้มีบทบาทมากขึ้น แนวทางศึกษาเชิงการเมืองวัฒนธรรมนี้ให้ความสนใจพิเคราะห์การต่อสู้ทางการเมือง เป็นที่ยอมรับกันว่าในการเมืองมีวัฒนธรรม และในวัฒนธรรมก็มีการเมืองซ่อนอยู่เช่นกัน และที่สำคัญที่สุดคือ การเมืองยังแทรกตัวอยู่ชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะในนินยาย ภาพยนตร์ ดนตรี ละครหลังข่าว ภาพเขียนศิลปะ แสตมป์ ปฏิทิน งานโฆษณา อาหาร สถาปัตยกรรม แบบเรียน อนุสาวรีย์ งานประติมากรรม ไปจนถึงพิธีกรรมต่างๆ ในพื้นที่หรือสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ด้วย

ส่วนคำว่า **วัฒนธรรมทางการเมือง** นั้นใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในสังคมอย่างจำเพาะเจาะจง เพราะหมายถึง แบบแผนความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติและความโน้มเอียงของบุคคลในฐานะบุคคลในสังคมที่มีต่อระบบการเมือง เปรียบเสมือนแรงผลักดันที่ส่งผลต่อให้มนุษย์แสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางการเมืองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง อันสะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ซ้ำๆ กันจนเรียกว่าวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองจะเกิดจากการอบรมกล่อมเกลากองการเมือง (Political Socialization) ของบุคคลที่เกิดมาจากครอบครัว โรงเรียน เพื่อนฝูง หรือสื่อสารมวลชน จนทำให้คนเกิดการรับรู้และเข้าใจต่อเรื่องราวทางการเมือง จากนั้นก็จะพัฒนาต่อไปเป็นความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบต่อปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น รวมทั้งพัฒนาไปเป็นความเชื่อและตัดสินใจว่าตนเองจะมีบทบาทอย่างไรต่อระบบการเมือง ดังนั้นการที่บุคคลจะมองการเมืองเป็นแบบใดจะขึ้นอยู่กับความรู้และสมรรถนะในการใช้เหตุผลของตัวบุคคล เช่น การเล่นเกมการเมืองคนอเมริกาหรือในยุโรปนั้นมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการเมืองในเอเชียหรือแอฟริกา หรือแม้กระทั่งการเมืองในเมืองไทยเองก็ยิ่งแตกต่างจากกับชาติอื่นในเอเชีย ดังนั้นการศึกษารัฐศาสตร์วัฒนธรรมจึงถือว่ามีความสำคัญยิ่งเพราะจะช่วยให้รู้ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดจากวัฒนธรรมทางการเมืองของคนในสังคม

คำสุดท้ายคือ **การเมืองยุคหลังสมัยใหม่** หรือ **ยุคหลังโครงสร้างนิยม** (Postmodernism or Poststructuralism) เป็นกระบวนทัศน์ที่มุ่งรื้อถอนรากฐานแนวคิดความสมัยใหม่ที่เคยเน้นการจัดการแบบรวมศูนย์ และยึดติดมิติการพัฒนาเชิงปริมาณ เช่น ยึดติดตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ซึ่งทำให้เกิดความแปลกแยกในสังคม มาเป็นการหันกลับมาหาตัวตนและให้ความสำคัญกับบทบาททางการเมืองบนความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในสังคม (Politics on a Human-Scale) แนวคิดการเมืองยุคหลังสมัยใหม่นิยามนี้ปฏิเสธการจำแนกแบ่งกลุ่ม แบ่งชนชั้น มุ่งแสวงหาอัตลักษณ์แห่งปัจเจกเพื่อทวงคืนสิทธิความมีอยู่-เป็นอยู่ของมนุษย์ ปฏิเสธหลักคิดสำเร็จรูปที่เน้นหลักการและเหตุผลแบบครอบจักรวาล มุ่งให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางความคิด เพิ่มอำนาจการต่อรองให้กับคนชายขอบ และสนับสนุนกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ อาทิ การเคลื่อนไหวภาคประชาชนเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การชุมนุมของผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐ เป็นต้น แนวคิดนี้มองว่าการได้แสดงออกทางความคิด การอภิปราย (Talk-centric) หรือการถกเถียงล้วนมีความสำคัญมากกว่าการได้ใช้สิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) เป็นหลัก เช่น ผลงานเรื่อง รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แนวหลังสมัยใหม่ นิยม ของ ศ.ดร.อัมพร อารังลักษณ์ ศ.ดร.ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร และคณะ หรืองานเขียนในเรื่อง วัฒนธรรมประมิตกับการทำให้เป็นประชาธิปไตย ของ ผศ.ดร.ชนิดา จิตตรุทระ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมถึงหนังสือเรื่อง ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย ของ ดร.วิชัย ต้นศิริ เป็นต้น แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อตกตะกอนทางความคิดเป็น

องค์ความรู้เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังรวมถึงรายงานการวิจัย บทความวิจัยและบทความวิชาการ ตลอดจนข้อมูลในเว็บไซต์ต่างๆ ด้วย

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มบุคคลที่จะเข้าสัมภาษณ์มีดังนี้

- (๑) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน ๕ ท่าน
- (๒) นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ จำนวน ๕ ท่าน
- (๓) นักวิชาการด้านสังคมวิทยา-มานุษยวิทยาจำนวน ๕ ท่าน

รวมกลุ่มตัวอย่างนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิที่จะสัมภาษณ์ทั้งสิ้น ๑๕ ท่าน โดยจะเน้นไปที่คณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เน้นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระในการแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ความคิดเห็นนั้นเป็นประเด็นทางการเมืองที่นำไปสู่การถกเถียง ขยายมุมมองให้กว้างขึ้น แล้วสังคมก็จะได้เข้าถึงข้อมูลใหม่ ๆ อันจะเป็นหลักคิดที่มีประโยชน์สูงสุดแก่สังคม ทั้งนี้ทางผู้วิจัยจะได้ทำการขออนุญาตจากผู้ถูกสัมภาษณ์สำหรับการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ส่วนการสัมภาษณ์เป็นแบบไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก มีการพูดคุย ถาม-ตอบ (Two-way Communication) เพื่อได้องค์ความรู้เพิ่มเติม ที่เกิดจากการอภิปรายผลของการวิจัยครั้งนี้ ยิ่งไปกว่านั้น ในการสัมภาษณ์ยังจะใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ (ทั้งภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว) และกล้องถ่ายวิดีโอ ในการบันทึกการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน สะดวกในการเรียบเรียงข้อมูลด้วย

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการรวบรวมจากเอกสารและออกภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านรัฐศาสตร์ ๕ ท่าน ด้านนิติศาสตร์ ๕ ท่าน และด้านสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา ๕ ท่าน แล้วนำข้อมูลมาจัดเรียงเพื่อนำเสนอ (Presentation) ต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต่อไป

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลจากการวิจัยเอกสารและข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านต่างๆ ทั้ง ๓ ด้าน มาทำการวินิจฉัย สังเคราะห์ แยกแยะ รวมถึงจัดระเบียบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่โดยพิจารณาตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยบนพื้นฐานของระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์แบบเจาะลึก เพื่อสร้างองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาสังคม โดยใช้แหล่งสืบค้นจากสำนักหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และหอสมุดมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นหลัก รวมถึงการร่วมวิเคราะห์เอกสาร ตำรา พงศาวดาร และเว็บไซต์ต่างๆ เป็นแหล่งสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมด้วย จากนั้นจึงนำข้อมูลมาสรุปและอภิปรายผลการศึกษาเป็นลำดับต่อไป

อนึ่ง ผลงานการวิจัยนี้จะนำเสนอสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) สถาบันพระปกเกล้า ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งส่วนกลาง วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียน หน่วยวิทยบริการ และสถาบันการศึกษาอื่นๆ ที่สนใจ ทั้งยังสามารถเป็นองค์ความรู้ต่อนักการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น และใช้เป็นแหล่งสืบค้นข้อมูลสืบไป

ข้อจำกัดในการวิจัย

ข้อจำกัดในการศึกษางานวิจัยนี้มี ๒ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก เกี่ยวกับการสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะรายจากกลุ่มนักวิชาการ ซึ่งเป็นประเด็นทางการเมืองที่อ่อนไหว มีบรรยากาศแห่งความขัดแย้งสูง บางครั้งคำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนี้นำไปสู่การระบายความรู้สึกลงทางการเมือง และอาจเชื่อมโยงไปถึงเรื่องของสิทธิ เสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน การทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นต้น ทำให้แผนการสัมภาษณ์อาจใช้เวลานานกว่าที่กำหนด เพราะบางประเด็นมีการกล่าวถึงประเด็นทางการเมือง ซึ่งทำให้เกิดความกดดันทั้งผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์

ประเด็นที่สอง การวิเคราะห์แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมเชิงวิพากษ์เป็นกรอบในการศึกษาที่ค่อนข้างจำกัดขอบเขตเฉพาะในประเทศไทย ไม่ครอบคลุมกรอบการศึกษาในต่างประเทศ จึงทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบสถานการณ์ทางการเมืองได้อย่างรอบด้าน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑. ทำให้ทราบและตระหนักถึงแนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมในการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย
๒. ทำให้ทราบและตระหนักถึงความสัมพันธ์ของ รัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย
๓. ทำให้เกิดกระบวนการทัศน์และองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์วัฒนธรรมในการช่วยพัฒนาประชาธิปไตย

บทที่ ๒

แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรม: แนวคิด หลักการ และกระบวนการทัศน์

“หลักการไร้ความรุนแรงไม่ได้เป็นเพียงประเด็นทางศาสนา
หลักการไร้ความรุนแรงไม่ใช่เป็นเพียงประเด็นทางสังคม
หลักการไร้ความรุนแรง คือ ศาสตร์แห่งอำนาจ”

Ramachandran.G (1984) นักปฏิรูปสังคมชาวอินเดีย จากหนังสือ “รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า” หน้า ๘๑

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์วัฒนธรรมเป็นแนวคิดหลักในการศึกษาค้นคว้า ซึ่งถือว่าเป็นหลักคิดสำคัญในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง (Political Phenomena) เพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มของกระบวนการทัศน์ที่จะเกิดขึ้นใหม่ภายหลังจากความขัดแย้ง อีกทั้งจะช่วยให้นักในสังคมมีความเข้าใจมุมมองกันมากขึ้น

ตามที่ได้กล่าวในบทที่ ๑ เรื่องนิยามศัพท์เฉพาะของคำว่า รัฐศาสตร์วัฒนธรรม มีความหมายที่กว้างกว่าคำว่า วัฒนธรรมทางการเมือง ดังนั้นหลักคิดเรื่องรัฐศาสตร์วัฒนธรรมหรือการเมืองวัฒนธรรม ได้มีวรรณกรรมที่เคยมีนักวิชาการได้ศึกษาไว้หลายท่าน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังรายละเอียดดังนี้

แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรม

รัฐศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Politics) เป็นคำที่เผยแพร่ในวงวิชาการไทยคนแรกที่บุกเบิกแนวคิดนี้คือ ท่านอาจารย์เกษียร เตชะพีระ จากสำนักคิดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในขณะนั้น ต่อมา มีนักวิชาการหลากหลายท่าน จากมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ นำมาขยายกระบวนทัศน์ แล้ว ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ธงชัย วินิจจะกุล และล่าสุดประจักษ์ ก้องกีรติ ก็ได้บรรยายอธิบายเพิ่มเติมให้เข้มข้นมากขึ้น ในที่นี้จะขอกล่าวถึงความหมายของ รัฐศาสตร์วัฒนธรรมหรือการเมืองวัฒนธรรม คือ องค์ความรู้ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในเชิงวิชาการ เป็นชุดความรู้ที่กล่าวถึงอุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) เชิงลึก กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่มองการเมืองในทุกกิจกรรมของมนุษย์ที่เป็นมากกว่าการเลือกตั้ง แต่หมายความรวมถึง การกิน อยู่อาศัย การเดินทาง ซึ่งเป็นกิจกรรมทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ กล่าวคือ เป็นการเมืองที่แทรกอยู่ในทุกกิจกรรมที่เป็นวัฒนธรรมของสมาชิกในสังคม แต่จะให้ความสำคัญกับสมาชิกที่มีอำนาจต่อช่องทางสังคมที่น้อยกว่า ชนชั้นนำ โดยจะเน้นนำเสนอบทบาทของชนชายขอบที่มีอำนาจต่อช่องทางสังคมน้อย เพื่อรักษาและกู้คืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน

แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมนอกจากจะเน้นศึกษาเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง และการจัดสรรที่เป็นบริบทของการเลือกตั้ง รัฐสภา หรือการให้กำเนิดรัฐธรรมนูญแล้ว รัฐศาสตร์วัฒนธรรมยังครอบคลุมเนื้อหาหลักๆ เช่น พฤติกรรมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา ประวัติศาสตร์ คหกรรมศาสตร์ บริหารธุรกิจ ประชากรศาสตร์ สื่อสารมวลชน สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ซึ่งก็รวมถึงวัฒนธรรมด้วย ตามเกณฑ์การพิจารณาจำแนกแบบมาตรฐานนานาชาติหรือไอเอสเซด (ISCED : International Standard Classification of Education) รัฐศาสตร์วัฒนธรรมยังเป็นศาสตร์ทางสังคมศาสตร์ (Social Sciences) มีเนื้อหากว้างใหญ่ที่อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของปัจเจกชนในสังคมได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ซึ่งมีความหมายกว้างกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เพราะรัฐศาสตร์เป็นศาสตร์แม่บทหรือเป็นราชาแห่งศาสตร์ทั้งปวง (Master of Science) ด้วยเหตุผล ๒ ประการ คือ

๑. เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของคุณภาพชีวิตหรือสภาพชีวิตแห่งคุณธรรม ที่เกี่ยวกับความดีงามหรือจริยธรรม (Virtue) ที่ผูกพันกันอย่างใกล้ชิดจนเป็นเอกภาพอันหนึ่งอันเดียวกัน

๒. เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความเป็นไปในกิจการบ้านเมืองในหลายมิติ เช่น ครอบครัว ศาสนา การศึกษา เศรษฐกิจ ซึ่งล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากการเมืองทั้งสิ้น

เมื่อรัฐศาสตร์เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมจึงกลายเป็นปรากฏการณ์ที่สัมพันธ์กันของวิชาการเป็นอย่างมาก เพราะยิ่งทำให้ขอบข่ายของรัฐศาสตร์ที่กว้างอยู่แล้ว ยิ่งกว้างใหญ่ขึ้นไปอีก ซึ่งสอดคล้องกับวาทะของนักวิชาการที่เชี่ยวชาญด้านภาษาศาสตร์ สุกันต์ แสงโชติ ให้ทัศนะว่าเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ว่า

“วัฒนธรรม หมายถึง กิจกรรมหรือคุณค่าในชีวิตที่ความเรียบร้อยแล้วละคงอยู่ในสังคมจนเป็นที่ยอมรับ เมื่อคุณค่าถูกสถาปนาขึ้นในสังคมแล้ว สมาชิกก็จะเรียกว่า วัฒนธรรม ซึ่งผ่านการพิสูจน์ในสังคมจนไม่สามารถพังทลายโครงสร้างลงได้ (Deconstruction) และรัฐศาสตร์วัฒนธรรมจึงเป็นวัฒนธรรมที่ซ่อนการเมืองไว้ โดยส่วนใหญ่จะถูกสถาปนาหรือถูกเผยแพร่โดยชนชั้นนำ (Elite) ในสังคมผ่านกระบวนการได้ความรู้ทางวงศาวินิจฉัย (Genealogy) เช่น วรรณกรรมเรื่องไฟแดงของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น” นอกจากนี้ สุกันต์ ยังให้แง่มุมที่น่าสนใจว่า การเมืองวัฒนธรรม (Cultural Politics) คือ การมองอำนาจที่ได้แทรกอยู่ในทุกอนุของสังคม ไม่ว่าจะเป็นอาหารการกิน การชมภาพยนตร์ การพักผ่อน การเดินทาง การต่อรอง คนชายขอบ บทละคร เพศ ก็ล้วนแต่เป็นกิจกรรมสำคัญของมนุษย์ที่ได้ผ่านการให้คุณค่าทางสังคมเรียบร้อยแล้ว และเมื่อดำรงอยู่อย่างยาวนานจนเป็นที่ยอมรับของทุกภาคส่วนก็จะกลายเป็น วาทกรรม (Discourse) เพื่อเป็นการปกครองผู้คนให้อยู่ในความสวยงาม ซึ่ง สุกันต์ ได้ให้คำจำกัดความอย่างกระชับว่า รัฐศาสตร์วัฒนธรรม คือ การเมืองเพื่อชีวิต (Politics for life) ^๓

ดังที่ได้กล่าวมา การศึกษาการเมืองโดยอาศัยมิติทางวัฒนธรรมจึงเป็นความท้าทายของนักวิชาการในยุคหลังสมัย (Postmodernism) หรือยุคหลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism) โดยเฉพาะในงานวิจัยชิ้นนี้ที่มุ่งเน้นศึกษารัฐศาสตร์เชิงวัฒนธรรมในเชิงแนวคิด หลักการ และกระบวนการทัศน์เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย เพราะนับตั้งแต่ยุคกลางศตวรรษที่ ๒๐ หรือยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ได้มีนักวิชาการในซีกโลกตะวันตกเริ่มค้นคว้าแนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมจนสามารถก่อตัวขึ้นเป็นกระบวนการทัศน์ (Paradigm) ที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายมากขึ้นเรื่อยๆ ขณะเดียวกันแนวคิดนี้ก็เริ่มเคลื่อนย้ายกระบวนการทัศน์ (Paradigm Shift) เข้าสู่สังคมไทย ซึ่งตรงกับช่วงเวลาที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ประกอบกับสถานการณ์การเรียกร้องเอกราชของหลายชาติในเอเชีย จึงทำให้กระแสการพัฒนาประชาธิปไตยตามวิถีทางประชาธิปไตยในสังคมไทยได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากนักวิชาการสายอนุรักษนิยม (Conservatism) และสายเสรีนิยม (Liberalism) นับเป็นครั้งแรกที่แนวคิดนี้ได้ประทับรอยเท้าลงบนผืนแผ่นดินไทย

หลักการของการเมืองวัฒนธรรมเป็นการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจนำในการกำหนดหรือสร้างค่านิยม/ความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่เรียกร้องต่อสู้ มันอาจจะไม่ถูกมองเห็นอย่างชัดเจนโดยง่าย ถ้าไม่เพ่งมอง เพราะมันไม่ได้อยู่ในอาคารรัฐสภาหรือห้องประชุมคณะรัฐมนตรีเหมือนโครงสร้างความคิดเดิมๆ แต่การเมืองแบบนี้เป็นการเมืองที่มีความสลับไหลเปลี่ยนแปลง ไม่หยุดนิ่งตายตัว เพราะเล็งเห็นว่าองค์ประกอบต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ค่านิยม จารีตประเพณี สถาบันต่างๆ รวมทั้งตัวสังคมเองไม่ได้มีความหมายหรือสาระที่แน่นอนเป็นแก่นแท้ตายตัว หากมีคุณลักษณะที่เปิดกว้างให้กลุ่มฝ่ายต่างๆ เข้ามาต่อสู้ช่วงชิงนิยามให้ความหมายแปรเปลี่ยนมันไปตามวาทกรรม เช่น ความหมายต่อคำว่า “ประชาธิปไตย” (Democracy) ที่ฝ่ายต่างๆ แย่งชิงกันกำหนดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จวบจนกระทั่งปัจจุบัน ก็เพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งผลประโยชน์และอำนาจของกลุ่มตน นิยามประชาธิปไตยแบบหนึ่งก็ให้อำนาจกับคนกลุ่มหนึ่ง ดังที่ชนชั้นสยามตั้งแต่โบราณชี้ชวนให้คนไทยเชื่อว่า

^๓ สัมภาษณ์ สุกันต์ แสงโชติ, นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เมื่อ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๐.

ประชาธิปไตยคือสิ่งแปลกปลอม เป็นของตะวันตก ไม่เหมาะกับสังคมไทย เพราะคนไทยให้ความสำคัญกับเสถียรภาพและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองมากกว่าเสรีภาพ คนไทยนิยมเชื่อฟังอำนาจและไม่ชอบความขัดแย้ง ถ้าจะมีประชาธิปไตยก็ต้องมีประชาธิปไตย “แบบไทยๆ” ในแบบฉบับของเราเองที่ไม่ซ้ำใคร คือมอบอำนาจเด็ดขาดให้กับผู้นำซึ่งเปรียบเสมือนพ่อขุนในสมัยโบราณที่ใช้อำนาจเด็ดขาดเพื่อประโยชน์สุขของราษฎรและความสงบของบ้านเมือง ดังที่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ได้ประดิษฐ์วาทกรรมที่ห้าวหาญว่า “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” เพื่อให้ความชอบธรรมกับการปกครองแบบเผด็จการทหารของตน และเมื่อยึดกุมความคิดและจินตนาการของคนได้ จอมพลสฤษดิ์ก็ปกครองได้อย่างสะดักสะบริน

อย่างไรก็ตาม การต่อสู้ทางการเมืองในความหมายแบบการเมืองวัฒนธรรมเป็นการเมืองที่มีพลวัตแปรเปลี่ยนได้ตลอดเวลา ไม่มีใครชนะหรือแพ้ทั้งหมดในการต่อสู้ทางการเมืองเช่นนี้ เพราะการครองอำนาจนั้น ไม่เคยเป็นไปอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดตายตัว หากแต่มีพลวัตเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงได้เสมอ การเมืองวัฒนธรรมจึงเป็นแนวคิดในการศึกษาการเมืองที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับแนวการศึกษาแบบวัฒนธรรมการเมือง (Political Culture) ที่ครอบงำการศึกษารัฐศาสตร์กระแสหลัก โดยเฉพาะในสังคมไทย ซึ่งมองวัฒนธรรมแบบหยุดนิ่งไม่มีพลวัต โดยนิยามว่า วัฒนธรรมการเมือง คือ แบบแผนของความรู้ อารมณ์ความรู้สึก ความเชื่อ และชุดคุณค่าที่บุคคลในสังคมมีต่อระบบการเมืองและสถาบันการเมือง ซึ่งจะเป็นตัวกำหนด “หน้าตา” ของการเมืองในสังคมนั้นให้ออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น มีความเชื่อว่าประเทศใดจะมีประชาธิปไตยที่มั่นคงได้ ก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมในสังคมนั้นเป็นตัวกำหนด กระทั่งนำมาสู่คำอธิบายประหลาดๆ ว่า ประเทศในเอเชีย ละตินอเมริกา และแอฟริกาจำนวนมากไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างประชาธิปไตย เพราะคนในชาตินั้นมีวัฒนธรรมประจำชาติที่ไม่เหมาะสมกับประชาธิปไตย เช่น ขี้เกียจเฉื่อยชา ยึดถือเรื่องบุญคุณ งามาย ไม่นิยมความขัดแย้ง เชื่อฟังต่ออำนาจ ขาดระเบียบวินัย ฯลฯ การมองวัฒนธรรมในลักษณะที่ค่อนข้างเป็นแบบแผนอันหยุดนิ่งนี้ ทำให้การศึกษาเชิงวัฒนธรรมการเมืองมีแนวโน้มมองการเมืองแบบหยุดนิ่งตามไปด้วย

คำถามที่ผู้ศึกษาวัฒนธรรมการเมืองมักจะสับสนหรือไม่เคยถามเลย คือ สิ่งที่เราเรียกว่าวัฒนธรรมประจำชาตินั้น ใครเป็นคนกำหนด ใครเป็นคนนิยาม และใครได้ประโยชน์จากการนิยามคำถามแบบนี้เริ่มต้นเมื่อใด จะเห็นได้ว่าการเมืองมีความซับซ้อนมากขึ้น ที่ผ่านมามีอำนาจนิยามความเป็นไทย ใครเขียนประวัติศาสตร์ ใครสร้างอนุสาวรีย์ ใครแต่งแบบเรียน ใครมีอำนาจชี้ว่าวัฒนธรรมที่ดี/หนังสือที่ดี/ประเพณีควรมีรูปแบบอย่างไร ใครเป็นผู้กำหนดว่าค่านิยมที่ดีของคนไทยควรประกอบด้วยอะไรบ้าง และการกล่อมเกล่าให้คนไทยซึมซับรับค่านิยมดังกล่าวนำไปสู่ผลลัพธ์อย่างไร จะเห็นว่ายิ่งถามก็ยิ่งชวนให้เราเห็นว่าสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมนั้นไม่เคยหลุดจากอำนาจเลย

ในผลงานชิ้นสำคัญ ที่รวมอยู่ในงานวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยได้อ้างอิงแนวการศึกษาการเมืองวัฒนธรรมไปวิเคราะห์ในขอบข่ายที่กว้างกว่าแนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง โดยเน้นในพรมแดนที่เชิงพื้นที่และสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลาย อาทิ นวนิยาย อัตชีวประวัติของนักโทษการเมือง จดหมาย (พระราชหัตถเลขาเสด็จราชสมบัติของรัชกาลที่ ๗) เอกสารของพรรคคอมมิวนิสต์ นักคิดฝ่ายซ้ายในไทยและอินโดนีเซีย สิ่งพิมพ์ของนักศึกษา หนังสือรณรงค์ใหม่ หน้าปกหนังสือและ

นิตยสาร โปสเตอร์ ป้ายประท้วง ภาพถ่าย บทกวีคำกลอน รวมถึงเพลงและคำขวัญปลุกใจในการชุมนุม เป็นต้น^๔

การแบ่งยุคตามองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์

แนวคิดรัฐศาสตร์ที่ได้ศึกษากันในทุกวันนี้ได้รับอิทธิพลมาจากนักวิชาการตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นเมื่อกกล่าวถึงยุคสมัยของรัฐศาสตร์จึงหมายถึงยุคแห่งอารยธรรมที่แบ่งออกได้เป็น ๔ สมัย ได้แก่

๑. ยุคกรีกโบราณ (Greek Civilization) เป็นปฐมยุคแห่งรัฐศาสตร์ที่เกิดก่อนคริสต์ศักราช ประมาณ ๖๐๐ ปี มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเอเธนส์ นับเป็นช่วงเวลาแห่งการเก็บรวบรวมเนื้อหาสาระไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งการรวบรวมดังกล่าวสามารถอ้างอิงอย่างมีระเบียบแบบแผนด้วย จนได้สมญานามว่าเป็น ยุคตำนานวิทยา ยุคนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นยุคที่สติปัญญาและความรอบรู้เปรียบประดุจชุดความรู้หรือชุดหนังสือประมวลรายวิชา ที่เรียกกันว่า สารานุกรม จนกลายเป็นมรดกทางปัญญาจากมหาปราชญ์ชื่อก้องหลายท่าน ได้แก่ โสเครตีส เพลโต อริสโตเติล ยุคลิด อีสป เป็นต้น

๒. ยุคตำนานวิทยาหรือมายาวิทยา (Mythology) หรือยุคกลาง เป็นมัธยมสมัย (Middle Age) ที่เข้าสู่ยุคจักรวรรดิโรมันเรืองอำนาจ อยู่ในช่วงเวลา ค.ศ. 500 – ค.ศ. 1500 มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงโรม และมีอิทธิพลเหนือดินแดนใกล้เคียง เช่น ซีเรีย ปาเลสไตน์ อียิปต์ และเคอครอบครองดินแดนอังกฤษกับฝรั่งเศสด้วย ชาวเอเธนส์คลังคลังปรัชญาหรืออุดมคตินิยม ส่วนชาวโรมันมีอุปนิสัยรักความเป็นระเบียบ ชยัน ชาวโรมันสนใจสิ่งประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ เช่น ถนน เหริยญ ตราซัง อาคาร รวมถึงการรวบรวมประมวลกฎหมาย (Code) ในยุคพระเจ้าจัสติเนียน (Justinian ค.ศ. 527 - 565) อันเป็นรากฐานของกฎหมายและรัฐธรรมนูญแทบทุกประเทศ^๕

ภายหลังอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์เสื่อมอำนาจลงเมื่อ ค.ศ. 500 ประวัติศาสตร์ของยุโรปก็ถูกแทนที่ด้วยอิทธิพลของศาสนาคริสต์ หรือนักวิชาการเรียกว่า ยุคมืด ซึ่งนักคิดในยุคนี้ให้ความสำคัญกับประเด็นเกี่ยวกับศาสนาเป็นอย่างมาก ทำให้แนวคิดรัฐศาสตร์ถูกลดระดับลงเป็นส่วนหนึ่งของสาขาเทววิทยา เมื่อมีประเด็นปัญหาทางการเมืองเกิดขึ้น ผู้ที่ทำหน้าที่ตัดสินคดีความข้อขัดแย้ง คือ นักบวช

๓. ยุกรัฐศาสตร์สมัยใหม่/ภาวะสมัยใหม่ (modernization/modernism) อยู่ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16-20 เป็นยุคร่วมสมัยที่มีนักคิดออกมาจากร่มเงาของศาสนจักร หันมาเขียนหนังสือด้านรัฐศาสตร์มากขึ้น อาทิ มาเคียเวลลี เขียน The Prince ในปี ค.ศ. 1513 นับเป็นการเปิดศักราชใหม่ของรัฐศาสตร์ ซึ่งบางครั้งเรียกยุคนี้ว่า ยุคฟื้นฟูศิลปปะวิทยาการ (Renaissance Age) ในยุคนี้จะแยกการเมืองออกจากศีลธรรม มุ่งให้ความสำคัญกับอำนาจมากกว่าจริยธรรม แนวคิดนี้แผ่กระจายไปทั่วโลกรวมทั้งยุคล่าอาณานิคมในคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 ด้วย ประกอบไปด้วยการปฏิวัติใหญ่ๆ ๓ ด้าน ดังนี้

^๔ เกษียร เตชะพีระ, การเมืองวัฒนธรรม, มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ ๒๓ - ๒๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^๕ จิตรโชค วีระสัย สุรพล ราชภัฏพาร์กซ์ สุรพันธ์ ทับสุวรรณ, รัฐศาสตร์ทั่วไป PS 103, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

๓.๑ การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Revolution) ในด้านปัญญาความรู้/วัฒนธรรม โดยเฉพาะกระแสเหตุผลนิยม ประสบการณ์นิยม วิธีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ คติโลกวิสัย (Rationalism, Empiricism, Scientific Method, Secularism) เป็นต้น

๓.๒ การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ในด้านเศรษฐกิจสังคม โดยเฉพาะระบบตลาด เศรษฐกิจทุนนิยม การแบ่งงานกันทำ การผลิตแบบอุตสาหกรรม เป็นต้น

๓.๓ การปฏิวัติระบอบ (Bourgeois Revolution) ในด้านการเมือง โดยเฉพาะระบอบรัฐธรรมนูญ เสรีนิยม ประชาธิปไตย ชาตินิยม เป็นต้น

ในประสบการณ์ประเทศต่างๆ ของโลก กระบวนการปฏิวัติ ๓ ด้านเพื่อไปสู่ภาวะสมัยใหม่ดังกล่าวมีลักษณะพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน รุนแรงนองเลือดและทิ้งบาดแผลทางความคิดจิตใจไว้ในสังคมมาก ความรู้ในยุคนี้เป็นวิทยาศาสตร์ คริสต์ศาสนามีบทบาทน้อยลงมาก เทคโนโลยี อุตสาหกรรม การแพทย์ มีบทบาทมากขึ้น โลกจะสรรเสริญการมีคำตอบเดียว (Single Truth) เป็นศาสตร์แข่งตามหลักวิทยาศาสตร์ และประชาชนมีความเป็นปัจเจกชนนิยม (Individualism)

๔. ยุคหลังสมัยใหม่หรือยุคหลังโครงสร้างนิยม (Postmodernism/Poststructuralism) อยู่ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 หรือหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา เป็นยุคที่รัฐศาสตร์เน้นการพัฒนาการเมือง และการเมืองเปรียบเทียบ ยุคนี้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประชาธิปไตยในทุกแง่มุม เน้นวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาการเมืองทั้งในอดีตและปัจจุบัน เน้นวิเคราะห์ในระดับจุลภาคเกี่ยวกับพฤติกรรมบุคคลหรือการจัดการของปัจเจกบุคคลโดยใช้วิธีเชิงประจักษ์วาท (Empirical) หรือทฤษฎีวิจัยเชิงวิพากษ์ (Critical Theory) ทำให้ความจริงเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาในสังคม ปฏิเสธแนวคิดความจริงเดียว เชื่อว่าไม่มีคำตอบเดียวที่ถูกต้องที่สุด มนุษย์มีคำตอบให้กับสมมติฐานได้มากกว่าหนึ่งข้อ ความจริงเดียวเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับอำนาจของผู้มีอำนาจ เน้นแนวคิดวิพากษ์สังคม มีนักวิชาการที่สำคัญคือนักวิชาการจากสำนักคิดแฟรงเฟิร์ต (Frankfurt) ในเยอรมนี อาทิ Foucault, Derrida เป็นต้น (ศึกษาเพื่อเติมในแนวคิดหลังสมัยใหม่หรือหลังโครงสร้างนิยม)

กล่าวโดยสรุป นิยามของคำว่า รัฐศาสตร์วัฒนธรรม หมายถึง ของเขตของสังคม เศรษฐกิจ และค่านิยมทางการเมืองที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระที่สามารถสร้างขึ้นได้และสามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้ โดยอาศัยคำจำกัดความที่แตกต่างกันได้ แต่รัฐศาสตร์วัฒนธรรมจะให้ความสำคัญกับคนชายขอบในสังคมมากกว่า กล่าวคือจะช่วยสร้างอัตลักษณ์ด้วยการกู้คืนศักดิ์ศรี (Retrieval) ให้กับคนชายขอบรวมทั้งช่วยเปลี่ยนกระบวนทัศน์ที่มองชาวชนบทพื้นจากความเลอะเทอะเปื้อน (Contamination) นั้นด้วย

วรรณกรรมโดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรม

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่าแนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากนักคิดชาติตะวันตกซึ่งตรงกับช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ หรือกลางศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมก็เริ่มมีบทบาทในวงวิชาการมากขึ้นกระทั่งมีเสียงตอบรับในระดับหนึ่งแล้ว

แนวคิดนี้ก็เริ่มเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) เข้าสู่สังคมอื่นรวมทั้งสังคมไทยด้วย จึงทำให้กระแสการพัฒนาประชาธิปไตยตามวิถีทางประชาธิปไตยได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะจากนักวิชาการที่มีแนวคิดก้าวหน้า นับเป็นย่างก้าวแรกสำหรับแนวความคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมบนเวทีการเมือง ดังนั้นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดแนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมหรือการเมืองวัฒนธรรมจึงอ้างอิงจากแหล่งความรู้จากต่างประเทศดังต่อไปนี้

บทความวิจัยเรื่อง “การเมืองเชิงวัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นโดยการสร้างความหมาย พื้นที่ และกระบวนการทางนโยบายในเขตชุมชนเมือง” (The Cultural Politics of Local Economic Development: Meaning-making, Place-making, and the Urban Policy Process) ประพันธ์โดย เออเชนี เจ. แม็คคานน์ ได้สรุปประเด็นว่า ในระยะ ๑๐ ปีมานี้ การเมืองเชิงวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคการเมืองของชุมชนเมืองเล็กซิงตัน รัฐเคนตักกี ได้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ว่าทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นว่ามีกระบวนการอย่างไร และใครได้ผลประโยชน์ นอกจากนี้ ความหมายเกี่ยวกับอนาคตของท้องถิ่นได้ถูกกำหนดขึ้น และคุณค่าทางสังคมถูกผลิตซ้ำจนกลายเป็นเป็นคุณค่าปกติของสังคม รวมทั้งบทบาทของการพัฒนาถูกช่วงชิงโดยชนชั้นนำในท้องถิ่นผ่านกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ ดังนั้น การสร้างความหมาย (Meaning Making) และการสร้างบทบาท (Place Making) ดำเนินไปพร้อมกับการต่อสู้ช่วงชิงเกี่ยวกับอนาคตทางเศรษฐกิจของพื้นที่ จากการวิเคราะห์การเมืองเชิงวัฒนธรรมนี้ ทำให้เข้าใจยุทธศาสตร์ในการสร้างคุณค่าและผลิตซ้ำว่าทฤษฎีที่สัมพันธ์กระบวนการเชิงนโยบายเพื่อกล่อมเกล่าให้สมาชิกในสังคมยอมรับ^๖

ทางด้าน จอห์น ช็อตเตอร์ ก็เป็นผู้ร่วมอุดมการณ์แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมเช่นกัน โดยเขาได้เขียนไวงานเขียนชื่อ *Cultural Politics of Everyday Life: Social Constructionism, Rhetoric and Knowing of the Third Kind* ซึ่งได้ให้ทัศนะว่า สถาบันทางสังคมดำรงอยู่โดยอาศัยความรู้ ความเชื่อ ตรรกะในชีวิตประจำวันของคนทั่วไปในสังคม โครงสร้างความรู้ ความเชื่อ ตรรกะเหล่านี้อาศัยการปฏิสัมพันธ์ทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคมในสร้างอัตลักษณ์และนิเวศน์วิทยาสังคม และในที่สุดก็มีอำนาจนำ (Hegemony) ทางสังคม กระบวนการดังกล่าวนี้เรียกว่า การเมืองเชิงวัฒนธรรม^๗

^๖ McCann, E. J., *The Cultural Politics of Local Economic Development: Meaning-making, Place-making, and the Urban Policy Process*. *Geoforum*, 33(3), 2002, 385-398.

^๗ Shotter, J., *Cultural Politics of Everyday Life: Social Constructionism, Rhetoric and Knowing of the Third Kind*. University of Toronto Press. 1993.

ส่วนผลงานร่วมทางวิชาการของ ช็อตเตอร์ และ เจอร์เก้น ได้กล่าวถึงความสำคัญของการสื่อสารต่อการสร้างการเมืองวัฒนธรรม ให้นิยามของรัฐศาสตร์วัฒนธรรมหรือการเมืองวัฒนธรรมอย่างน่าสนใจไว้ว่า ความคิด ความเชื่อทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการสื่อสารโดยการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เช่น การสนทนา พูดคุยในชีวิตประจำวัน ภายใต้ตรรกะธรรมดาๆ ในชีวิตประจำวันนี้มีโครงสร้างญาณวิทยา จริยศาสตร์ในสังคมนั้นๆ ซ้อนทับอยู่อีกชั้นหนึ่งซึ่งมีส่วนช่วยสร้างบริบทการสนทนาให้เข้าใจองค์ความรู้ที่ประกอบสร้างขึ้นอย่างตรงกัน ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ภาษาเป็นเครื่องมือในการสร้างวัฒนธรรมร่วม (Cultural Consent) การสื่อสารจะช่วยถ่ายทอดจุดประสงค์และเป้าหมายของกลุ่มอำนาจทางการเมืองสู่สาธารณชน นอกจากนั้นยังแฝงด้วยมโนภาพ จินตภาพที่มีอำนาจเจียบแต่ทรงพลังในการชี้นำ^๘

ทางด้าน เดวิด เบิร์ช โทนี ชิราโต้ ซานเจย์ ชิราสเตว่า นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ได้ร่วมแบ่งปันแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองเชิงวัฒนธรรมไว้ในผลงานที่ชื่อ **Social Construction: Knowledge, Self, Others, and Continuing the Conversation** โดยได้กล่าวถึงการเมืองวัฒนธรรมว่าเป็นกรอบคิด ความเชื่อ การกระทำ มุมมอง คุณค่าซึ่งเป็นความหมายที่สังคมหรือชุมชนกำหนดขึ้นและได้รับการยอมรับว่าสำคัญในฐานะเป็นวิถีสังคม (Norms) ปัจจัยเชิงวัฒนธรรมเหล่านี้ อาจจะมีการรับรองโดยกฎหมาย ข้อบัญญัติทางศาสนา มาตรฐานทางศีลธรรม กฎระเบียบทางสังคม แบบปฏิบัติทางการศึกษาอบรมจนผู้คนในสังคมยอมรับอย่างเป็นธรรมชาติ เช่น ในบางสังคม การแต่งงานจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อครอบครัวของคู่บ่าวสาวหมายได้ตกลงหมั้นกันไว้ก่อนในวัยเด็ก (Prearranged Marriage) เท่านั้น หรือ ข้อห้ามในเรื่องการกิน เช่น การห้ามกินเนื้อวัว เนื้อหมู เป็นต้น เมื่อประเพณีเหล่านี้ได้รับการยอมรับเป็นในฐานะวิถีสังคม ย่อมส่งผลต่อความหมายเชิงการเมืองทันที กล่าวคือ วิถีสังคม ความเชื่อ คุณค่าความหมายดังกล่าวนี้ จะมีสถานะเหนือกว่า หรือสถานะแห่งอำนาจเหนือกว่าวิถีชีวิตแบบอื่น

ดังนั้น การเข้าใจระบบวัฒนธรรมซึ่งประกอบสร้างด้วยองค์ประกอบที่ซับซ้อนจะช่วยทำให้เข้าใจและยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Multiculturalism) และลดความรุนแรงทางวัฒนธรรมซึ่งปัจจุบันนี้มีแนวโน้มก่อความขัดแย้งในสังคมอย่างเห็นได้ชัดมากขึ้น^๙

^๘ Shotter, J., & Gergen, K. J., **Social Construction: Knowledge, Self, Others, and Continuing the Conversation**. Annals of the International Communication Association, 17(1), 1994, 3-33.

^๙ David Birch, Tony Schirato and Sanjay Srivastava. **Cultural Politics in the Global Age**. South Wind Productions, Singapore. 2001.

ขณะเดียวกัน จิม พาวเวลล์ ได้ศึกษาอำนาจทางวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับหรือสถาปนาขึ้นในสังคมผ่านงานเขียนที่ชื่อ **Deconstruction for Beginners** ซึ่งได้อธิบายถึงมาตรฐานที่กำหนดมุมมองของคนในสังคมว่า มีแนวโน้มที่จะยึดมั่นชั่วใดชั่วหนึ่งว่าเป็นความจริงสูงสุดและเป็นความจริงอันเดียวในบรรดาสองขั้วคู่ขัดแย้ง (Binary Opposition) เช่น คู่ดี/ชั่ว ชาย/หญิง พระเจ้า/ซาตาน และ วัฒนธรรม/ธรรมชาติ เป็นต้น ทำให้มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ได้อภิสิทธิ์หรือมีอำนาจนำ (Extreme Opposite) เหนือคู่แข่งของตนเอง กระนั้นการที่จะกำหนดให้ X หรือ Y มีอำนาจมากกว่าก็ขึ้นอยู่กับแนวโน้มความเชื่อ มุมมองและกรอบคิดที่มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมทางสังคมนั้นๆ ด้วย

รูปภาพที่ ๑ : ภาพแอม
แนวกัด
ขัดแย้ง

เห็น

บิแกรมที่แสดง
เกี่ยวกับการรับรู้คู่
(Extreme
Dualism) เมื่อ
เทียนจะไม่เห็น

ใบหน้า เมื่อเห็นใบหน้าจะไม่เห็นเทียน (John Powell, 2007: 75)

ภาพแอมบิแกรม (Ambigram) ซึ่งเป็นภาพหนึ่งภาพที่สามารถมองเห็นได้สองทิศข้างต้นนี้สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้คู่ขัดแย้ง (Extreme Dualism) เมื่อเห็นเทียนจะไม่เห็นใบหน้า เมื่อเห็นใบหน้าจะไม่เห็นเทียน เฉกเช่นเดียวกัน โลกทัศน์ ชีวทัศน์ มักถูกจำกัดหรือตีกรอบให้ยึดมั่นต่อคู่ขัดแย้งที่เราต้องการอยากให้เห็นและสอดคล้องกับแนวโน้มพื้นฐานนิสัยและความเชื่อของตนเท่านั้น และในระดับโครงสร้างลึก ความเชื่อดังกล่าวนี้อาจมีรากฐานมาจากชุดความรู้ (Episteme) ชุดใดชุดหนึ่งซึ่งจะทำให้ไม่สามารถมองเห็นหรือเข้าใจอีกชุดหนึ่งซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามเพราะผู้มองจะสร้างศูนย์กลางแห่งความจริงที่จุด X หรือ จุด Y ขณะเดียวกันก็พร้อมที่จะผลักไสคู่ขัดแย้งไปสู่ความเป็นอื่น (Otherness) โดยการขู่คุกคาม ใช้อำนาจ จับติดคุก ให้เสื่อมเสียผลประโยชน์ชื่อเสียงทรัพย์สิน

กระบวนการรับรู้การเมืองวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ส่งผลให้เกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งและการปะทะทางวัฒนธรรม สังคม การเมืองดังที่ปรากฏทั่วโลกในสองทศวรรษที่ผ่านมา^{๑๐}

เมื่อพิจารณาในแง่วิชาการต่อกรณีความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากการเมืองเชิงวัฒนธรรมแล้ว การเน้นศูนย์กลางอำนาจที่เกิดจากความขัดแย้งอันใดหนึ่งนี้ทำให้เกิดการแสวงหาแนวทางใหม่ในการแก้ปัญหา แนวทางหนึ่งที่น่าสนใจคือการประยุกต์ “หลักอนัตตา” (Non-self) ทางพระพุทธศาสนา เพื่อปรับมุมมองให้มีความเป็นกลางต่อความจริงอันเดียว (Mono-truth) ด้วยการปรับมุมมองมาสู่ความจริงที่หลากหลาย (Multi-truth) พร้อมทั้งตระหนักถึงจุดที่ความจริงทุกอย่างเป็นเพียงการก่อตัวทางความคิด (Mental Bubble) ที่ไม่น่ายึดมั่นใดๆ เลย เมื่อความยึดมั่นลดลง การแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาบนพื้นฐานความเข้าใจ เข้าถึง จึงจะมีความเป็นไปได้ วิธีการปฏิเสธความจริงอันเดียวจึงเป็นการยืนยันความจริงที่ตายตัว ดังคำกล่าวที่ว่า เดชขจร ภูทิพย์ กล่าวไว้ว่า “ไม่มีใครรู้ความจริง มีแต่ความจริงที่ถูกสร้างขึ้น”^{๑๑}

ในแวดวงรัฐศาสตร์-สังคมศาสตร์ไทย งานวิชาการที่น่าค้นคว้าที่สุดน่าจะได้แก่แนวคิดวิเคราะห์สังคมเรื่อง “รัฐพันลึก” (Deep State) ของ อาจารย์ ดร. เออเชนี เมรีโอ (Dr. Eugenie Merieau) แห่ง Paris Institute of Political Studies (Sciences-Po) ในบทความ “Thailand’s Deep State, Royal Power and the Constitutional Court (1997-2015)”, *Journal of Contemporary Asia*, 46 : 3 (2016), 445-466 แปลเป็นไทยโดย วีระ อนามัยศิลป์^{๑๒}

บทความนี้ได้รับความสนใจจากนักวิชาการอย่างมาก โดยมีนักวิชาการไทยหลายท่านที่นำไปต่อยอดทางความคิดและตีพิมพ์ผลงานมากมาย อาทิ ผาสุก พงษ์ไพจิตร นิธิ เอียวศรีวงศ์ และเกษียร เตชะพีระ ซึ่งแนวคิด “รัฐพันลึก” เสนอว่าในรัฐสมัยใหม่บางรัฐอย่างตุรกี อเมริกา หรือประเทศไทย ซึ่งถึงแม้จะมีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง แต่ก็ยังมีองค์กรรัฐราชการประจำต่างๆ โดยเฉพาะหน่วยงานฝ่ายความมั่นคง-ข่าวกรอง ต่ลาการบางหน่วย (หรือในกรณีไทยก็รวมทั้งองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ บางแห่ง หรือแม้แต่ผู้บริหารบางมหาวิทยาลัย ฯลฯ) ที่เป็นรัฐส่วนลึกหรือเร้นลึก ซ่อนทับอยู่ในลักษณะรัฐซ้อนรัฐหรือรัฐในรัฐ มีตรรกะและผลประโยชน์ต่างหากของตัวเอง สามารถดำเนินการอิสระจากรัฐบาลเลือกตั้ง และอาจแข่งขันหรือกระทั่งโค่นอำนาจรัฐบาลเลือกตั้งภายใต้เงื่อนไขที่แน่นอน แต่ไม่ทันข้ามปีสภาพการณ์ความเป็นจริงของการเมืองไทยก็เปลี่ยนไปอีกแล้ว

^{๑๐} Jim Powell. *Deconstruction for Beginners*. Documentary Comic Book, Danbury USA, 2007, 75.

^{๑๑} เดชขจร ภูทิพย์, การเมืองเรื่องทรัพยากรน้ำ : ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนราศีไศล, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖, หน้า (๑๐).

^{๑๒} วีระ อนามัยศิลป์. *รัฐเร้นลึกในไทย พระราชอำนาจและศาลรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๕๘)*, (กรุงเทพมหานคร: ฟ้าเดียวกัณ, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓ - ๔๖.

เมื่อสถานการณ์ของบ้านเมืองที่แปลกพิลึกพิสดารชวนพิศวงระยะหลังมา ได้สะท้อนว่าแนวคิด “รัฐพันลึก” หรือนัยหนึ่ง “รัฐซ้อนรัฐ” (a state within a state) อาจไม่พอเพียงเสียแล้วที่จะทำความเข้าใจสภาพการเมืองไทยที่เปลี่ยนภูมิทัศน์ไปใหม่ใน พ.ศ. ๒๕๖๐ ซึ่งสถานการณ์ที่บ้านเมืองกำลังประสบกับการถูกกดทับจากชนชั้นนำ ก็เปรียบเสมือนหนึ่ง a state within a state within a state within a state, etc. หลายต่อหลายชั้นซ้อนทับกัน

แต่ในกรณีประสบการณ์ของสยาม/ไทยค่อนข้างต่างออกไป กล่าวคือ มีลักษณะไปครึ่งทางกึ่งๆ กลางๆ มีการประนีประนอมรอมชอมกันมาก หรือจะมองในทางกลับกันก็ได้ว่ากระบวนการเปลี่ยนเป็นแบบสมัยใหม่/ภาวะสมัยใหม่ในเมืองไทยนั้นไม่เสร็จสิ้น ค้างเติ่ง เปลี่ยนผ่านเท่าไรก็ไม่ถึงจุดหมาย ไม่สำเร็จสมบูรณ์เสียที (Unfinished Transition) เมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ในเอเชียอาคเนย์แล้ว ถึงแม้สยามไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมของตะวันตกเต็มตัว แต่ก็อยู่ในสภาพอาณานิคมทางอ้อมหรืออำพราง (Crypto-colonialism) ที่ผนวกเข้ากับระบบทุนนิยมของอาณานิคมตะวันตกทั่วโลกในทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและการทูตการเมือง ภายใต้อำนาจอำนวยการของเจ้านายขุนนางท้องถิ่นในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สยามจึงมีลักษณะเป็นอัตตาณานิคม/อาณานิคมภายใน (Autocolony/Internal Colonialism) ของ “คนไทย” ด้วยกันเอง ไม่มีขบวนการชาตินิยมของประชาชนเพื่อกู้ชาติจากต่างชาติ มีแต่ “กบฏลี้ลับ ครึ่งๆ กลางๆ” (The Partial/Mystified Revolt) ของคณะราษฎรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งมีสมาชิกผู้ก่อการเป็นชนชั้นที่ตัวแทนกลไกปกครองระบบราชการของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั่นเอง และภายหลังสยามเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วจึงยังไม่ได้เป็นรัฐชาติสมบูรณ์จริงเต็มตัวเสียที เป็นแค่รัฐราชการรวมศูนย์ที่มีปัญหาความชอบธรรมเรื้อรังอยู่ภายใต้อุดมการณ์ราชาชาตินิยม-เสนาชาตินิยม กลายเป็นรัฐที่ไม่มีชาติ (แท้จริง) หากแต่เป็นชุมชนที่พลเมืองจินตนาการถึงความเสมอภาค ภราดรภาพ และจินตนาการว่าได้กุมอำนาจอธิปไตยร่วมกัน (Imagined Community of Equal Citizens) หากแต่ตกอยู่ในสภาพสังคมที่ไม่เป็นชุมชนในจินตนาการของคนไทยและคนไม่ไทยที่ไม่เท่าเทียมกัน (Imagined Uncommunity of Unequal Thais & Un-Thais)

สังคมไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ผ่านการเดินทางบนถนนประชาธิปไตยสลัดกับการรัฐประหาร ซึ่งเป็นการต่อสู้ขัดแย้งของโครงการเปลี่ยนเป็นแบบสมัยใหม่/ภาวะสมัยใหม่ในแนวทางต่างๆ อาทิ โครงการเสรีประชาธิปไตย/สังคมนิยมประชาธิปไตยของ ปรีดี พนมยงค์ โครงการชาตินิยมแบบอำนาจนิยมทหารของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม โครงการเสรีนิยมรอยัลลิสต์ของ ม.ร.ว.เสนีย์ และ คีฤทธิ ปราโมช โครงการเผด็จการทหารอาญาสิทธิ์ของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โครงการปฏิวัติประชาชาติประชาธิปไตยของขบวนการคอมมิวนิสต์ เป็นต้น กระทั่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศ (ในหลวงรัชกาลที่ ๙) สังคมไทยจึงได้บรรลุฉันทามติของการประนีประนอมรอมชอมระหว่างกระบวนการเปลี่ยนเป็นแบบสมัยใหม่/ภาวะสมัยใหม่ กับฐานการเมืองวัฒนธรรมไทยแบบอนุรักษนิยม เป็นวิธีการเปลี่ยนผ่านสู่ความทันสมัยแบบไทยๆ ผ่านการประนีประนอมต่อรอง ที่ไม่ถอนรากถอนโคน ไม่ใหม่หมด คนข้างล่างได้บ้างแม้จะได้น้อยมากเท่าคนข้างบน คนชั้นกลางได้มากกว่าและเติบโตใหญ่ขยายตัวออกไป ส่วนคนข้างบนได้มากที่สุด มันช่วยให้หลีกเลี่ยงการแตกหักกวาดล้างรุนแรงของกระบวนการเปลี่ยนเป็นแบบสมัยใหม่/ภาวะ

สมัยใหม่มาได้ และมีฐานรองรับสนับสนุนจากคนชั้นต่างๆ ตามสมควร ทั้งคนชั้นบน คนชั้นกลาง และรากหญ้า

ขณะเดียวกันก็มีเส้นอำนาจ (Power Boundaries) และการแบ่งเขตอำนาจ (Jurisdiction) เชิงปฏิบัติ/เสมือนจริงที่ใช้การได้ เส้นและเขตที่ว่าอาจไม่ต้องตรงกับเส้นอำนาจและการแบ่งเขตอำนาจตามกฎหมาย/รัฐธรรมนูญเสียทีเดียว แต่ก็เป็นที่ยอมรับเคารพกันว่าอำนาจของฝ่ายหนึ่งหยุดตรงนี้ อำนาจของอีกฝ่ายเริ่มตรงนั้น ไม่ก้าวก้าวกัน ยอมรับเคารพกัน โดยมีชนชั้นนำเป็นประหนึ่งอนุญาโตตุลาการสุดท้าย (Final Arbitrator) ในยามเกิดความขัดแย้ง ซึ่งภายใต้ฉันทามติแห่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดังกล่าว เส้นแบ่งเขตอำนาจกันใหม่และการเมืองวัฒนธรรมของการหวนหาอดีต (Re-demarcation of Power Boundaries & the Cultural Politics of Nostalgia) ปัจจุบันการที่เกิดสภาพ “อะไรที่ไม่เคยเห็น ก็จะได้มาเห็น และอะไรที่เคยเห็น ก็อาจจะไม่ได้เห็นอีกแล้ว” ดังที่ชาลวิทท์เคยกล่าวไว้ ก็เพราะผู้สนับสนุนโครงการเปลี่ยนเป็นแบบสมัยใหม่/ภาวะสมัยใหม่อันเป็นทางเลือกในแนวทางต่างๆ ได้ฟันตัวโผล่ออกมาแย่งชิงพื้นที่ปะทะกัน เพื่อผลักดันแนวทาง Modernization/Modernism ของตัวเอง ในสถานการณ์อันเปราะบางที่ไม่มีอำนาจนำทางการเมืองอันเป็นที่ยอมรับในแง่ความชอบธรรม ไม่มีกรอบกฎเกณฑ์กติกาปกติของการดำเนินและแก้ไขยุติความขัดแย้ง มีแต่กระบวนการยุติธรรมที่ถูกตั้งคำถามมากขึ้น และอำนาจบังคับด้วยกำลังที่มีอาจแก้ไขข้อขัดแย้งให้ตกไปอย่างถึงฐานรากได้

โดยฝ่ายต่างๆ ซึ่งเป็นเจ้าของโครงการเปลี่ยนเป็นแบบสมัยใหม่หลายแนวทาง ก็พยายามหวนหาช่วงอดีตหรือบ้านเก่าที่สอดคล้องกับอุดมคติของกลุ่มตนมากที่สุด บ้างก็หวนไปหาสมัยรัชกาลที่ ๕ บ้างก็หวนไปหาสมัยรัชกาลที่ ๗ บ้างก็หวนหายุคปฏิวัติและมาตรา ๑๗ ของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้น เกิดเป็นกลุ่มอาการการเมืองวัฒนธรรมของการหวนหาอดีตกันทั่วไป ขณะเดียวกัน กลุ่มอำนาจและสถาบันต่างๆ ต่างก็อาศัยช่วงที่เส้นอำนาจเดิมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง พากันหาทางพยายามปรับเส้นอำนาจและเขตอำนาจกันใหม่ (Power Boundaries & Jurisdiction) โดยผลักดันเส้นอำนาจใหม่ของตนออกไปให้กว้างไกลที่สุด ให้เขตอำนาจของตนแผ่ขยายไปมากที่สุด กินพื้นที่อำนาจเก่าที่ใหญ่ที่สุด ด้วยความหวังว่าเส้นอำนาจไกลที่สุดและจะทำให้ฝ่ายอื่นยอมรับโดยคุณิ ดังเช่นที่ คสช. และคณะรัฐประหารก่อนหน้านั้นเคยทำมา จนบ้านเมืองเกิดการถูกกดทับและเป็นปรากฏการณ์ “อะไรที่ไม่เคยเห็น ก็จะได้มาเห็น และอะไรที่เคยเห็น ก็อาจจะไม่ได้เห็นอีกแล้ว” ดังที่กล่าวมาข้างต้น

ด้านนักวิชาการต่างประเทศจากมหาวิทยาลัยนอร์ธแคโรไลนาอย่าง ลอว์เรนซ์ กรอสเบิร์ก (Lawrence Grossberg) ได้กล่าวไว้ในบทความด้านมานุษยวิทยา **Abstracts in Anthropology** เมื่อปี 1997 ไว้ว่าการเมืองวัฒนธรรมว่า เป็นอรรถประโยชน์เสริมที่ได้รับการต้อนรับให้เป็นนวัตกรรม (Innovation) ทางวิชาการระดับสากลเรียบร้อยแล้ว ซึ่งเป็นคุณค่าที่ออกสู่สายตาคนทั่วไปผ่านการตีพิมพ์ในวารสาร และเป็นวารสารที่น่าเสนอ แลกเปลี่ยนมโนทัศน์ แนวคิดนี้เป็นการก้าวกระโดดระหว่างความเป็นทฤษฎีที่ยึดหยุ่นกับรูปธรรมที่คงที่ ที่ไม่เคยสร้างความเบื่อหน่ายให้กับผู้สนใจ ยิ่งไปกว่านั้นยังช่วยเติมเต็มกระบวนการทัศน์จุดประกายประทีปทางปัญญาของโลกทางการเมืองวัฒนธรรม แนวคิดนี้ยังชี้ชวนให้ก้าวข้ามพรมแดนทางเชื้อชาติ เพศ ชนชั้น เป็นการแตกแขนงเนื้อหาจากรัฐศาสตร์ด้านการผลิตวัฒนธรรมของโลกผ่านทางศิลปะกับกฎเกณฑ์ทางวิชาการ อันมีสาระสำคัญที่ชี้ชัดอย่าง

ตรงไปตรงมาว่า อะไรคือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการเมือง โดยการนำบริบทและกรอบวิธีคิดทางศิลปะมา นำเสนอด้วยโดยอาศัยหลายทฤษฎีมารองรับ^{๑๓}

นักวิชาการอีกท่านหนึ่งชื่อ แคลร์ แคร็ก (Clair Claig) กล่าวไว้เมื่อปี ค.ศ. 2014 ที่เผยแพร่บน www.culturalpolitics.net ซึ่งให้ทัศนะเกี่ยวกับรัฐศาสตร์วัฒนธรรมว่า มีความแตกต่างระหว่าง การเมืองกับวัฒนธรรม เพราะนิยามของรัฐศาสตร์วัฒนธรรมโดยแท้จริงแล้วหมายถึงวิถีแห่ง วัฒนธรรมที่รวมถึงทัศนคติ แนวคิด มุมมอง ความเชื่อของประชาชน คล้ายกับเป็นสื่อกลางหรือศิลปะ ที่ช่วยหล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมเกิดความคิดทางการเมือง ช่วยยกระดับสังคม เศรษฐกิจ และ กฎหมาย เช่น กรณีของอดีตประธานาธิบดีแบมเบียและอดีตประธานาธิบดียูกันดาที่ถูกสอบสวนใน กรณีมีเพศสัมพันธ์กับเพศเดียวกัน (Homosexual) จนมีผลกระทบต่อตำแหน่งทางการเมือง หรือ กรณีอดีตประธานาธิบดีบิล คลินตัน ที่มีพฤติกรรมทางเพศไม่เหมาะสมกับเลขาธิการหน้าห้อง จน เกือบถูกถอดถอนออกจากตำแหน่ง (Impeachment) เหล่านี้เป็นต้น กรณีเช่นนี้ทางรัฐศาสตร์ วัฒนธรรมมองว่าเป็นการใช้อำนาจทางการเมืองกดขี่ทางเพศ เป็นวิธีการที่สกปรกเปรอะเปื้อน (Filth) เปรียบได้กับพยาธิ (Vermin) ที่ซ่อนใจทำร้ายสังคม^{๑๔}

สำหรับนักคิดเสรีนิยมสมัยใหม่จากสำนักคิดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจักษ์ ก้องกีรติ ได้ ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “การเมืองวัฒนธรรมไทย ว่าด้วยความทรงจำ วาทกรรม และอำนาจ”. เพิ่มเติมว่า แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรม หรือ การเมืองวัฒนธรรมเป็นคำที่เสนอให้ในตัว เพราะช่วยเปิด โลกให้ผู้สนใจได้เห็นแง่มุมใหม่ๆ ที่ไม่เคยมองเห็นมาก่อน ทำให้การมองโลกทัศน์ของการเมืองไทย เปลี่ยนไป-ลึกซึ้งขึ้น ซับซ้อนขึ้น พลิกแพลงขึ้น-ช่วยปลดปล่อยพันธนาการจากกรอบการวิเคราะห์ แบบเดิมๆ ที่มองการเมืองแบบหยุดนิ่งและคับแคบ แนวคิดนี้ช่วยขยายเลนส์การมองโลกเปลี่ยนไป แนวทางศึกษาเชิงการเมืองวัฒนธรรม หรือที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า Cultural Politics เป็นการให้ ความสนใจพินิจวิเคราะห์การต่อสู้ทาง “การเมือง” ในฐานะที่เป็นพื้นที่ของการช่วงชิงการครอง อำนาจนำ (Hegemony) สนใจวิเคราะห์การเมืองของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นระบบความหมายที่มนุษย์ใช้ ในการมองโลกและกำกับพฤติกรรมของตนเอง ตั้งแต่เรื่องอาหารการกิน การแต่งกาย รสนิยมทางเพศ ศิลปะ การศึกษา ศาสนา ประวัติศาสตร์ ไปจนถึงระบบการเมืองการปกครอง พูดง่ายๆ ว่าการศึกษา ในแนวนั้นเชื่อว่าการเมืองมีวัฒนธรรม และในวัฒนธรรมก็มีการเมืองซ่อนอยู่ในนั้น การเมืองไม่ได้สิ่ง สถิตอยู่แค่ในรัฐสภา กองทัพ พรรคการเมือง รัฐธรรมนูญ แต่การเมืองสอดแทรกอยู่ในทุกองูทาง วัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นนิยาย ภาพยนตร์ ดนตรี ละครหลังข่าว ภาพเขียนศิลปะ แสตมป์ ปฏิทิน งาน โฆษณา อาหาร สถาปัตยกรรม แบบเรียน อนุสาวรีย์ งานประติมากรรม ไปจนถึงพิธีกรรมต่างๆ ใน พื้นที่หรือสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ซึ่งการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในอดีตมักจะมองข้าม มองว่ามัน ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง ไม่ใช่เรื่องการเมือง กลับถูกศึกษาเจาะลึกโดยนักวิชาการรุ่นใหม่ที่หันมาให้ ความสนใจจนสามารถสร้างอัตลักษณ์และเปิดโลกทัศน์ให้เข้าถึงมิติทางการเมืองวัฒนธรรม^{๑๕}

^{๑๓} Lawrence Grossberg. *Abstracts in Anthropology*, Durham, North Carolina: Duke University Press. 1997.

^{๑๔} Clair Claig. 2014. www.culturalpolitics.net

^{๑๕} ประจักษ์ ก้องกีรติ, *การเมืองวัฒนธรรมไทย ว่าด้วยความทรงจำ วาทกรรม และอำนาจ*, (กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน, ๒๕๕๘), หน้า (๑๓).

เกล็น ดี. เพจ ได้ให้ทัศนะถึงการเมืองวัฒนธรรมในงานเขียนที่โด่งดังชื่อ **Nonkilling Global Political Sciences** ซึ่ง ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์ ได้แปลเป็นภาษาไทยและตีพิมพ์ครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ในชื่อที่ว่า “รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า” ซึ่งได้เสนอประเด็นสำคัญให้สังคมได้วิพากษ์กันอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา โดยเขาได้ท้าทายและวิพากษ์สมมติฐานทางหลักรัฐศาสตร์ทั่วไปที่เน้นการใช้อำนาจทางการเมืองและการรักษาตุลแห่งอำนาจเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางการเมืองของตน ไม่ว่าจะอำนาจนั้นจะได้อมาด้วยวิธีการใดก็ตาม โดย เพจ ได้วิพากษ์ด้วยถ้อยคำที่รุนแรง และให้มุ่งหวนวิธีกแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองด้วยสันติวิธี กล่าวคือ ต้องไม่ฆ่า ไม่คุกคาม หรือสร้างเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การฆ่า นอกจากนี้ เพจ ยังได้อธิบายว่า สังคมที่ปราศจากการฆ่าเป็นสังคมที่ประกอบด้วย ๑) ปราศจากการฆ่ามนุษย์ ๒) ปราศจากการคุกคามว่าจะฆ่า ๓) ปราศจากอาวุธที่ออกแบบมาให้ฆ่ามนุษย์ ๔) ปราศจากเหตุผลรองรับในการใช้อาวุธนั้นฆ่ามนุษย์ ๕) ปราศจากเงื่อนไขในสังคมที่มุ่งจะรักษาหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดๆ ด้วยการฆ่าฟัน หรือคุกคามว่าจะฆ่า ดังที่ข้อคิดที่ได้กล่าวไว้ในย่อหน้าแรกของบทที่หนึ่งว่า “But what is meant by a “nonkilling society”? It is a human community, smallest to largest, local to global, characterized by no killing of humans and no threats to kill; no weapons designed to kill humans and no justifications for using them; and no conditions of society dependent upon threat or use of killing force for maintenance or change.”^{๑๖}

สาระสำคัญในเนื้อหาบทที่หนึ่งกล่าวถึงสังคมปราศจากการฆ่าเป็นไปได้หรือ บทที่สองชี้แจงถึงความสามารถเกิดสังคมปลอดการฆ่า บทที่สามว่าด้วยความหมายต่อวิชารัฐศาสตร์ บทที่สี่กล่าวถึงผลต่อการแก้ปัญหา บทที่ห้าอธิบายความเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน และบทที่หกมีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับรัฐศาสตร์โลกไม่ฆ่า ซึ่งในทัศนะของ เพจ นั้น ได้อรรถาธิบายถึง รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า ไว้ว่าเป็นรัฐศาสตร์ที่เน้นการมีส่วนร่วม ตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญของศักยภาพของทุกคนที่จะสามารถสร้างโลกที่ปราศจากการฆ่าได้ และเน้นย้ำว่าสังคมต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) ทางรัฐศาสตร์ที่ยอมรับการฆ่าไปสู่การเป็นรัฐศาสตร์ที่ไม่ฆ่า สังคมจึงจะมีสันติภาพ

แนวคิดการเมืองวัฒนธรรมยุคหลังสมัยใหม่หรือหลังโครงสร้างนิยม (Cultural Politics in Postmodernism/Poststructuralism)

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่พัฒนาไปจนถึงจุดสูงสุด พรั่งพร้อมไปด้วยวัตถุ เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ เป็นสังคมที่ผ่านความเจริญสูงสุดหรือผ่านสังคมอุตสาหกรรมไปแล้ว ประหนึ่งว่าเป็นสังคมบริโภคนิยม แม้ว่าภูมิหลังทางวัฒนธรรมจะพัฒนาจนถึงจุดสูงสุด หรือมีความสมบูรณ์ทางวัตถุอย่างล้นเหลือ แต่กลับผิดหวังในการหาความหมายของชีวิต และสร้างความเดือดร้อนให้กับสังคมมากกว่าเดิมเพราะขาดแคลนวัฒนธรรมทางจิตใจ เกิดวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมแห่งจิตใจ ไม่เข้าใจความจริงของการดำเนินชีวิต พยายามสนใจใฝ่รู้ในเรื่องความเป็นมนุษย์ คุณภาพของมนุษย์ และลักษณะ

^{๑๖} เกล็น ดี. เพจ., รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า (Nonkilling Global Political Sciences), แปลโดย ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์, (กรุงเทพฯ: คบไฟ, ๒๕๕๒), หน้า ๙๗.

ของมนุษย์ (General Sense of Humanity, Human Qualities and Identities) トラバจนถึงปัจจุบันนี้

หลักการของแนวคิดยุคหลังนวมัยอยู่ที่ว่า สิ่งที่เป็นจริง (the real) กับสิ่งที่ปรากฏ (apparent) นั้นอาจไม่ใช่เรื่องเดียวกัน ซึ่งเป็นความคิดของฟรีดริช นิทซ์เชอ (Friedrich Wilhelm Nietzsche) ซึ่งความคิดดังกล่าวเข้าไปมีอิทธิพลในวงการศิลปะในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๒๐ กล่าวได้ว่าแนวคิดหลังสมัยใหม่ (postmodern) คือการเคลื่อนไหวทางความคิดและวัฒนธรรมที่ต่อต้านนิยาม ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี ความเป็นองค์รวม (totality) ความเป็นเหตุเป็นผล (rationality) ความเป็นสากล (universality) ความเป็นวัตถุวิสัย (objectivity) เป็นต้น ซึ่งนักคิดหลังสมัยใหม่จะตั้งคำถามต่อสิ่งเหล่านี้ในฐานะที่ต่างเป็นเพียง “เรื่องเล่าหลัก (meta-narrative)” ที่เป็นข้ออ้างของความเป็นสมัยใหม่ในแนวคิดสมัยใหม่ (modernism) เท่านั้นเอง^{๑๗}

แนวคิดการเมืองวัฒนธรรมเป็นยุคมีหลักคิดเชิงปรัชญาที่มุ่งล้มล้างสมัยใหม่นิยม ไม่เชื่อว่าวิธีค้นหาความจริงแบบวิทยาศาสตร์จะให้ความจริงที่เป็นวัตถุวิสัย ไม่เชื่อว่าระบบความคิดของมนุษย์จะมีได้ในระบบเครือข่ายเดียว ไม่เชื่อว่าวัฒนธรรมของมนุษย์ก้าวหน้าเสมอ เพราะไม่รู้ว่าอะไรเป็นจุดอ้างอิง มีแต่ความเหมาะสมในแต่ละช่วงเวลา ยุคหลังสมัยใหม่นิยมนี้มีหลักการว่า มนุษย์ควรมีทำที่ร่วมมือกันกับทุกสิ่งมากกว่ามุ่งเอาชนะหรือครอบครอง เชื่อว่าเหตุผลเป็นเพียงศิลปะชวนเชื่อ เอกภพไม่ใช่จักรกลล้วนๆ แต่เป็นองคาพยพพิเศษที่มีการเปลี่ยนแปลง และเชื่อว่าอารมณ์และความใฝ่ฝันเป็นความจริงที่มีค่าควรแก่การพิจารณาและศึกษา

แนวคิดหลังสมัยใหม่นี้ให้ความสำคัญกับลักษณะทางเศรษฐกิจที่ก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจแบบบริโภคนิยมมวลชน (Mass Consumerism) เป็นยุคทุนนิยมตอนปลายที่เน้นการผลิตแบบหลังอุตสาหกรรม (Post-industrial) มีความเป็นสังคมข่าวสารที่ประกอบขึ้นจากการจำลอง (Simulation) มีลักษณะการล้ำความจริง (Hyper-reality) เป็นยุคที่สื่อทางเทคโนโลยีและวัฒนธรรมมีบทบาทสูงในการก้าวข้ามไปในทุกพื้นที่ของ "ชุมชน" ได้อย่างรวดเร็ว หลักคิดของยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ถือเป็นสังคมที่เจริญพัฒนาถึงจุดสูงสุด พรั่งพร้อมสมบูรณ์ไปด้วยวัตถุ เทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์ เป็นสังคมที่ผ่านพ้นความเจริญสูงสุดหรือผ่านเลยสังคมอุตสาหกรรมไปแล้ว (Postmodern Society or Postindustrial Society) ผู้คนในยุคนี้เน้นการบริโภคใช้สอยที่เรียกกันว่า สังคมบริโภค (Consumer Society) มีความสมบูรณ์ของวัตถุอย่างสิ้นเหลือ แนวคิดนวมัยหรือแนวคิดใหม่ทันสมัย (Modernism) ให้ความสนใจในเรื่องศิลปะ วรรณคดี วิทยาการ สถาบัน เหตุผล การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ รูปแบบของชีวิต แสวงหาความจริงของชีวิต ความมั่นคงทางสังคมและความรู้ความเข้าใจตนเอง (Material progress, social stability and self-realization) แนวคิดหลังสมัยใหม่นิยมเชิงวิพากษ์ (Critical Postmodernism Pedagogy) สร้างช่องว่างที่สำคัญระหว่างปัจเจกกับสังคม สนใจในการตรวจสอบทางจริยธรรมต่อสถานะเชิงวัตถุ ในสังคมโลกหลังสมัยใหม่ นอกจากนี้ยังตระหนักถึงความสำคัญของการทำหน้าที่ในการตรวจสอบจริยธรรมเหล่านั้นด้วย

^{๑๗} Gary Aylesworth, "Postmodernism," Stanford Encyclopedia of Philosophy (Sep -30, 2005), Cited by <http://plato.stanford.edu/entries/postmodernism>

การสะท้อนแนวคิดเชิงวิพากษ์ในยุคหลังสมัยใหม่โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ทำให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีบริบทและเป้าหมายมากขึ้น เพราะถูกกำหนดมาจาก กระบวนทัศน์ที่หลากหลาย ไม่ได้เน้นกระบวนทัศน์ใดกระบวนทัศน์หนึ่งเป็นสำคัญ ซึ่งแต่ละกระบวน ทัศน์สามารถค้นหาได้ด้วยกระบวนการที่ใช้เหตุและผลเป็นเครื่องมือ แต่กระบวนทัศน์ที่ทรงอิทธิพล และได้รับการยอมรับมากที่สุดหลังยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมก็คือ กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม การพัฒนา ภายใต้กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมสอดคล้องกับอุดมการณ์ทุนนิยมเสรี (Capitalism) เช่น การปฏิวัติ เขียว (Green Revolution) โดยการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาพิสูจน์ทดลองเพื่อให้การผลิตอาหาร เพิ่มขึ้น และขยายไปสู่การทำเกษตรเพื่ออนุรักษ์

นอกจากนี้อุดมการณ์กระแสหลักที่ดำรงอยู่ก่อนกระแสการพัฒนาว่าด้วยแนวคิดหลัง โครสร้างนิยมได้ถูกท้าทายและถอดรื้อมากขึ้น การไม่ยอมรับต่อความรู้เดิม ความจริงที่ถูกกำหนด โดยกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมและอุดมการณ์ทุนนิยม ทำให้อำนาจ ความรู้ ความจริง เปลี่ยนมาเป็น การมุ่งเน้นพัฒนาตัวเองมากขึ้น สร้างความรู้ให้ตนเองและคืนอำนาจให้กับตนเอง แนวคิดการพัฒนา โดยเฉพาะโครงการพัฒนาของรัฐที่มีผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่จะต้องได้รับความร่วมมือจาก ชาวบ้านในชุมชน แนวคิดหลังสมัยใหม่/หลังโครสร้างนิยม (Postmodernism/Poststructuralism) เป็นสิ่งที่นักรัฐศาสตร์ต้องทำการศึกษาถึงความทันสมัยทางการเมือง โดยเฉพาะในสังคมที่ไม่ได้เป็น ประชาธิปไตยดั้งเดิม และต้องมีความรู้ความเข้าใจในตัวแบบของความทันสมัยก่อน ซึ่งตัวแบบที่ว่านี้ จะหาได้ด้วยการวิเคราะห์อย่างละเอียดรอบคอบในสังคมตะวันตกสมัยใหม่เท่านั้น เพราะที่ผ่านมา การศึกษาทางรัฐศาสตร์ถูกเชื่อมโยงกับการเมืองเชิงสถาบัน เช่น พรรคการเมือง องค์กรที่เกี่ยวกับการ เลือกลง เป็นต้น

ดังนั้น การศึกษารัฐศาสตร์ในยุคหลังโครสร้างนิยมมุ่งความสนใจไปที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนหรือที่เรียกว่า วัฒนธรรมพลเมือง ศาสตร์ของวัฒนธรรมการเมืองยุคนี้จึงช่วย กระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองและเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยใช้เหตุผล มากกว่าอารมณ์ จนเกิดการตกผลึกทางความคิด (Crystallization) ทำให้ได้มุมมองมาสร้างเครือข่าย ให้สังคม การศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ตามแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ถือเป็นกระแส หลักในยุคปัจจุบันเพราะเน้นการศึกษาในมุมมองที่สามารถนำมาอธิบายพฤติกรรมผู้คนในสังคมได้ และแทรกซึมในหลากหลายสาขา ทั้งมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ก่อนจะซึมซับมาสู่รัฐศาสตร์และ รัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิดนี้เน้นมองโลกในพื้นฐานความมีอยู่จริงของธรรมชาติตามแนวทางของ ภว วิทยา (Ontology) หรือวิธีการค้นหาความรู้ ความจริง ซึ่งเป็นไปตามหลักคิดของ ญาณวิทยา (Epistemology) เพื่อชี้ให้เห็นความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างแนวคิดสมัยใหม่กับหลังสมัยใหม่

หลักคิดยุคหลังสมัยใหม่นี้เป็นสำนักความคิดหรือสกุลความคิดที่ทำลายต่อการเข้าถึงหลักคิด ที่เน้นการถอนรากถอนโคน (Radical Suspension) ต่อความจริงดั้งเดิมในโลกวิชาการ มีผลต่อการ ปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางปัญญา (Intellectual Landscape) แนวคิดนี้มีความเชื่อว่าสรรพสิ่งต้อง หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม เป็นการก้าวพ้นจากกฎเกณฑ์ที่ถูก สร้างขึ้น เพื่อให้เข้าสู่สภาวะการณ์หลังสมัยใหม่ (Postmodern Condition) ในการสร้างอัตลักษณ์ เฉพาะตัวในการลบล้างและปฏิเสธความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ เพื่อเป็นมรดกทางความคิดแห่งยุคการรู้แจ้ง

(Enlightenment) ซึ่งนักคิดตะวันตกที่สำคัญในยุคนี้ อาทิเช่น Jean-François Lyotard, Jacques Derrida, Michel Foucault, Gilles Deleuze, Jacques Lacan เป็นต้น

ผู้บุกเบิกการใช้คำว่า “หลังสมัยใหม่” เป็นครั้งแรกคือ Jean-François Lyotard จากงานเขียนที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1979 คือเรื่อง “สถานะหลังสมัยใหม่: รายงานว่าด้วยความรู้” (The Postmodern Condition: A Report on Knowledge) ซึ่งไลโอตาร์ดได้เรียกร้องให้มนุษย์ปฏิเสธเรื่องเล่าหลักหรือทฤษฎีต่างๆ ที่อ้างความเป็นสากลของวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นวิธีการหาความรู้พื้นฐานของปรัชญาซึ่งเริ่มต้นด้วยการขุดคุ้ยทฤษฎีทางปรัชญาต่างๆ ที่สามารถอธิบายความจริงได้ ลักษณะวัฒนธรรมทางสังคมยุคหลังสมัยใหม่เน้นไปที่อารมณ์ ความรู้สึก การสัมผัส และการถ่ายทอดพฤติกรรมทางสังคมออกมาอย่างไม่เคยมีมาก่อน เป็นการปฏิเสธศูนย์กลางแห่งอำนาจที่ครอบงำทางด้านกาลเทศะ ไม่สนับสนุนการเน้นศูนย์กลาง ปฏิเสธความเป็นเอกภาพที่ไม่จำเป็นต้องจบลงอย่างสมบูรณ์ แต่อาจจบลงอย่างซับซ้อนเร้นก็ได้ คัดค้านโครงสร้างที่เป็นระเบียบต่อต้านจุดเริ่มต้นทางประวัติศาสตร์ที่มักโหยหาอดีต มีความไม่มั่นคงทางอัตลักษณ์ ไม่ยึดติดกับโครงสร้างเพราะถือได้ว่าเป็นแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม อดีตเป็นการทำลายประวัติศาสตร์เพราะถูกนำมาอยู่ในปัจจุบันหรือหลุดไปจากบริบทอย่างสิ้นเชิง^{๑๘}

โพสท์ โมเดิร์น ก็คือการตั้งคำถามกับโมเดิร์นว่า คุณประโยชน์โพสท์โมเดิร์นที่สำคัญก็คือ การทำให้เราสามารถหวนกลับไปมองสังคมโมเดิร์นหรือพฤติกรรมที่ผ่านมาของมนุษย์ หรือความคิดความเชื่อของเราอย่างเป็นอิสระมากขึ้น เพราะถ้าเราไม่บอกว่า “โพสท์” โมเดิร์น เราก็จะยังคงอยู่ในกรอบของโมเดิร์น หรือยังให้มันครอบเราอยู่ ให้เรารู้สึกว่ายังจะต้องก้าวไปข้างหน้า ไปสู่ความเจริญ ยึดถือลัทธิความก้าวหน้า ซึ่งเป็นมิติที่ควบคู่กับ Civilizing Mission ของตะวันตก การบอกว่าโลกเป็น โพสท์โมเดิร์น หรือเป็นโลกหลังสมัยใหม่ในเชิงการเมือง นอกจากจะทำให้มนุษย์สามารถมองโลกสมัยใหม่อย่างอิสระ เพื่อวิพากษ์วิจารณ์มันได้ชัดเจนมากขึ้น มองภาพชัดขึ้น ในทางความรู้ก็ทำให้หลุดพ้นจากกรอบสมมติฐานแบบโมเดิร์น อย่างเช่น ปรัชญาความเป็นสากล ปรัชญาความก้าวหน้า หรือปรัชญาประเภทที่ต้องมีแก่นแท้ มั่นคง ถาวร เป็นอมตะ ซึ่งเอามาจากคริสต์ศาสนา เรื่องวิญญาณ เรื่องพระเจ้า หรือจากกรีกที่เรียกว่าภาวะอุดมคติ เป็นต้น เพราะฉะนั้นตัวปรัชญาโพสท์โมเดิร์น จึงเป็นตัวปรัชญาที่แย้งกับความเป็นสากล หรือความเป็นแก่นแท้ที่ขัดแย้งไม่ได้ ล้มล้างไม่ได้ ถกเถียงไม่ได้

ปรัชญาแบบโพสท์โมเดิร์นไม่เชื่อว่า มนุษย์สามารถเข้าถึงความจริงได้โดยตรง กล่าวโดยนัยนี้ ปรัชญาแบบโพสท์โมเดิร์นยังมีระดับจิตต่ำกว่าปรัชญาของพุทธะ ที่มีประสบการณ์โดยตรงในการเข้าถึง “ความจริงสูงสุด” (Super Truth) พวกโพสท์โมเดิร์นเห็นว่า มนุษย์ต้องมองต้องคิดผ่านแว่นของภาษา จึงมองว่า ความจริงเป็นแค่สิ่งที่เราสร้างขึ้นโดยระบบของภาษา เมื่อกลุ่มแนวคิดโพสท์โมเดิร์นมองว่า ความจริงเป็นสิ่งที่คนเราสร้างขึ้น โดยระบบภาษา โดยสำนวนโวหาร โดยการจูงใจ โดยการบิดเบือน โดยการหลอกลวงซ่อนเร้นภายใต้ความขลังของทฤษฎีหรือวาทกรรมแบบต่างๆ หรือภายใต้ระบบปรัชญาที่ซับซ้อนหรือด้วยภาพลักษณ์ที่ต่างๆ ก็ได้ ดังนั้นพวกโพสท์โมเดิร์นจึงนิยมมองโลกข้างนอกทุกๆ อย่างเป็นเสมือนพื้นที่ว่างเปล่าที่เราจะใส่ความคิด ความเชื่อของเราลงไปอย่างไรก็ได้ คือเติม

^{๑๘} Jean-François Lyotard. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. (Geoff Bennington and Brian Massumi (trans.)) Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1984, pp. xxiv, 79 - 81.

ตัวความหมาย (Signifier) ลงไปได้ เพราะฉะนั้นในสายตาของพวกโพสท์โมเดิร์น โลกทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองของมนุษย์จึงเป็นเสมือนพื้นที่ว่างที่มีการช่วงชิงกันเต็มความหมาย ความคิดเห็นลงไป การเมืองในยุคโพสท์โมเดิร์นอย่างในยุคปัจจุบัน จึงเป็นการเมืองของการช่วงชิงพื้นที่ด้านต่างๆ เพื่อแสดงความคิดเห็นของกลุ่มตน

ลัทธิทุนนิยมในยุคหลังสมัยใหม่และหลังอุตสาหกรรมได้ทำให้ผู้บริโภคเกิดวิสัยทัศน์ใหม่ต่อประเด็นต่างๆ ในโลก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพรมแดนของโลกตะวันออกและตะวันตกที่ถูกกำหนดขึ้นหลังสงครามโลก ครั้งที่ ๒ และเรื่องการปฏิวัติในด้านสิ่งแวดล้อมโลก ที่เริ่มขึ้นระหว่างคริสต์ทศวรรษ 1960 ซึ่งเป็นตัวที่ทำให้การเส้นแบ่งแยกระหว่างลัทธิ “สมัยใหม่” กับ “หลังสมัยใหม่” ชัดเจนขึ้น

“หลังสมัยใหม่” เป็นสัญญาณที่บ่งบอกถึงความเสื่อมศรัทธาใน “ความเป็นสมัยใหม่” หรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี หลังสมัยใหม่ ไม่ได้ปฏิเสธเทคโนโลยีอย่างสุดขั้ว แต่ต่อต้าน “ความเจริญ” หรือ “ความก้าวหน้า” แบบลัทธิสมัยใหม่ที่ไม่สนใจ (หรือตอนนั้นยังไม่รู้) ผลกระทบที่รุนแรงต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนความคิดเกี่ยวกับลัทธิ “สมัยใหม่” ต้องการขับเคลื่อนสังคมให้ก้าวไปสู่ความเป็นสังคมยุคอุตสาหกรรม แต่ “หลังสมัยใหม่” มีความปรารถนาที่จะก้าวไปสู่ยุคอิเล็กทรอนิกส์มากกว่า หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ การทำงานศิลปะสมัยใหม่และทฤษฎีศิลปะต้องอยู่ในกฎเกณฑ์มากขึ้น มีกรอบที่ชัดเจนและแคบลงเกือบจะเหลือแค่ “ศิลปะกระแสหลัก” ที่เป็นนามธรรมกระแสดี๋ย จากแนวคิดและรูปแบบของศิลปะลัทธิมินิมอลลิสม์ (Minimalism) ที่ทำให้ศิลปินในช่วงนั้นกลับไปสู่ความเรียบง่ายอย่างถึงที่สุด จนเปรียบได้ว่ากลับไปเลขศูนย์เลยทีเดียว รูปทรงในศิลปะถูกลดทอนจนเปลือยเปล่า แทบจะไม่มีอะไรให้ดู

ปรัชญาแบบโพสท์โมเดิร์น ไม่เชื่อว่ามีความจริงเพียงหนึ่งเดียวอยู่แล้ว แต่เห็นว่า "ความจริง" (Truth) เป็นสิ่งที่มองได้หลายมุมมอง และควรผสมผสานมุมมองที่หลากหลายต่างๆ เข้าด้วยกัน และปรัชญาแบบโพสท์โมเดิร์น ปฏิเสธอำนาจของกรอบ ระเบียบ โครงสร้าง รูปแบบจารีตเดิม และมุ่งแสวงหาการคิดนอกกรอบและแหวกแนวอยู่ตลอด นักคิดโพสท์โมเดิร์นไม่เชื่อในโลกความจริงที่อยู่ นอกเหนือไปจากโลกของภาษา ซึ่งถ้าหากว่าสิ่งนอกเหนือต่างๆ มีอยู่จริงเขาก็ไม่สนใจที่จะต้องไปถกเถียงกัน เพราะว่าถกเถียงไม่ก็มีข้อสรุปว่าสิ่งไหนถูกผิด เนื่องจากทุกสิ่งถูกการมองโดยโลกของภาษา ซึ่งมีลูกเล่นแพรวพราวทั้งตัวภาษาเองและตัวผู้ใช้ภาษา พวกเขาจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องของภาษา วาทกรรม ตัวบท ซึ่งมีนักคิดคนสำคัญคือ

Jacques Derrida เกิดในอัลจีเรียเขาเสนอวิธีการ deconstruct คือการแสดงให้เห็นว่าเราสามารถถอดรื้อความเห็น ของทฤษฎีหรือวาทกรรมใดๆ ก็ได้ เพื่อเปิดเผยให้เห็นถึงจุดหละหลวมของมัน ซึ่งภาษานั้นก็สามารถที่จะสร้างความหมายล้นไหลไปได้เรื่อยๆ เขาจริงถือเป็นการกิจของเขที่จะถอดรื้อระบบความคิดที่อ้างตัวเองเป็นตัวแทนของความจริง

Michel Foucault เขามุ่งถอดรื้อความคิด ทฤษฎี วาทกรรมที่อ้างตนเองว่าเป็นความรู้ที่เป็นกลางเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ เช่น ความรู้ทางการแพทย์ ทางสังคม ทางจิตวิทยา ฯลฯ เขาถอดรื้อให้เห็นว่าความรู้จำนวนมาก รวมทั้งสถาบันต่างๆ ได้ถูกสร้างขึ้นมาอย่างมีเงื่อนไขเพื่อปกปิดอำพรางบางอย่าง โดยเฉพาะประโยชน์ทางอำนาจ เพื่อปิดกั้นความรู้และความจริงอื่นๆ อันเป็นการกดดัน บีบบังคับ บิดเบือน ละเลย หลงลืม อำนาจ หรือการดำรงอยู่ของส่วนอื่น เช่น ละเลยความสำคัญของจิตใต้สำนึกของร่างกายของคนกลุ่มน้อยกลุ่มต่างๆ อาทิ เกย์ เลสเบี้ยน เป็นต้น

Jacques Lacan (ค.ศ. 1901 – 1981) งานของเขาชี้ให้เห็นว่าภาษากำหนดรูปร่างความเป็นไปของจิตใต้สำนึก อารมณ์ปรารถนาของเราตั้งแต่ยังเป็นทารก โลกของภาษาคือโลกของสัญลักษณ์ อำนาจ การครอบงำตั้งแต่วัยทารกจึงทำให้อัตลักษณ์ของเราแยกจากภาษาไม่ออก

โลกของโมเดิร์นไม่ได้นำไปสู่ความเป็นเหตุเป็นผล ความก้าวหน้า หรือความสงบสุขของมนุษย์ แต่มีหลายช่วงที่นำไปสู่ความรุนแรง เช่น สงครามโลก และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ต่างๆ ไม่ได้สะท้อนการกระจายอำนาจที่ดีเพียงพอ พวกเขาจึงเสนอให้มีการกระจายอำนาจสู่ชุมชน อำนาจของประชาสังคม อำนาจของภาคพลเมือง เพิ่มเวทีหรือพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ทางการเมืองให้คนด้อยสิทธิต่างๆ ยังมีคนบีบบังคับ กดดัน บีบบังคับ ผู้ด้อยกว่า เช่น แรงงานอพยพต่างๆ คนกลุ่มน้อย และยังมีกรกระทำแบบเดียวกันต่อประเทศอื่นๆ ด้วย องค์ความรู้ยังมีส่วนในการปิดกั้นและกีดกันผู้ด้อยโอกาสในสิทธิอำนาจตามประเด็นที่สาม

Post modern มองว่า ถึงแม้ว่าอดีตประเทศอาณานิคมจะได้รับเอกราชมานานแล้ว แต่ก็ยังมีความคิดที่เป็นอาณานิคม คือคล้ายตามระบบความคิดที่เป็น Modernization ที่นิยมชื่นชมความคิด ค่านิยม ศิลปวัฒนธรรม ที่เป็นองค์ความรู้ที่เป็นตะวันตกเป็นอย่างมาก กลุ่มแนวคิด Post modern มองว่าองค์ความรู้ตั้งแต่ปรัชญา จริยธรรม การเมือง การปกครอง วรรณกรรมคลาสสิก ฯลฯ ทั้งหมดเป็นเพียงเพื่อสร้างภาพสร้างตัวตนที่ดั่งงาม มีเหตุผล เพื่อเอาใจชาติตะวันตก ซึ่งสิ่งเหล่านั้นไปกดทับ เพิกเฉย ละเลย ลืมประวัติศาสตร์ของตนเอง การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมของผู้อื่นด้วยการยกย่องประวัติศาสตร์และให้คุณค่าในเรื่องของตนเองและลดคุณค่าในเรื่องที่เป็นของผู้อื่น ถือเป็นวิธีคิดแบบ แยกย่อย

แนวคิดหลังสมัยใหม่นี้มักจะมีที่มาควบคู่กับศาสตร์แห่งการตีความ (Hermeneutics) ที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วนับตั้งแต่ยุคหลังอุตสาหกรรมหรือยุคหลังการล่าอาณานิคมเป็นต้นมา ซึ่งมีความเชื่อ โลกไม่มีอะไร นอกจากมายาคติ (Myth) ที่เต็มไปด้วยการพรรณนาที่มีสีสันด้วยการใช้โวหาร (Rhetorically) เพื่อเป็นวาทกรรมครอบงำประวัติศาสตร์ที่มีข้อจำกัดและเงื่อนไขเชิงท้องถิ่น เพื่อวิพากษ์ว่าอะไรควรเป็น true หรือ real หรือ right แนวคิดนี้ยังเปิดพื้นที่ให้กับพวกที่ถูกกดขี่และพวกชายขอบ เช่น พวกสตรี พวกผิวดำ พวกรักร่วมเพศ พวกชนกลุ่มน้อย ให้มีสิทธิมีเสียงในการแสดงออกซึ่งความรู้ ความจริง มากขึ้น รวมทั้งให้อำนาจกับคนเหล่านี้ในการแสดงวาระ^{๑๙}

ลักษณะศิลปะแห่งสำนักคิด Post modern

๑. การปฏิเสธศูนย์กลาง ซึ่งก็คือ การปฏิเสธอำนาจครอบงำ เน้นชายขอบชอกมม เพื่อปลดปล่อยการครอบงำทางเวลา เทศะและอัตลักษณ์ที่ยังหลงเหลืออยู่ ดังปรากฏในสถาปัตยกรรมจำนวน มากที่เลิกเน้นศูนย์กลาง

^{๑๙} จุมพล หนิมพานิช. การประกอบสร้างนิยม หลังสมัยใหม่นิยมกับการสื่อสารทางการเมือง: การสร้างองค์ความรู้และการประยุกต์ใช้, รวมบทความวิชาการฉบับพิเศษ ๕ ปี วิทยาลัยสื่อสารการเมือง มหาวิทยาลัยเกริก, แอปป์ปรีนติ้ง, ๒๕๕๔, หน้า ๑๕ – ๒๘.

๒. การปฏิเสธความเป็นเอกภาพ หรือ องค์กรรวม ภาพเขียนหรือสถาปัตยกรรมจึงไม่จำเป็นต้องจับสมบูรณ์ อาจเป็นหลายเรื่องซ้อนกัน

๓. Post modern คัดค้านโครงสร้าง ระเบียบ ลำดับ ไม่ยึดติดกับโครงสร้างเพราะถือได้ว่าเป็นแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม

๔. Post modern ปฏิเสธจุดเริ่มต้น ปฏิเสธประวัติศาสตร์ แต่โทษอดีต เนื่องจากความไม่มั่นคงทางอัตลักษณ์ อดีตของพวกเขาไม่ใช่ประวัติศาสตร์ แต่เป็นการทำลายประวัติศาสตร์เพราะมันถูกนำมาอยู่ในปัจจุบันหรือหลุดไปจากบริบทอย่างสิ้นเชิง

กล่าวโดยสรุป แนวคิดโพสต์โมเดิร์นเป็นทั้งการวิพากษ์และการตั้งคำถามที่มีต่อโลกแบบโมเดิร์นของตะวันตก ซึ่งมองว่าการสร้างสังคมสมัยใหม่ของโลกตะวันตกที่ได้ดำเนินมานั้นไม่ได้พัฒนาความสุข การหลุดพ้น หรือชีวิตที่เป็นเหตุเป็นผลอย่างที่กำลังอ้างกัน เป็นเพียงการสร้างวาทกรรมผ่านภาษา เพียงเพื่อครอบงำสังคมอื่นเพื่อชิงความได้เปรียบในหลายปัจจัย แนวคิดนี้นิยมเสนอความคิดเชิงวิพากษ์ เป็นแนวคิดที่มองความเป็นจริงว่าไม่ใช่สิ่งที่คงที่หรือมีอยู่แล้วอย่างกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดสร้างขึ้นเป็นอัตวิสัย (Subjective) แปรผันไปตามสภาพการณ์และบริบทของแต่ละปรากฏการณ์ ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งอาจส่องสะท้อนให้เห็นความจริงได้หลากหลายจากผู้คนที่แตกต่างกัน ดังนั้นการเข้าถึงความจริงของแนวคิดหลังสมัยใหม่นิยมเชิงวิพากษ์จึงต้องใช้ระบบคุณค่า การตีความ การรับรู้ ความรู้สึก ประสบการณ์ของบุคคลเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงความจริง โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมพลังและปลดปล่อยตนเองออกจากพันธนาการต่างๆ ด้วยวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ทางความคิด วิเคราะห์ระบบคุณค่า สัญลักษณ์ต่างๆ การส่องสะท้อนตนเอง เมื่อเผยให้เห็นความเป็นจริงต่างๆ แล้วจึงลงมือปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงตัวเอง ชุมชน และสังคม ดังนั้นการพัฒนาเพื่อการปลดปล่อยจึงเป็นหนทางที่นักพัฒนาฝ่ายทางเลือกจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้ เพื่อผลประโยชน์กับชุมชน และสรรค์สร้างองค์ความรู้ (Body of Knowledge) กับความจริงในสังคม ซึ่งงานศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและนำเสนอแนวคิดหลังนวยสมัยเชิงวิพากษ์ (Critical Postmodernism Theory) และคาดหวังว่าแนวคิดดังกล่าวอาจจะเป็นทางเลือกให้นักพัฒนากลุ่มที่ทำงานพัฒนาจะสามารถนำไปเป็นกรอบในการปลดปล่อยแนวคิดเพื่อการพัฒนา ตลอดจนผู้ที่สนใจศึกษาและวิจัย เพื่อให้เกิดการประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีพลังมากขึ้น

วรรณกรรมโดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดหลังสมัยใหม่หรือหลังโครงสร้างนิยม

แนวคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่มีนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ให้ความสนใจเป็นพิเศษ มีเอกสารตำราเรียนที่ให้ความรู้แก่สาธารณชนจำนวนมาก และแบ่งปันความคิดเห็นในสังคมส่วนรวมจนเป็นกระแสวิพากษ์วิจารณ์ทุกครั้งที่มี “กลิ่นอาย” ของการเลือกตั้ง แต่การจะสนใจการเมืองเฉพาะกระแสที่มีการเลือกตั้งดูเหมือนว่าจะยังไม่เพียงพอที่จะอธิบายวัฒนธรรมทางการเมืองไทยได้ แต่ทว่าสังคมจะต้องช่วยแบ่งเบาภาระของสังคมด้วยการถ่ายทอดความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมการเมืองที่เกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตย ทั้งนี้ก็เพื่อให้สังคมได้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของพลวัตทางการเมือง (Political Dynamic) ต่อไปนี้จะขอนำเสนอผลงานของ

นักคิด นักเขียน นักวิชาการที่สำคัญๆ ที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อสังคมโดยรวม และเคยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีสาธารณะ

Jean-François Lyotard หรือ ฌ็อง-ฟร็องซัวร์ โลโอตาร์ด เป็นนักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ผู้บุกเบิกการใช้คำว่า “หลังสมัยใหม่” เป็นครั้งแรกจากงานเขียนที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1979 คือเรื่อง “**สภาวะหลังสมัยใหม่: รายงานว่าด้วยความรู้ (The Postmodern Condition: A Report on Knowledge)**” ซึ่งโลโอตาร์ดกล่าวว่า การแสวงหา “ความรู้” ในแนวทางแบบหลังสมัยใหม่นั้นหากจะบอกเวลาที่แน่ชัดที่สุดหรือในทศวรรษที่ 1950 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุโรปเริ่มปรับเปลี่ยนและรื้อสร้าง (Reconstruct) ทางความคิดในเรื่องต่างๆ ทั้งในเรื่องมนุษย์ สังคม และวัฒนธรรม โลโอตาร์ดเรียกร้องให้มนุษย์ปฏิเสธเรื่องเล่าหลักหรือทฤษฎีต่างๆ ที่อ้างความเป็นสากลของวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นวิธีการหาความรู้พื้นฐานของปรัชญาซึ่งเริ่มต้นด้วยการขุดเจาะทฤษฎีทางปรัชญาต่างๆ ที่อ้างตนว่าสามารถอธิบายความจริงได้ โลโอตาร์ดอธิบายถึงสิ่งที่เขาเรียกว่า หลังสมัยใหม่ ไว้ว่า

“ข้าพเจ้านิยามหลังสมัยใหม่ในฐานะความไม่เชื่อถือในเรื่องเล่าหลัก ความไม่เชื่อถือนี้มิได้เป็นผลจากพัฒนาการของการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ แต่ทว่าเป็นสิ่งที่คาดได้ว่าจะเกิดขึ้น ความล้าสมัยของการทำให้เรื่องเล่าหลักมีความชอบธรรมหรือเป็นที่ยอมรับ คือความล้มเหลวของหลักอภิปรัชญา (Meta-physics) และขนบของการศึกษาในมหาวิทยาลัย เรื่องเล่าอื่น ๆ ได้สูญเสียหน้าที่ของมันไปหมด...อะไรคือหลังสมัยใหม่?...ข้าพเจ้าไม่รู้สึกสงสัยเลยว่ามันก็เป็นส่วนหนึ่งของสภาวะสมัยใหม่ หากสิ่งใดจะเป็นสิ่งใหม่ก็ต้องเริ่มต้นจากการเป็นสิ่งหลังสมัยใหม่ แนวคิดหลังสมัยใหม่ไม่สามารถถูกเข้าใจว่าเป็นจุดจบของแนวคิดสมัยใหม่ แต่คือจุดเริ่มต้นและเป็นจุดที่ยังเกิดขึ้นอยู่เสมอ...หลังสมัยใหม่จะทำให้สิ่งที่ภาวะสมัยใหม่ไม่นำเสนอ มีหนทางที่จะเสนอตัวเอง”^{๒๐}

ปรีดา รอดนวล ได้ให้สะท้อนแนวคิดเชิงวิพากษ์ในยุคหลังสมัยใหม่โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ซึ่งท่านปรีดาได้วิเคราะห์ว่าแนวคิดการพัฒนาที่มีบริบทและเป้าหมายที่แตกต่างหลากหลาย เพราะถูกกำหนดมาจากกระบวนทัศน์ที่แตกต่างกัน โดยกระบวนทัศน์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 คือกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่เชื่อว่าความจริงเป็นสิ่งที่มียุ่แล้วบนโลกใบนี้ ซึ่งสามารถค้นหาได้ด้วยกระบวนการที่ใช้เหตุและผล (การพิสูจน์) เป็นเครื่องมือ การพัฒนาภายใต้กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมมีความสอดคล้องเป็นอย่างดีกับอุดมการณ์ทุนนิยมเสรี (Capitalism) เช่น การพัฒนาการเกษตรของโลกด้วยแนวคิดการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) โดยการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาพิสูจน์และทดลองเพื่อให้การผลิตอาหารเพิ่มขึ้น ตัวชี้วัดที่สำคัญของการปฏิวัติเขียวน่าจะเป็นจำนวนผู้หิวโหยที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงบนโลกใบนี้ แต่กลับเป็นตัวชี้วัดถึงปริมาณการส่งออกสินค้าทางการเกษตรของประเทศมากกว่า^{๒๑}

^{๒๐} Jean-François Lyotard. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. (Geoff Bennington and Brian Massumi (trans.)) Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1984, pp. xxiv, 79 - 81.

^{๒๑} ปรีดา รอดนวล, “แนวคิดหลังสมัยใหม่นิยมเชิงวิพากษ์ในบริบทการพัฒนาเพื่อการปลดปล่อย”, {ออนไลน์}, แหล่งที่มา: http://www.preedar.blogspot.com/๒๐๑๒/๑๑/blog-post_๒๘.html {๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๕}.

นอกจากนี้ อาจารย์ปรีดา ยังสังเคราะห์เรื่องกระบวนการทัศน์และอุดมการณ์กระแสหลักที่อยู่เบื้องหลังการพัฒนาว่าเป็นแนวคิดที่ถูกท้าทายและเหมาะสมที่จะถดถอยมากขึ้น การไม่ยอมจำนนต่อความรู้ ความจริงที่ถูกกำหนดโดยกระบวนการทัศน์ปฏิฐานนิยมและอุดมการณ์ทุนนิยม ทำให้อำนาจความรู้ ความจริง ถูกเปลี่ยนมือหรือถดถอยมาเป็นการมุ่งสู่การสำรวจการพัฒนาตัวเองมากขึ้น สร้างความรู้ให้ตนเองและคืนอำนาจให้กับตนเอง แนวคิดการพัฒนาควรเป็นแบบทางเลือก (Multi Development) มากขึ้น โดยเฉพาะโครงการพัฒนาของรัฐที่มีผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่เป็นกรณีตัวอย่างของการต่อสู้กันทางอุดมการณ์แห่งการพัฒนาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชุมชนตนเอง เป็นการปลดปล่อยชาวบ้านในชุมชนชนบทไทยหลังถูกกดทับด้วยแนวทางการพัฒนาของรัฐไทยมาอย่างยาวนาน

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับแนวคิดหลังสมัยใหม่/หลังโครงสร้างนิยม (Postmodernism/Poststructuralism) ไว้ในงานเขียนเรื่อง “**สัตววิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์**” อย่างน่าสนใจว่า การศึกษาทางรัฐศาสตร์จะต้องศึกษาการทำให้ทันสมัยทางการเมืองโดยเฉพาะในสังคมที่ไม่ใช่ตะวันตก และต้องมีความรู้ความเข้าใจในตัวแบบของความทันสมัยก่อน ซึ่งตัวแบบที่ว่านี้จะหาได้ด้วยทฤษฎีวิเคราะห์อย่างละเอียด รอบคอบ ทั้งในเชิงประจักษ์และเชิงทฤษฎีระบบการเมืองในสังคมตะวันตกสมัยใหม่เท่านั้น เพราะที่ผ่านมามีการศึกษาทางรัฐศาสตร์ถูกยึดและตรึงไว้กับการเมืองเชิงสถาบัน เช่น พรรคการเมือง การเลือกตั้ง รัฐสภา กฎหมาย รัฐธรรมนูญ และรัฐบาล เป็นต้น การศึกษารัฐศาสตร์ในยุคหลังโครงสร้างนิยมมุ่งความสนใจไปที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนหรือที่เรียกว่า วัฒนธรรมพลเมือง หรือหน้าที่พลเมือง ดังนั้นศาสตร์ของวัฒนธรรมการเมืองยุคนี้จึงวางอยู่บนตัวแบบวัฒนธรรมการเมืองที่มีเหตุผลและแข่งขัน ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองและเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมือง ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ มีข้อมูลพร้อมในการตัดสินใจเพื่อที่จะไว้วางใจสังคม (Social Trust)^{๒๒}

ในผลงานของท่าน ดร.ไชยรัตน์ ยังได้กล่าวถึงวาทะของนักคิดที่มีชื่อเสียงอย่าง Michel Foucault และ Roland Barthes ที่ได้ให้มุมมองด้านบวกของอำนาจ (the productive aspect of power) ว่า อำนาจเป็นเรื่องของการปิดกั้น การห้าม ซึ่งมีพลังมากพอที่จะนำไปสู่ความสุข นำไปสู่การสร้างวาทกรรม (Discourse) สร้างเครือข่ายให้สังคมเป็นอย่างไร อำนาจเป็นวาทกรรมแห่งการโอ้อวด อำนาจเกิดขึ้นทุกสถานการณ์ที่มีการแลกเปลี่ยนทางสังคมเกิดขึ้น อำนาจไม่ได้อยู่ในรัฐ ชนชั้นกลุ่มคนเท่านั้น แต่แฝงอยู่ในทุกๆ ที่ที่เราคาดไม่ถึง เช่น แฟชั่นการแต่งกาย งานอดิเรก ค่านิยมในการชอปปิง หรือแม้แต่ตรรกะด้านความบันเทิง

อัมพร อารังลักษณ์ และคณะ (ทุนวิจัยจาก วช. ปี พ.ศ. ๒๕๕๒) ได้ร่วมกันรังสรรค์งานวิจัยที่มีชื่อเสียงเรื่อง “**รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แนวหลังสมัยใหม่**” โดยกล่าวถึงการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ตามแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ว่าเป็นแนวคิดกระแสรองที่มาแรงและท้าทายการศึกษาด้านสังคมศาสตร์กระแสหลักอย่างมาก โดยเน้นการศึกษาเฉพาะมุมมองที่มีต่อปรากฏการณ์ทางการเมืองหรือการใช้กรอบทฤษฎีในการวิเคราะห์ความเรียบง่ายของธรรมชาติ ซึ่งการจะทำความเข้าใจเพื่อนำมาบรรยายและอธิบายพฤติกรรมอื่นๆ ที่ใกล้เคียงกัน สามารถทำได้ด้วย

^{๒๒} ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, **สัตววิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๑ – ๑๗๗.

ความเป็นกลาง ด้วยการแยกปรากฏการณ์ที่จะศึกษาออกจากการกระทำ เป็นการอ้างให้เหตุผลในเชิงนิรนัย (Deductive Reasoning) ซึ่งแนวคิดหลังสมัยใหม่ได้เข้าไปแทรกซึมในสาขาวิชาอื่นก่อน เช่น สุนทรียศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และสถาปัตยกรรมศาสตร์ เป็นต้น ก่อนจะแพร่ขยายมาสู่รัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ ในงานวิจัยนี้ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะมีมุมมองหลังสมัยใหม่ได้ว่า ต้องเป็นผู้ที่เปิดใจพร้อมที่จะปรับรับและซึมซับแนวคิดเข้าไปใน “จิต” (Spirit) ให้เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึก ประเพณีปฏิบัติและวิถีคิดในการเปลี่ยนแปลงตนเองสู่ความเป็นหลังสมัยใหม่ได้ แนวคิดนี้เสนอว่าไม่มีอะไรที่ได้มีการนิยามไว้อย่างชัดเจน ซึ่งครอบคลุมถึงพื้นฐานความคิดการมองโลกที่มีต่อความมีอยู่จริงของธรรมชาติตามแนวทางของ ภาววิทยา (Ontology) หรือวิธีการค้นหาความรู้ ความจริง ตามหลักคิดของ ญาณวิทยา (Epistemology) เพื่อให้ได้แตกต่างที่ชัดเจนระหว่างแนวคิดสมัยใหม่กับหลังสมัยใหม่^{๒๓}

ยิ่งไปกว่านั้น อัมพร และคณะ ยังได้อรรถาธิบายถึงหลักคิดยุคหลังสมัยใหม่นี้เป็นสำนักความคิดหรือสกุลความคิดที่ทำลายต่อการเข้าถึงหลักคิดที่เน้นการถอนรากถอนโคน (Radical Suspension) ต่อการรับรู้โลกและโลกวิชาการ มีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางปัญญา (Intellectual Landscape) สกุลความคิดนี้มีความเชื่อว่าการมีอยู่ เป็นอยู่ของสรรพสิ่งต้องหมุนเวียนเปลี่ยนไป (Becoming) มีวิถีคิดที่จะเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมในยุคทุนนิยมตอนปลาย (Late Capitalism) และพยายามชี้ให้เห็นอิทธิพลของภาษาเพราะทำให้เกิดบทสนทนาในการแลกเปลี่ยนความรู้ ถือเป็นสายธารความคิดด้านศิลปะ วรรณกรรม และสถาปัตยกรรม รวมถึงใช้อธิบายปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมือง สภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนเนื้อหาเชิงปรัชญาและทฤษฎีต่างๆ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นแนวคิดที่เน้นการก้าวพ้นจากกฎเกณฑ์ที่ถูกสร้างขึ้น ให้เข้าสู่สภาวะการณ์หลังสมัยใหม่ (Postmodern Condition) เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นการเมืองในหลังสมัยใหม่ ได้แก่ การเมืองเรื่องอัตลักษณ์ การตั้งคำถามต่อความชอบธรรม ความเข้าใจต่อคุณค่าของความเป็นเมือง และการเมืองเรื่องความปรารถนา สกุลแนวคิดนี้เป็นจุด “คลื่นสึนามิ” ที่ลบล้างและปฏิเสธความเชื่อของการมีอยู่ เป็นอยู่ของสรรพสิ่งอย่างสิ้นเชิง โดยลดความสำคัญของมนุษย์ในฐานะของการเป็นศูนย์กลาง เน้นความสำคัญไปสู่การตั้งคำถามต่อความจริงที่แน่นอน เพื่อเป็นมรดกทางความคิดแห่งยุคการรู้แจ้ง (Enlightenment) ซึ่งนักคิดตะวันตกที่สำคัญในยุคนี้ อาทิเช่น Jean-François Lyotard, Jacques Derrida, Michel Foucault, Gilles Deleuze, Jacques Lacan เป็นต้น

ลักษณะวัฒนธรรมทางสังคมยุคหลังสมัยใหม่เน้นไปที่อารมณ์ ความรู้สึก การสัมผัส และการถ่ายทอดพฤติกรรมทางสังคมออกมาอย่างไม่เคยมีมาก่อน เป็นการปฏิเสธศูนย์กลางคือ การปฏิเสธอำนาจครอบงำทางด้านเวลา เทชะ เลิกการเน้นศูนย์กลาง ปฏิเสธความเป็นเอกภาพหรือองค์รวมที่ไม่จำเป็นต้องจบลงอย่างสมบูรณ์ แต่อาจเป็นการจบลงอย่างซับซ้อนเร้นก็ได้ คัดค้านโครงสร้างที่เป็นระเบียบ ต่อต้านจุดเริ่มต้นทางประวัติศาสตร์ที่มักโทษอดีต มีความไม่มั่นคงทางอัตลักษณ์ ไม่ยึดติด

^{๒๓} อัมพร อารังลักษณ์ ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ และคณะ, รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แนวหลังสมัยใหม่นิยม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗). หน้า ๑-๓, ๒๑๐-๒๑๒.

กับโครงสร้างเพราะถือได้ว่าเป็นแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม อดีตเป็นการทำลายประวัติศาสตร์เพราะถูกนำมาอยู่ในปัจจุบันหรือหลุดไปจากบริบทอย่างสิ้นเชิง

แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง

คำว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง” นั้น ลิขิต ซีรเวคิน ได้แปลไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นภาษาอังกฤษว่า “Political Culture” ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองจะมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมกล่าวคือ วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมทั้งหมด และคำว่าวัฒนธรรมทางการเมืองก็มาจากการผสมคำระหว่าง “วัฒนธรรม” กับ “การเมือง” อันหมายถึงโดยกว้างๆ ว่า วัฒนธรรมที่มีต่อระบบการเมือง

แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) เริ่มได้รับความสนใจจากนักวิชาการในช่วงทศวรรษ 1950 - 1960 และรุ่งเรืองสุดขีดในช่วงทศวรรษที่ 1980 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันแนวคิดนี้ถือได้ว่าเป็นเทคนิคสำคัญที่ใช้อธิบายพฤติกรรมศาสตร์ (Behaviorism) ของผู้คนในสังคมได้เป็นอย่างดี Gabriel A. Almond เป็นบุคคลแรกที่ใช้คำว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง” ในปี ค.ศ. 1956 เป็นกรอบแนวคิดที่อยู่ในขอบข่ายความสนใจของนักวิชาการทั้งในสาขารัฐศาสตร์และสังคมวิทยาการเมือง ถือเป็นระบบการเมืองที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เพราะวิถีชีวิตของมนุษย์ในทุกสังคมการเมืองจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองดำรงอยู่ จากนั้นก็มีการสืบทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นหลักคิดสำคัญที่สร้างเอกลักษณ์ให้กับสังคมและได้ผสมกับเข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เนืองๆ จนวิวัฒนาการกลายเป็น “ค่านิยม” (Value) ในที่สุด

การศึกษารัฐศาสตร์วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเน้นและเป็นแนวความคิดที่เป็นชุดความคิด (Ideology Concept) อย่างแท้จริงสำหรับนักวิชาการแนวนี้ อีกทั้งผู้สนใจทั่วไปสามารถทำความเข้าใจแนวคิดนี้ได้เช่นกัน ดังนั้น วัฒนธรรมกับการเมืองจึงเป็นความเข้าใจของนักวิชาการไทยที่มีมุมมองด้านวัฒนธรรมการเมืองไปในส่วนของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง อาทิเช่น วัฒนธรรมการเลือกตั้ง วิธีการเลือกตั้ง ความเชื่อในการเลือกตั้ง การมีส่วนร่วม วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมกับการพฤติกรรมมีส่วนร่วม เป็นต้น

การเข้าถึงแนวคิดวัฒนธรรมการเมืองเป็นสิ่งที่ต้องเน้นและตั้งข้อสังเกตอย่างมากก็คือ นักวิชาการไทยและผู้สนใจหลายท่านเข้าใจแนวคิดนี้อย่างคลาดเคลื่อนเพราะจะมองวัฒนธรรมการเมืองไปในส่วนของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง อาทิเช่น วัฒนธรรมการเลือกตั้ง วิธีการเลือกตั้ง ความเชื่อในการเลือกตั้ง การมีส่วนร่วม เหล่านี้เท่านั้น แต่ยังมีสาระสำคัญอื่นๆ ที่ควรศึกษาด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการมองวัฒนธรรมทางการเมืองว่าเป็นค่านิยมพื้นฐานร่วมกัน หรือเป็นเครื่องชี้นำทางสังคมอย่างหนึ่งที่สร้างความแตกต่างจากวัฒนธรรมทั่วไป แนวความคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมนี้พัฒนามาจากแนวความคิดทางสังคมวิทยาที่นำมาใช้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทว่าแนวคิดด้านรัฐศาสตร์วัฒนธรรมที่โด่งดังที่สุดคือ แนวความคิดวัฒนธรรมการเมืองของ Gabriel A. Almond ที่เป็นผู้บุกเบิกแนวคิดนี้ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นับว่าเป็นแนวความคิดที่ชัดเจนที่สุดที่เอาแนวความคิดนี้มาเป็นแก่นในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมือง ซึ่งโดยความจริงแล้วนักรัฐศาสตร์ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ อีกจำนวนไม่น้อยก็ได้ใช้แนวความคิดทางวัฒนธรรมในการ

วิเคราะห์การเมืองอยู่แล้ว แต่ก็ไม่ได้ได้รับความนิยมเท่าแนวคิดของ Almond การนำเอาแนวความคิดเรื่องวัฒนธรรมมาช่วยอธิบายทางการเมือง แม้ว่าจะจะเป็นสิ่งที่สร้างประโยชน์ในการใช้อธิบายค่านิยมทางการเมืองของผู้คนในสังคม แต่ก็ยังปรากฏความแตกต่างในความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองระหว่างนักสังคมวิทยากับนักรัฐศาสตร์อยู่บ้าง อาทิประเด็นเรื่องบริบทและขอบข่ายของการศึกษาที่แตกต่างกัน^{๒๔}

ความสนใจศึกษาวัฒนธรรมการเมืองในประเทศไทย เป็นที่น่าสังเกตในวงวิชาการไทยว่า ผลการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมืองไทยยังมีข้อจำกัดอยู่มาก ไม่เพียงพอที่จะใช้เป็นตัวตอบใจหัยการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการเมืองของไทยในปัจจุบัน วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเริ่มต้นจากการอบรมกล่อมเกลாதงสังคม ซึ่งเป็นทั้งระดับครอบครัว นอกครอบครัว และการเรียนรู้ในระบบการเมืองที่เป็นจริงภายในสังคม สังคมไทยเป็นสังคมที่เน้นความเป็นอิสระ คนในสังคมมีความเป็นปัจเจกบุคคลสูง การดำรงชีวิตของผู้คนเป็นไปอย่างสบาย ไม่ถูกกดดัน ซึ่งเป็นการอบรมที่เกิดขึ้นในระดับครอบครัว ส่วนในระดับนอกครอบครัว อิทธิพลของระบอบราชการและอำนาจของรัฐ ค่านิยมอำนาจนิยม มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมวัฒนธรรมการเมืองที่ยอมรับอำนาจ

อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตเพิ่มเติมคือ กลุ่มคนในสังคมบางส่วนในสังคมไทยก็เรียนรู้การต่อต้านอำนาจและการมีพฤติกรรมการเมืองรูปแบบอารยะขัดขืนมากขึ้น อันเป็นผลจากการเข้าใจสภาพการเรียนรู้ทางการเมือง และการเปิดการให้มีเสรีภาพภายในระบบการเมือง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคม นอกจากนี้นิสัยพื้นฐานของคนไทยบางอย่างคือ การแสดงออกความต้องการที่ไม่ตรงไปตรงมา หลีกเลี่ยงการแสดงออกที่เปิดเผย หลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ซึ่งเป็นนิสัยพื้นฐานของสังคมที่ทำให้กระบวนการและพฤติกรรมการเมืองมีส่วนร่วมได้มีการบิดเบือนในสังคมไทย เป็นส่วนหนึ่งที่สังคมไทยพัฒนาการเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วมที่จ่อมปลอม และเป็นสาเหตุการไร้เสถียรภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ในวงวิชาการระดับสากล วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแบบพลเมือง (The Civil Culture) ตามแนวคิดของ Almond ซึ่งหมายถึงการศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่ม่ต่อระบบการเมือง เป็นการศึกษาข้ามวัฒนธรรมที่มองปัญหาทั้งระดับมหภาคและจุลภาค นอกจากนี้แนวคิดนี้ยังเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมที่กำหนดค่านิยมและบรรทัดฐานในสังคม ซึ่งชนชั้นปกครองใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการสร้างความชอบธรรมในการปกครอง และต้องการให้ถ่ายทอดสู่กลุ่มต่างๆ ในสังคมจนกลายเป็นวัฒนธรรมหลักในสังคม เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าปกครอง แต่เมื่อกระบวนการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้รับความนิยมมากขึ้น สังคมจึงเริ่มมีการสนใจในแนวคิดใหม่ๆ เริ่มมีการถกเถียงถึงการมีอยู่ (Presence) หรือการไม่มี (Absence) ของจารีตแบบเข้าร่วมของพลเมือง (Traditions of Civic Engagement) ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นความแตกต่างของระดับการมีส่วนร่วมที่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจกัน (Trust) และเกิดความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

^{๒๔} ชนิดา จิตตรุทธะ, วัฒนธรรมประมิตกับการทำให้เป็นประชาธิปไตย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗.

ในลักษณะที่เรียกว่า “จารีตแบบของพลเมือง” (Civic Tradition) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความมั่งคั่งไม่ได้เป็นเหตุให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็ง แต่สังคมหรือชุมชนที่เข้มแข็งต่างหากที่ก่อให้เกิดความมั่งคั่งอย่างยั่งยืน

แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองมีความหมายต่อกระบวนการทางการเมือง เป็นกรอบของพฤติกรรมของระบบการเมืองนั้นๆ ที่มีลักษณะ ๒ กระบวนการคือ กระบวนการความคิดทัศนคติและกระบวนการทางพฤติกรรมที่แสดงออกจา เป็นที่น่าสังเกตว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเกี่ยวข้องกับจิตวิทยาของพฤติกรรม เป็นแนวคิดที่แตกต่างไปจากการศึกษาลักษณะประจำชาติ หรือ ลักษณะประจำภูมิภาค ในทัศนคติของนักรัฐศาสตร์ได้อธิบายความโน้มเอียงทางการเมืองออกเป็น ๓ ด้าน

๑. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการรับรู้ (Cognitive Orientation) เป็นความรู้ความเข้าใจและความเชื่อมั่นที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่างๆ ของระบบการเมืองในสังคมนั้นๆ

๒. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้สึก (Affective Orientation) เป็นความรู้สึกที่มีต่อส่วนต่างๆ ของระบบการเมืองและองค์กรทางการเมือง

๓. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการประเมินค่า (Evaluation Orientation) เป็นการตัดสินและการให้ความเห็นต่างๆ ต่อกิจกรรมการเมืองและปรากฏการณ์ทางการเมือง

ขณะเดียวกัน มีการใช้แนวความคิดของวัฒนธรรมทางการเมืองไปในทิศทางของจิตวิทยามากกว่าการเป็นไปตามความหมายของวัฒนธรรมต่างๆ ไป ซึ่งในทางรัฐศาสตร์มีการจำแนกวัฒนธรรมการเมืองออกเป็น ๓ ประเภท โดยผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้กับ Almond & Verba ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1965 คือ

๑. วัฒนธรรมการเมืองแบบดั้งเดิม (Parochial Political Culture) หรือ วัฒนธรรมที่ผู้วิจัยเรียกว่า “ไม่รู้อะไรเลย” หมายถึง วัฒนธรรมแบบไม่สนใจการเมือง มีลักษณะทางวัฒนธรรมการเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมการเมืองแบบชนเผ่า (Tribal Society) เช่น ในแอฟริกา และในชุมชนท้องถิ่นเล็กๆ ที่ปกครองตนเอง ในสังคมการเมืองดังกล่าวยังไม่มีการแบ่งงานกันทำ ไม่มีการแบ่งบทบาท รวมถึงหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการไม่แบ่งการเมือง สังคม และศาสนาออกจากกัน วัฒนธรรมแบบไม่สนใจการเมือง จะมองการเมืองว่ามีลักษณะเป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก (Affective) และเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ปฏิบัติ (Normative) มากกว่าที่จะเป็นการเมืองแบบใช้เหตุใช้ผล (Cognitive) เมื่อประชาชนไม่สนใจเรียกร่องสิทธิทางการเมือง หรือแม้ได้รับสิทธิก็ยังไม่สนใจ จึงส่งผลต่อระบบการเมือง กล่าวคือ ก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบที่มีส่วนในการพัฒนาประชาธิปไตยน้อยมาก

๒. วัฒนธรรมการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture) หรือ วัฒนธรรมที่ผู้วิจัยเรียกว่า “รู้แต่ไม่ทำ” หมายถึง วัฒนธรรมแบบรับรู้แต่ไม่เข้าร่วมทางการเมือง เป็นวัฒนธรรมทางสังคมการเมืองที่สมาชิกในสังคมการเมืองรับรู้ถึงการบริหารกิจการบ้านเมือง อำนาจทางการเมือง และมีความภาคภูมิใจในความเป็น/ความมีการเมือง (Political) ของสังคมการเมือง ทว่าความสัมพันธ์ระหว่างสังคมการเมืองกับสมาชิกยังเป็นระบบบนลงล่าง (Top-down or Downward Flow) และวัฒนธรรมการเมืองยังเป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก (Affective) และเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ปฏิบัติ (Normative) มากกว่าที่จะเป็นการเมืองแบบใช้เหตุใช้ผล (Cognitive) เช่นกัน ทั้งนี้สมาชิกในสังคมการเมืองจึงระลึกรั้งอำนาจในทางการเมืองแบบเป็นฝ่ายตั้งรับนโยบาย (Passive Role) แต่ไม่สนใจที่

จะเรียกร่องนโยบาย (Active Role) เมื่อประชาชนบางส่วนเริ่มมีความสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง คิดว่าตนมีบทบาทและมีอิทธิพลที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ จึงเกิดการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีประชาชนอีกบางส่วนยังคงเฉยเมยและไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง ในรูปแบบนี้ในระยะแรกอาจทำให้ระบบการเมืองไม่มั่นคง แต่หากดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องจะมีอิทธิพลให้กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบโพรฟฟ้าที่มีส่วนในการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับเล็กน้อย

๓. วัฒนธรรมการเมืองแบบการมีส่วนร่วม (Participation Political Culture) หรือวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยเรียกว่า “รู้แล้วทำ” หมายถึง วัฒนธรรมการเข้าร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขัน เป็นวัฒนธรรมของสังคมการเมืองที่สมาชิกของสังคมการเมืองมีความผูกพันต่อสังคมการเมืองในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผล (Cognitive) และมีความตื่นตัวในเรื่องการใช้อำนาจเชิงรุกในทางการเมือง (Active Role) เมื่อประชาชนเข้าใจหรือตระหนักถึงปัญหาในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแล้ว ก็จะถูกปลุกเร้าในเรื่องผลประโยชน์ทางเชื้อชาติ ศาสนา ทำให้สมาชิกในสังคมเกิดความสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มของตน จนบางครั้งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ได้ ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองของกลุ่มนี้อาจแตกแขนงได้ ๒ ทาง คือ บางกลุ่มจะเอนเอียงไปทางอำนาจนิยม ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งอาจเอนเอียงไปทางประชาธิปไตย ซึ่งลักษณะความขัดแย้งนี้ทำให้โครงสร้างทางการเมืองไม่อิงอยู่กับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ส่งผลให้วัฒนธรรมทางการเมืองเกิดการแข่งขันและจะส่งผลดีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นได้

จากที่ได้อธิบายแนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองมาข้างต้น ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะสังคมแบบโพรฟฟ้าผสมการมีส่วนร่วมเพราะมีประชาชนบางส่วนมีความตื่นตัวและเริ่มสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ตระหนักถึงบทบาทของตนมากขึ้น มีพฤติกรรมมีส่วนร่วมทางการเมืองในหลายรูปแบบ เช่น มีสถิติการไปเลือกตั้งมากขึ้น การเฝ้าสังเกตการณ์ การชุมนุมเรียกร้องทางการเมือง การกล้าแสดงจุดยืนทางการเมือง เป็นต้น แต่ยังมีประชาชนอีกกลุ่มที่ยังเฉยเมยต่อการกำหนดอนาคตทางการเมืองของตน ถือว่าการเมืองไม่เกี่ยวกับพวกเขา คิดว่าการเมืองอยู่นอกเหนืออำนาจการตัดสินใจของตน แนวคิดเช่นนี้ทำให้ระบบการเมืองของไทยอ่อนแอและประชาธิปไตยไม่มีเสถียรภาพ มักจะเอื้อให้ ทหาร หรือ ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ ตลอดจนกลุ่มผู้เสียประโยชน์จากนโยบายของกลุ่มอำนาจใหม่ ในสังคมสามารถแทรกแซงทางการเมืองได้

นอกจากนี้แล้วสังคมไทยยังมีลักษณะการปกครองแบบอำนาจนิยมสุดขั้วผสมกับอิสระนิยมสุดขั้ว ดังเห็นได้จากการระบอบอาวูโสที่เป็นส่วนหนึ่งของระบอบอุปถัมภ์ในวราชการไทย คนที่มีแนวคิดอำนาจนิยมเชื่อในการแบ่งชนชั้น คนที่มีฐานะทางสังคมน้อยกว่าจะยอมรับอำนาจของคนที่มีฐานะทางสังคมที่สูงกว่า และจะกดขี่ (เหยียบย่ำ เย้ยหยัน) คนที่ต่ำกว่าตนเอง โดยไม่สนใจการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของผู้อื่น มักมีมุมมองว่าการมีตำแหน่งคือการมีอำนาจ แล้วจะใช้อำนาจนั้นอย่างอิสระในแบบ “ไร้ระเบียบ” (Chaos) ดังที่ปรากฏในสังคมของหลายประเทศ

วรรณกรรมโดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง

Gabriel A. Almond & Sidney Verba ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ไว้ในงานเขียนอันโด่งดังที่ชื่อ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” หรือ **The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations** หรือชื่อย่อว่า TCC ซึ่งกล่าวถึง การศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของ ผู้คนที่ต่อระบบการเมือง ซึ่งเป็นการศึกษาข้ามวัฒนธรรม มีการมองปัญหาทั้งระดับมหภาคและ จุลภาคด้วยการตั้งคำถามหรือปัญหาแบบดั้งเดิมที่ว่า “ประชาชนสร้างผลกระทบต่อระบบการเมืองที่ เขาดำรงอยู่อย่างไร?” และในทางกลับกัน “ระบบการเมืองจะมีผลกระทบต่อประชาชนอย่างไร?” แนวคิดนี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมที่กำหนดค่านิยมและบรรทัดฐานในสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับการโต้เถียงและกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง ซึ่งชนชั้นปกครองใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการสร้าง ความชอบธรรมในการปกครอง และต้องการให้ถ่ายทอดสู่กลุ่มต่างๆ ในสังคมจนกลายเป็นวัฒนธรรม หลักในสังคม^{๒๕}

Robert D. Putman และคณะ (ค.ศ. 1994) อธิบายถึงการศึกษาวรรณกรรมทางการเมืองยุค หลังพฤติกรรมศาสตร์ (Post-behavioralism) ไว้ในงานเขียน “**Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy**” ที่ยอมรับว่าวิธีการเรียนรู้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ได้รับความนิยมน้อยลง สังคมเริ่มมีการสนใจในแนวคิดใหม่ๆ รวมถึงการแปรเปลี่ยนในเรื่องคุณภาพ ของการปกครองส่วนท้องถิ่นของอิตาลี ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคของประเทศ ถูกกำหนด โดยการมีอยู่ (Presence) หรือการไม่มี (Absence) ของจารีตแบบเข้าร่วมของพลเมือง (Traditions of Civic Engagement) ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นความแตกต่างของระดับการไปใช้สิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง การอ่านหนังสือพิมพ์ การเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม ชมรม สมาคมต่างๆ ของผู้คนในอิตาลีด้วย ใน การศึกษาครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า การรวมกลุ่มเป็นชมรม กลุ่มสมาคม หรือองค์กรต่างๆ จะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจกัน (Trust) และเกิดความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เราเรียกลักษณะความสัมพันธ์เหล่านี้ว่า “จารีตแบบของพลเมือง” (Civic Tradition) ซึ่งคนอิตาลีทาง ตอนเหนือมีการสร้างความสัมพันธ์กันมากกว่าคนทางตอนใต้ ดังนั้นผลการศึกษานี้ Putman สรุปได้ ว่า ความมั่งคั่งไม่ได้เป็นเหตุให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็ง แต่สังคมหรือชุมชนที่เข้มแข็งต่างหากที่ก่อให้เกิด ความมั่งคั่งอย่างยั่งยืน^{๒๖}

Lucian Pye (1968 : 218) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมทางการเมืองได้กระชับขึ้น และเป็น ความหมายที่ได้รับความนิยมในการวิจัยแนวคิดดังกล่าวในสังคมว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง คือ แบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อ สภาวะทางอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งเป็นสิ่งที่สั่งการและมีความหมายต่อ

^{๒๕} พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, **สังคมวิทยาการเมือง**, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐๒-๒๐๗.

^{๒๖} Robert D. Putman, **Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Communities**. (New York: Simon & Schuster), 2000, อ้างใน พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, **สังคมวิทยาการเมือง**. (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐๕.

กระบวนการทางการเมือง เป็นกรอบของพฤติกรรมของระบบการเมืองนั้นๆ” กล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง จึงมีลักษณะ ๒ กระบวนการคือ กระบวนการที่หนึ่ง คือ ความคิด ทศนคติ ที่สอดคล้องกับการแสดงออก (พฤติกรรม) ซึ่งเป็นกระบวนการที่สอง ควบคู่กันไป

จากนิยามข้างต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เกี่ยวข้องกับเรื่องทางจิตวิทยาของพฤติกรรม เรื่องของการเมืองนั้นแตกต่างหรือแยกมาจากวัฒนธรรมของสังคม ลักษณะเช่นนี้ เป็นแนวคิดที่แตกต่างไปจากการศึกษาลักษณะประจำชาติ หรือ ลักษณะประจำภูมิภาค ในทศนคติของนักรัฐศาสตร์ยังได้ลงลึกถึงมิติทางจิตวิทยาที่อธิบายความโน้มเอียงทางการเมือง ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ด้านตามทศนคติของ Almond กล่าวคือ

๑. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการรับรู้ (Cognitive Orientation) เป็นความรู้ความเข้าใจและความเชื่อมั่นที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมืองในสังคมนั้น ๆ

๒. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้สึก (Affective Orientation) เป็นความรู้สึกที่มีต่อส่วนต่างๆ ของระบบการเมืองและองค์กรทางการเมือง

๓. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการประเมินค่า (Evaluation Orientation) เป็นการตัดสินและการให้ความเห็นต่าง ๆ ต่อกิจกรรมการเมืองและปรากฏการณ์ทางการเมือง

อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการต่อยอดของการใช้แนวความคิดของวัฒนธรรมทางการเมืองไปในทิศทางของจิตวิทยามากกว่าการเป็นไปตามความหมายของวัฒนธรรมทั่วไป ทาง Almond & Verba จึงได้แบ่ง “ส่วนผสม” ของวัฒนธรรมการเมืองไว้เมื่อปี ค.ศ. 1965 ออกเป็นอีก ๓ แบบ ดังนี้

๑. วัฒนธรรมการเมืองแบบดั้งเดิมผสมไพร่ฟ้า (Parochial-Subject Political Culture) หมายถึงสภาพทางการเมืองของระบบไม่ได้ยอมรับผู้นำชุมชน ผู้นำเผ่า ในกรณีไทยอาจหมายถึงการไม่ยอมรับผู้มีอำนาจท้องถิ่น อาทิเช่น นักการเมืองท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น แต่ยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลาง ผู้นำการเมืองระดับรัฐ อย่างไรก็ตาม ผู้คนก็ยังไม่สนใจเรียกร้องสิทธิทางการเมือง หรืออาจได้รับสิทธิทางการเมืองแต่ก็ไม่สนใจที่จะใช้สิทธิทางการเมือง ระบบคิด และทศนคติ ก็จะไม่ได้อึดว่าตนมีบทบาทหรืออิทธิพลทางการเมืองต่อระบบ

๒. วัฒนธรรมการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมการมีส่วนร่วม (Subject-Participant Political Culture) หมายถึงระบบการเมืองที่มีพลเมืองบางส่วนเริ่มสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ทราบและตระหนักถึงบทบาทของตนที่จะเปลี่ยนแปลงและมีอิทธิพลทางการเมือง โดยแสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองเช่นการไปเลือกตั้ง การไปชุมนุมเรียกร้องทางการเมือง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง แต่ประชาชนอีกกลุ่มยังเมินเฉยต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ถือว่าการเมืองไม่เกี่ยวกับพวกเขา หรือไม่ตระหนักในอิทธิพลทางการเมืองของตน ระบบการเมืองที่มีส่วนผสมของคนที่ไม่สนใจการเมืองและคนที่ไม่ตระหนักในความสำคัญของการเมืองที่จะมีผลกระทบต่อเขาอย่างสำคัญ ทำให้ระบบการเมืองไม่มั่นคง ประชาธิปไตยไม่มีเสถียรภาพ และเป็นระบบการเมืองที่เอื้อให้ทหาร กลุ่มการเมืองบางกลุ่ม พรรคการเมือง แทรกแซงทางการเมือง หรือชักจูงทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งเอื้อต่อการเกิดปัญหาการซื้อสิทธิ์ขายเสียงในการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นอย่างระบบการเมืองในประเทศไทยด้วย เพราะประชาชนไม่ตระหนักในคุณค่าของสิทธิทางการเมืองของตน

๓. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมผสมการมีส่วนร่วม (Parochial Participant Political Culture) หมายถึงสภาพระบบการเมืองที่สังคมประกอบไปด้วยคนหลายเชื้อชาติ กลุ่มคน

ในแต่ละภาคหรือพื้นที่ แต่ละเชื้อชาติ และคนแต่ละพื้นที่จะมีความจงรักภักดีอย่างแน่นแฟ้นต่อกลุ่มของตนเป็นลำดับแรก และทัศนคติการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็จะเน้นการแสวงหาประโยชน์เฉพาะกลุ่มเชื้อชาติและพื้นที่ให้มากที่สุด ในระบบการเมืองหลายกลุ่มจะมีความสำคัญทางการเมืองสูงที่มีความขัดแย้งทางการเมืองต่อกัน และไม่ยอมประนีประนอมทางการเมือง ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นในประเทศแอฟริกาที่มีหลายเผ่าที่มีความสำคัญในผลประโยชน์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน หรือ ประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซีย และสิงคโปร์ เป็นที่น่าสังเกตว่า พัฒนาการของประเทศไทยในปัจจุบันที่มีความขัดแย้งทางการเมืองเป็นกลุ่มสี มีลักษณะทางการเมืองแสดงออกทางการเมืองในประเภทของวัฒนธรรมการเมืองนี้ยังปรากฏความขัดแย้งในสังคมอยู่เนืองๆ^{๒๗}

ดังนั้น การศึกษาปรัชญาแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมการเมืองนี้จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง หลักคิดวัฒนธรรมการเมืองเป็นการศึกษาทัศนคติ ค่านิยมพื้นฐาน และพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งช่วยอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมหลายๆ เหตุการณ์ ไม่ว่าจะเป็วัฒนธรรมการเมืองการลงประชามติของคนไทยต่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่ ๒๐ ปี เมื่อ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ หรือ พฤติกรรมของประชาชนหลังการรัฐประหารรัฐบาลยิ่งลักษณ์เมื่อ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เป็นต้น ซึ่งสังคมจะต้องช่วยกันวิพากษ์ประเด็นทางการเมืองให้มีการถกเถียง (Main Argument) ในสังคมได้อย่างไม่รู้จักจบ

จากที่ได้อธิบายแนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองมาข้างต้น ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะสังคมแบบไพร่ฟ้าผสมการมีส่วนร่วมเพราะมีประชาชนบางส่วนมีความตื่นตัวและเริ่มสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ตระหนักถึงบทบาทของตนมากขึ้น มีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในหลายรูปแบบ เช่น มีสิทธิการไปเลือกตั้งมากขึ้น การเฝ้าสังเกตการณ์ การชุมนุมเรียกร้องทางการเมือง การกล้าแสดงจุดยืนทางการเมือง เป็นต้น แต่ยังมีประชาชนอีกกลุ่มที่ยังเมินเฉยต่อการกำหนดอนาคตทางการเมืองของตน ถือว่าการเมืองไม่เกี่ยวกับพวกเขา คิดว่าการเมืองอยู่นอกเหนืออำนาจการตัดสินใจของตน แนวคิดเช่นนี้ทำให้ระบบการเมืองของไทยอ่อนแอ และประชาธิปไตยไม่มีเสถียรภาพ มักจะเอื้อให้ ทหาร หรือ ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ ตลอดจนกลุ่มผู้เสียประโยชน์จากนโยบายของกลุ่มอำนาจใหม่ ในสังคมสามารถแทรกแซงทางการเมืองได้

นอกจากนี้แล้วสังคมไทยยังมีลักษณะการปกครองแบบอำนาจนิยมสุดขั้วผสมกับอิสระนิยมสุดขั้ว ดังเห็นได้จากการระบอบอาวูโสที่เป็นส่วนหนึ่งของระบอบอุปถัมภ์ในวราชการไทย คนที่มีแนวคิดอำนาจนิยมเชื่อในการแบ่งชนชั้น คนที่มีฐานะทางสังคมน้อยกว่าจะยอมรับอำนาจของคนที่มีฐานะทางสังคมที่สูงกว่า และจะกดขี่ (เหยียบย่ำ เหยียดหยัน) คนที่ต่ำกว่าตนเอง โดยไม่สนใจการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของผู้อื่น มักมีมุมมองว่าการมีตำแหน่งคือการมีอำนาจ แล้วจะใช้อำนาจนั้นอย่างอิสระในแบบ “ไร้ระเบียบ” (Chaos) ดังที่ปรากฏในสังคมของหลายประเทศ

แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

^{๒๗} พลศักดิ์ จิระไกรศิริ, ปัญหาทางการเมืองด้านวัฒนธรรมทางการเมือง, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๒), หน้า ๑๖๑.

สิ่งที่ต้องพิจารณามากขึ้นในปัจจุบัน คือการปรับแนวความคิดวัฒนธรรมการเมืองให้ตรงกับ โจทย์ที่สังคมไทยต้องการ ซึ่งแนวความคิดวัฒนธรรมทางการเมืองควรจะสามารถประยุกต์การตอบ โจทย์ของสังคมที่หลากหลายในเรื่องของวัฒนธรรมการเมืองไทยที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ในสังคม เช่น การขัดแย้งทางการเมือง ความแตกแยกในความคิดทางการเมือง ความรุนแรง หรือแม้แต่คำถาม พื้นฐานว่า สังคมไทยควรมีการตั้งคำถามถึงคุณภาพของการมีส่วนร่วมในสังคม (Quality of Political Participation) ด้วย นอกเหนือจากการพุ่งความสนใจไปที่เรื่องคุณภาพประชาธิปไตย (Quality of Democracy)

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยได้รับการวิพากษ์วิจารณ์และตั้งข้อสังเกต อย่างมาก เพราะเป็นแนวความคิดที่สหรัฐอเมริกาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองระหว่างประเทศในการ ผลักดันตัวเองให้เป็นแม่แบบของการปกครองประชาธิปไตย (Democratic Leader) ซึ่งความคิดนี้ให้ คุณค่าในทางวิชาการด้านการส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของมหาอำนาจทางการเมืองโลกในช่วงสงคราม เย็น ผลลัพธ์ (Outcome) ของแนวคิดนี้ทำให้สหรัฐอเมริกาและอังกฤษประสบความสำเร็จในการเป็น ต้นแบบสังคมที่มีวัฒนธรรมการเมืองที่ส่งเสริมประชาธิปไตยมากที่สุดของโลก ถือได้ว่าเป็นสังคมที่มี วัฒนธรรมการเมืองที่ส่งเสริมประชาธิปไตยที่เรียกว่า Civic Culture อย่างแท้จริง โดยเฉพาะการมี ต้นทุนทางสังคม (Social Capital) ที่เอื้อต่อการเป็นประชาธิปไตยที่ระดับการเกี่ยวข้องระหว่างผู้คน ในสังคม (Social Engagement) และการเกี่ยวข้องทางการเมือง (Political Involvement) อยู่ใน ระดับที่สูง กิจกรรมทางสังคมถือเป็นต้นทุนทางสังคมที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทาง การเมือง และเป็นสิ่งที่ชาติกำลังพัฒนาที่นิยมประชาธิปไตยกำลังเรียกร้องเพื่อนำไปสู่การพัฒนาของ ประชาธิปไตยที่มีคุณภาพในสังคม

ชุดความคิดด้านวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นได้รับความนิยมอย่าง แพร่หลายซึ่งประเทศต่างๆ ในโลกได้นำมาใช้เป็นระบบในการปกครองประเทศ นับตั้งแต่หลังสิ้นสุด ยุคสงครามเย็นระหว่างสหรัฐอเมริกาก็อดีตสหภาพโซเวียต สังคมการเมืองที่ใช้การปกครองใน ระบอบประชาธิปไตยไม่สามารถทำให้ประชาชนในประเทศนั้นๆ มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แท้จริงเกิดขึ้นได้ทันที แต่ต้องมีการพัฒนาและศึกษาอบรมหรือบ่มเพาะ ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยจนวัฒนธรรมทางการเมืองสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนของ ประเทศนั้นๆ เสียก่อน ประชาชนต้องมีจิตใจปรารถนาอย่างแรงกล้าต่อการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตย และต้องมีจิตสำนึกหรือวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่สามารถสรุป ได้ ดังต่อไปนี้

๑. จิตสำนึกและความศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เมื่อประชาชนศรัทธา แล้วจะมีความเชื่อมั่น ถ้าหากมีอะไรเกิดขึ้นกับระบอบประชาธิปไตย ประชาชนต้องออกมาปกป้อง ระบบการเมืองที่ต้องรักษาเอาไว้คือระบอบประชาธิปไตยเพราะเป็นระบบการปกครองที่เสียหายน้อย ที่สุด เพราะมีหลักการเคารพในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จิตสำนึกและความศรัทธาในระบอบ ประชาธิปไตยจะมีต้องมีขึ้นในหมู่ประชาชนและผู้นำทางการเมือง จึงจะทำให้ระบอบประชาธิปไตย ประสบความสำเร็จ

๒. จิตสำนึกในเรื่องสิทธิเสรีภาพ เป็นหลักการที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย หลักสิทธิ เสรีภาพเป็นหลักการที่สำคัญขั้นพื้นฐานของระบบเสรีประชาธิปไตย เป็นการรับรองสิทธิของเสรีชน

หรือประชาชนทั่วไป เช่น สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในการชุมนุม สิทธิในการเลือกถิ่นที่อยู่ อาศัย สิทธิในการเลือกประกอบอาชีพ สิทธิในการได้รับการศึกษา สิทธิในการรับรู้ข่าวสาร เป็นต้น

๓. จิตสำนึกในการต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่น ผู้ที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยจะต้องพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเองอันชอบธรรม เช่น ถ้าตนเองถูกกีดกันไม่ให้ลงคะแนนเสียงใช้สิทธิเลือกตั้ง จะต้องต่อสู้เพื่อให้ได้สิทธิของตนเองกลับคืนมาซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน การต่อสู้เพื่อสิทธิอันชอบธรรมถือเป็นหลักการของประชาธิปไตย แต่ในการต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเองต้องเคารพสิทธิของผู้อื่นด้วย และต้องไม่ไปละเมิดสิทธิของคนอื่น หากเป็นการหวังแต่ประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คำนึงถึงสิทธิของผู้อื่น ย่อมแสดงว่าผู้นั้นขาดจิตสำนึกในระบอบประชาธิปไตย จนกลายเป็นเรื่องการเห็นแก่ตัว

๔. จิตสำนึกในเรื่องเสียงส่วนใหญ่และสิทธิเสียงส่วนน้อย หลักการตัดสินใจขัดแย้งและการคลี่คลายข้อขัดแย้งในระบอบประชาธิปไตย คือ การออกเสียงลงคะแนน ก็ใช้เสียงข้างมากและเสียงส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ แต่การใช้เสียงส่วนใหญ่จะต้องไม่ขัดต่อสิทธิของเสียงส่วนน้อย ต้องเคารพรับฟังเสียงส่วนน้อยในขณะเดียวกันเสียงส่วนใหญ่จะมาลงคะแนนเพื่อไปจำกัดสิทธิของเสียงส่วนน้อยไม่ได้

๕. จิตสำนึกในเรื่องหลักความเสมอภาค คือหลักความเสมอกันในทางกฎหมาย ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ประชาชนทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมายฉบับเดียวกันซึ่งใช้บังคับกับทุกคนในสังคม และหลักความเสมอภาคในทางการเมือง คือเมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปประชาชนผู้มีสิทธิในการออกเสียงลงคะแนนเพื่อเลือกตัวแทนของตนเองเข้าไปทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารประชาชนหนึ่งคนก็มีหนึ่งเสียงเท่ากัน หลักทั้งสองประการต้องมีอยู่ในระบอบประชาธิปไตย ถ้าหากไม่มีหลักการนี้จะทำให้ประชาชนบางคนกลายเป็นผู้มีอภิสิทธิ์เหนือประชาชนคนอื่นทั้งในทางกฎหมายและในทางการเมือง

๖. จิตสำนึกในหลักความยุติธรรม การเคารพกติกา ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยต้องมีหัวใจเป็นนักกีฬา เพราะบรรดาข้อขัดแย้งต่างๆ ในระบอบประชาธิปไตยต้องใช้หลักความยุติธรรมเป็นเครื่องมือตัดสินเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ประชาชน และการดำเนินการต่างๆ ต้องปราศจากอคติหรือเห็นแก่ผลประโยชน์ หากประชาชนในสังคมประชาธิปไตยไม่เคารพกติกาเสียแล้ว การจะยุติปัญหาต่างๆ ก็ไม่สามารถจะแก้ไขให้ลุกล่วงไปได้

๗. จิตสำนึกในความอดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นและพฤติกรรมที่แตกต่าง เมื่อผู้ใดใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น หรือการแสดงออกต่างๆ แม้เราจะไม่เห็นด้วยหรือไม่ชอบก็ต้องอดทน อดกลั้นรับฟังในความเห็นต่างนั้น トラบใดที่ผู้นั้นยังใช้สิทธิของตนเองภายใต้ขอบเขตแห่งกฎหมาย ผู้นั้นอาจจะพูดสำเนียงแตกต่างกัน หรือรูปลักษณ์ภายนอกต่างกัน แต่ก็ยังเป็นเสรีภาพอันชอบธรรมของบุคคลนั้น トラบเท่าที่เขาไม่ได้ทำผิดกฎหมายและทำให้ใครเดือดร้อน

๘. จิตสำนึกในหลักนิติธรรม (The Rule of Law) หลักนิติธรรม คือหลักการอันถูกต้องตามกฎหมายเป็นที่ยอมรับ มีความชอบธรรมตามกระบวนการกฎหมาย เรียกว่าการปกครองต้องเป็นไปตามหลักของกฎหมายเท่านั้น ซึ่งตรงกันข้ามกับการปกครองโดยคณะบุคคล^{๒๘}

^{๒๘} อริยธัช แก้วเกาะสะบ้า, วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย, (กรุงเทพฯ: สำนักงานวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๙), หน้า ๕-๖.

วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

ประชาชนในสังคมใดจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือระบอบประชาธิปไตยเจริญมากน้อยเพียงใดให้พิจารณาถึงอุปนิสัยหรือวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมนั้นจะต้องมีลักษณะวิถีชีวิตเป็นประชาธิปไตย สามารถแยกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๑. การเคารพเหตุผลมากกว่าตัวบุคคล ประชาชนจะใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา จะให้ความเคารพซึ่งกันและกัน และต้องยอมรับว่าประชาชนบางคนมีสติปัญญาและการใช้เหตุผลในวงจำกัด อาจจะทำให้เหตุผลถูกในเรื่องหนึ่ง และอีกเรื่องหนึ่งอาจทำให้เหตุผลไม่ถูกก็ได้ การไม่ยึดถืออาวุโส เครื่องครัดเกินไป ไม่ใช่ว่าคนอาวุโสจะปฏิบัติถูกทุกเรื่อง บางครั้งความคิดดีๆ ของผู้อ่อนอาวุโสก็เป็นเรื่องที่ถูกต้อง สังคมประชาธิปไตยจะดำเนินไปด้วยดีเพราะประชาชนใช้เหตุผลในการรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่เห็นต่างจากตนเอง

๒. การรู้จักประนีประนอม ผู้ศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยจะไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาแต่จะตกลงแก้ปัญหากันอย่างสันติวิธี ถ้าหากมีการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาต่อกัน ระหว่างประชาชนด้วยกันก็ทำให้ขัดกับหลักเหตุผลของระบอบประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานซึ่งถือว่ามนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผล

๓. การมีระเบียบและมีวินัย ในสังคมประชาธิปไตยประชาชนต้องปฏิบัติตามระเบียบและมีวินัย ปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง ทำให้การบังคับใช้กฎหมายมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยไม่ยอมให้ผู้ใดมาละเมิดหรือกระทำการตามอำเภอใจได้ ถ้าหากมีกฎหมายที่ละเมิดสิทธิหรือไม่เป็นธรรมก็ต้องเสนอข้อเรียกร้องให้แก่กฎหมายนั้นให้เป็นธรรม ไม่ใช่ฝ่าฝืน ไม่ยอมรับ เพราะการกระทำเช่นนั้นจะทำให้ผู้อื่นฝ่าฝืนหรือละเมิดกฎหมายได้เช่นกัน และยังจะทำให้เกิดความสับสนในสังคม ประชาชนสามารถใช้สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลตราบเท่าที่ไม่เกินขอบเขตของกฎหมาย เพราะถ้าประชาชนใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองเกินขอบเขต ก็จะไปละเมิดหรือก้าวก่ายสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นจะทำให้สังคมประชาธิปไตยขาดความสงบสุขและไร้ระเบียบวินัย

๔. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความรับผิดชอบและคำนึงถึงว่าตนเป็นเจ้าของประเทศและประชาชนคนอื่นๆ ก็เป็นเจ้าของประเทศ การประพฤติตนให้เป็นพลเมืองดีของประเทศโดยรักษาสমบัติของส่วนรวมหรือสมบัติของสาธารณะ รวมทั้งการรักษาผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในสังคมและประเทศชาติ ไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน จนก่อให้เกิดความเสียหายแก่สังคม เช่น ไม่แสวงหาความร่ำรวยด้วยการทำลายทรัพยากรของประเทศชาติ หรือผลิตสิ่งเสพติดมอมประชาชนในสังคม^{๒๙}

ลักษณะทางวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย

^{๒๙} วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ์ สุขุม นวลสกุล วิทยา จิตนุพงศ์, PS 110 การเมืองและการปกครองไทย, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐-๒๒.

ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่แตกต่างจากประเทศที่พัฒนาระบบประชาธิปไตยที่เจริญก้าวหน้าอย่างสูงแล้ว ประชาชนในสังคมไทยยังมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑. ความยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการหรือเหตุผล
๒. ความยกย่องผู้ที่มีความรู้หรือมีเกียรติสูง
๓. ความเคารพและคล้อยตามผู้มีวัยวุฒิสูง
๔. ความนิยมเรื่องเงินคือแก้วสารพัดนึก เงินซื้อได้ทุกอย่าง และเงินคือพระเจ้า
๕. ความรักความอิสระ
๖. ความนิยมในอำนาจเป็นลักษณะอำนาจนิยม
๗. ความเชื่อในโชคกลางของขลังและไสยศาสตร์
๘. ความนิยมการเล่นพรรคเล่นพวก
๙. เฉื่อยชาและความไม่กระตือรือร้นในทางการเมือง
๑๐. นิยมระบบเจ้านายกับลูกน้อง
๑๑. มีการจัดลำดับฐานะในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
๑๒. ยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิม
๑๓. ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง มองโลกแง่ร้าย ขาดความไว้วางใจผู้อื่น
๑๔. รักสงบและประนีประนอม

จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยนั้นมีลักษณะไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยสิ้นเชิง นอกจากลักษณะทางวัฒนธรรมทางการเมืองแล้วยังมีระบบการเมืองที่ยังมีอิทธิพลอยู่ในสังคมไทยซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาการของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในสังคมการเมืองไทย ระบบการเมืองเหล่านี้ได้ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยตราบจนถึงปัจจุบัน^{๓๐}

ระบบการเมืองที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย คือ ทศนคติและความเชื่อแบบประชาธิปไตยซึ่งมีผลต่อความมั่นคงของระบอบประชาธิปไตยในแต่ละประเทศ ความหมายก็คือการเป็นประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับความศรัทธาของคนในชาติที่ประสงค์จะมีการปกครองและมีชีวิตแบบประชาธิปไตย ถึงแม้จะมีการเลือกตั้งทั่วไปเกิดขึ้นหลายครั้ง มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาหลายชุด มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนเข้าไปบริหารประเทศมาแล้วหลายรัฐบาล ระบบการเมืองของประเทศไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองคงมีระบบการเมืองอีก ๓ ระบบ คือ

๑. ระบบเจ้าขุนมูลนาย

ชนชั้นนำ หมายถึง บุคคลที่อยู่ในระดับบนของสังคมหรือชนชั้นผู้ปกครองจะเป็นคนกลุ่มน้อย แต่มีทรัพยากรจำนวนมากและมีอิทธิพลในสังคม ซึ่งมีอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจและการเมืองสูงใน

^{๓๐} วิศาล ศรีมหาวโร, การเมืองไทยระบบหรือคน: การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, ๒๕๕๔, หน้า ๔. [ออนไลน์, แหล่งที่มา http://kpi๒.kpi.ac.th/wiki/index.php/สืบค้น_๒_สิงหาคม_๒๕๕๔].

สังคมเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลต่อระบบการปกครองของประเทศ ชนชั้นนำแบบนี้จะอยู่ในการเมืองทุกระบบโดยเฉพาะระบบการเมืองไทยจะมีการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย และการสลับกับการรัฐประหารก็ก้าวไม่พ้นไปจากระบบนี้ ชนชั้นนำในสังคมไทยเป็นผู้ที่มีฐานะดี จบการศึกษาจากต่างประเทศมีโอกาสดีกว่าประชาชนทั่วไป นับจากหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองมาตั้งแต่วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ กลุ่มบุคคลที่เรียกตัวเองว่า คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือคณะราษฎรนั้น ก็ล้วนมาจากชนชั้นนำของประเทศ คือมาจากสายทหารบก สายทหารเรือ สายพลเรือน และมีลักษณะเกี่ยวเนื่องกันเป็นเครือญาติ ประชาชนธรรมดาสามัญมีน้อยมาก การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนั้นประชาชนไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของชนชั้นนำ ต่อมาชนชั้นนำเหล่านี้ได้มีอำนาจทางการเมืองด้วย บางคนได้เข้ารับราชการในตำแหน่งสำคัญของประเทศไทย และดำรงตำแหน่งในระบบราชการสมัยใหม่ด้วย

๒. ระบบราชการ

ประเทศไทยตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาเมื่อพรรคการเมืองอ่อนแอ หรือโครงสร้างทางการเมืองมีปัญหาที่ยังมีระบบราชการที่ยังคงขับเคลื่อนประเทศไปได้ คือ ระบบราชการ (Bureaucracy) นับเป็นองค์กรขับเคลื่อนในภารกิจที่สำคัญของประเทศ ระบบราชการประกอบไปด้วยบุคคลที่เป็นผู้นำทหาร ข้าราชการพลเรือนซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในองค์กรต่างๆ รวมทั้งนักวิชาการหลายสาขา ในระบบราชการของประเทศไทยนั้นก็มีลักษณะของการใช้อำนาจนิยม เล่นพรรค เล่นพวก หรือการปฏิบัติงานที่ล่าช้า เนื่องจากติดขัดใน กฎ ระเบียบข้อบังคับ และสายการบังคับบัญชาที่ยาว จึงไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก จึงเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการพัฒนาไปสู่ระบอบประชาธิปไตยตามแบบประเทศที่เจริญแล้ว ระบบราชการเป็นระบบที่ครอบงำสังคมไทยมาโดยตลอดทุกสมัย ปัญหาของระบบราชการทำให้ประชาธิปไตยเจริญเติบโตไม่เต็มที่ เพราะระบบราชการไทยมีปัญหาการบริหารงานแบบรวมศูนย์การบริหารงานและการตัดสินใจมีลักษณะรวมศูนย์ไว้ที่ส่วนกลางทั้งหมด เป็นโครงสร้างสืบทอดมายาวนาน ระบบราชการมีการวางแผนในระดับกระทรวง ทบวง กรม และนำไปปฏิบัติ จนมีคำกล่าวว่าประเทศไทยเป็นรัฐราชการเป็นระบบการเมืองที่ปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า ระบบราชการมักจะทำหน้าที่หลักของสถาบันทางการเมืองทุกสถาบัน ทั้งอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร ฝ่ายการเมืองเป็นแต่เพียงผู้กำหนดนโยบายกับฝ่ายบริหารหรือระบบราชการ ซึ่งนำนโยบายไปปฏิบัติเพียงเท่านั้น

๓. ระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์

ระบบอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่ายซึ่งมีสถานภาพทางสังคมไม่เท่าเทียมกันแต่ยังอยู่ร่วมกันได้เพราะมีลักษณะต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน ซึ่งฝ่ายผู้อุปถัมภ์มีทรัพยากรในครอบครองมากกว่า คือ ทรัพย์สิน เงินทอง ที่ดิน อำนาจ จึงสามารถให้การอุปการะและคุ้มครองแก่ผู้รับการอุปถัมภ์จากการกดขี่ของผู้อื่นได้ ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่อุปการะเด็ก และเด็กต้องอยู่ในโอวาทเชื่อฟังผู้ใหญ่เป็นความสัมพันธ์ในระบบครอบครัว ถ้าเป็นความสัมพันธ์ในระดับสังคม เช่น สังคมชนบทต่างจังหวัดมีประชาชนอยากจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เพราะได้แต่งตั้งสีกากีเหมือนกับข้าราชการ ซึ่งนำความภูมิใจมาสู่ตนเอง มีความรู้สึกว่าเป็นเกียรติ เมื่อท้องถิ่นมีการจัดงานต่างๆ ก็จะได้รับเกียรติให้เป็นประธานในพิธี และมีความภูมิใจที่ได้เป็นลูกพี่ โดยมีลูกบ้านเป็นลูกน้องที่จะต้องให้ความคุ้มครอง สภาพสังคมไทยในอดีตผู้นำท้องถิ่นก็ใช้คุณงามความดี โดยผู้ใหญ่บ้านหรือ

กำนันต้องเป็นคนดีมีฐานะ ใช้คุณความดีซื้อใจลูกบ้านเอาไว้ เรียกว่า ใจนักเลงหรือใจถึงพึงได้ จึงได้ใจของลูกบ้านทั้งหมดเพราะความดี ดังนั้นลูกบ้านหรือลูกน้องพร้อมใจช่วยเหลือลูกพี่เพื่อตอบแทนบุญคุณได้ในทุกเรื่อง ลักษณะสังคมไทยจึงอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ระบบการเมืองทั้ง ๓ ประการ จึงผสมผสานกันอยู่ในสังคมการเมืองไทยจนบางครั้งก็แยกกันไม่ออก หรือจัดความสัมพันธ์ยากในหมู่ผู้ปกครอง เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองบางอย่างนั้นได้หล่อหลอมเป็นวิถีชีวิต หรือกลายเป็นเอกลักษณ์ที่แยกไม่ออกในสังคมจึงเป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาระบบประชาธิปไตยไม่เจริญก้าวหน้าไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ประเทศไทยจึงมีลักษณะการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบกึ่งประชาธิปไตย คือ มีการเลือกตั้ง มีรัฐบาลมาจากการเลือกตั้งเข้ามาบริหารประเทศ แต่ประชาชนที่เลือกผู้แทนเข้ามาเป็นปากเป็นเสียงของตน ทั้งฝ่ายบริหารหรือฝ่ายนิติบัญญัติ ประชาชนก็ไม่ได้ติดตามหรือตรวจสอบการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายรัฐบาลให้เข้มแข็ง รวมทั้งประชาชนก็มีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย จนกระทั่งรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศทำให้ประเทศเสียหาย เสียโอกาสในการพัฒนาประเทศ โดยประชาชนส่วนหนึ่งเมื่อเลือกตั้งเสร็จก็ยั้งวางเฉยเพราะคิดว่าเป็นเรื่องของผู้ปกครอง วัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าวจึงแตกต่างจากประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยสากล ซึ่งประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมทางการเมืองติดตามตรวจสอบนักการเมืองอย่างเข้มแข็ง จนสามารถพัฒนาระบบประชาธิปไตยได้อย่างสมบูรณ์^{๓๑}

ระบอบประชาธิปไตย นอกจากจะต้องมีรัฐธรรมนูญ กฎหมาย เลือกตั้ง และระบบการคานอำนาจฝ่ายบริหารที่สมดุลแล้ว ยังจะต้องมีเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นประชาธิปไตย คือ ส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคของคนส่วนใหญ่ด้วย การจะทำให้เกิดระบอบวัฒนธรรมที่เป็นประชาธิปไตยได้นั้น สมาชิกในสังคมจะต้องช่วยกันหล่อหลอม สร้างค่านิยม วิถีชีวิต ที่เป็นประชาธิปไตย ทั้งในครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน ชุมชน ระบบการศึกษา สื่อมวลชน การพัฒนาศิลปวัฒนธรรม ต้องช่วยทำให้ประชาชนมีค่านิยมทัศนคติแบบประชาธิปไตยและมีจิตสำนึกของพลเมืองที่ตระหนักรู้ การจะแข่งขันและอยู่ร่วมกับประเทศอื่นได้อย่างมีคุณภาพ ทุกชีวิตก็จะช่วยกันพัฒนาชุมชนและประเทศ เพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่อย่างจริงจังมากขึ้น

วรรณกรรมโดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ทินพันธุ์ นาคะตะ ได้กล่าวถึงแนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยไว้ในหนังสือเรื่อง “การเมืองไทย: ระบบที่ไม่มีสูตรสำเร็จในการแก้ปัญหา” ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ มีความสำคัญที่กล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่พยายามลอกเลียนแบบต่างชาติ ทำให้สถาบันการเมืองคล้ายตะวันตก แต่การปฏิบัติจริง ยังเป็นแบบไทยๆ อยู่เช่นเดิม ชนชั้นนำที่เป็นผู้ปกครองประเทศได้แก่ ทหาร ข้าราชการระดับสูง นักวิชาการ ส่วนมากมีความเชื่อในระบบการปกครองโดยชนกลุ่มน้อยที่ถือว่า ตนเองหรือกลุ่มของตนเองเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเหนือกว่าคนอื่น และมักจะมีแนวโน้มที่จะผูกขาดความรักชาติไว้แต่เพียงผู้เดียว โดยการพยายามแต่งตั้งหรือ

^{๓๑} อริย์ธัช แก้วเกาสะบ้า, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๙.

สถาปนาตนเองหรือกลุ่มของตนเองเข้ามาเป็นผู้แก้ปัญหาหรือกุมชะตากรรมของชาติไว้ บุคคลเหล่านี้มีทัศนคติไม่ค่อยยอมรับความชอบธรรมในการปกครองแบบประชาธิปไตยแนวใหม่เท่าใดนัก ซึ่งถึงกับต่อต้านในบางครั้ง หรือแม้แต่ในวงวิชาการผู้ที่ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์บางท่านยังคิดว่าตนมีความรู้กว่า มีประสบการณ์มากกว่าอาจารย์ท่านอื่นๆ ก็ควรได้รับการยอมรับมากกว่า ด้วยเหตุนี้ ทินพันธุ์ จึงมองว่า การสนับสนุนประชาธิปไตยในมุมมองของบุคคลชั้นนำหรือแม้แต่ชนชั้นกลาง ก็เป็นเพียงการดีแต่พูด เพียงเพื่อจะได้รักษาประโยชน์แก่ฝ่ายตนหรือเพื่อรักษาอำนาจตนไว้เท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นเรื่องยากที่จะสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศ ดังนั้น สังคมจึงต้องเรียกหาความเสมอภาค การมีส่วนร่วมในทางการเมือง การยอมรับ และการปกครองโดยเสียงข้างมากกันต่อไป^{๓๒}

จากการสำรวจวิจัยของต่างชาติพบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยซึ่งประกอบด้วยทัศนคติ ความเชื่อและค่านิยมประชาธิปไตยแบบไทยๆ มีค่านิยมความเป็นประชาธิปไตยอยู่ในอันดับที่ ๘ ของเอเชียตะวันออก ตามหลังญี่ปุ่น ฮองกง เกาหลีใต้ ไต้หวัน จีน ฟิลิปปินส์ มองโกเลีย อันแสดงให้เห็นว่า พัฒนาการทางประชาธิปไตยของไทยยังช้ามาก เมื่อเทียบกับประเทศที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันหรือแม้แต่ประเทศที่ไม่ได้ปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างประเทศจีน ทินพันธุ์ได้สรุปลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยไว้ ๘ ข้อ ดังนี้

๑. อำนาจนิยม ชอบใช้อำนาจเด็ดขาด มักเชื่อฟังผู้มีอำนาจ มอบอำนาจและความรับผิดชอบไว้ที่ผู้นำ เช่น นิยมการใช้มาตรา ๔๔ เป็นต้น
๒. นิยมระบบเจ้านายกับลูกน้อง ยกย่องให้เกียรติผู้นำ อาศัยบารมีผู้นำเพื่อให้ปกป้องผลประโยชน์กลุ่มตน จึงเกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวงตามมา
๓. ยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการ เน้นสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้นำเพื่อเข้าหาศูนย์กลางอำนาจ มากกว่าจะยึดมั่นในอุดมการณ์หรือหลักเหตุผล
๔. ใช้คติประเพณีในการจัดลำดับฐานะในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น ระบบเจ้าขุนมูลนาย ต้องรู้จักที่ต่ำที่สูง ไม่ควรตีเสมอผู้ใหญ่ แล้วแต่เวรแต่กรรม วาสนาแข่งกันไม่ได้ เป็นต้น ค่านิยมเช่นนี้ทำให้คนไทยไม่ยอมรับความเสมอภาคเท่าเทียมกัน
๕. รักความเป็นอิสระ ชอบทำอะไรตามใจ ไม่ชอบถูกบังคับ ขาดวินัยในการดำเนินชีวิต มีค่านิยมผิดๆ ว่าการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์สังคมเป็นเรื่องเด่น ส่งผลให้สังคมไม่มีระเบียบ
๖. การยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิม มีคติ ค่านิยมในเรื่องภูตผีปีศาจ ไสยศาสตร์ โชคชะตา เชื่อหมอดูมากกว่าเชื่อตัวเอง งามายในสิ่งศักดิ์สิทธิ์จนชีวิตขาดวิจาร์ณญาณที่ถูกต้อง
๗. ความเฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้นในกิจกรรมทางการเมือง พอใจในสถานภาพที่เป็นอยู่ ชอบความสนุกสนาน การพนัน เชื่อในกรรมเก่าจึงไม่ชวนชวนหาชีวิตที่ดีขึ้น มองการเมืองเป็นเรื่องสกปรก จึงยกความรับผิดชอบให้กับชนชั้นปกครอง ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีน้อย
๘. ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง มองโลกในแง่ร้าย ไว้วางใจเฉพาะกลุ่มของตน ไม่ไว้วางใจผู้อื่น

^{๓๒} ทินพันธุ์ นาคะตะ, การเมืองไทย: ระบบที่ไม่มีสูตรสำเร็จในการแก้ปัญหา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญาชน, ๒๕๕๕), หน้า ๘๕-๑๓๒.

๙. รักสงบและประนีประนอม ไม่นิยมความรุนแรง หลีกเลียงความขัดแย้ง มีความอดทนต่อการถูกเอาเปรียบ ไม่ชอบวิพากษ์วิจารณ์หรือคัดค้านเพื่อให้คนอื่นเสียหน้า ทำให้เป็นคนไม่กล้าตัดสินใจ ลังเลในการแก้ไขปัญหา

แนวคิดเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย

แนวคิดเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นหลักคิดที่เน้นการพัฒนาประชาธิปไตยให้รู้ดหน้า โดยต้องทราบถึงวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นรากฐานสำคัญต่อความสำเร็จของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งหน้าที่พลเมืองในสังคมประชาธิปไตยจักต้องมีสำนึกทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือ มีจิตใจแบบประชาธิปไตย หรือ การมีแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. จะต้องมีความเชื่อมั่น ศรัทธาต่อหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย
๒. จะต้องยึดมั่นและเชื่อถือในหลักความสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล หลักความเสมอภาคของบุคคล หลักแห่งเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น รวมทั้ง เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นในการพูดแสดงความคิดเห็น และการแสดงออก แม้ว่าความคิดเห็นเหล่านั้นตนเองจะไม่เห็นด้วยก็ตาม
๓. เคารพในกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย
๔. สนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง โดยติดตามข่าวสารของบ้านเมือง
๕. ต้องเป็นผู้มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง
๖. เป็นผู้ที่มีทัศนคติและมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจเพื่อนมนุษย์ และมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่และสถาบันของทางราชการ
๗. จะต้องรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล และมีในทางสร้างสรรค์โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติงานของทางราชการ
๘. จะต้องเป็นผู้ไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ

สำหรับแนวคิดเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยนี้ได้มีนักวิชาการหลายท่านที่ได้ศึกษาค้นคว้าโดยให้คำนิยามที่น่าสนใจว่า เป็นหลักการของประชาธิปไตยแนวใหม่ที่เน้นการสร้างระบบบริหารที่เอื้ออำนวยให้ประชาชนเลือกคนที่ต้องรับผิดชอบผลที่จะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจของเขา กล่าวคือ การเมืองจะพัฒนาได้ประชาชนต้องมีตัวตนเป็นของประชาชน เพื่อที่รักษาผลประโยชน์ของคนในชุมชนและในประเทศ รวมทั้งต้องมีการออกกฎหมายจำกัดสิทธิและอำนาจของนายทุนที่มีสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หรือคณะรัฐบาล การต่อสู้เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยแบบใหม่ต้องเน้นการทำให้ชุมชนท้องถิ่นหรือองค์กรภาคประชาชนมีความเข้มแข็ง มีส่วนร่วมในการกำหนดการตัดสินใจใช้งบประมาณ และร่วมบริหารทรัพยากรในท้องถิ่นโดยภาคประชาชนเพิ่มขึ้นด้วย เพื่อการสร้างพลังประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของประชาธิปไตยทางการเมืองและสังคม ดังนั้นรูปแบบการเมืองใหม่จะต้องมีการปฏิรูปโครงสร้างทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ให้เป็นประชาธิปไตย มีประสิทธิภาพและยั่งยืนอย่างแท้จริง การจะทำให้เกิดระบอบวัฒนธรรมที่เป็นประชาธิปไตยนั้นสมาชิกในสังคมจะต้องสร้างค่านิยมและวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยทั้งในครอบครัว

และที่ทำงาน เพราะจะช่วยทำให้ประชาชนมีค่านิยมทัศนคติแบบประชาธิปไตยและมีจิตสำนึกของพลเมืองที่ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันใน ซึ่งช่วยกันให้ความสำคัญในการพัฒนาชุมชนเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นอันดับแรก

แนวทางการพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยที่ผ่านมาได้เจริญก้าวหน้าไปเป็นลำดับ แต่ยังคงมีความขัดแย้งทางความคิดและการทับซ้อนของผลประโยชน์อยู่บ้างในสังคม อันนำมาซึ่งข้อโต้แย้งทั้งหลายเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตย และความรู้ความเข้าใจของประชาชนในเรื่องดังกล่าวได้ถูกบิดเบือนไปเนื่องเพราะการรับรู้ของประชาชนแตกต่างกัน หลายคนเข้าใจว่าประชาธิปไตยคือเสียงส่วนมากของประชาชน หากประชาชนส่วนมากเห็นเช่นไรย่อมต้องเป็นไปตามนั้น แต่หลักเกณฑ์นี้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำของคนส่วนมาก แต่ก็มีกลุ่มคนบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย แล้วสร้างประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองต่อสาธารณชน นำมาสู่ความขัดแย้งในสังคมจนเกิดความเสียหายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง แยก เช่นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ หรือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ที่ถูกร่างขึ้นหลังความขัดแย้งในสังคม รวมถึงการมีบทบัญญัติที่รับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน แต่การพัฒนาประชาธิปไตยจะต้องมีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึง เช่น การบริหารประเทศที่เป็นไปตามหลักคิดแบบธรรมาภิบาลหรือไม่ ประชาชนมีความเข้าใจต่อการบริหารประเทศมากน้อยแค่ไหน การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เหล่านี้เป็นต้น

วรรณกรรมโดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย

วิทยากร เชียงกุล ได้ให้นิยามของ **หลักการพัฒนาประชาธิปไตยแนวใหม่** คือ การสร้างระบบบริหารที่เอื้ออำนวยให้ประชาชนเลือกคนที่ต้องรับผิดชอบผลที่จะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจของเขา ซึ่งหมายถึงต้องเป็นตัวแทนของประชาชน ที่รักษาผลประโยชน์ของคนในชุมชนและในประเทศ รวมทั้งต้องมีการออกกฎหมายจำกัดสิทธิและอำนาจของนายทุนที่อยู่นอกชุมชนและนอกประเทศออกไป การต่อสู้เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยแบบใหม่ ต้องเน้นการทำให้ชุมชนท้องถิ่น องค์กรประชาชนรูปแบบต่างๆ เข้มแข็ง มีส่วนร่วมในการกำหนดการใช้งบประมาณ และทรัพยากรโดยภาคประชาชนเพิ่มขึ้น เพื่อการสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของประชาธิปไตยทางการเมืองและสังคม ดังนั้นการเมืองใหม่หมายถึงการที่จะต้องมีการปฏิรูปทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ให้เป็นประชาธิปไตย เป็นธรรม โปร่งใส มีประสิทธิภาพและยั่งยืนอย่างแท้จริง^{๓๓}

การจะทำให้เกิดระบอบวัฒนธรรมที่เป็นประชาธิปไตย สมาชิกในสังคมจะต้องช่วยกันหล่อหลอม สร้างค่านิยม วิถีชีวิต ที่เป็นประชาธิปไตย ทั้งในครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน ชุมชน ระบบการศึกษา สื่อมวลชน การพัฒนาศิลปวัฒนธรรม ต้องช่วยทำให้ประชาชนมีค่านิยมทัศนคติแบบประชาธิปไตยและมีจิตสำนึกของพลเมืองที่ตระหนักว่า การจะแข่งขันและอยู่ร่วมกับประเทศอื่นได้

^{๓๓} วิทยากร เชียงกุล, แนวทางสร้างประชาธิปไตยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม, (กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๒), หน้า ๓, ๑๑.

อย่างมีคุณภาพชีวิตเราแต่ละคน ช่วยกันพัฒนาชุมชนและประเทศ เพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ อย่างเอาการเอางาน

ธีระพงศ์ จิระภาค ศึกษาถึง **แนวทางการพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย** (Guideline for Developing Democratic System in Thailand) ผ่านวิทยาลัยรัฐธรรมนูญสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญไว้ว่า การพัฒนาการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยที่ผ่านมาได้เจริญก้าวหน้าไปเป็นลำดับ แต่ยังคงมีอุปสรรค ความขัดแย้งทางความคิดและการทับซ้อนของผลประโยชน์ อันนำมาซึ่งข้อโต้แย้งทั้งหลายเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตย และความรู้ความเข้าใจของประชาชนในเรื่องดังกล่าวได้ถูกบิดเบือนไป จนเข้าใจว่าประชาธิปไตยคือเสียส่วนมากของประชาชน หากประชาชนส่วนมากเห็นเช่นไรย่อมต้องเป็นไปตามนั้น จนนำมาสู่ความพยายามในการใช้หลักเกณฑ์ตามรัฐธรรมนูญเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำของตน จนนำมาสู่ความขัดแย้งในสังคม^{๓๔}

รัฐธรรมนูญของประเทศไทยหลายฉบับ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ หรือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ถูกร่างขึ้นตามหลักการแห่งความเป็นประชาธิปไตย รวมถึงยังมีบทบัญญัติที่รับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริงหลาย แต่การพัฒนาประชาธิปไตยจะต้องมีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงบางประการ เช่น ความไว้วางใจของผู้ทำหน้าที่บริหารประเทศ การบริหารประเทศเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลหรือไม่ ความเข้าใจของประชาชนต่อการบริหารประเทศ การแสดงความคิดเห็นเมื่อมีความขัดแย้งทางการเมืองต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน หากทำผิดต้องลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ การระงับข้อพิพาทต้องโปร่งใส การต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันต้องมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญต้องสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนรับทราบบทบาทของตน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สังคมไทยจะก้าวไปสู่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย แม้ว่าประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงการปกครองและมีรัฐธรรมนูญใช้บังคับมากกว่า ๘๕ ปี และขณะเดียวกันก็มีการยกเลิกการใช้รัฐธรรมนูญมาหลายฉบับ ซึ่งพิสูจน์ได้ว่าการมีรัฐธรรมนูญก็ไม่ได้หมายความว่าพลเมืองจะมองการเมืองแบบมีวัฒนธรรมด้วยอุดมการณ์มุ่งพัฒนาประชาธิปไตยที่ให้เหมือนกับประเทศตะวันตก แต่ความจริงแล้ว การมองการเมืองผ่านเลนส์ทางวัฒนธรรมของประเทศไทยยังยึดติดกับวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมและวัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้ากับแบบมีส่วนร่วม มีลักษณะเป็นอิสระนิยมปนกับอำนาจนิยม เพราะรัฐศาสตร์วัฒนธรรมจะต้องเปิดมุมมองให้กว้าง อันเนื่องมาจากคำว่าวัฒนธรรมนั้นมีบริบทครอบคลุมทุกกิจกรรมของมนุษย์ในสังคมที่ได้ผ่านการตีค่าอย่างยาวนาน กระทั่งเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งมีใช่แค่เรื่องการเมืองเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงเรื่องกิน ความเป็นอยู่ การเดินทาง หรืออธิบายง่ายๆ ตามที่ สุกันต์ ได้ให้นิยามว่า “การเมืองคือชีวิต” (Politics is life)

การวิพากษ์สาเหตุที่สังคมไทยเป็นอำนาจนิยมก็เนื่องมาจากการขัดเกลาในครอบครัว เมื่อบุคคลนั้นเติบโตขึ้นจะได้รับอิทธิพลจากสังคมโดยส่วนรวม เช่น ถูกครอบงำโดยระบบราชการที่ยังมี

^{๓๔} ธีระพงศ์ จิระภาค, **แนวทางการพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย**, (กรุงเทพ: วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๖), หน้า ๒๔.

ความเป็นศักดิ์นาหรือความเป็นเจ้าขุนมูลนายสูง หรือ ถูกขัดเกลาโดยผ่านระบบโรงเรียนซึ่งปลูกฝังการยอมรับในผู้มีอำนาจเหนือกว่า เป็นต้น วัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมไทยยังมีระบบการเมืองที่ยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตย คือ ระบบเจ้าขุนมูลนาย ระบบราชการ และระบบอุปถัมภ์ซึ่งแผ่ขยายไปในสังคมเมืองและสังคมชนบท มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน จนทำให้ลักษณะวัฒนธรรมบางอย่างนั้นได้กลายเป็นวิถีชีวิตของประชาชน จนกลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยในที่สุด

แนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยทั้งหมดที่กล่าวมา โดยเฉพาะทฤษฎี แนวคิด หลักการ และกระบวนการทัศน์ด้านรัฐศาสตร์วัฒนธรรม ก็เพื่อให้ความรู้แก่สาธารณชนทั้งในสังคมเมืองและชนบทจักต้องเข้มข้นมากขึ้น ด้วยวิธีการที่หลากหลายมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตย ถ้าหากต้องการให้วัฒนธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยเจริญขึ้นในสังคมไทย ประชาชนก็รู้เท่าทันสังคม ไม่ตกเป็นเครื่องมือให้กลุ่มใดแอบอ้างประชาชนเพื่อหวังผลประโยชน์ทางการเมืองอีกต่อไป ดังนั้นรัฐต้องส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทั้งในระดับล่างหรือระดับท้องถิ่น และระดับกลาง เพื่อให้ทุกภาคส่วนมีความเข้าใจวัฒนธรรมการเมืองที่ถูกต้อง รวมทั้งการส่งเสริมการศึกษาตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับมหาวิทยาลัย ต้องส่งเสริมและพัฒนาให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีมีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อหลักการประชาธิปไตย จนประชาชนรู้สึกหวงแหนระบอบประชาธิปไตย ตรงตามปรัชญาประชาธิปไตยอันลือเลื่องของอดีตประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา Abraham Lincoln ว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นสิทธิทั้งหมดเป็น “ของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” (of the people, by the people, for the people) ซึ่งประชาชนต้องเคารพในหลักสิทธิและเสรีภาพของตนเองและบุคคลอื่น ประกอบกับยึดมั่นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมทั้งเรื่องการแสดงความคิดเห็นและการรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น เคารพหลักความเสมอภาค เคารพหลักนิติธรรม (Rule of Law) มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยจึงจะทำให้การเมืองมีการพัฒนาที่สูงยิ่งขึ้น

บทที่ ๓

ความสัมพันธ์ของรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตย ในสังคมไทย

นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๖๐ ประเทศไทยได้ผ่านวิกฤตการณ์ทางการเมืองหลายต่อหลายครั้ง และแทบทุกครั้งก็ยุติความวุ่นวายด้วยการทำรัฐประหาร ซึ่งการรัฐประหารครั้งที่ ๑๓ เป็นครั้งล่าสุด เมื่อ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ที่มี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ผู้บัญชาการทหารบกเป็นหัวหน้าในขณะนั้น ได้ตั้งคณะกรรมการธิการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อกำหนดกติกาเกณฑ์ใหม่ให้กับสังคม จวบจนกระทั่งรัฐธรรมนูญได้ผ่านการลงประชามติ (Referendum) ครั้งประวัติศาสตร์ เมื่อ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ และได้ประกาศใช้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ที่พระราชทานโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ ๑๐ เมื่อ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นที่เรียบร้อย นับเป็นฉบับที่ ๒๐ ของประเทศ อันสะท้อนให้เห็นว่าอายุเฉลี่ยของรัฐธรรมนูญไทย เพียงฉบับละ ๔ ปีเศษๆ เท่านั้น นับว่าเป็นสูตรสำเร็จของการทำรัฐประหารทุกครั้งที่ผ่านมา

การเปลี่ยนแปลงผู้นำประเทศในครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยน (Turning Point) ทางการเมืองที่สำคัญ ถือเป็นการเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองด้วยวิธีพิเศษที่ไม่ได้ผ่านกระบวนการเลือกตั้งของประชาชน นี่ไม่ใช่ครั้งแรกและคงไม่ใช่ครั้งสุดท้ายของการทำรัฐประหาร นับได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อยเฉลี่ยไม่ถึง ๗ ปีต่อครั้ง จนบางคนรู้สึกว่านี้คือส่วนหนึ่งทางการเมือง บางคนถึงขนาดยอมรับว่าเป็นการจัดระเบียบทางการเมืองรูปแบบหนึ่ง แต่แท้ที่จริงแล้ว การทำรัฐประหารเป็นส่วนหนึ่งของ “วงจรอุบาทว์ทางการเมือง” (Cycle of Vicious) ที่แทรกเข้ามาตัดตอนการพัฒนาของต้นประชาธิปไตย เหมือนกับเป็นการลดปริมาณการให้น้ำให้พุ่มจนทำให้ต้นไม้เติบโตช้ากว่าที่ควรจะเป็น เหตุการณ์รัฐประหารนี้เกิดขึ้นวนเวียนเกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนแทบจะกลายเป็นสิ่งที่กำลังเป็นที่นิยม (Fashion) ไปแล้ว ที่สำคัญพฤติกรรมทางการเมืองที่เป็นดัชนีชี้วัด (Indicator) วัฒนธรรมทางการเมืองของคนในสังคมจะแสดงออกมาในรูปแบบใด จะมีสักกี่คนที่จะซึมซับนิสัยพลเมืองตามหลักประชาธิปไตยที่ถูกต้อง หากเราต้องการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตย เราจะต้องเริ่มต้นพัฒนา ณ จุดใด ประชาธิปไตยถึงจะพัฒนาไปได้ไกลกว่านี้ นั่นคือคำถามที่ผู้อ่านจะพบคำตอบในงานวิจัยชิ้นนี้เท่านั้น

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยตลอด ๘๕ ปีที่ผ่านมา ณ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ พบข้อมูลว่า มีการทำรัฐประหารมาแล้วทั้งสิ้น ๑๓ ครั้ง (รวมทั้งกรณีการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรด้วย) เกิดกบฏไม่ต่ำกว่า ๗ ครั้ง เกิดพรรคการเมืองมาแล้วมากกว่า ๓๐๐ พรรค มีการเลือกตั้งทั่วไป (รวมทั้งการเลือกตั้งเพิ่ม) จำนวน ๒๐ ครั้ง มีรัฐสภาทั้งจากแต่งตั้งและเลือกตั้ง ๕๐ กว่าชุด นายกรัฐมนตรี ๒๙ คน จัดรัฐบาลบริหารประเทศรวมแล้วมากกว่า ๖๐ ชุด เกิดปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองมากมายอยู่เสมอ จนนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองหลายครั้ง และลงเอยด้วยการรัฐประหารและการกบฏ ปรากฏการณ์ที่ประชาชนลุกฮือขึ้นมาแสดงเจตจำนงที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองจำนวนหลายแสนคนที่ได้ออกมาชุมนุมประท้วงและเรียกร้อง จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญที่สุด คือ เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ กับ เหตุการณ์ ๑๗ - ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ หรือ ที่รู้จักกันในชื่อ “พฤษภาทมิฬ”

ผลพวงของการปฏิวัติ รัฐประหาร ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ กรณีผู้นำทางทหารเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีภายหลังการรัฐประหาร อันเป็นตัวอย่างให้เกิดการเลียนแบบแก่ผู้นำทางทหารรุ่นหลัง นับตั้งแต่ยุค จอมพล ป. พิบูลสงคราม จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพลถนอม กิตติขจร พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ พล.อ.สุจินดา คราประยูร เรื่อยมาจนถึง พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา รวมทั้งนายกรัฐมนตรีที่เปรียบเสมือนร่างทรงทางการเมือง (โนมินี หรือ Nominee) จากฝ่ายพลเรือนหรือบุคคลภายนอกที่คณะรัฐประหารแต่งตั้งขึ้น เช่น นายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายอานันท์ ปันยารชุน และพล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ส่วนอีกประการหนึ่ง คือ ระยะเวลาของการอยู่ในอำนาจของผู้นำที่มาจากกองทัพ สามารถอยู่ในตำแหน่งทางการเมืองยาวนานกว่า ๕๐ ปี ขณะที่นายกรัฐมนตรีที่ผ่านการ

เลือกตั้งจากประชาชน สามารถอยู่ในตำแหน่งรวมกันเพียงประมาณ ๒๕ ปีเท่านั้นเอง แตกต่างกันอย่างชัดเจน

ทั้งนี้ผู้วิจัยคาดการณ์ว่า การรัฐประหารครั้งนี้ไม่ใช่ครั้งสุดท้ายอย่างแน่นอน และมีความเป็นไปได้สูงมากที่จะเกิดรัฐประหารครั้งต่อไปได้อีก เพราะสถิติต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นเชิงปริมาณดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น รัฐธรรมนูญจะมีฉบับที่ ๒๑ ก่อนถึงปี ๒๕๗๐ และอาจจะเป็นฉบับที่ ๒๒ และ ๒๓ ภายหลังการรัฐประหารที่อาจเกิดขึ้นอีกในช่วง ๑๐ ถึง ๑๕ ปีข้างหน้าก็เป็นได้ ซึ่งเป็นตัวเลขที่น่าตกใจหากการคาดการณ์นี้เป็นจริงขึ้นมา เพราะนั่นแสดงว่า พฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยยังเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเชื่องช้ามาก และขอตั้งข้อสังเกตว่า พฤติกรรมที่ผิดระบบแบบนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชาชนเคยชิน (Absorption) จนเกิดเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่รุนแรง เป็นการ “เสพติด” การใช้ความรุนแรงในการยุติปัญหา ส่งผลให้การบริหารประเทศจะต้องใช้ระบบที่แข็งแกร่งว่าขึ้นไปอีกจึงจะปกครองประเทศได้

หากพิจารณาจากปรากฏการณ์ที่เป็นวงจรรอบทวิในการเมืองไทยช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕ – ๒๕๔๙ ก่อให้เกิดคำถามที่คนทั่วไปสนใจกันมากที่สุด (Common Sense) ก็คือ “ทำไมจึงเป็นเช่นนี้” แล้วคำถามต่อไปที่นึกคิดได้ในทันที คือ “ทำอย่างไรจึงจะหลุดพ้นวงจรรอบทวินี้ไปได้” ดังเช่นข้อสงสัยของ ไมเคิล ไรท์ (Michael Wright) หรือชื่อไทยว่า เมฆ มณีวาจา (1940 – 2009) นักประพันธ์ชาวอังกฤษผู้คลั่งไคล้วัฒนธรรมไทยอย่างมาก ที่เคยพยายามหาคำตอบว่า “ทำไมประชาธิปไตยของไทยจึงล้มลุกคลุกคลาน ?” (Why does Thai democracy falter ?) คนไทยหลายคนคงจะรู้สึกอยากรู้เหมือนกันว่า “สาเหตุใดวัฒนธรรมของไทยจึงไม่คล้อยตามนักการเมืองที่ตนเลือกมา แต่กลับไปสยบยอมให้กับเผด็จการทหาร” หรือจะเป็นเพราะกฏอวัชคณิตศาสตร์ไทยหมุนกลับ จนเกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอยให้สังคมได้ตั้งคำถามกลายเป็นประเด็นทางการเมือง (Political Issue)

หากมองในมิติด้านองค์ประกอบของการทำรัฐประหาร ทั้งในส่วนของความ เป็นจริงของสาเหตุการรัฐประหารกับปรากฏการณ์ที่แท้จริงของบ้านเมือง พบว่าการทำรัฐประหารเป็นวิธีที่แก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสังคมในขณะนั้น เพราะอุดมการณ์ทางการเมืองที่ต่างกัน ทำให้การแสดงออกทางการเมืองมีความเข้มข้น จนบางครั้งสถานการณ์มีความอิสระในการแสดงออกมาเกินไป จึงต้องมี “กรรมกร” แยกคู่ขัดแย้งออกจากกัน แต่เพื่อให้ชาติบ้านเมืองไม่อยู่ในสภาวะที่เรียกว่า “หนูดัดจั่น” หรือ “การแข่งแข่งประเทศ” จะต้องไม่ดำรงอยู่นาน แต่ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงก็คือ ประชาชน ฉะนั้นเราจึงต้องค้นหาสาเหตุหรือแรงจูงใจของผู้กระทำรัฐประหารหรือการสร้างกลไกในการป้องกันไม่ให้รัฐประหารเกิดขึ้นอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงเจตจำนงร่วมกันของสมาชิกในสังคมที่เป็นเป้าหมายสูงสุดร่วมกันของสังคมไทยที่จะต้องมาร่วมมือกันทำ เพื่อยับยั้ง “ฆาตกรต่อเนื่อง” ไม่ให้ทำร้ายประเทศชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม และเป็นการยุติการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาของประเทศ เพราะสังคมไทยสูญเสียโอกาสในการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การลงทุน เทคโนโลยี ภาพลักษณ์ ความน่าเชื่อถือทางการเมืองทั้งในและต่างประเทศ และสูญเสียด้านอื่นๆ อีกมากมาย

หลักคิดด้านรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตย

หลักคิดด้านรัฐศาสตร์วัฒนธรรมหรือการเมืองเชิงวัฒนธรรมอยู่ภายใต้บริบทสังคมวิทยาการเมืองที่ว่า ระบอบการเมืองการปกครองรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อระบอบการเมืองการปกครองแบบนั้น หากจะพัฒนาระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยก็ต้องมีการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วย เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองย่อมมีผลต่อโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในประเทศนั้น ซึ่งวัฒนธรรมแบบพลเมืองจำเป็นต้องสร้างขึ้นเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยมี ๖ ประการสำคัญ คือ

๑. สำนักแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมือง
๒. สำนักแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด
๓. การมีจิตสาธารณะ
๔. การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม
๕. การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพผู้อื่น
๖. การมองโลกในแง่ดี

ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีความจำเป็นน้อยมาก และที่ไม่เอื้อต่ออุดมการณ์การพัฒนาประชาธิปไตยมี ๖ ประการ คือ

๑. การไม่สนใจมีส่วนร่วมทางการเมือง
๒. ขาดสำนักแห่งการรักษากฎหมายและการเคารพกฎกติกาของสังคม
๓. ความคิดเรื่องจิตสาธารณะที่คับแคบ
๔. หลักสันติวิธีและการประนีประนอมยังไม่ถูกนำไปปฏิบัติ
๕. ความเข้าใจเรื่องการใช้สิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่นยังมีน้อย^{๓๕}
๖. มีความคิดระแวงสงสัยทำให้ไม่มีพลังในการแก้ไขปัญหา

การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ไทยรับมาจากประเทศตะวันตก แม้ว่าการปกครองแบบนี้จะเป็นที่นิยมกันทั่วไปในนานาอารยประเทศ และได้รับการยอมรับจากสังคมไทยอย่างกว้างขวาง แต่การปกครองระบอบดังกล่าวก็ยังไม่สามารถประสานเข้ากับวิถีชีวิตคนไทยได้อย่างสนิทแนบแน่น อาจกล่าวได้ว่าคนไทยส่วนใหญ่ยังไม่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยเท่าที่ควร หรือยังไม่มีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงเท่าใดนัก ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย คือ เรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยแบบดั้งเดิมที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบอุปถัมภ์มายาวนาน ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองไทยค่อนข้างอำนาจนิยมและประเพณีนิยม ซึ่งลักษณะพฤติกรรมและวัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยมีเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

การศึกษาประวัติศาสตร์ของระบอบประชาธิปไตยในโลกตะวันตกพบว่า ระบอบประชาธิปไตยในยุโรปยุคกรีกโบราณมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง จนมีอิทธิพลทางความคิดต่อการเมืองของหลายประเทศ และสามารถให้กำเนิดตำนานนักปราชญ์ทางการเมืองระดับโลกมากมาย

^{๓๕} พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, “วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในเขตชนบทอีสาน : กรณีศึกษาประชาชนในเขตหมู่บ้านคำบง และหมู่บ้านสะอาด ตำบลสะอาด อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น”. ขอนแก่น. ๒๕๕๘, หน้า ๑๕.

ไม่ว่าจะเป็นอภิปรายหรือสื่อที่เชื่อมโยงโลกอย่าง โซเชียลมีเดีย เฟสบุ๊ค อริสโตเติล เป็นต้น จวบจนกระทั่งถึงยุคระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ที่เน้นการต่อสู้เรียกร้องเพื่อเพิ่มสิทธิเสรีภาพของประชาชน การพัฒนา ระบอบประชาธิปไตยของประเทศต่างๆ ในยุโรปมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากมาย ทั้งปัจจัยด้านแนวคิด อุดมการณ์ ปรัชญา การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมถึงปัจจัยภายนอกประเทศที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของระบบการเมือง เศรษฐกิจระหว่างประเทศ และสังคมระหว่างประเทศ ดังนั้น การทบทวนความรู้ด้วยการนำหลักการระบอบประชาธิปไตยของยุโรปมาใช้ในเมืองไทย โดยให้ความรู้ ความเข้าใจไม่เพียงพอ จึงทำให้ระบบค่านิยม ทศนคติ และพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนไม่ สอดคล้องกับวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย นับเป็นเหตุผลสำคัญที่สุดประการหนึ่งที่ทำให้ ประชาธิปไตยของไทยอ่อนแอ และนำไปสู่ซึ่งเหตุการณ์ความขัดแย้งวุ่นวายทางการเมืองไม่มีที่สิ้นสุด

นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ของไทยหลายท่านได้วิเคราะห์ถึงพัฒนาการประชาธิปไตยไทย ว่า ประชาธิปไตยของไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ถือว่า ล้มเหลว อันเนื่องจากผู้นำการเมืองไทยเน้นการพัฒนาประชาธิปไตยเฉพาะรูปแบบหรือโครงสร้างที่เป็น “เปลือกนอก” แต่เพียงอย่างเดียว อาทิ เน้นการร่างรัฐธรรมนูญ การพัฒนาความเข้มแข็งของ พรรคการเมือง การกระจายอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง และการพัฒนาองค์กรอิสระขึ้นมา ควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของสถาบันทางการเมืองต่างๆ แต่กลับละเลยการพัฒนาปัจจัยด้าน วัฒนธรรมทางการเมืองหรือ “เนื้อแท้” อันเป็นแบบแผนความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และ พฤติกรรมทางการเมืองของผู้คนในสังคม ที่เป็นตัวสะท้อนคุณภาพการพัฒนาประชาธิปไตยที่แท้จริง

การสร้างจิตวิญญาณของประชาธิปไตยให้แข็งแรง มิใช่เพียงแค่การสร้างระบบสถาบันขึ้นมา ชุดหนึ่งเท่านั้น หากแต่ต้องบ่มเพาะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้ฝังรากลึกลงในตัวของพลเมืองแต่ละ คนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระจายความรู้ผ่านเครือข่าย กลุ่ม องค์กร สมาคม และสถาบันต่างๆ เพราะฉะนั้นที่ผ่านมาประเทศไทยได้มีการบ่มเพาะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองน้อยมาก ซึ่งสืบ เนื่องมาจากคณะราษฎรได้มีการเปลี่ยนผ่าน (Transformation) จากระบอบเผด็จการไปสู่ระบอบ ประชาธิปไตยอย่างรวดเร็ว จึงทำให้เกิดปัญหาในการรักษาอุดมการณ์ประชาธิปไตย ในเดียวกันหลาย ประเทศที่เป็นต้นแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยของโลก อย่างเช่น สหรัฐอเมริกาและยุโรป ประชาชนมีโอกาสบ่มเพาะวัฒนธรรมแบบพลเมืองมาอย่างยาวนาน จึงทำให้การเมืองแบบ ประชาธิปไตยมีความเข้มแข็งจากฐานรากอย่างมาก ดังกรณีของประเทศอังกฤษที่มีรัฐธรรมนูญเป็น แบบลายลักษณ์อักษร ประชาชนมีจารีตประเพณีประชาธิปไตยที่ฝังรากลึกลงในจิตใจมาอย่างช้านาน ดังนั้นสำหรับสังคมไทยจึงไม่อาจจะหวังให้ระบอบประชาธิปไตยเข้มแข็งในเวลาอันสั้นได้ แต่กระนั้น สังคมก็ไม่ควรมุ่งพัฒนาระบบ โครงสร้าง และสถาบันทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว ควรเล็งผลเลิศ ไปให้ลึกลงไปจนถึงกิจกรรมของสมาชิกในสังคมที่รับการศึกษาจนกลายเป็นวัฒนธรรม จารีตประเพณี ความเชื่อ และความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในสังคม หรือที่เรียกว่า “รัฐศาสตร์วัฒนธรรม หรือ การเมือง วัฒนธรรม” ด้วย

ดังนั้น ประเด็นความสัมพันธ์ของรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยใน สังคมไทยจึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสนใจใคร่ที่จะหาคำตอบจากการศึกษาวิจัยนี้ โดยกรอบ แนวคิดในการวิจัยการศึกษานี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดด้านการพัฒนาประชาธิปไตยว่า รัฐศาสตร์ วัฒนธรรมจะมีผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างไร วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

จะต้องมีเสถียรภาพอย่างมาก ประกอบกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยที่แท้จริงนั่นก็คือ “การสร้างประชาธิปไตยที่ฐานราก” เพราะการมองการเมืองเชิงวัฒนธรรม คือรากฐานสำคัญของระบบการเมือง ดังนั้นถ้าต้องการทำให้ประชาธิปไตยเติบโตจึงต้องมีการปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยคือ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic Culture) ซึ่งจะช่วยให้ระบอบประชาธิปไตยพัฒนาไปอย่างมีเสถียรภาพได้

วัฒนธรรมแบบพลเมืองถือว่าเป็นเสาหลักของการพัฒนาประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่จะทำให้ประชาธิปไตยเจริญเติบโตไปได้ แต่การนำแนวคิดวัฒนธรรมแบบพลเมืองแบบตะวันตกมาใช้ในสังคมไทย จำเป็นต้องมีการปรับปรุงหลักการบางอย่างเพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทโครงสร้างของสังคมไทย นั้นหมายความว่า การพัฒนาและเสริมสร้างวัฒนธรรมแบบพลเมือง จะต้องดำเนินการบนพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรมไทยที่เหมาะสม ถ้ามองตามกรอบแนวความคิดนี้แล้วจะเห็นได้ว่า การที่สังคมไทยจะเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงหรือไม่ นั่น มิได้ขึ้นอยู่กับการมีรูปแบบหรือโครงสร้างหรือสถาบันทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยแต่เพียงเท่านั้น แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดคือ การที่ประชาชนสามารถนำหลักคิดอุดมการณ์ประชาธิปไตยมาใช้ในการดำรงชีวิตจนเป็นปกติวิสัย และสามารถซึมซับกลายเป็นวิถีชีวิตหรือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองในที่สุด

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยพบว่า คุณลักษณะสำคัญของ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” จะเป็นรากฐานสร้างให้การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยมีประสิทธิภาพ จะช่วยให้เกิดสำนึกแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมือง เงื่อนไขของความเป็นประชาธิปไตยนั้น ผู้คนในสังคมนั้นจะต้องมีพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จึงนับได้ว่าเป็นแกนหลักที่สำคัญอย่างมากประการหนึ่งของประชาธิปไตย และยังเป็นตัวชี้วัดสำคัญของความเป็นประชาธิปไตย นอกจากนี้การมีส่วนร่วมทางการเมืองยังเป็นตัวการกำหนดคุณภาพของนักรบการเมืองและสถาบันทางการเมืองอีกด้วย ในสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยมาก ยิ่งประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากเท่าใด สังคมประชาธิปไตยก็จะยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น เช่น การสนใจติดตามข่าวสารเหตุการณ์บ้านเมือง การพูดคุยปัญหาบ้านเมืองเชิงสร้างสรรค์ การใส่ใจในการไปใช้สิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง การออกเสียงประชามติ การรวมตัวกันเป็นกลุ่มประชาสังคม หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) เป็นต้น การเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะดังกล่าว จะทำให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น มีความรอบรู้ทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในทิศทางที่เป็นบวก และมีส่วนผลักดันให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของประชาธิปไตยมากขึ้น ในท้ายที่สุดประชาชนจะมีจิตสำนึกทางการเมืองขึ้น แล้วคุณภาพของประชาธิปไตยก็จะยกระดับขึ้นตามไปด้วย

สำนึกแห่งการเคารพกฎกติกาของสังคมก็เป็นมูลเหตุให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยได้มากเช่นกัน เพราะหากราษฎรจะมีจิตใจเป็นประชาธิปไตยและเคารพกติกาการปกครองแบบประชาธิปไตย มีการใช้วิธีการอภิปราย เจรจา พูดคุยกันด้วยเหตุผล ก็จะเป็นหลักประกันว่าการแก้ไขปัญหานั้นเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของทุกภาคส่วน เพราะประเทศชาติเป็นของทุกคน ดังนั้นประชาชนทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบดูแลบ้านเมือง ต้องมีจิตสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่และการ

กระทำของตน ต้องยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง นับเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ควรค่าแก่การปลูกฝัง เผยแพร่ และยึดมั่นเป็นอย่างยิ่ง

อีกประการหนึ่งที่เป็นฟันเฟืองขับเคลื่อนการพัฒนาประชาธิปไตยที่จะมองข้ามไม่ได้เลย นั่นคือการมีทัศนคติ “ยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม” การมีความอดทนอดกลั้นและยอมรับความคิดที่หลากหลายของคน โดยยอมรับว่าเราสามารถ “คิดไม่เหมือนกัน” ได้ แนวคิดคิดเช่นนี้จะช่วยคลี่คลายสถานการณ์ความขัดแย้ง และเป็นวิธีคิดในแบบประชาธิปไตยต้องการ เพราะเน้นการใช้ความรู้และความมีเหตุผล ไม่นิยมใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ผู้ที่นิยมใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาจึงไม่ใช่ผู้มีแนวคิดประชาธิปไตย การประนีประนอมกันด้วยสันติวิธีเท่านั้นจึงจะส่งเสริมให้การมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย เป็นการใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ทำให้ผู้คนในสังคมรู้จักใช้สิทธิของตนเอง และรู้จักการเคารพต่อสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่จะช่วยพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยได้ ดังนั้น การรู้จักแก้ไขปัญหาโดยการสันติ ละเอียดละม่อม เข้าใจความเหมือนที่แตกต่างของผู้คน เคารพในสิทธิของปัจเจกบุคคล เมื่อประชาชนในชาติอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขแล้ว บ้านเมืองก็จะพัฒนาและเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว

กล่าวโดยสรุป ที่ผ่านมาเรามักมองประชาธิปไตยเพียงแค่ระบบของรัฐบาลที่มีการเลือกตั้ง การมีพรรคการเมืองและการกำหนดข้อตกลงของบรรดาชนชั้นนำ (Elite) ที่เข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองซึ่งก็คือการมีรัฐธรรมนูญ เมื่อเป็นเช่นนี้การสร้างประชาธิปไตยไทยจึงมีความหมายเพียงแค่การดำเนินการเพื่อให้กระบวนการเหล่านี้เกิดขึ้น จึงทำให้เราละเลยต่อแก่นแท้ของการพัฒนาประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการตื่นตัวทางการเมือง การวิจารณ์รัฐบาลหลังการเลือกตั้ง เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้ประชาธิปไตยเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างแข็งแกร่ง ดังนั้นการให้การศึกษาแก่ประชาชนจึงเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยจากฐานราก เพื่อก่อให้เกิดเป็นการเมืองวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์จึงควรได้รับการปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่น ให้กลายเป็นอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ฝังรากลึกในสังคม การปฏิรูปการเมืองจึงต้องมีการให้การศึกษาเพื่อสร้างคนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรู้เรื่องประชาธิปไตยที่ถูกต้อง เฉกเช่นคำกล่าวของ Georges Budeau ได้เคยกล่าวไว้ว่า “ในที่สุดความเป็นประชาธิปไตยไม่ได้อยู่ที่สถาบัน หากแต่อยู่ในตัวคน ระบอบประชาธิปไตยจะมีหรือไม่มีก็แล้วแต่นักประชาธิปไตยเท่านั้น”

ข้อมูลจากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยสามารถสรุปและวิเคราะห์ได้ว่ามีความสอดคล้องกันอย่างยิ่ง ถือเป็นรากฐานที่สำคัญของระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้คนในสังคมทุกระดับอย่างต่อเนื่องและยาวนาน เพื่อให้กลายเป็นการเมืองวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมไทยและช่วยจรรโลงบรรยากาศประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคมไทย รัฐศาสตร์วัฒนธรรมภาคของประชาชนนับเป็นความท้าทาย (Challenge) ใหม่ๆ ต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคงได้ก็ด้วยการมีรากฐานความคิดที่แข็งแกร่ง อันสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมแบบพลเมือง การพัฒนาประชาธิปไตยตามแนวคิดนี้จึงจะเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยจากฐานไปสู่สังคมที่มีคุณภาพอย่างแท้จริงได้

สาเหตุที่ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยไทยมีคุณภาพน้อย

ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยมีเส้นทางที่เรียกได้ว่า “ลุ่มลุกคลุกคลาน” มาโดยตลอด นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ประชาธิปไตยของไทยต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์ทางการเมืองอยู่เนืองๆ ทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ความก้าวหน้าของประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในภายใต้ระบบราชการที่เรียกว่า “อำมาตยาธิปไตย” (Aristocracy)^{๓๖} ซึ่งมีชนชั้นนำและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เพียงกลุ่มหนึ่งคอยบงการอยู่เบื้องหลัง โดยเฉพาะอิทธิพลที่แผ่ขยายผ่านหน่วยงานราชการเพื่อกำหนดทิศทางของประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จึงทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างไม่สมดุล เพราะนโยบายต่างๆ มักตอบสนองผลประโยชน์ของกลุ่มตนหรือนายทุนที่สนับสนุนตนเป็นอันดับแรกเสมอ จนนำไปสู่การแทรกแซงทางการเมืองเพื่อควบคุมให้เป็นไปตามความต้องการของชนชั้นนำ ส่งผลให้พัฒนาการประชาธิปไตยมีคุณภาพน้อยลงเป็นลำดับ และต่อไปนี้จะเป็นการรวบรวมมูลเหตุที่ทำให้ประชาธิปไตยก้าวหน้าช้ากว่าที่ควรจะเป็น

๑. ปัญหาจากความไม่เป็นประชาธิปไตย ปัญหานี้นำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยที่ไม่เป็นไปตามที่กล่าวอ้างไว้เมื่อครั้งยึดอำนาจได้ ความไม่เป็นประชาธิปไตยนี้มาจากพื้นฐานของวิถีคิดและการใช้วิธีการที่ขัดแย้งกับประชาธิปไตย อันเกิดมาจากวัฒนธรรมอำนาจนิยม ฉะนั้นการกล่าวอ้างถึงหลักการประชาธิปไตยจึงเป็นเพียงอุดมคติเฉพาะกิจ เพื่อเพิ่มความชอบธรรมให้กับอำนาจที่เข้ามาใหม่เท่านั้น ดังนั้น จึงต้องใช้ “หลักนิติธรรม” (Rule of law) มากกว่า “หลักนิติรัฐ” (Rule by Law) ตามแนวทางประชาธิปไตย จึงจะทำให้ประชาธิปไตยมาจากประชาชนอย่างแท้จริง ไม่มีการผูกขาดใช้อำนาจตามหลักปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งเห็นได้จากพฤติกรรมการใช้อำนาจหลังจากได้อำนาจมาแล้ว และการวางเงื่อนไขไว้ตามกติกาที่รัฐธรรมนูญวางไว้ พร้อมทั้งปฏิเสธการใช้อำนาจป็นและอำนาจเงิน เพราะล้วนแต่สร้างปัญหาต่อกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยทั้งสิ้น

๒. วงจรอุบาทว์ (Cycle of Vicious) ถือว่าเป็นวงจรแห่งความขัดแย้งทางอำนาจ อิทธิพลและผลประโยชน์ระหว่างชนชั้นนำทางการเมือง (Political Elites) ซึ่งแบ่งเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมือง กับ กลุ่มธุรกิจนายทุนเจ้าของกิจการขนาดใหญ่ โดยที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเพียงเสมือน “ผู้ชม” ที่แทบจะไม่มีส่วนร่วมตัดสินใจในการเลือกวิธีการแก้ปัญหาใดๆ เพราะเหตุว่าไม่มีพลังทางการเมืองมากเพียงพอที่จะต่อรอง จากความอ่อนแอทางวัฒนธรรมประชาธิปไตยของสังคม ประกอบกับการให้คุณค่าทางการเมืองแก่ชนชั้นนำ ตามประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมศักดินาและระบบอุปถัมภ์ ทำให้คนไทยบางกลุ่มแสดงความพึงพอใจที่กลุ่มชนชั้นนำได้ออกมายึดอำนาจเพื่อยุติความขัดแย้งในบ้านเมือง เช่น การมอบช่อดอกไม้แก่ทหารในวันยึดอำนาจ ถ้ายูบกับทหารขณะถือปืน หรือ เขียนข้อความยินดีบนสื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น ถือได้ว่าสังคมจะต้องตระหนักให้มากกว่า เพราะเหตุใดวิถีคิดและวิธีการเข้าสู่อำนาจในแบบที่ไม่เป็นประชาธิปไตยนี้ถึงได้รับการยอมรับจากประชาชนบางส่วน และเป็นชนวนนำไปสู่ความขัดแย้งในสังคมที่มากขึ้น トラบโดที่ภาคสังคม

^{๓๖} ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕๙.

ยังคงมีพื้นฐานวัฒนธรรมประชาธิปไตยไม่เข้มแข็ง วงจรอุบาทว์ก็จะอยู่คู่กับสังคมไทยในอนาคตได้อีก อย่างแน่นอน

๓. เสถียรภาพภาพทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำ จึงทำให้การรัฐประหารเกิดขึ้นได้อย่างง่ายดาย เสถียรภาพดังกล่าวนี้เกิดจากความไม่สมดุลทางการเมืองระหว่างแนวคิดทางการเมืองแบบเก่าที่ฝักใฝ่อำมาตยาธิปไตยสายอนุรักษนิยม (Conservatism) กับ แนวคิดและสถาบันการเมืองหัวก้าวหน้าแบบใหม่ที่ฝักใฝ่ประชาธิปไตย (Liberalism) โดยทัศนคติทางการเมืองของสายอนุรักษนิยมที่มีผู้นำเหล่าทัพและข้าราชการประจำระดับสูงเป็นแกนนำยังคงยึดเอาอุดมการณ์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นเป้าหมายหลักมากกว่าประชาธิปไตย คนเหล่านี้พยายามสร้างภาพการจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเข้ามาสร้างอิทธิพลทางการเมือง พร้อมทั้งสร้างความชอบธรรมในการเข้าไปแทรกแซงทางการเมืองในวิธีการต่างๆ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ รัฐประหาร ในขณะที่แนวคิดและสถาบันทางการเมืองสายประชาธิปไตย ที่ต้องพึ่งองค์กรหลักอย่าง รัฐธรรมนูญ พรรคการเมือง รัฐสภา รัฐบาล และการเลือกตั้ง มักถูกสร้างขึ้นอย่างรีบเร่งจนขาดความรอบคอบ และมีโครงสร้างองค์กรที่หละหลวม ขาดการมีส่วนร่วม จึงได้รับการสนับสนุนจากประชาชนน้อย ส่วนกลุ่มผลประโยชน์นักธุรกิจและนายทุนขนาดใหญ่ได้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นอย่างแข็งแรงแรง เพื่อเป็นตัวแทนในการรักษาผลประโยชน์ของพรรคพวกตน ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งกับฝ่ายทหารและข้าราชการ จึงไม่อาจเกิดดุลยภาพได้ เพราะความขัดแย้งทางความคิดและผลประโยชน์เป็นหลัก ดังนั้นความอ่อนแอของแนวคิดและสถาบันทางการเมืองมีผลทำให้การเมืองไม่มีเสถียรภาพจึงกลายเป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยไทยในที่สุด

๔. ความรักอิสระ กล่าวคือคนไทยชอบทำอะไรอย่างอิสระตามลำพังตนเองไม่ยอมให้ใครคนอื่นมายุ่งเกี่ยวกับตนเองมากนัก ชอบผูกพันอยู่แต่เฉพาะกลุ่มเดิมๆ ของตน ไม่ชอบถูกบังคับหรือตกอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้อื่น ลักษณะเช่นนี้จึงมีผลทำให้คนไทยขาดระเบียบวินัย และขาดกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต ดังจะเห็นได้ว่าการบังคับด้วยกฎเกณฑ์ให้คนอยู่ในระเบียบวินัยจะได้ผลก็เฉพาะหน้า แต่หากกลับหลังคนก็จะละเมียดกัน การละเลยหรือการฝ่าฝืนกฎจึงมีอยู่ทั่วไปเพราะการรักอิสระของคนไทย แต่ในสังคมที่ผู้ที่ขาดวินัย ไม่เคารพกฎกติกาของสังคมที่จะสร้างสังคมประชาธิปไตยที่พึงปรารถนาได้ ยึดถือความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่ คนไทยเป็นคนที่ยึดถือความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่ ไม่ค่อยยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ใด ทำให้เป็นคนที่มึนงงใจค่อนข้างคับแคบ ชอบใช้ชีวิตอย่างมีความสุข สนุกสนานรื่นเริง คนไทยส่วนใหญ่จะตอบสนองต่องานหรือกิจกรรมที่สนุกสนานได้ง่ายกว่างานที่ต้องใช้ความคิดเอาจริงเอาจัง และการใช้เหตุผล ตามค่านิยมดั้งเดิมของคนไทยถือว่าความสนุกสนานเป็นกำไรของชีวิต ขณะที่การทำงานถือเป็นความทุกข์ คนไทยบางส่วนยังยึดมั่นในคติที่ว่า “มีบุญเกิดมาสบาย นั่งอยู่บนกองเงินกองทอง” ทำให้คนไทยต่างแสวงหาความสุขความสบายมักหลีกเลี่ยงความยากลำบาก (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ๒๕๓๙) ค่านิยมการรักความสนุกสนานรื่นเริงเช่นนี้ส่งผลให้คนไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องส่วนรวม หรือไม่คอยทุกข์ร้อนกับปัญหาของประเทศชาติบ้านเมือง ประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้อย่างยากในสังคมที่คนไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องส่วนรวมและปัญหาของประเทศชาติบ้านเมือง

๕. ไม่ชอบการรวมกลุ่ม จากความรักในอิสระทำให้คนไทยไม่ชอบการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กร เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นหรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมส่วนรวม ดังนั้น การรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งองค์กรทางการเมืองเพื่อวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาของส่วนรวมจึงเกิดขึ้นได้ค่อนข้างยาก และยิ่งส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมของคนไทยที่มีน้อยตามไปด้วย

๖. ไม่ค่อยให้ความสนใจกับปัญหาบ้านเมืองหรือปัญหาของสังคมส่วนรวม ในประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาประชาธิปไตย คนไทยส่วนใหญ่ถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของนักการเมือง เป็นเรื่องของผู้นำ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือชนชั้นปกครองเท่านั้น เกินกำลังที่ตนเองครอบครั้ว และพวกพ้องจะเข้าไปยุ่งเกี่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนผู้ยากไร้หรือมีฐานะเศรษฐกิจไม่ดี มีการศึกษาน้อย มักจะไม่ให้ความสนใจต่อกิจการบ้านเมืองหรือกิจกรรมทางสังคมส่วนรวม หากจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางบ้านเมืองหรือเรื่องของส่วนรวม ก็มักจะทำตามผู้นำหรือผู้มีอำนาจสั่งการมาแนวความคิดเช่นนี้มีการยึดถือและปฏิบัติมาจนตกตะกอน กลายเป็นนิสัยความเคยชินหรือเป็นวัฒนธรรมการเมืองไทย ผลตามมาก็คือทำให้คนไทยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความคิดอ่านทางการเมืองค่อนข้างคับแคบ

สาเหตุที่คนไทยส่วนใหญ่เชื่อฟังและปฏิบัติตามการชี้แนะของบรรดาผู้นำเราสามารถวิเคราะห์ได้ว่าเพราะในสังคมไทยดั้งเดิมได้แบ่งคนในสังคมออกเป็นสองชนชั้น เท่านั้นคือ ชนชั้นปกครองกับชนชั้นใต้ปกครอง ชนชั้นปกครองจะเป็นผู้นำทางสังคมแล้วจะใช้อำนาจกับผู้อยู่ใต้การปกครองทั้งแบบพระเดชพระคุณ การใช้อำนาจแบบพระเดช ก็คือการใช้กำลังบังคับ หรือใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ส่วนการใช้อำนาจแบบพระคุณ คือการใช้อำนาจด้วยความเมตตาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่ผลสุดท้ายของการใช้อำนาจทั้งสองประเภท ก็เพื่อต้องการควบคุมผู้อยู่ใต้การปกครองให้อยู่ภายใต้อำนาจของตน จนในที่สุดผู้อยู่ใต้อำนาจการปกครองเกิดความเกรงกลัว หรือมีความเกรงใจ มีการยอมรับ ยกย่อง ไม่กล้าขัดขืน ไม่กล้าโต้เถียง หรือแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างออกไป ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดและไม่เป็นอันตรายต่อตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็เกิดวัฒนธรรม “บุญคุณ” และ “การตอบแทน” ต่อผู้มีอำนาจที่มีบุญคุณเหนือตนเอง ถ้าจะวิเคราะห์กันให้ถึงที่สุด ถึงสาเหตุที่คนไทยส่วนใหญ่ยังคงตกอยู่ใต้อิทธิพลของระบบอำนาจนิยมดังกล่าวแล้ว สาเหตุก็เพราะความยากจน ไร้โอกาสทางการศึกษา และความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงสิทธิและเสรีภาพของคนในชาติอีกด้วย

พัฒนาการประชาธิปไตยว่าด้วยการมีส่วนร่วมและพหุการเมือง

วาทะระดับโลกที่ว่า “การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” (Government of the people, by the people, and for the people) นี้คือนิยามเกี่ยวกับประชาธิปไตย (Democracy) ที่มีชื่อเสียงที่สุดของ อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) อดีตประธานาธิบดีคนที่ ๑๖ ของสหรัฐอเมริกา นับว่าเป็นถ้อยคำที่มีเนื้อหาครอบคลุมครบถ้วนที่สุด ได้รับการยอมรับมากที่สุด และได้รับการกล่าวขานถึงมากที่สุดด้วย แนวคิดนี้เกิดจากการที่ลินคอล์นตกผลึกทางความคิด (Crystallization) จาก

ความสำเร็จของนโยบายเล็กทาสในปี ค.ศ. 1863 และเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) ที่เกิดจากการคลุกคลีกับการเมืองช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของสหรัฐอเมริกา เขามีประสบการณ์มากมายในการนำพาสหรัฐอเมริกาผ่านพ้นวิกฤติสงครามกลางเมืองมาได้ จนสามารถก่อตั้งประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นผลสำเร็จ

ความหมายของการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยดังกล่าว อำนาจอสูงสุดหรืออำนาจอธิปไตย (Sovereignty) เป็นของปวงชน ครั้งจะให้ประชาชนทำหน้าที่ปกครองตนเองโดยตรง (Direct Democracy) นั้น ในบางพื้นที่เป็นอุดมคติมากเกินไป เพราะเหตุว่าประชากรมีมากขึ้น และในทางปฏิบัติที่มีความยุ่งยาก ใช้เวลานานมาก ดังนั้นจึงเกิดรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยทางอ้อม หรือ แบบผู้แทน (Indirect Democracy or Representative Government) เพื่อให้การปฏิบัติง่ายขึ้น โดยกำหนดให้ประชาชนเลือกผู้แทนขึ้นทำหน้าที่แทนตน แล้วผู้แทนเหล่านั้นมีหน้าที่ร่วมกันกำหนดทั้งผู้ปกครอง (รัฐบาล) นโยบาย และวิธีการปฏิบัติตามนโยบาย ซึ่งเป็นหลักการและกระบวนการทางการเมืองการปกครองที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยตามคำนิยามของอับราฮัม ลินคอล์น

การที่ประชาชนจะทำหน้าที่ปกครองด้วยตนเองแบบทางตรง หรือ การเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่แทนตนแบบทางอ้อมนั้น สำคัญที่สุดคือจะต้องทำให้กระบวนการทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทุกกระบวนการ ทุกระดับ และทุกมิติ ดำเนินไปอย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ โดยที่ประชาชนต้องมีคุณสมบัติที่เอื้อหรือสนับสนุนต่อหลักการประชาธิปไตย เช่น มีความสนใจกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง หรือ ติดตาม ควบคุม และตรวจสอบการทำงานของรัฐอย่างจริงจัง เป็นต้น หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ประชาชนต้องมีทัศนคติทางการเมืองตามแบบประชาธิปไตยที่ว่า กิจกรรมทางการเมืองการปกครองเป็น “หน้าที่” ของทุกคนที่ต้องเอาใจใส่รับผิดชอบร่วมกัน จะหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธให้พ้นความรับผิดชอบของตนไม่ได้ หรือ อีกนัยหนึ่ง คือ การเมืองเป็นเรื่องของทุกคนนั่นเอง

พัฒนาการประชาธิปไตยว่าด้วยการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในทางการเมือง (Political Participation) จึงถือเป็นหัวใจของการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตยแบบตะวันตก การมีส่วนร่วมทางการเมืองสามารถดำเนินการได้หลายช่องทาง ทว่าตามหลักการแล้ว สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเด็น คือ ประเด็นแรกเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยตรง เช่น การไปเลือกตั้ง การเสนอตัวเป็นผู้แทนราษฎร หรือ การมีส่วนร่วมในการออกนโยบายเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุข อีกประเด็นหนึ่ง เป็นการมีส่วนร่วมแบบผู้สังเกตการณ์ทางการเมือง (Political Observer) เพราะในบางประเทศหรือบางสถานการณ์นั้น หากเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองมากเกินไป ก็อาจจะยังไม่เหมาะสม อันเนื่องมาจากบริบทของแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน ประชาชนตื่นตัวทางการเมืองต่ำ และวุฒิภาวะทางการเมืองหรือความเป็นเอกเทศในการตัดสินใจแตกต่างกัน

ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้น วิกฤตการณ์การเรียกร้องสิทธิมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนเกิดขึ้นหลายครั้งในสังคมการเมืองของประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

เช่น การเรียกร้องของขุนนางอังกฤษที่จะมีมหาเอกซาร์ (ตรากฎบัตรใหญ่แห่งอิสรภาพ Magna Carta Libertatum เมื่อ 12 มิถุนายน ค.ศ. 1215) เพื่อขยายสิทธิมีส่วนร่วมในทางการเมืองของคนอังกฤษ การเรียกร้องประชาธิปไตยของนักศึกษาจีนที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน เมื่อ เมษายน-มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๒ การเปลี่ยนแปลงการปกครองไทยเพื่อให้ปวงชนไทยได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ หรือ การปฏิรูปการเมืองไทย พ.ศ. ๒๕๔๔ โดยมีองค์ประกอบบางอย่างที่เหมือนกัน อาทิ รูปแบบ วิธีการ และจำนวนของประชาชนผู้มีสิทธิมีส่วนร่วมในทางการเมือง เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญวัตถุประสงค์หนึ่ง

การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทางการเมือง ถือเป็นพัฒนาการมีส่วนร่วมในทางการเมืองไทยที่สำคัญที่เรียกว่า “แบบพหุนิยม” (Pluralism) หมายถึงการเปิดใจยอมรับแนวความคิดที่มีความแตกต่าง (Difference) และความหลากหลาย (Diversity) ในมิติต่างๆ ของผู้คนในสังคม ตั้งแต่การเมือง ชีวิตทางสังคม และวัฒนธรรม อันเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการผลักดันหรือการพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ก่อให้ชุมชนเข้มแข็ง หรือที่เรียกว่า “ประชาสังคม” ในปัจจุบัน ทั้งนี้ แนวคิดพหุนิยมได้เริ่มเป็นกระแสมาตั้งแต่ยุคแห่งการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งช่วงเวลานั้นเป็นการต่อสู้ทางความคิดระหว่างแนวคิดอุดมการณ์ประชาธิปไตยกับแนวคิดสังคมนิยมมา

จวบจนกระทั่งไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา นับจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ ถือเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการปฏิรูปการเมืองไทย ประชาชน นักการเมือง นักวิชาการ สื่อมวลชน องค์กรเอกชน และสภาร่างรัฐธรรมนูญ ได้ให้ความสำคัญกับ “การมีส่วนร่วมในทางการเมือง” (Political Participation) มากเป็นพิเศษ จนดูเหมือนว่าจะเป็นคำที่มีความหมายยิ่งใหญ่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ นับตั้งแต่กรอบเบื้องต้นของร่างรัฐธรรมนูญ เจตจำนงของสภาร่างรัฐธรรมนูญ สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญจึงล้วนมีผลให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองทุกระดับมากยิ่งขึ้น และได้ขยายการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐาน (Basic Rights or Fundamental Rights) รวมทั้งสิทธิในการแสดงความคิดเห็น โดยการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และสิทธิของพลเมือง (Citizen's Rights) เช่น สิทธิออกเสียงเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้ง เสรีภาพในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง เป็นต้น เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน

นอกจากนั้น บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญในหลายฉบับที่ผ่านมา ก็ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรม มากบ้างน้อยบ้าง ก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของบ้านเมืองในขณะนั้น แต่สิทธิการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนตามรัฐธรรมนูญก็ต้องมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ ทั้งด้านรูปแบบหรือวิธีการมีส่วนร่วมและขอบเขตการมีส่วนร่วม กลุ่มหรือจำนวนของประชาชนผู้มีสิทธิในทางการเมืองก่อให้เกิด “ระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Democracy) และสร้าง “ระบบพหุการเมือง” (Plural Politics) ที่นำไปสู่ “การเมืองภาคประชาชน” ในที่สุด

เป็นที่น่าสังเกตว่า ประชาชนจะได้ใช้สิทธิการมีส่วนร่วมในทางการเมืองตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้หรือไม่ นั้น ยังไม่อาจสรุปได้ เพราะในกระบวนการทางการเมืองมีปัจจัยอื่นอีกมากที่เป็นตัวแปร ทำให้เกิดกระบวนการและพฤติกรรมเบี่ยงเบน ซึ่งอาจทำให้ประชาชนไม่ได้ใช้สิทธิมีส่วนร่วม

ในทางการเมืองตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญก็ได้ นอกจากนั้น การนำแนวความคิดของประเทศตะวันตกมาใช้ในกระแสของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยและวุฒิภาวะทางการเมืองไทยแบบดั้งเดิมนั้น จะเกิดผลต่อการปฏิรูปการเมืองไทยอย่างไร นับเป็นประเด็นที่ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนจึงต้อง ผลักดันให้ประชาชนได้ใช้สิทธิส่วนร่วมในทางการเมืองตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ เพื่อสร้าง ระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) พหุสังคม (ประชาสังคม) และพหุ การเมือง (Plural Society - Plural Politics) ให้เป็นกลไกหนึ่งที่จะทำให้เกิดความสมดุลทาง การเมืองต่อไป

นิยามของคำว่า “การมีส่วนร่วมในทางการเมือง” (Political Participation) หมายถึง การที่ ประชาชนเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมทางการเมือง เพื่อที่จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐ หรือ ผู้นำรัฐบาล รวมทั้งกดดันให้รัฐบาลกระทำตามความประสงค์ของตนหรือกลุ่มของตน และโดยที่การมี ส่วนร่วมในทางการเมืองเป็นเครื่องชี้วัดพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของแต่ละ ประเทศ การมีส่วนร่วมในทางการเมืองก็ควรที่จะเป็นการมีส่วนร่วมตามครรลองประชาธิปไตย ดังนั้น ประเทศที่พัฒนาการเมืองปกครองในระบอบประชาธิปไตยอยู่ในระดับที่ดีแล้ว ก็มักจะกำหนดให้ ประชาชนในทุกกระดับมีสิทธิส่วนร่วมในทางการเมืองตามกฎหมายอย่างเป็นรูปธรรม โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อเสนอข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลก่อนการตัดสินใจกำหนดนโยบาย หากการกระทำใดไม่มี วัตถุประสงค์เพื่อมีอิทธิพลในการตัดสินใจเลือกนโยบายของรัฐบาล หรือเลือกบุคคลสำคัญที่สามารถ กำหนดนโยบายของรัฐบาลได้ ก็ไม่ถือเป็นการมีส่วนร่วมในทางการเมือง ซึ่งแนวความคิด (Concept) ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) โดย ประชาชนของรัฐทั้งหมดจะร่วมประชุมพิจารณาเรื่องต่างๆ หรือ ทำหน้าที่เป็นสภาเอง ตามทฤษฎี อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ซึ่งรุสโซ (Rousseau) เป็นหนึ่งในผู้นำคนสำคัญในการเผยแพร่ ความคิดนี้ ซึ่งมีหลักการว่า ประชาชนทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ในสังคม กล่าวคือ ประชาชนต้องมีเจตจำนงร่วมกันในการบัญญัติกฎหมาย นับเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เคยมีมา ตั้งแต่การเมืองยุคโบราณที่มีประชากรน้อยจนถึงยุคสมัยใหม่ที่สังคมซับซ้อนและจำนวนประชาชนมี มากขึ้น อำนาจอธิปไตยเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรง ดังนั้น ประชาชนทุกคนจึงเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย

๒. การมีส่วนร่วมในทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือประชาธิปไตย ทางอ้อม (Representative Democracy or Indirect Democracy) นั้น ตามทฤษฎีอำนาจอธิปไตย ประชาชนจะเลือกผู้แทนทำหน้าที่แทนตนในสภา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ประชาชนพอจะใช้เป็นช่องทางใน การควบคุมการเมืองการปกครองได้บ้าง ขอบเขตของการมีตัวแทนของปวงชนนั้นต้องเป็นไปอย่าง กว้างขวาง ประชาชนทั่วไปต้องมีสิทธิที่จะมีตัวแทน ไม่จำเพาะเจาะจงเป็นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือมี เงื่อนไขกีดกันประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เพื่อให้การรับรองสิทธิขั้นพื้นฐาน (Basic Rights or Fundamental Rights) ของประชาชน เช่น สิทธิในการพูด การเขียน การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การนับ ถูศาสนา และสิทธิที่เท่าเทียมกันในศาล เป็นต้น

๓. การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยแบบกึ่งทางตรง (Semi-direct Democracy) เป็นการนำการมีส่วนร่วมในทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ทางตรงมาผสมผสานกับการมีส่วนร่วมในทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยทางอ้อม ซึ่งน่าจะใกล้เคียงกับการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

๔. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) เป็นการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองในระดับต่างๆ มากขึ้น โดยให้ประชาชนมีอำนาจในการควบคุมและตรวจสอบการทำงานของผู้ที่ได้รับเลือกตั้งให้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนด้วย มิใช่มีอำนาจเพียงเป็นที่มาแห่งอำนาจปกครองเท่านั้น ซึ่งลักษณะหรือรูปแบบของการมีส่วนร่วมในทางการเมืองนั้น อาจจะเป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยทางตรง อาทิเช่น การออกเสียงประชามติ การเข้าชื่อเสนอกฎหมาย การถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่ง เป็นต้น ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจึงน่าจะอยู่ตรงกลางระหว่างการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบทางตรงกับทางอ้อม

๕. การมีส่วนร่วมในทางการเมืองแบบพหุการเมือง (Plural Politics) เป็นการยอมรับหลักการทั้งในระบอบประชาธิปไตยทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งยังยอมรับการมีส่วนร่วมในทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ ได้มีสิทธิมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกัน และปฏิเสธการผูกขาดอำนาจทางการเมืองให้เป็นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การมีส่วนร่วมในทางการเมืองแบบพหุการเมืองจึงต้องยอมรับภาวะความเป็นพหุสังคม (Plural Society) อันเป็นการเคารพความแตกต่าง (Difference) และความหลากหลาย (Diversity) ในสังคม

ดังนั้น การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนจึงสามารถกระทำได้หลายรูปแบบเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองกว้างขึ้น แม้ว่าอดีตนั้น การตัดสินใจทางการเมืองจะเป็นของกลุ่ม “ผู้นำ” (Elite) ในสังคมเพียงกลุ่มเดียว แต่ในปัจจุบันสังคมได้ยอมรับและเรียกร้องให้ปฏิบัติตามแนวความคิดและอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น เมื่อใดที่ประชาชนหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เรียกร้องที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบาย หรือการนำนโยบายไปปฏิบัติมากขึ้น เมื่อนั้นรัฐก็จะเพิ่มรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อาทิเช่น การเปิดโอกาสตั้งพรรคการเมือง การเปิดโอกาสให้มีตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในรัฐสภา และประชาชนทั่วไปสามารถต่อรองทางการเมืองได้ด้วยเช่นกัน ซึ่งการขยายรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นมีผลผูกพันทางจิตวิทยา เศรษฐกิจ และสังคม ที่จะทำให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยมและความคาดหวัง จากวิถีชีวิตแบบเก่าๆ เป็นวิถีชีวิตที่ทันสมัย ประชาชนมีการศึกษาดีขึ้น มีการสื่อสารและคมนาคมก้าวไกลยิ่งขึ้น และเข้าถึงข่าวสารต่างๆ มากขึ้น อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในที่สุด

แต่อย่างไรก็ตาม หากการกระตุ้นการมีส่วนร่วมในทางการเมืองไม่สอดคล้องกัน ก็จะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประชาธิปไตย และประเทศที่กำลังพัฒนารวมถึงประเทศไทย ที่มักจะเกิดความสับสนทางการเมืองอันเนื่องจากการปรับรูปแบบผู้มีส่วนร่วมของประชาชน ถ้าไม่มีสถาบันทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพเข้ามาแก้ไขปัญหา ก็มักจะเกิดความวุ่นวายทางการเมืองได้ง่าย หรือประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองมีจำนวนน้อยเกินความคาดหมาย หรืออาจจะก่อให้เกิดผลในเชิงลบต่อการพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมได้ ดังนั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นกลไกหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนกับรัฐ (ผู้ปกครอง) ได้มีโอกาสสื่อสารและประสาน

อรรถประโยชน์ร่วมกัน การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Implementation) ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ก็จะเป็นไปตามเจตจำนงของประชาชนมากขึ้น อันเป็นการส่งเสริมและพัฒนาให้ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้มากขึ้นด้วย

พัฒนาการประชาธิปไตยว่าด้วยพหุการเมือง

การปฏิรูปการเมืองและการบังคับใช้รัฐธรรมนูญในหลายๆ ฉบับที่ผ่านมา ทำให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในทางการเมือง เกิดเป็นแรงขับเคลื่อนทางสังคม (Social Impulse) ที่ประชาชนจำนวนมากเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอย่างหลากหลาย หรือที่เรียกว่าการมีส่วนร่วม “แบบพหุการเมือง (Plural Politics)” และเกิดภาวะ “พหุสังคม (Plural Society)” และพัฒนาไปถึงการเป็น “ประชาสังคม” และ “การเมืองภาคประชาชน” ซึ่งประชาชนหรือกลุ่มผลประโยชน์แต่ละกลุ่มต่างก็จะใช้สิทธิส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือมากกว่า

เหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย ตัวอย่างเช่น ในยุคของอดีตรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ ฉบับที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย กรณีประชาชนกลุ่มหนึ่งได้ใช้สิทธิมีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยการร้องเรียนให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) ตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินและการโอนหุ้นของ อดีตนายกฯ ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย เนื่องจากเห็นว่า คุณทักษิณกระทำผิดรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๑ และขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาด อีกทั้งยังได้ใช้สิทธิชุมนุมโดยสงบเรียกร้องให้ ปปช. และศาลรัฐธรรมนูญริบดำเนิการโดยด่วน แต่ในขณะเดียวกันอาจมีประชาชนอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ชุมนุมโดยสงบเพื่อขอให้ ปปช. ให้ความเป็นธรรมแก่คุณทักษิณ เนื่องจากช่วงเวลาที่ผ่านมาที่ ปปช. จะสรุปผลการวินิจฉัยของ ปปช. นั้น เป็นช่วงโค้งสุดท้ายของการเลือกตั้ง เป็นต้น หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง ในกรณีที่ประชาชนได้ใช้สิทธิเข้าชื่อเสนอกฎหมาย จำนวน ๕๐,๐๐๐ ชื่อ เช่น ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน และร่างพระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ ซึ่งเป็นร่างกฎหมายที่ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ เกษตรกร และกลุ่มองค์กรเอกชน

การมีส่วนร่วมในทางการเมืองดังกล่าวนี้ อาจมีพื้นฐานของผลประโยชน์ขัดกัน ทำให้เกิดความขัดแย้งของกลุ่มต่างๆ อย่างชัดเจน โดยจะเห็นได้จากกรณีที่ประชาชนจากหลายเขตเลือกตั้ง ชุมนุมประท้วงและมีการใช้กำลังเข้าทำลายทรัพย์สินของทางราชการ เนื่องจากเห็นว่ามีการนับคะแนนไม่เป็นธรรม ถึงขนาดมีการเคลื่อนไหวมายังสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง เพื่อมากดดันให้มีการเลือกตั้งใหม่ หรือเพื่อมาสนับสนุนอีกฝ่ายหนึ่ง หากมองในมุมหนึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่า เหตุการณ์เหล่านี้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดจากการที่ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยการตรวจสอบการเลือกตั้งแล้ว ก็น่าจะเป็นอีกมิติหนึ่งของการพัฒนาการมีส่วนร่วมในทางการเมืองไทย ที่ทำให้การใช้สิทธิส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง และได้ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น

ดังนั้น นักการเมืองบางคนจึงได้นำจุดอ่อนของการเมืองภาคประชาชนมาใช้เพื่อบิดเบือน และทำลายการเมืองภาคประชาชน โดยการพยายามทำให้การเมืองภาคประชาชนในภาพรวมอ่อนแอลง ดังจะเห็นได้จากการที่นักการเมืองบางคนให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วม “แบบพหุการเมือง (Plural Politics)” และเกิดภาวะ “พหุสังคม (Plural Society)” อาจก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย อันจะนำไปสู่ “สภาวะแห่งสังคมไร้ระเบียบ” (Chaos Society) และก่อให้เกิดผลที่ไม่พึงปรารถนา เช่น การชุมนุมประท้วงของกลุ่มสมัชชาคนจน การชุมนุมของกลุ่มลูกศิษย์ของหลวงตามหาบัว เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องจากบรรดานักการเมืองในระบบการเลือกตั้งที่เกรงว่า จะต้องสูญเสียอำนาจส่วนหนึ่งให้แก่การเมืองภาคประชาชน จึงเกิดการแย่งชิงมวลชนเพื่อประโยชน์ทางการเมือง แต่ก็ต้องยอมรับความแตกต่างในความหลากหลายของแต่ละกลุ่ม เพื่อทำให้ภาวะดุลยภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อันจะก่อให้เกิดสังคมบูรณาการไปสู่การเป็น “ประชาสังคม” มุ่งสู่การพัฒนาให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง

ความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตยกับสิทธิมนุษยชน

ประชาธิปไตยแบบใหม่ หมายถึง ประชาชนต้องมีสิทธิพลเมืองและสิทธิมนุษยชน และชุมชนต้องมีสิทธิในการควบคุมทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนได้ เป็นประชาธิปไตยที่มีอยู่จริงและสัมผัสได้ นับว่าเป็นประชาธิปไตยที่มีความหมายกว้างกว่าการเลือกตั้งผู้แทน กล่าวคือต้องเป็นการเลือกตั้งที่ยุติธรรม ไม่มีการโกง การซื้อเสียงขายเสียง การใช้อิทธิพลบารมีและการสร้างหนี้บุญในระบบอุปถัมภ์ หรือโครงการประชานิยมด้วย แต่ต้องเคารพและให้เกียรติประชาชนอย่างเสมอภาคกัน หลักการของประชาธิปไตยใหม่คือ การสร้างระบบบริหารที่เอื้ออำนวยให้ประชาชนเลือกคนที่ต้องรับผิดชอบผลที่จะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจของเขา ซึ่งหมายถึงต้องเป็นตัวแทนของประชาชน ที่รักษาผลประโยชน์ของคนในชุมชนและในประเทศ รวมทั้งต้องมีการออกกฎหมายจำกัดสิทธิและอำนาจของนายทุนที่อยู่นอกชุมชนและนอกประเทศออกไป

ที่สำคัญต้องเป็นระบบที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เช่น สิทธิในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขอย่างเสมอภาค สิทธิในการได้รับการศึกษา ข้อมูลข่าวสาร มีงานที่ดี ทา มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อปกป้องสิทธิทั้งของตนเองและชุมชนได้ และสามารถเลือกผู้แทนที่มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อประชาชน ไม่ใช่เป็นตัวแทนของบริษัทยักษ์และทุนใหญ่ สิทธิมนุษยชนถือว่าเป็นโครงสร้างหนึ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะสังคมแบบรัฐศาสตร์วัฒนธรรม เพราะจัดเป็นการขยายพื้นที่ให้กับกลุ่มคนชายขอบที่เป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่หนึ่งในสังคม ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มคนคนผิวสี กลุ่มรักร่วมเพศ กลุ่มผู้ลี้ภัยสงคราม เป็นต้น เพื่อให้เพิ่มบทบาทให้กับกลุ่มดังกล่าว ตลอดจนเพิ่มเสียงเรียกร้องให้ดังไปถึงผู้นำประเทศ เพื่อให้ชนชั้นนำได้เหลียวมองมาให้ความสำคัญกับสิทธิความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันบ้าง จักสร้างความปลาบปลื้มแก่ประชาชนอย่างมากโข การหวงแหนสิทธิในความเป็นมนุษย์เป็นการเรียกร้องตรงตามกระบวนการรัฐศาสตร์วัฒนธรรม ได้ส่งสัญญาณให้ผู้มีอำนาจหันมาให้ความสำคัญกับความสมานฉันท์ ช่วยสร้างสังคมให้น่าอยู่ และเพื่อความน่าอยู่ของสังคมอีกด้วย

เมื่อหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยถูกกล่าวหาในเรื่องของการละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นอย่างมาก แต่ในอีกด้านหนึ่งก็อาจจะเป็นสัญญาณบวกที่ว่าทุกฝ่ายในประเทศก็เหมือนจะยอมรับใน

เรื่องหลักการกว้างๆ ของสิทธิมนุษยชนว่าเป็นส่วนหนึ่งของหลักประชาธิปไตยเช่นกัน ซึ่งใน “ระยะเปลี่ยนผ่าน” (Transformation) นี้เองที่ทำให้เรื่องราวของสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตยเป็นประเด็นสำคัญที่สังคมให้ความสนใจและเป็นประเด็นวิพากษ์วิจารณ์อยู่ในขณะนี้ อย่างไรก็ตามในกรณีของความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตยกับสิทธิมนุษยชนนี้ ก็ถือว่ามีส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรือสนับสนุนกันพอสมควร ทั้งยังมีประโยชน์ในการจรรโลงประชาธิปไตยและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนให้มากขึ้นด้วย เป็นการยกสิทธิ์แห่งความเท่าเทียมกันแก่มนุษยชาติเพื่อความเป็นเลิศในการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกแก่สังคม^{๓๗}

ในส่วนของความเชื่อมโยงระหว่างประชาธิปไตย กับ สิทธิมนุษยชนนั้น คงต้องเริ่มจากแก่นแท้ของประชาธิปไตยสองประการ หนึ่งคือ อำนาจอธิปไตยนั้นมาจากประชาชน เป็นอำนาจมาจากประชาชนที่มอบสิทธิ์ในการบริหารรัฐผ่านการเลือกตั้ง ซึ่งรัฐบาลนั้นจะต้องตอบสนองความต้องการและผลประโยชน์ของประชาชน ซึ่งเป็นไปตามวาทะอันโด่งดังของ Abraham Lincoln อดีตประธานาธิบดีของสหรัฐที่ให้นิยามของ “ประชาธิปไตย” ไว้อย่างครบถ้วนว่า ประชาธิปไตยนั้นคือการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งอธิบายเพิ่มเติมได้ว่า ประชาชนต้องมีอำนาจในการคัดเลือกรัฐบาล ควบคุมตรวจสอบรัฐบาล เพื่อให้ตอบสนองต่อเจตจำนงของประชาชนในเวลาเดียวกัน ส่วนหลักการที่สองของประชาธิปไตยก็คือ เรื่องของความเท่าเทียมกัน หรือ ความเสมอภาคทางการเมือง ซึ่งก็เป็นประเด็นท้าทายสังคมมาทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าจะเป็นคำถามที่ว่า เราจะนับว่าคนเท่ากันเมื่อไหร่ และจะพัฒนาคุณภาพของประชาชนเพื่อให้เกิดการยอมรับว่าคนเท่ากันได้ภายใต้เงื่อนไขอะไรบ้าง หรือ การที่เราจะยอมรับว่าประชาชนเป็นที่มาของอำนาจอธิปไตยแต่มีเรื่องไหนบ้างที่เรายอมรับให้ประชาชนตัดสินเองจริงๆ

เมื่อกล่าวถึงเรื่องหลักการประชาธิปไตยนั้น ย่อมมีนัยสำคัญต่อเรื่องของ “สิทธิ” (Right) และ “เสรีภาพ” (Liberty) เป็นเนื้อหาแรกๆ เสมอ ซึ่งประเด็นนี้จะทำให้เราได้เห็นว่า ถ้าขาดซึ่งการให้หลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานและเสรีภาพแล้ว ก็จะเป็นเรื่องยากที่ประชาชนจะสามารถสื่อสารหรือรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพที่พึงมีในการที่จะทำให้รัฐบาลนั้นต้องรับผิดชอบต่อพวกเขาได้ ในขณะเดียวกัน การขาดแคลนความเป็นประชาธิปไตยเองก็มีส่วนที่ทำให้มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในหลายๆ ด้านยังคงมีอยู่ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการต่อต้านและโค่นล้มรัฐบาลเผด็จการที่แม้จะพยายามแก้ปัญหาบ้านเมือง ก็ดูเหมือนจะอดอัดใจที่จำต้องละเมิดเงื่อนไขสิทธิมนุษยชนในบางเรื่อง โดยมักอ้างว่า เป็น “สถานการณ์พิเศษ” เสมอ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของตน เมื่อเป็นเช่นนี้ ความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตย กับ สิทธิมนุษยชน ก็เป็นเรื่องที่เราต้องยึดเป็นหลักคิดให้ได้ ไม่เพียงแต่เรื่องการเชิดชูประชาธิปไตยเพื่อขับไล่เผด็จการเท่านั้น แต่จะต้องวิเคราะห์ให้ดีด้วยว่า ประชาธิปไตยเองยังจะต้องถูกพัฒนาเช่นกัน ต้องได้รับการพัฒนาให้มากกว่าการใช้สิทธิในวันเลือกตั้ง หรือ การสร้างวาทกรรม “คนดี” เพื่อใส่ร้ายป้ายสีคู่แข่งทางการเมืองเท่านั้น แต่ต้องตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพอย่างมากด้วย

^{๓๗} David Beetham. 2012. *Democratization and Human Rights: Convergence and Divergence*. In Jeffrey Haynes. ed. *Routledge Handbook of Democratization*. Oxon: Routledge.) อ้างถึงใน พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, *ความสัมพันธ์ระหว่าง ประชาธิปไตยกับสิทธิมนุษยชน*, [ออนไลน์], แหล่งที่มาหนังสือพิมพ์มติชนรายวันออนไลน์ <http://www.matichon.co.th/news/๑๖๓๘๐๑> [๗ มิถุนายน ๒๕๕๙].

ในหลายกรณี การเรียกร้องสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นช่องทางสำคัญในการเรียกร้องประชาธิปไตย ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วย โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่มีความเป็นประชาธิปไตยน้อยและบ้านเมืองมีความ (จงใจให้เกิดความ) วุ่นวายนั้น กองทัพก็จะใช้เป็นข้ออ้างในการเข้ามามีอิทธิพลทางการเมือง อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างชัดเจน ในระยะแรกกองทัพนั้นอาจจะสามารถยึดกุมแรงสนับสนุน รวมทั้งการสร้างควมหวาดกลัวต่อประชาชนจนไม่อาจต่อต้านได้ แต่ในแง่ของการต่อสู้เรื่องสิทธิมนุษยชนก็ยังคงต้องดำเนินต่อไป เพื่อให้ประชาธิปไตยมันมีคุณภาพสูงขึ้น ถึงแม้ประเทศที่ได้ชื่อว่า เป็นประชาธิปไตยแล้ว ก็ยังมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นประเด็นที่สั่นสะเทือนความมั่นคงของรัฐ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเข้าใจข้อจำกัดของประชาธิปไตยต่อเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้นก็เป็นเรื่องที่สำคัญ ที่ต้องสนใจเป็นพิเศษ เพราะประชาธิปไตยที่มีคุณภาพศูนย์กลางจะอยู่ที่ “ประชาชน” แต่เรื่องสิทธิมนุษยชนนั้นศูนย์กลางอยู่ที่ “มนุษย์” ดังนั้นเราต้องเข้าใจข้อจำกัดว่า ทั้งสองคำนั้นมีขอบเขตของมันอยู่ในสังคมประชาธิปไตยบางสังคม อาจจะยังไม่เปิดกว้างต่อการอพยพของผู้คน หรือการให้สิทธิกับชนกลุ่มน้อย โดยให้เหตุผลว่า แม้จะเป็นรัฐบาลประชาธิปไตยหรือเผด็จการ ก็มีได้มีเจตนาละเมิดสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด เพียงแต่นโยบายที่ทดลองไปเป็นไปตามเงื่อนไขของความสงบเรียบร้อยของส่วนรวมโดยแท้ เหมือนที่นักรัฐศาสตร์มักจะมีมุมมองในการวิเคราะห์ว่า “สิ่งที่มันเกิดขึ้นจริงในแง่กระบวนการประชาธิปไตยมันแสดงให้เห็นว่า ไม่มีอะไรในโลกที่มันสมบูรณ์แบบไปเสียทั้งหมด แต่ต้องพิจารณารายกรณีว่าเขาต่อสู้และต่อรองกันอย่างไร ขณะที่มุมมองของนักกฎหมายจะเน้นถึงความสมบูรณ์แบบของความยุติธรรมอยู่ในนั้นด้วย” การวิเคราะห์ทั้งสองมุมมองนี้ก็มึประเด็นหนึ่งที่เห็นพ้องต้องกัน คือ จะต้องร่วมกันพัฒนาประชาธิปไตยให้มีคุณภาพมากขึ้น แม้จะต้องใช้เวลายาวนานสักเพียงใด เพราะกระบวนการดังกล่าวจะต้องมาจากการเจรจาต่อรองจึงจะสัมฤทธิ์ผล ไม่ใช่ใช้อำนาจ โคนล้มอีกฝ่ายหนึ่งเพียงอย่างเดียว

อีกมิติหนึ่งที่สำคัญเมื่อพิจารณาถึงเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตยกับสิทธิมนุษยชนก็คือ เรื่องของความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transitional Justice) ที่ครอบคลุมทั้งเรื่องของการก่อร่างสร้างตัวของประชาธิปไตยภายหลังความขัดแย้งกันในสังคม องค์ประกอบสำคัญในกระบวนการยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านมีด้วยกันหลายเรื่อง ทั้งเรื่องของการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดในช่วงเวลาที่ปกครองประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่ก็มักจะตั้งข้อกล่าวหาเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชน เพราะคิดว่าน่าจะดึงมวลชนเข้ามาเป็นฝ่ายสนับสนุนได้ แต่ในสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากแล้ว อาจจะพบว่าไม่ใช่ทุกคนที่จะเข้าข้าง แต่สิ่งที่คนในสังคมจับตามองก็คือ ผู้ที่ถูกดำเนินคดีเป็นผู้บริหาร หรือสมาชิกพรรค เมื่อสังคมคอยจับตาตรวจสอบเช่นนี้ การจะดำเนินคดีกับใครจึงต้องได้รับการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ อีกองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญเช่นกัน คือ คณะกรรมการแสวงหาความจริงและคณะกรรมการเพื่อความปรองดอง ซึ่งทำหน้าที่ค้นหาความจริง จะต้องคำนึงถึง “สิทธิ” ในการเข้าถึงความจริงของเหยื่อและครอบครัวของเหยื่อด้วย เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ใจในการคลี่คลายสถานการณ์และเปิดเผยความจริงให้สาธารณชนรับทราบ ดังนั้นเราต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วน การจะลงโทษ การกล่าวโทษ หรือการงดเว้นโทษนั้น เป็นไปเพื่อความยุติธรรมมากน้อยเพียงใด

อีกประการหนึ่งที่สำคัญที่สุดและควรได้รับความสนใจให้มากขึ้นในกระบวนการของความยุติธรรมระยะเปลี่ยนผ่านก็คือ กระบวนการที่จะป้องกันไม่ให้คนที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่างๆ ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียกับข้อ

กล่าวหาและอาจใช้อำนาจหน้าที่บีบบังคับไปเพื่อประโยชน์แก่พวกตนได้ ส่วนเรื่องของการจ่ายค่าชดเชยก็เป็นอีกอย่างที่จะต้องให้ความสำคัญ แต่ก็ไม่สำคัญเท่ากับการชดเชยต่อความสูญเสียความรู้สึกทางใจ ซึ่งภาครัฐต้องให้หลักประกันว่าพร้อมจะรับผิดชอบสิ่งที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหามั่นใจว่าจะได้ความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรม อีกเรื่องที่เราจะละเลยไม่ได้เลย คือ เรื่องของการ “รำลึก” หรือ “การสร้างความทรงจำ” ที่มีต่อเหตุการณ์ดังกล่าว ทั้งเรื่องของตำราเรียน การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ การสร้างพื้นที่แห่งการรำลึก การกำหนดวันแห่งการรำลึก เพื่อให้เป็นอนุสาวรีย์ว่าสิ่งเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้นอีก และเพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ร่วมกัน

ในการศึกษาเรื่องความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านนั้น จำเป็นต้องตรวจสอบสังคมเองไปในตัวด้วยว่า จะทำให้สิ่งนั้นเกิดสังคมประชาธิปไตยขึ้นได้อย่างไร และปัจจัยอะไรบ้างที่จะช่วยขับเคลื่อนกลไกให้ไปสู่ความยุติธรรม หรือ ถ้ากระบวนการที่จะนำไปสู่ความยุติธรรมมันล่าช้าไปเรื่อยๆ มันก็จะยิ่งทำให้เห็นชัดว่า การเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยไม่ใช่วัดกันที่ว่าจะมีการเลือกตั้งสักเท่าไร แต่มันอยู่ที่ว่าจะจัดการกับความไม่ยุติธรรมในเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้มากน้อยแค่ไหน และใช้วัดคุณภาพของประชาธิปไตยได้หรือไม่ ทั้งคำถามที่สังคมให้ความสำคัญมากมาย เช่น ประชาธิปไตยที่มีคุณภาพนั้นจะจัดการกับอดีตของตนอย่างไร จะปล่อยให้การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ผ่านมานั้นถูกจัดการอย่างไร ซึ่งการพูดถึงคำว่า “จัดการ” นั้น มีนัยหลายด้านดังที่ได้กล่าวไปแล้ว เหล่านี้เป็นต้น

รัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับปัญหาการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย

ในบริบทวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทย สภาพเร้าระดมทางสังคมต่ำ หมายความว่าราษฎรที่ได้รับการศึกษาในระดับมาตรฐานมีจำนวนน้อย การเข้าถึงสื่อมวลชนก็มีน้อยเช่นกัน จึงเป็นผลให้การพัฒนาเป็นสังคมประชาธิปไตยก็ต่ำตาไปด้วย ประเทศที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและมีความมั่งคั่งจะมีโอกาสเป็นสังคมประชาธิปไตยได้มากกว่าประเทศที่ยากจน ในประเทศยากจนราษฎรเองจะมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย แต่ถ้าความยากจน ความขาดแคลน และเดือดร้อนทางเศรษฐกิจมีมากเกินไปจนอยู่ในภาวะเกินทนแล้ว อาจจะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นก็ได้ ถ้าระบอบการเมืองเป็นระบอบประชาธิปไตย ประชาชนก็จะมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง แต่ถ้าการปกครองแบบเผด็จการ ประชาชนก็จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่ำ และหากจะมีส่วนร่วมทางการเมืองก็จะเป็นไปในรูปของการปลุกเร้าระดมเพื่อสนับสนุนรัฐบาล ไม่ได้เกิดจากการมีสำนึกทางการเมืองแต่อย่างใด ฉะนั้นเมื่อการมีบทบาททางการเมืองจำกัดอยู่แต่เฉพาะบางกลุ่มหรือบางตระกูล ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้มีทั้งอิทธิพลและอำนาจเงินทำให้คนมีความรู้ไม่ยอมเข้ามายุ่งเกี่ยวทางการเมือง สิ่งเหล่านี้เป็นข้อจำกัดของการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยที่สำคัญ^{๓๘} ต่อไปนี้จะขอแบ่งปันข้อมูลที่เป็นอุปสรรคของการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยให้เข้มแข็ง

^{๓๘} ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย. ๒๕๔๘. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบบประชาธิปไตย. [Online]. Available. URL : <http://dnfe๕.nfe.go.th/ilp/soc๔/som๑-๔-๔.htm> (สืบค้นเมื่อ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐)

๑. ปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนและปัญหาความตื่นตัวทางการเมือง ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้น จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมแบบสมัครใจ ไม่ใช่เป็นแบบปลุกกระดม สำหรับการมีส่วนร่วมแบบเสรีหรือแบบสมัครใจนี้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อประชาชนมีความสำนึกทางการเมืองหรือความตื่นตัวทางการเมืองยังอยู่ในระดับต่ำ เช่น การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซึ่งมีอัตราส่วนน้อยกว่าร้อยละ ๕๐ ของผู้มีสิทธิออกเสียงผู้ที่ไปออกเสียงก็มักจะถูกจ้างวาน ชักจูงหรือถูกระดมไป การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยจากอดีตเป็นต้นมา ส่วนใหญ่ประชาชนไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมเท่าใดนัก ทั้งในด้านการสนับสนุนหรือการต่อต้าน แสดงให้เห็นว่าคนไทยส่วนใหญ่มีความ “นิ่งเฉยทางการเมือง” (Political Silent) ส่วนมากอำนาจทางการเมืองอยู่ในกลุ่มของผู้นำทางการเมืองไม่กี่กลุ่มก็ตระกูล แม้แต่ปรากฏการณ์ทางการเมืองภายหลังการปฏิวัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่แสดงถึงความตื่นตัวทางการเมืองและการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอย่างกว้างขวางที่สุดคือ เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ที่มีประชาชน นิสิต นักศึกษา นักเรียน ร่วมกันเรียกร้องรัฐธรรมนูญต่อต้านการปกครองของจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอกณรงค์ กิตติขจร ผู้นำของประเทศ (ในขณะนั้น) ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนคือบทบาทของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) กล่าวได้ว่า พคท. มีบทบาทอย่างมาก ในการปลุกเร้าความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนในชนบท แต่เป็นการตื่นตัวที่ฝ่ายรัฐมองว่า ผิดกฎหมาย กล่าวคือ การโฆษณาชวนเชื่อในการล้มล้างรัฐบาล ระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมโดยการใช้กำลังและความรุนแรง ดังนั้นปัญหาสำคัญของการมีส่วนร่วมของไทยอย่างหนึ่ง คือ ประชาชนยังมีความนิ่งเฉย หรือไม่ตื่นตัวทางการเมืองมากพอ จึงทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

๒. ปัญหาวัฒนธรรมทางการเมืองและการศึกษา วัฒนธรรมทางการเมืองที่เน้นการมีส่วนร่วมทางการเมือง ถือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย มีงานวิจัยหลายเรื่องสรุปและแสดงถึงว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยไม่สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะประชาชนโดยทั่วไปเชื่อว่า การเมืองหรือการบริหารประเทศเป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อยบางกลุ่มเท่านั้น หรืออีกประการหนึ่งที่คนไทยบางส่วนยังเห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของผลประโยชน์อย่างชัดเจนจนเกินไป จนการเมืองเป็นเรื่องของความ “สกปรก” ความรู้สึกเช่นนี้ทำให้ประชาชนขาดความศรัทธาหรือความกระตือรือร้น ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ถ้าเข้ามาก็มักจะมีวัตถุประสงค์อย่างอื่น เช่น เพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ หรือการขอสิทธิพิเศษที่จะอุปถัมภ์ช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นเรื่องของสำนึกทางการเมืองแต่อย่างใด ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยอีกประการหนึ่งที่ไม่สนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือการยอมรับในอำนาจนิยมของความเป็นข้าราชการ หมายความว่า ประชาชนโดยทั่วไปมองว่าข้าราชการเป็นชนชั้นผู้นำ เมื่อข้าราชการแนะนำหรือชักจูงไปในทางใด ประชาชนมักปฏิบัติตามโดยไม่ได้แย้ง ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการของประชาธิปไตย ในด้านการศึกษาการจัดการเรียนการสอน ยังคงยึดนโยบายจากส่วนกลาง ยังไม่มีการกระจายอำนาจทางการศึกษาลงไปสู่ภูมิภาค และท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนก็เช่นกัน ยังคงเป็นบทบาทของผู้บริหารและครูเท่านั้น นักเรียนและผู้ปกครองยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่นแต่อย่างใด

๓. ปัญหาจากบทบาทของพรรคการเมือง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย อาจมีสาเหตุมาจากการขาดองค์กรหรือสถาบันทางการเมืองที่คอยกระตุ้นให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นทางการเมืองอยู่เสมอ และสถาบันทางการเมืองที่กล่าวถึงนั้นคือ “ระบบพรรคการเมือง” (Political Party) ซึ่งในปัจจุบันพรรคการเมืองยังเป็นองค์กรที่อ่อนแอ และขาดความเป็นสถาบันที่ต่อเนื่องดีพอ ปัญหาที่สำคัญที่สุดของพรรคการเมืองไทย คือการขาดองค์กรที่ซับซ้อนพอที่จะเผชิญกับความรับผิดชอบที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว พรรคการเมืองไทยตั้งขึ้นจากการรวมตัวของบรรดานักการเมืองดั้งเดิมเพื่อสนับสนุนผู้นำทางการเมืองคนใดคนหนึ่งเท่านั้น พรรคการเมืองทุกพรรคไม่ว่าพรรคเล็กหรือพรรคใหญ่มีสาขาพรรคน้อยมาก สาขาบางแห่งมีแต่รูปแบบที่เป็นทางการเท่านั้น ไม่ได้มีบทบาทเชิงรุกในการกระตุ้นความตื่นตัวทางการเมือง อีกสาเหตุที่พรรคการเมืองอ่อนแอ คือการบริหารจัดการพรรคยังไม่มีระบบที่ดีพอ ขาดประสิทธิภาพ การประชุมใหญ่ของพรรคเป็นเรื่องของสมาชิกบางคน บางกลุ่ม และมักอยู่ในเมืองใหญ่เท่านั้น ขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกพรรคตามสาขาและเขตต่างๆ จนถูกมองว่าเล่นพรรคเล่นพวก จนอาจเกิดการแตกแยกภายในพรรคได้

กล่าวในตอนท้ายนี้ได้ว่า การมีส่วนร่วมเปรียบเสมือน “ซิฟเจอร์” ของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจะกระตุ้นและสนับสนุนกำลังไปช่วยอวัยวะอื่นๆ ให้ทำหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น แม้ว่าในระยะหลังระบอบประชาธิปไตยจะมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้งก็ตาม แต่ก็ถือเป็นโอกาสอันดีที่จะช่วยปลุกกระแสให้ประชาชนหวงแหนสิทธิของตน รู้สึกเห็นคุณค่าของที่กำลังจะสูญเสีย อย่างไรก็ตาม รัฐควรฉวยโอกาสกระตุ้นเตือนให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองให้มากขึ้น ทั้งยังจะเป็นการช่วยตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล เพื่อให้โครงการที่จะจัดทำขึ้นได้รับการยอมรับและการสนับสนุนจากประชาชนอย่างแท้จริง หากประชาชนมีความรู้สึกตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น ก็ถือว่าเป็นโอกาสที่ดีเยี่ยมที่จะช่วยต่อลมหายใจให้กับระบอบประชาธิปไตยไทยให้สถิตยคู่ฟ้าเมืองไทยต่อไป

บทที่ ๔

วิเคราะห์กระบวนการทัศน์ทางรัฐศาสตร์วัฒนธรรม กับการพัฒนาประชาธิปไตย

จากการวิเคราะห์เอกสารทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ สามารถค้นพบวิธีคิดและอุปนิสัยที่เป็นรากเหง้าของรัฐศาสตร์วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยที่พึงมี อาทิเช่น การมีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย การยึดมั่นและเชื่อถือในความสำเร็จและศักดิ์ศรีของบุคคล การเคารพในกติกาของการปกครองระบอบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง การเป็นผู้มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตนและมีความเชื่อมั่นในตนเอง การมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจเพื่อนมนุษย์ การวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและเป็นไปในทางสร้างสรรค์ การไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ ซึ่งหลักคิดข้างต้นนี้ล้วนส่งผลต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยไทยอย่างแน่นอน ขณะเดียวกันก็มีอุปสรรคปัญหาบางประการที่ทำให้ประชาธิปไตยเติบโตได้ไม่เต็มที่พอ ดังจะกล่าวเป็นลำดับถัดไป

รัฐศาสตร์วัฒนธรรมกับการพัฒนาประชาธิปไตยบนทางสองแพร่ง

จากการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถนำเสนอวิธีคิดและอุปนิสัยที่ไม่พึงประสงค์ในการเข้าถึงรากเหง้าของรัฐศาสตร์วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่ไม่เป็นประชาธิปไตยนี้ถือเป็นหนึ่งในทางสองแพร่งที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลแบบเจาะจงเป็นรายบุคคล ซึ่งผู้วิจัยได้พบประเด็นแนวคิดที่ไม่พึงมีที่สำคัญๆ ไว้ดังต่อไปนี้

๑. การไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง

ข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสารสามารถได้ข้อสรุปว่า การมองการเมืองแบบดั้งเดิมของสังคมไทยนั้น มีการแบ่งแยกบทบาทของประชาชนในสังคมออกเป็นผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง โดยผู้ปกครองจะผูกขาดการใช้อำนาจอย่างมั่นคง ในขณะที่ผู้ถูกปกครองมีหน้าที่ต้องเชื่อฟังอย่างตั้งใจ และไม่มีบทบาทในการเลือกผู้ปกครองหรือมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางหรือนโยบายการปกครองประเทศแต่อย่างใด สภาพการแบ่งบทบาทหน้าที่เช่นนี้ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ จนซึมซับกลายเป็นวัฒนธรรมหรือความคุ้นชินของประชาชน แม้แต่ในปัจจุบันวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นแบบเก่าอยู่ โดยเฉพาะในชุมชนภาคเกษตรชนบทและกลุ่มคนระดับล่างของสังคม กล่าวคือจะไม่ค่อยมีผู้ที่สนใจเรื่องการเมืองมากนัก ประชาชนมีความคิดว่าการเมืองไม่ใช่เรื่องของตนเอง เป็นเรื่องเฉพาะนักการเมือง เป็นเรื่องของผู้นำ การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาความเป็นไปของบ้านเมืองด้านต่างๆ ควรจะมาจากผู้ใหญ่ หรือควรให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ทางราชการจะดีกว่า

จากอิทธิพลของแนวความคิดดั้งเดิมของสังคมไทยเช่นนี้ จึงมีผลทำให้คนไทยส่วนมากมักจะให้การยอมรับสิทธิในการปกครองของผู้มีอำนาจในแต่ละยุคสมัยเรื่อยมา โดยถือกันว่าผู้ได้มาซึ่งอำนาจและผู้ใช้อำนาจนั้นเป็นผู้มีบุญวาสนา จึงเป็นการสมควรแล้วที่จะเป็นผู้มีสิทธิเช่นนั้น เมื่อมีอำนาจขึ้นมาก็จะให้การยอมรับ เคารพ เชื่อฟัง และจงรักภักดี โดยไม่คำนึงถึงว่าบุคคลนั้นจะได้อำนาจมาโดยวิธีการใด มีความชอบธรรมหรือไม่ และแม้บุคคลดังกล่าวจะใช้อำนาจไปในทางที่ผิด ก็ไม่ค่อยมีใครทักท้วง จึงทำให้ผู้มีอำนาจเล็งอำนาจได้ง่าย อาจกล่าวได้ว่าประชาชนโดยทั่วไปยังไม่ค่อยเข้าใจถึง “หลักแห่งความชอบธรรมทางการเมือง” มากนัก ในขณะที่เดียวกันเมื่อเห็นว่าใครมีอำนาจก็พร้อมที่จะเข้าไปสวามิภักดิ์และขอรับการอุปถัมภ์คุ้มครอง สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นอุปสรรคต่อการก่อให้เกิดความสำนึกในการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นอย่างมาก และยังทำให้คนไทยโดยส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองด้วย ถ้าจะมีส่วนร่วมบ้างก็มีเฉพาะแต่ “การเลือกตั้ง” เท่านั้น ดังนั้นหากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังคงมีความคิดความเชื่ออยู่ในระบบสังคมแบบดั้งเดิม วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยก็ย่อมเป็นเรื่องที่ยังห่างไกลอยู่มากขึ้นไปอีก

๒. ขาดสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและการเคารพกติกาของสังคม

จากข้อมูลจากการวิเคราะห์ที่บ่งบอกถึงลักษณะพื้นฐานดั้งเดิมของคนไทยคือ รักความเป็นอิสระ ชอบทำอะไรตามลำพัง ไม่อยากให้ใครมายุ่งเกี่ยวกับตนมากนัก ไม่ชอบการถูกบังคับหรือตอกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์หรือกติกาทางสังคม จึงมีผลทำให้คนไทยส่วนใหญ่มักขาดระเบียบวินัยหรือขาด

กฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต กอปรกับบุคลิกลักษณะนิสัยของคนไทยที่ชอบความสะดวกสบาย เข้าทำนอง “ทำอะไรตามใจคือไทยแท้” ค่านิยมและวัฒนธรรมเช่นนี้ไม่เอื้อต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแน่นอน เนื่องจากในสังคมประชาธิปไตยจะคาดหวังให้พลเมืองรู้จักสิทธิและหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และมีสำนึกแห่งการรักษากฎหมาย ระบอบประชาธิปไตยจะทำงานได้ไม่ดีในสังคมที่ผู้คนไม่มีระเบียบวินัย ไม่มีสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างจริงจัง สำนึกแห่งการรักษากฎหมายนี้ต้องเป็นการเคารพกฎหมายและกฎกติกาของสังคมที่ดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง พร้อมทั้งจะทำให้กฎหมายของบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์โดยไม่ยอมให้ผู้ใดละเมิดได้ตามอำเภอใจได้ และพร้อมที่จะออกมาคัดค้านหรือรวมกลุ่มกันคัดค้านต่อผู้ที่ละเมิดกฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนของสังคมที่ดี กรณีที่สังคมไทยมองผู้ฝ่าฝืนกฎหมายว่าเป็นเรื่องส่วนบุคคลนั้น ถือว่าขาดสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและการเคารพกฎกติกาของสังคม เมื่อไม่เคารพกฎระเบียบของสังคม ก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมประชาธิปไตยโดยส่วนรวม แล้วคุณภาพของประชาธิปไตยจะก้าวหน้าได้อย่างไร ในเมื่อสมาชิกของสังคมไม่มีสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและไม่เคารพกฎระเบียบของสังคมที่ดี

๓. แนวความคิดในเรื่องการมีจิตสาธารณะที่คับแคบ

ข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสารสามารถได้ข้อสรุปว่า เมื่อจิตสาธารณะเป็นเรื่องการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และเมื่อหัวใจสำคัญของสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริงคือ การยึดถือเอาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด ดังนั้นหากยังมีสมาชิกในชุมชนหรือในสังคมยังให้ความสำคัญกับประโยชน์ของตนเองและครอบครัวมากกว่าประโยชน์ของชุมชน ดังเช่นมุมมองที่ว่า “เป็นสิทธิของเรา” หรือ “ไม่ต้องการให้ประโยชน์ของตนต้องสูญเสียไป” หากสมาชิกในสังคมมีทัศนคติเช่นนี้แล้ว การสร้างสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริงก็อาจเกิดขึ้นได้ยาก เป็นที่น่าสังเกตว่า อันที่จริงคนไทยโดยส่วนใหญ่ไม่ใช่เป็นคนที่มีลักษณะเห็นแก่ตัว หรือชอบการเอาเปรียบคนอื่น หรือไม่มีเมตตาแท้ที่แท้จริงแล้วคนไทยส่วนใหญ่เป็นผู้มีน้ำใจ มีความเอื้ออาทรต่อกัน แต่ทว่าคนไทยโดยส่วนใหญ่มักไม่ค่อยให้ความสำคัญกับ “ประโยชน์ส่วนรวม” หรือคนไทยมักคิดว่าไม่ใช่เป็นเรื่องสำคัญ ที่จะต้องทำเพื่อส่วนรวม และมักจะใส่ใจแต่เรื่องของตัวเองหรือพวกพ้องที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันเท่านั้น การที่ประเทศไทยถึงขั้นวิกฤติและพัฒนาได้ยากยิ่งเช่นนี้ ก็เพราะผู้นำทางการเมืองและประชาชนส่วนใหญ่ในทุกระดับต่างก็คิดถึงแต่ “ประโยชน์ของตนเอง” ไม่ค่อยมีแนวความคิดเรื่องจิตสาธารณะมากพอ ปัจจัยเช่นนี้ได้นำไปสู่การมีพฤติกรรมแสวงหาประโยชน์ส่วนตน โดยไม่คำนึงถึงผลเสียหายที่จะตามมา ก่อให้เกิดพฤติกรรมทุจริตคอร์รัปชันทุกรูปแบบในทุกระดับของสังคม ดังนั้น การให้การศึกษอบรมและการปลูกฝังให้มีความรู้เรื่อง “จิตสาธารณะ” จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นเร่งด่วนอย่างยิ่งเพื่อให้การพัฒนาประชาธิปไตยไทยเดินหน้าต่อไปได้

๔. หลักสันติวิธีและการประนีประนอมยังไม่ถูกนำไปปฏิบัติอย่างแท้จริง

ข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสารสามารถได้ข้อสรุปว่า เมื่อการยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม เป็นเรื่องการมีความอดทนอดกลั้นอันเกิดจากการยอมรับในความหลากหลายทางความคิดของผู้คน โดยยอมรับว่าคนเราจะเหมือนกันไม่ได้ ในบางครั้งอาจมีความขัดแย้งกันบ้าง แต่ก็ต้องรู้จักอดทนอดกลั้น แนวคิดประชาธิปไตยจึงมีอุดมการณ์ที่เน้นการใช้ความรู้และความมีเหตุผล ไม่นิยมความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ผู้ที่นิยมใช้ความรุนแรงไม่ใช่ผู้ที่ฝึกฝนประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

หลักสันติวิธีและการประนีประนอมเป็นการเดินทางสายกลาง เป็นการมีใจเปิดกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ไม่ยึดมั่นแต่ความคิดเห็นของตนเองเพียงฝ่ายเดียว แนวคิดเช่นนี้จะทำให้ประชาธิปไตยสามารถพัฒนาไปได้อย่างราบรื่นแน่นอน และยังทำให้ผู้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ดังนั้นทัศนคติทางการเมืองที่ไม่ยินยอมให้คนที่มีความคิดเห็นทางการเมืองแตกต่างกันอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน มาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ชิดกัน หรือคบหาสมาคมกันได้ จึงเป็นท่าทีหรือทัศนคติที่เปิดกว้างไม่มากพอ ไม่มีลักษณะของการอดทนอดกลั้นที่จะยอมรับในธรรมชาติของความแตกต่างของคน แต่หากมีทัศนคติทางการเมืองที่ยอมรับความจริงว่า คนเราจะมีความคิดเห็นที่เหมือนกันไม่ได้ การใช้ความรุนแรงไม่ใช่ทางออกของการแก้ไขปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของประชาธิปไตยที่ปฏิเสธความรุนแรงใดๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้เนื่องจากหากใช้วิธีการรุนแรงจัดการกับปัญหา จะยิ่งทำให้สังคมไทยมองไม่เห็นทางเลือกทางการเมืองอื่นๆ และที่สำคัญคืออาจทำให้ความขัดแย้งขยายวงกว้างมากยิ่งขึ้นไปอีก ด้วยท่าทีเช่นนี้จะช่วยส่งเสริมคุณสมบัติของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยให้เข้มแข็งได้

๕. ความเข้าใจเรื่องการใช้สิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่นยังมีน้อย

จากการวิเคราะห์เอกสารสามารถได้ข้อสรุปว่า การใช้สิทธิของตนเองอย่างมีขอบเขตจำกัด ไม่ใช่การทำอะไรก็ได้อย่างอิสระ ต้องฝึกคิดหรือทำอะไรที่ไม่ได้ตั้งใจบ้าง ซึ่งจากข้อมูลการสัมภาษณ์สามารถสรุปและวิเคราะห์ได้ว่า แท้ที่จริงแล้วการใช้สิทธิตามหลักการประชาธิปไตย จะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมายเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการใช้สิทธิที่รบกวนสิทธิผู้อื่น หรืออาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสังคมส่วนรวมได้ ดังนั้น เมื่อมีสิทธิอะไรก็สามารถทำได้โดยจะต้องมีขอบเขตที่ไม่ไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น ต้องรู้จักเคารพในคุณค่า และสิทธิความเป็นคนของบุคคลอื่นอย่างจริงจังด้วย นั่นคือการใช้สิทธินั้นต้องไม่ลดทอนสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น หรือไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน อันเป็นการสร้างการเมืองเชิงวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยภายใต้ขอบเขตของกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ผู้ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย จะต้องเคารพการใช้สิทธิและเสรีภาพของคนอื่น แม้จะเป็นคนละพรรคพวกกับตน และประชาชนทุกคนจะต้องได้รับการรับรองสิทธิและเสรีภาพโดยเสมอกันทุกคน

ส่วนเส้นทางอีกแห่งหนึ่งที่ได้จากการสัมภาษณ์และวิเคราะห์เอกสารก็คือ การอธิบายถึงคุณลักษณะสำคัญของแนวคิดการเมืองที่จะต้องพึงสร้างให้เกิดขึ้นเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยซึ่งมีประเด็นสำคัญๆ ดังนี้

๑. สำนักแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมือง จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า มีนักคิดและนักทฤษฎีทางสังคมและการเมืองจำนวนมากต่างเชื่อกันว่า เงื่อนไขของความเป็นประชาธิปไตยนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ผู้คนในสังคมนั้นจะต้องมีพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมอยู่ด้วย การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จึงนับได้ว่าเป็นแกนหลักที่สำคัญอย่างมากประการหนึ่งของประชาธิปไตย และยังเป็นตัวชี้วัด “คุณภาพของความเป็นประชาธิปไตย” อย่างแท้จริงอีกด้วย นอกจากนี้แล้วการมีส่วนร่วมทางการเมืองยังเป็นตัวการกำหนดคุณภาพของนักการเมือง และสถาบันทางการเมืองไปในตัวด้วยเช่นกัน ในสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยสูง ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะอยู่ในระดับสูง สังคมประชาธิปไตยนั้นประชาชนสามารถเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองได้หลายทาง เช่น การสนใจติดตามข่าวสารเหตุการณ์บ้านเมือง การพูดคุยปัญหาบ้านเมืองเชิงสร้างสรรค์กับเพื่อนบ้าน

หรือคนรู้จัก การใส่ใจในการไปใช้สิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง การออกเสียงประชามติ การควบคุม ตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล การมีส่วนร่วมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มประชาสังคม หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) เพื่อดำเนินกิจกรรมสาธารณะต่างๆ เป็นต้น การเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะดังกล่าว จะทำให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น มีความฉลาดทางการเมืองมากขึ้น กล่าวคือเมื่อมีข้อมูลมากขึ้น รู้เท่าทันปัญหาความเป็นไปของบ้านเมืองมากขึ้น เชื่อได้ว่าจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพของประชาธิปไตยมากขึ้น ทั้งยังช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในทิศทางที่เป็นบวก ในท้ายที่สุดแล้วประชาชนจะมีจิตสำนึกทางการเมืองขึ้น

๒. การสร้างสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด หมายถึง การเคารพกฎหมายและปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคมทั้งต่อหน้าและลับหลังอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งจะทำให้กฎหมายของบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์โดยไม่ยอมให้ผู้ใดละเมิดได้ และพร้อมที่จะออกมาต่อต้านผู้ที่ตั้งใจละเมิดกฎหมาย ประชาธิปไตยในประเทศที่มีสำนึกทางการเมืองที่สูงนั้น ผู้คนจะมีสำนึกแห่งการรักษากฎหมาย มีระเบียบวินัย และเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด ราษฎรจะมีจิตใจเป็นประชาธิปไตยและเคารพกติกาการปกครองแบบประชาธิปไตยในการใช้ชีวิตประจำวันด้วย กล่าวคือ ในกรณีที่มีปัญหาหรือเกิดความไม่เห็นพ้องกันขึ้นภายในวัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย ประชาชนก็จะใช้วิธีการอภิปราย เจรจา ต่อรองพูดคุยกันด้วยเหตุผล และหากการประนีประนอมไม่ประสบความสำเร็จก็ต้องใช้วิธีการตัดสินปัญหากันด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องมีการปฏิบัติตามเสียงข้างมาก แต่ก็ต้องให้ความคุ้มครองสิทธิของเสียงข้างน้อยด้วย เพื่อเป็นหลักประกันว่าการแก้ไขปัญหานั้นเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของทุกภาคส่วน

๓. การมีจิตสาธารณะ คือ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนด้วยจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบต่อส่วนรวมเป็นที่ตั้ง การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมนี้เกิดขึ้นจากความรู้สึกของคนในสังคมที่ว่า ประเทศชาติเป็นของทุกคน ดังนั้นประชาชนทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อดูแลบ้านเมือง ต้องมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อหน้าที่และการกระทำของตน ต้องยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ฉะนั้นคนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงก็คือ คนที่ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมของสังคมหรือประเทศชาติเป็นที่ตั้ง เน้นเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม นับเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองและเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ควรค่าแก่การปลูกฝัง เผยแพร่ สืบทอด และยึดมั่นในค่านิยมเช่นนี้เป็นอย่างมาก ทั้งยังเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตทั้งของผู้บริหารการเมืองและประชาชนชาวบ้านทั่วไปในทุกระดับอีกด้วย หากเราอยากให้อิทธิพลประชาธิปไตยเกิดขึ้นในสังคมไทยได้อย่างแท้จริงนั้น จะต้องหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า เพราะเหตุใดการปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองไทยล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง จากการวิเคราะห์เอกสารก็พอจะนำเสนอคำตอบอย่างตรงไปตรงมาได้ว่า สาเหตุที่การปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองไทยล้มเหลวนั้น เกิดจากคุณภาพของประชาชนไทยที่ยังขาดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมหรือที่เรียกว่า “จิตสาธารณะ” อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของประชาธิปไตย ซึ่งแม้ว่าแนวคิดประชาธิปไตยจะยึดถือหลักแห่งความเสมอภาคเท่าเทียม แต่ทว่าหากคนปราศจากจิตสำนึกสาธารณะแล้ว ก็ยากที่จะเข้าใจประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาได้ และยิ่งยากที่จะยอมรับและปฏิบัติตามหลักการประชาธิปไตยที่แท้จริงได้ ด้วยเหตุนี้จึง

เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวง การทุจริต ประพฤติมิชอบในทุกกระดับ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย

๔. การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอมแบบสันติวิธี หมายถึง การมีความอดทนอดกลั้นและยอมรับความคิดที่หลากหลายของคน โดยยอมรับว่าคนเราสามารถ “คิดไม่เหมือนกันได้” ในบางครั้งอาจมีการขัดแย้งกันบ้างแต่ก็ต้องรู้จักอดทนอดกลั้น เพราะแนวคิดประชาธิปไตยนั้นเน้นการใช้ความรู้และความมีเหตุผล ไม่นิยมใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ผู้ที่นิยมใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาจึงไม่ใช่ผู้มีแนวคิดประชาธิปไตย เนื่องจากในกระบวนการประชาธิปไตยหากมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ก็จะต้องอาศัยการเจรจาพูดคุย การต่อรอง การหาข้อยุติด้วยเสียข้างมาก และการประนีประนอมกันด้วยสันติวิธีเป็นหลัก การดำรงชีวิตตามแนวทางนี้จะเป็นการส่งเสริมให้การมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย รวมถึงการเดินทางสายกลางและรู้จักผ่อนปรน (Moderation) อันจะทำให้ประชาธิปไตยสามารถพัฒนาไปได้อย่างราบรื่นและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๕. การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น จากการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถเสนอความเห็นได้ว่า ประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตยผู้คนในสังคมต้องมี “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civil Culture) ลักษณะของวัฒนธรรมแบบพลเมืองประการหนึ่งที่ขอยกขึ้นมากล่าวอ้างถึงคือ การที่ผู้คนในสังคมต้องรู้จักใช้สิทธิของตนเอง และต้องมีความเคารพต่อสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นอย่างจริงจัง และปัจเจกชนต้องมีความเชื่อว่า วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยนั้นเป็นสิ่งที่ต้องหวนหา สิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และติดตัวมาแต่กำเนิด เช่นเดียวกับหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยที่ว่า “การยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ทั้งความเสมอภาค สิทธิเสรีภาพ และอิสรภาพในการดำเนินชีวิตของปัจเจกชน ซึ่งแม้จะมีการอ้างถึงสิทธิ เสรีภาพของมนุษย์ แต่การอ้างถึงนั้นต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย การจะใช้สิทธิและเสรีภาพเกินขอบเขตจนละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นจนทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นในสังคม ถือว่าเป็นสิ่งมิชอบและมีใช่เป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพตามวิถีทางประชาธิปไตยอย่างแน่นอน ดังนั้น ประเด็นเรื่องการใช้สิทธิของตนเอง และการรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น จึงเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย หากประชาชนทุกคนมีความรู้ความเข้าใจถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ และต่างปฏิบัติได้อย่างถูกต้องครบถ้วนแล้ว ประชาชนในชาติย่อมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และชาติบ้านเมืองก็จะพัฒนาและเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว

๖. การมองโลกในแง่ดี (Optimism) นักประชาธิปไตยจะต้องมองโลกในแง่ดี และมีความไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เมื่อเรามองโลกในแง่ดีหรือคิดในแง่บวกต่อสิ่งแวดล้อมและผู้คนในสังคม ก็จะทำให้เรามีทัศนคติต่อโลกและผู้คนไปในทางบวก แล้วจะทำให้เกิดความรู้สึกกระตือรือร้นที่จะมีสัมพันธภาพที่จะผูกเป็นมิตรไมตรีต่อผู้อื่น ถ้าหากมุมมองที่มีต่อเพื่อนร่วมสังคมโดยทั่วไปเป็นคนดีเป็นคนมีเหตุผล สามารถที่จะปกครองตนเองได้แล้ว ก็จะส่งผลให้การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเป็นไปอย่างราบรื่นและมีมิตรภาพต่อกัน การเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองสังคมหรือชุมชนที่เขาอยู่ก็จะกลายเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกคนพึงกระทำ การที่ผู้คนในสังคมมองโลกในแง่ดีนับได้ว่ามีส่วนช่วยให้เกิดความสำเร็จแก่การปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากในกระบวนการทางการเมืองนั้นเป็นทั้งเรื่องของความร่วมมือร่วมใจกัน เป็นเรื่องของการแข่งขัน และมีการขัดแย้งกันอยู่ด้วย ความสำเร็จ

ของการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองต่างๆ และการใช้ชีวิตของผู้คนในสังคม ย่อมต้องอาศัยความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกของสังคมจะต้องมีความเชื่อมั่นว่าเราสามารถปกครองกันเองได้ การมองโลกในแง่ดียังช่วยให้มนุษย์มีความหวังร่วมกันว่า มนุษย์สามารถที่จะเอาชนะสิ่งแวดล้อมได้ และสามารถฟันฝ่าอุปสรรคทั้งหลายร่วมกันไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยการอาศัยการปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งมักจะเป็นไปอย่างเชื่องช้า แต่มีความมั่นใจได้ว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์และนำความผาสุกมาสู่คนส่วนใหญ่ในสังคมได้

กล่าวรวบยอดได้ว่า คุณสมบัติต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมานี้ ถือได้ว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมแบบพลเมือง ซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย เพราะประชาธิปไตยที่แท้จริงไม่ได้หมายถึงการเลือกตั้งเสมอไป หากจะพิจารณาโดยรอบด้านแล้วทุกระบบการปกครองก็มุ่งหวังสร้างความสุขแก่มวลประชาชาติด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น แต่การเลือกตั้งเป็นเสมือนกระบวนการหนึ่งในการแสดงความคิดเห็นเท่านั้น ถ้าประชาชนไม่ตรวจสอบหรือถ่วงดุลภายหลังการเลือกตั้ง ก็เท่ากับยกอำนาจให้กลุ่มบุคคล ใช้อำนาจไปในทางไม่ชอบได้^{๓๙} และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้คนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ในสังคมทุกระดับจากชนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องจนเกิดความคุ้นชินกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้คนในสังคม แล้วในที่สุดจะส่งผลให้เกิดประชาธิปไตยขึ้นในสังคมไทยได้ การพัฒนาประชาธิปไตยตามแนวคิดนี้เป็นการพัฒนาประชาธิปไตยจากฐานไปสู่สังคมที่มีคุณภาพอย่างแท้จริงได้

อุดมการณ์ทางการเมืองของประชาชนในส่วนที่เป็นความท้าทาย (Challenge) หรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยตามกรอบแนวคิดการศึกษานี้เชื่อว่า ระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคงได้ก็ด้วยการมีรากฐานที่มั่นคง และรากฐานที่มั่นคงของระบอบประชาธิปไตยนี้มาจากการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย อันสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมแบบพลเมือง หลักการพื้นฐานของแนวคิดวัฒนธรรมแบบพลเมือง ได้รับการยอมรับและปฏิบัติอย่างดีในสังคมตะวันตก ส่งผลให้ระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อหันมาพิจารณาการเมืองไทยแล้วจะพบว่าเมื่ออุปสรรคนานัปการตลอดช่วงเวลาของความพยายามที่จะสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นในสังคมไทย จักต้องเผชิญกับความท้าทายที่สุดประการหนึ่งคือ การที่วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยไม่สอดคล้องกับแนวคิดที่เป็นรากฐานของความคิดประชาธิปไตย จึงทำให้รากฐานของประชาธิปไตยในสังคมไทยไม่แข็งแกร่งหนักแน่น และเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยก้าวหน้า น้อยมาก ถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนอีกครั้งก็คือว่า ถ้าวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยที่มีส่วนร่วมเฉพาะบางกลุ่มแล้ว ประเทศไทยก็จะเป็นประชาธิปไตยแบบ “ครึ่งใบ” ไปอีกนานได้เช่นเดียวกัน

ธนาธิปไตย: ปฐมบทแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย

^{๓๙} กลุ่มศึกษาโฉมหน้าใหม่ประเทศไทย, ประชาธิปไตยในจินตนาการ, (กรุงเทพมหานคร: องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔), หน้า ๖๓ - ๖๔.

ในการศึกษารัฐศาสตร์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยนี้ได้นำมาซึ่งตัวแบบในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่หลากหลาย โดยเฉพาะตัวแบบที่เกี่ยวกับชนชั้น เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่มีการแบ่งชนชั้นแบบพหุนัยในสังคมออกเป็น ๒ กลุ่มอย่างกว้างๆ มาช้านานแล้ว ประกอบด้วย ชนชั้นนำและชนชั้นล่าง ซึ่งชนชั้นนำเป็นชนชั้นที่มีบทบาทในการควบคุมความเป็นไปของชนชั้นล่างไม่ว่าจะเป็นยุคที่กษัตริย์ปกครองประเทศ ประชาชนส่วนใหญ่มองว่าตนเองเป็นไพร่ฟ้าที่ต้องคอยรับอำนาจและความกรุณาของชนชั้นนำ จวบจนถึงยุคประชาธิปไตยที่คนไทยส่วนใหญ่ก็ยังมองว่าตนเองเป็นแคราษฎรที่ต้องคอยรับนโยบายจากรัฐ (Top-down Policy) โดยไม่ลุกขึ้นมามีบทบาทหรือเรียกร้องสิทธิในทางการเมือง (Bottom-up Policy) แต่อย่างไรก็ดี ปล่อยให้การเมืองเป็นเรื่องของคนไม่กี่คน มาจนถึงทุกวันนี้ การเมืองไทยอยู่ภายใต้อิทธิพลของตระกูลธุรกิจเพียงบางตระกูลเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ชนชั้นนำแบบทหารและข้าราชการระดับสูงก็จะเข้ามามีแผ่ขยายอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงเพื่อรักษาฐานอำนาจของกลุ่มตนไว้ด้วยเช่นกัน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์วัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมทางการเมือง สามารถตกผลึกทางความคิดได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองถูกกำหนดโดยชนชั้นนำของประเทศ ซึ่งสามารถอธิบายได้โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์ชนชั้นนำ (Elite Model) เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่เข้าไปมีอำนาจทางการเมืองเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางธุรกิจของกลุ่มตน ทำให้ชนชั้นนำเหล่านี้เข้าไปกำหนดบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อธุรกิจของตนเองตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา บรรยากาศการเมืองไทยได้มีชนชั้นนำที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองในระยะแรกคือ ทหาร และข้าราชการระดับสูง โดยมีนักธุรกิจอยู่เบื้องหลังคอยให้การสนับสนุนข้าราชการทหารเหล่านั้น ต่อมาเมื่อการเมืองมาอยู่ในมือของนักการเมือง นักธุรกิจก็มาสนับสนุนนักการเมือง และพรรคการเมือง แต่ทุกวันนี้ นักธุรกิจเข้ามาเล่นการเมืองอย่างเต็มตัวมากขึ้น เหมือนกับที่ศาสตราจารย์ประเวศ วะสี เรียกว่า “ธนาธิปไตย” หมายถึง การใช้อำนาจเงินเข้ามาอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงอำนาจรัฐ และใช้อำนาจรัฐนั้นเอื้อผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มของตน^{๔๐} ซึ่งธนาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการรูปแบบหนึ่งที่ใช้กลไกการเลือกตั้งเป็นฉากหน้าในการสร้างความชอบธรรมเพื่อเข้าสู่อำนาจ เพราะอำนาจเงินนั้นเป็นอำนาจที่มีอิทธิพลมากกว่าอำนาจรัฐ เมื่ออำนาจเงินไปผนวกกับอำนาจรัฐในระบบธนาธิปไตย อำนาจจึงเบ็ดเสร็จและรุนแรงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อระบอบประชาธิปไตยของไทยโดยรวม ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ทางการเมืองที่ผ่านมา ซึ่งมูลเหตุจูงใจที่นักธุรกิจ นักการเมืองทุกระดับ พยายามจะเข้าสู่เส้นทางทางการเมืองก็เพราะความอยากได้ (อำนาจ) อยากมี (อำนาจ) และอยากเป็น (ผู้ครองครองอำนาจ) นั่นเอง

กลุ่มธนาธิปไตยถือเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่สำคัญในบริบทสังคมประชาธิปไตยแบบพหุสังคม เป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีความสำคัญใกล้เคียงกับพรรคการเมือง เพราะสังคมประชาธิปไตยจะต้องมีความหลากหลายทางชนชั้นเป็นเสาค้ำยันให้กับอุดมการณ์ประชาธิปไตยคงอยู่ หากขาดซึ่งความหลากหลายทางสังคม อุดมการณ์ประชาธิปไตยก็จะไม่สมบูรณ์ เพราะกลุ่มธนาธิปไตยเกิดจากกลุ่ม

^{๔๐} ฉนิทามล ศรีอาราม, “ธนาธิปไตย: จากอีสานสู่การเลือกตั้งในประเทศไทย”, รัฐสภาสาร ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๗ (กรกฎาคม ๒๕๕๔), หน้า ๒๕ - ๕๖.

บุคคลที่รวมกันเพราะมีอาชีพหรือมีจุดประสงค์อย่างเดียวกันที่ต้องการให้รัฐบาลตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มตน เอกลักษณ์ของกลุ่มผลประโยชน์ คือกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกโดยอาจมีทั้งการสนับสนุนรัฐบาลแบบเปิดเผยหรือไม่เปิดเผยก็ได้ ประเภทของกลุ่มผลประโยชน์ของไทย มี ๓ ประเภท ดังนี้

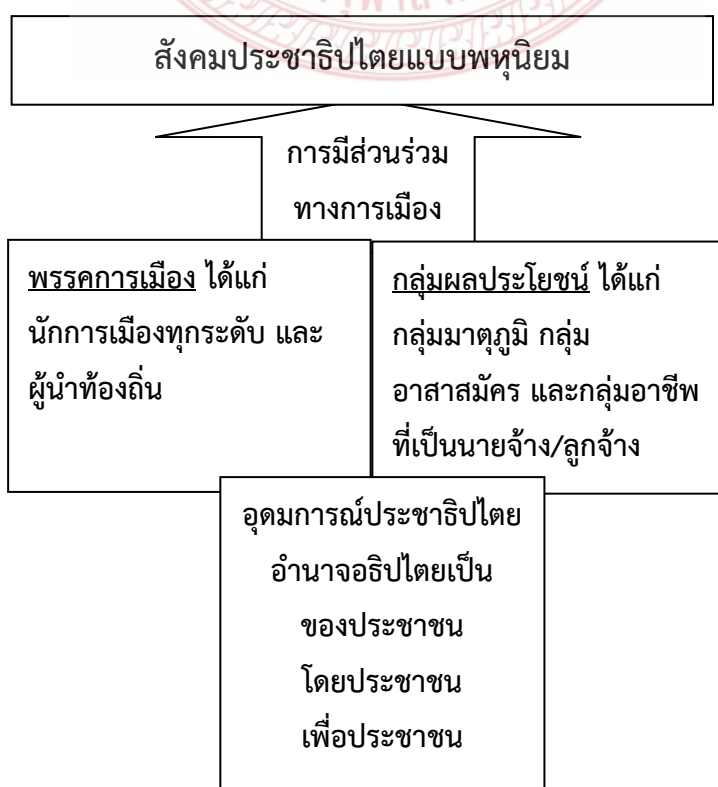
๑. กลุ่มมาตุภูมิ เป็นกลุ่มที่ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่พรรคพวกที่มาจากท้องถิ่นเดียวกันหรือสถาบันเดียวกัน มักประกอบกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงของกลุ่มในวงแคบๆ มีบทบาททางการเมืองน้อยมาก เช่น สมาคมชาวเหนือ สมาคมชาวปักษ์ใต้ สมาคมศิษย์เก่าของสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ เป็นต้น

๒. กลุ่มอาสาสมัคร เป็นกลุ่มที่มีบทบาทมากกว่ากลุ่มอื่น เป็นกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มผลักดันที่ก่อรูปขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะผลักดันให้รัฐบาลดำเนินนโยบายสอดคล้องกับแนวทางของกลุ่มตน เช่น สมาพันธ์ประชาธิปไตย สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนหรือ NGO's (Non Governmental Organizations) ที่ตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมโดยไม่ได้แสวงหาผลกำไร เป็นต้น

๓. กลุ่มอาชีพ มี ๒ กลุ่ม คือ

๓.๑ กลุ่มลูกจ้างหรือกลุ่มเกษตรกร มีการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ มีอำนาจต่อรองน้อย เช่น กลุ่มสมัชชาเพื่อเกษตรกรแห่งประเทศไทย สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจต่างๆ เป็นต้น

๓.๒ กลุ่มนายจ้างหรือกลุ่มนายทุน มีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง มีอำนาจและอิทธิพลในการต่อรองมาก เช่น หอการค้าไทย สมาคมผู้ค้าไม้ สมาคมพ่อค้าสิ่งทอ เป็นต้น

รูปภาพที่ ๒ แสดงรูปแบบสังคมประชาธิปไตยแบบพหุนิยม
(ที่มา : ผู้วิจัย, ๒๕๖๐)

กระบวนการทัศน์ยุคหลังสมัยใหม่เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย

“หากจะเปรียบเทียบว่า ปรัชญาสูงสุดของยุคหลังสมัยใหม่มีลักษณะเป็นเช่นใด กล่าวโดยนัยนี้ได้ว่า เป็นปรัชญาที่คล้ายคลึงกับพุทธะ (Buddha) เพราะพุทธะสามารถฝึกฝนจิตให้มีประสบการณ์โดยตรงในการเข้าถึง “ความจริงสูงสุด” (Super Knowledge) กล่าวคือ เป็นหลักคิดที่ไม่มีตัวตนแบบหลักอนัตตา (Non-self) แต่ผู้ที่อยู่ในกลุ่มหลังสมัยใหม่นี้สามารถเข้าถึงกระบวนการทัศน์ (Paradigm Approach) ได้โดยการปรับมุมมองผ่านเลนส์ของภาษาศาสตร์ (Linguistics) ที่มองว่าความจริงเป็นแค่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยระบบของภาษาซึ่งเป็นพื้นที่ว่างในการพัฒนาการเมืองได้”

ปัจจุบันนั้นมีการสร้างวาทกรรมหลายอย่างให้เกิดขึ้นในสังคมเพื่อให้นักในสังคมได้คุ้นชินและซึมซับ (Absorption) วาทกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นการสร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมาโดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือ ทั้งการพยายามสร้างวัฒนธรรมที่เป็นสากล นักคิดแนวหลังสมัยใหม่หรือโพสต์โมเดิร์น (Postmodernism) จึงได้ตั้งคำถามกับสิ่งที่เป็นอยู่ และจะเป็นการชี้ให้เห็นถึงการครอบงำทางสังคมผ่านกระบวนการต่างๆ ของโลกตะวันตก ทำให้สมาชิกสามารถหวนกลับไปมองสังคมแบบพฤติกรรมศาสตร์เฉกเช่นที่ผ่านมา หรือการสร้างความคิดความเชื่อให้เป็นอิสระมากขึ้น ไม่ยึดติดอยู่กับคำตอบเดียว เรียนรู้มุมมองในเพื่อยอมรับความคิดที่แตกต่าง หากยังคิดนอกคำตอบเดียวยังไม่ได้ แสดงความวิเศษยังคงเป็นแบบโมเดิร์น ให้รู้สึกว่าการค้นคว้าหาคำตอบยังจะต้องก้าวไปสู่ความเจริญที่มากขึ้น ยึดถือลัทธิความก้าวหน้า ซึ่งเป็นมิติที่ควบคู่กับ Civilizing Mission ของตะวันตก การประกาศก้องต่อสังคมว่าโลกของโพสต์โมเดิร์น หรือเป็นโลกหลังสมัยใหม่ในเชิงการเมือง นอกจากจะทำให้มนุษย์สามารถมองโลกสมัยใหม่อย่างอิสระแล้วยังสามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้ชัดเจนมากขึ้น ในมุมมองที่ถนัดมากขึ้นแล้ว ยังสามารถทำให้หลักคิดหลุดพ้นจากกรอบสมมติฐานแบบดั้งเดิม สามารถก้าวข้ามปรัชญาความเป็นสากลนิยมมาสู่ปรัชญาความก้าวหน้า หรือปรับมุมมองจากปรัชญาสายแข็ง ละมุน (Hard Philosophy) ที่มองว่าความจริงต้องมีแก่นแท้ มั่นคง ถาวร เป็นอมตะ ตามคติทางศาสนา มาเป็นปรัชญาสายละมุน (Soft Philosophy) ที่เชื่อตรรกะสามารถยืดหยุ่นได้ มีหลายวิธีที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม เพราะฉะนั้นตัวปรัชญาโพสต์ โมเดิร์น จึงเป็นตัวปรัชญาที่แย้งกับความเป็นสากล หรือความเป็นแก่นแท้ที่ชัดแย้งไม่ได้ ล้มล้างไม่ได้ ถกเถียงไม่ได้

หากจะเปรียบเทียบว่า ปรัชญาสูงสุดของโพสท์โมเดิร์นมีลักษณะเป็นเช่นใด กล่าวโดยนัยนี้ได้ว่า เป็นปรัชญาที่คล้ายคลึงกับพุทธะ (Buddha) เพราะพุทธะสามารถฝึกฝนจิตให้มีประสบการณ์โดยตรงในการเข้าถึง “ความจริงสูงสุด” (Super Knowledge) กล่าวคือ เป็นหลักคิดที่ไม่มีตัวตนแบบหลักอนัตตา (Non-self) แต่ผู้ที่อยู่ในกลุ่มหลังสมัยใหม่นี้สามารถเข้าถึงกระบวนทัศน์ (Paradigm Approach) ได้โดยการปรับมุมมองผ่านเลนส์ของภาษาศาสตร์ (Linguistics) ที่มองว่าความจริงเป็นแค่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยระบบของภาษาซึ่งเป็นพื้นที่ว่างในการพัฒนาการเมืองได้

สำนักคิดโพสท์โมเดิร์นมองว่า ความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยระบบภาษา โดยสำนวนโวหาร โดยการจูงใจ โดยการบิดเบือน โดยการหลอกลวงซ่อนเร้นภายใต้ความหลังของทฤษฎีหรือวาทกรรมแบบต่างๆ หรือภายใต้ระบบปรัชญาที่ซับซ้อนหรือด้วยภาพลักษณ์ที่ง่าย ๆ ก็ได้ เพราะฉะนั้นพวกโพสท์โมเดิร์นจึงนิยมมองโลกข้างนอกทุกๆ อย่างเป็นเสมือนพื้นที่ว่างที่สามารถสอดแทรกความคิด ความเชื่อของมนุษย์ลงไปเช่นใดก็ได้ กล่าวคือ เติมตัวความหมาย (Signifier) ลงไปได้ เพราะฉะนั้นในอัติวิสัยของพวกโพสท์โมเดิร์น โลกทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองของมนุษย์จึงเป็นเสมือนพื้นที่ว่างที่มีการช่วงชิงกันเติมความหมาย ความคิดเห็นลงไป การเมืองในยุคโพสท์โมเดิร์นอย่างในยุคปัจจุบัน จึงเป็นการเมืองของการช่วงชิงพื้นที่ด้านต่างๆ

ลัทธิทุนนิยมในยุคหลังสมัยใหม่และหลังอุตสาหกรรมได้ทำให้ผู้บริโภคเกิดวิสัยทัศน์ใหม่ต่อประเด็นต่างๆ ในโลก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพรมแดนของโลกตะวันออกและตะวันตกที่ถูกกำหนดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ และเรื่องการปฏิวัติในด้านสิ่งแวดล้อมโลก ที่เริ่มขึ้นระหว่างคริสต์ทศวรรษ 1960 ซึ่งเป็นตัวที่ทำให้การเส้นแบ่งแยกระหว่างลัทธิ “สมัยใหม่” กับ “หลังสมัยใหม่” ชัดเจนขึ้น เป็นยุคที่บ่งบอกถึงความเสื่อมศรัทธาใน “ความเป็นสมัยใหม่” หรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี หลังสมัยใหม่ไม่ได้ปฏิเสธเทคโนโลยีอย่างสุดขั้ว แต่ต่อต้าน “ความเจริญ” หรือ “ความก้าวหน้า” ที่มีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เมื่อความคิดเกี่ยวกับลัทธิ “สมัยใหม่” ต้องการขับเคลื่อนสังคมให้ก้าวไปสู่ความเป็นสังคมยุคอุตสาหกรรม แต่ “หลังสมัยใหม่” มีความปรารถนาที่จะก้าวไปสู่ยุคอิเล็กทรอนิกส์มากกว่า ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ การทำงานศิลปะสมัยใหม่และทฤษฎีศิลปะต้องอยู่ในกฎเกณฑ์มากขึ้น มีกรอบที่ชัดเจนและแคบลงเกือบจะเหลือแค่ “ศิลปะกระแสหลัก” ที่เป็นแนวนามธรรมกระแสเดียว จากแนวคิดและรูปแบบของศิลปะลัทธิมินิมอลลิสม์ (Minimalism) ที่ทำให้ศิลปินในช่วงนั้นกลับไปสู่ความเรียบง่ายอย่างถึงที่สุด จนเปรียบได้ว่ากลับไปเลขศูนย์เลยทีเดียว รูปทรงในศิลปะถูกลดทอนจนเปลือยเปล่า แทบจะไม่มีอะไรให้ดู แตกต่างจากแนวคิดศิลปะแบบหลังสมัยใหม่ที่เน้นการรื้อฟื้นรูปแบบ ประเด็นสาระ หรือเนื้อหาหลายอย่างที่พวกสมัยใหม่เคยดูหมิ่นและรังเกียจที่จะเข้าไปเป็นการเอาปัจจัยต่างๆ ที่เป็น...

นำเอา “ลูกผสม” มาแทนที่ “บริสุทธิ์ที่แข็งทื่อ”

นำเอาความ “ประนีประนอม” มาแทนที่จะ “สะอาดหมดจด”

นำเอาความ “คลุมเครือ” มาแทนที่ความ “จะแจ้ง”

นำเอาความ “วิปริต” มาสร้างสีสันให้เป็นที่ “น่าสนใจ”

ยิ่งไปกว่านั้น จากการวิจัยพบว่า ปรัชญาแบบโพสท์โมเดิร์นไม่เชื่อว่ามีความจริงเพียงหนึ่งเดียวอยู่แล้ว แต่เห็นว่า “ความจริง” เป็นสิ่งที่มองได้หลายมุมมอง และควรผสมผสานมุมมองที่

หลากหลายต่างๆ เข้าด้วยกัน และปรัชญาแบบโพสต์โมเดิร์นปฏิเสธอำนาจของกรอบระเบียบโครงสร้าง รูปแบบจารีตเดิม และมุ่งแสวงหาการคิดนอกกรอบอยู่ตลอด นักคิดยุคนี้ไม่เชื่อในโลกความจริงที่อยู่นอกเหนือจากโลกของภาษา ซึ่งถ้าหากว่าสิ่งนอกเหนือต่างๆ มีอยู่จริงเขาก็ไม่สนใจที่จะต้องไปถกเถียงกัน เพราะว่าจะถกเถียงหรือไม่ ก็ไม่มีข้อสรุปว่าสิ่งไหนถูกผิด เนื่องจากทุกสิ่งถูกการมองโดยโลกของภาษา ซึ่งทั้งตัวภาษาเองและตัวผู้ใช้ภาษา จักต้องหันมาสนใจที่จะศึกษาเรื่องของภาษาวาทกรรม ตัวยก

ต่อไปนี้จะนำเสนอตัวอย่างแนวคิดของนักคิดสำนักหลังสมัยใหม่จำนวน ๓ ท่านที่ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของภาษา

Jacques Derrida เกิดในอัลจีเรียเขาเสนอวิธีการ Deconstruct คือการแสดงให้เห็นว่ามนุษย์สามารถถอดรื้อความเห็นเกี่ยวกับทฤษฎีหรือวาทกรรมใดๆ ก็ได้ เพื่อเปิดเผยให้เห็นถึงจุดหละหลวมหรือช่องโหว่ของทฤษฎี ซึ่งภาษานั้นก็สามารถที่จะสร้างความหมายสิ้นไหลไปได้เรื่อยๆ ฉะนั้นเดริดาจึงต้องถอดรื้อระบบความคิดที่อ้างตัวเองเป็นตัวแทนของความจริง

Michel Foucault เป็นนักคิดที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งที่มุ่งถอดรื้อความคิด ทฤษฎี วาทกรรมที่อ้างตนเองว่าเป็นความรู้ที่เป็นกลางและเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ เช่น ความรู้ทางการแพทย์ ทางสังคม ทางจิตวิทยา ฯลฯ เขาถอดรื้อให้เห็นว่าความรู้จำนวนมาก รวมทั้งสถาบันต่างๆ ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากมีเงื่อนไขเพื่อปกปิดอำพรางบางอย่าง โดยเฉพาะประโยชน์ทางอำนาจ เพื่อปิดกั้นความรู้และความจริงอื่นๆ อันเป็นการกดขี่ บีบบังคับ บิดเบือน ละเลย หลงลืม อำนาจ หรือการดำรงอยู่ของส่วนอื่นๆ เช่น ละเลยความสำคัญของจิตใต้สำนึกของร่างกายของคนกลุ่มน้อย อาทิ กลุ่มเรียวกร่อง สัญชาติ กลุ่มรักร่วมเพศต่างๆ เช่น เกย์ เลสเบียน เป็นต้น

Jacques Lacan (ค.ศ. 1901-1981) งานเขียนของเขาชี้ให้เห็นว่าภาษากำหนดรูปร่างความเป็นไปของจิตใต้สำนึก อารมณ์ปรารถนาของมนุษย์ตั้งแต่ยังเป็นทารก โลกของภาษาคือโลกของสัญลักษณ์ อำนาจ การครอบงำมาตั้งแต่วัยทารก ด้วยเหตุนี้ภาษาจึงเป็นอัตลักษณ์ที่ที่เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์

โลกทัศน์ของโพสต์โมเดิร์นได้แย้งแนวคิดโมเดิร์นว่า วิธีคิดแบบโมเดิร์นไม่ได้นำไปสู่ความเป็นเหตุเป็นผล ความก้าวหน้า หรือความสงบสุขของมนุษย์ หากแต่นำไปสู่ความรุนแรง เช่น สงครามโลก และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ต่างๆ และแย้งอีกว่าระบบการเมืองของสังคมโมเดิร์นไม่ได้สะท้อนการกระจายอำนาจที่ดีเพียงพอ พวกโพสต์โมเดิร์นจึงเสนอให้มีการกระจายอำนาจสู่ชุมชน ขยายอำนาจของประชาสังคม เพิ่มอำนาจของภาคพลเมือง เพิ่มเวทีหรือพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ทางการเมืองให้คนด้อยสิทธิคนกลุ่มน้อย หรือคนชายขอบ ให้มีอำนาจต่อรองที่มากขึ้นภายหลังการถูกปิดกั้นสิทธิขั้นพื้นฐานมาอย่างยาวนาน และที่สำคัญกลุ่มโพสต์โมเดิร์นแย้งว่า องค์ความรู้ตั้งแต่ปรัชญา จริยธรรม การเมือง การปกครอง วรรณกรรมคลาสสิก ฯลฯ ทั้งหมดเป็นไปเพียงเพื่อสร้างภาพ สร้างตัวตนขึ้นมาเท่านั้น แต่สิ่งเหล่านี้กลับปกปิดทับ เพิกเฉย ละเลยประวัติศาสตร์ของผู้อื่น ซึ่งเป็นวิธีการคิดแบบแยก

ลักษณะเด่นของกลุ่มโพสต์โมเดิร์นอีกประการคือ การปฏิเสธศูนย์กลาง ปฏิเสธอำนาจครอบงำ เน้นชายขอบชอกมุ่ม ปฏิเสธความเป็นเอกภาพหรือองค์รวม ภาพเขียนหรือสถาปัตยกรรมที่ผสมบูรณาอาจเป็นหลายเรื่องซ้อนกันอยู่ก็ได้ ไม่จำเป็นต้องมีโครงสร้าง ความคิดโพสต์โมเดิร์นเป็นทั้งการวิพากษ์และการตั้งคำถามที่มีต่อโลกแบบโมเดิร์น ซึ่งมองว่าการสร้างสังคมสมัยใหม่ไม่ได้

พัฒนาความสุข การหลุดพ้น หรือชีวิตที่เป็นเหตุเป็นผล อย่างที่กล่าวอ้างกัน เป็นเพียงการสร้างวาทกรรมผ่านภาษา เพียงเพื่อครอบงำสังคมอื่นเพื่อชิงความได้เปรียบในหลายปัจจัยเท่านั้น

แนวคิดหลังสมัยใหม่เป็นแนวคิดที่เน้นการวิพากษ์ความรู้แบบสมัยใหม่ด้วยการตั้งคำถามต่อความเป็นตัวแทนทุกชนิด เช่น ความเป็นตัวแทนทางการเมือง การสะท้อนอย่างเท่าเทียมระหว่างความรู้กับความจริง ระหว่างภาษากับความเป็นจริง ระหว่างงานวิจัยกับปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม เช่น ภาพยนตร์ ดนตรี งานนิพนธ์ทุกประเภท โดยนักคิดในกลุ่มหลังสมัยใหม่ได้นำเสนอแนวคิดใหม่ในมุมมองที่นักคิดสมัยใหม่มองข้าม อาทิเช่น การตั้งคำถามต่อสิทธิในการพูดแทนผู้อื่น ติความและตัดสินวัฒนธรรมอื่นๆ โดยใช้อำนาจและความเหนือกว่าไปครอบงำ การตั้งคำถามต่อสิทธิอำนาจ และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้ (the knower) กับสิ่งที่รู้ (the known) เป็นการนำเสนอภาพเกี่ยวกับโลกหรือความจริงที่ได้มีการตั้งประเด็นไว้ก่อนล่วงหน้า ความรู้ใดๆ ในโลกล้วนมีอิทธิพลจากบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้น นักปรัชญาในกลุ่มหลังสมัยใหม่จึงมองว่า ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่มักอ้างกันว่าเป็นความรู้ที่มีลักษณะสากล (universalistic) และมีลักษณะเป็นการทั่วไป (general) นั้นเป็นการปิดบังอำพรางเพื่ออ้างความชอบธรรมในการใช้สิทธิอำนาจเหนือวัฒนธรรมอื่น

นับตั้งแต่แนวคิดนี้เริ่มปรากฏครั้งแรกในสาขาศิลปะและวรรณคดีวิจารณ์ และแพร่ขยายเข้าสู่สาขาปรัชญา สังคมศาสตร์ และรัฐศาสตร์ในที่สุด การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีคิดจากยุคสมัยใหม่ไปสู่ยุคหลังสมัยใหม่ ย่อมมีผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อนโยบายสาธารณะ เมื่อทฤษฎีที่เป็นฐานรองรับแนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะเปลี่ยนแปลงไป แนวการปฏิบัติในกระบวนการนโยบายสาธารณะก็ต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังนั้นหน้าที่ของนักวิชาการและนักปฏิบัติก็จะต้องศึกษาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและปรับปรุงกระบวนการและวิธีการให้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีพื้นฐานที่เปลี่ยนไป เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปได้มากที่สุด

ประชาธิปไตยปรึกษาหารือ/ถกเถียง: ทางออกของการพัฒนาประชาธิปไตยไทย (Deliberative Democracy: Exit of Thai Democracy Development)

ประชาธิปไตยปรึกษาหารือหรือถกเถียง เป็นคำที่โจเซฟ เอ็ม เบสเซตต์ (Joseph M. Bessette) คิดขึ้นในปี ค.ศ. 1980 เพื่ออุดช่องโหว่ของระบบการเมืองแบบมีผู้แทนหรือเสรีประชาธิปไตย ซึ่งนักทฤษฎีที่มีชื่อเสียงในกลุ่มนี้ อาทิเช่น คลอส ออฟเฟ อุลริช ปรีสซ์ เจมส์ ฟิชกิน จอน เอ็ลส์เตอร์ และโจชัว โคเฮน (Claus Offe, Ulrich Preuss, James Fishkin, Jon Elster and Joshua Cohen) มีความเห็นในแนวทางเดียวกันว่า การแสดงออกซึ่งเจตนาหรือการวินิจฉัยทางการเมืองของพลเมืองในระบบประชาธิปไตยนั้น ถ้าจะให้ดีมี “เหตุผล” และ “ทรงภูมิปัญญา” และจะต้องบรรลุถึงซึ่งเกณฑ์ ๓ ประการ คือ ก) ต้องตั้งอยู่บนข้อเท็จจริง ต้องรู้จริงโดยมีหลักฐานรูปธรรมสนับสนุน ข) ต้องเห็นการณ์ไกล และ ค) ต้องเห็นแก่ผู้อื่น แนวคิดประชาธิปไตยปรึกษาหารือหรือถกเถียงมีความเห็นโน้มไปในทางเสรีประชาธิปไตยทุกๆ ไป เป็นการแสดงออกถึงการได้เถียงที่ถือเอา

ผลประโยชน์ส่วนบุคคลเป็นหลัก หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการเชื่อมประสานระหว่างการมีส่วนร่วมของประชาชนกับความมีเหตุผลของเจตนารมณ์ในการวินิจฉัย

อุดมการณ์ของนักทฤษฎีประชาธิปไตยปรึกษาหารือมักเรียกร้องให้สมาชิกในสังคมปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อเสรีประชาธิปไตยจากหน้ามือเป็นหลังมือ นั่นคือพวกเขามองว่าที่มาของความชอบธรรมในระบอบประชาธิปไตยมิได้อยู่ที่ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกผู้แทนให้ไปแสดงเจตนารมณ์แทนตนเพียงใด แต่ความชอบธรรมที่แท้ที่จริงอยู่ที่กระบวนการในการปรึกษาหารือเพื่อจะให้ได้มาซึ่งข้อวินิจฉัยทางการเมืองต่างหาก กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ กระบวนการของประชาธิปไตยปรึกษาหารือนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ชนิดหนึ่ง ซึ่งต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและมีวัตถุประสงค์เปิดกว้าง พุดในเชิงเปรียบเทียบหรืออุปมาได้ว่า ประชาชนต้องเข้าโรงเรียนเพื่อฝึกการใช้ดุลพินิจทางการเมืองอย่างมีเหตุผลโดยที่ทุกคนมีสิทธิเป็น “ครู” และทุกคนมีสิทธิในการร่วมกันกำหนด “หลักสูตร” มองในแง่นี้ประชาธิปไตยปรึกษาหารือเป็นประชาธิปไตยชนิดพิเศษที่แตกต่างจากตัวแบบอื่นๆ ตรงที่ว่ามิเจตนาในการยกระดับคุณภาพของพลเมืองอย่างชัดเจน ประชาธิปไตยปรึกษาหารือจึงช่วยอุดแก้ปัญหาข้อจำกัดของประชาธิปไตยตัวแทนซึ่งให้ความสำคัญเพียงคูหาการลงคะแนนเสียงเพียงอย่างเดียว ถ้าการลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้งยังคงมีความสำคัญและจะดำรงไว้ต่อไป ประชาธิปไตยปรึกษาหารือก็จะช่วยให้คุณภาพของพลเมืองดีขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วอาจจะทำให้การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมีความหมายมากขึ้นก็ได้

จากการค้นคว้าวิจัยพบว่า หากสังคมไทยนำแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ/ถกแถลงมาใช้ จะสามารถนำพาวินิจฉัยชีวิตแบบประชาธิปไตยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการยกระดับคุณภาพประชาธิปไตยไทยได้อย่างแน่นอน แม้จะมีข้อจำกัดบางประการ อาทิ ข้อขัดแย้งในสังคมไทยในช่วงโกลาหลไม่เป็นที่สมเหตุสมผลเท่าใด เช่น การที่ต้องเลือกระหว่างเห็นด้วยกับรัฐประหารกับการยินยอมให้ความวุ่นวายบานปลาบจนไม่รู้จักจบสิ้น ซึ่งสังคมถูกบังคับให้เลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่าง ๒ ทางเลือกซึ่งไม่น่าเลือกทั้งคู่ หรืออีกกรณีหนึ่งคือ หากจะเลือกความเสมอภาคทางการเมือง สังคมก็จะได้มวลชนที่ไม่ค่อยมีความสามารถ แต่ถ้าเลือกชนชั้นนำที่มีความสามารถ สังคมก็จะได้ความไม่เสมอภาคทางการเมือง เพราะการที่สังคมร่วมสมัยขยายสิทธิในการเลือกตั้งให้กับพลเมืองอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกันจึงทำให้ได้มวลชนที่ไม่ค่อยใส่ใจกับชีวิตทางการเมืองที่มีคุณภาพนัก และด้วยเหตุนี้จึงทำให้การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งตกต่ำลงเรื่อยๆ การอภิปรายทางการเมืองก็ผิวเผิน ขาดข้อมูลที่หนักแน่นและไม่แสดงภูมิปัญญาที่ลึกซึ้งของนักการเมือง ประชาชนรู้สึกว่าคุณภาพชีวิตของตนห่างเหินจากกระบวนการทางการเมือง ยิ่งกว่านั้นสื่อมวลชนในช่วงการเลือกตั้งมุ่งเสนอข่าวที่เต็มไปด้วยข่าวคราวเกี่ยวกับบุคลิกภาพและเรื่องส่วนตัวของนักการเมืองมากกว่าเรื่องนโยบายของพรรคการเมือง ไม่เพียงแต่ประชาชนเท่านั้นที่มีความรู้สึกถูกตัดขาดออกจากกระบวนการทางการเมือง แม้แต่การเมืองเองก็รู้สึกทำนองเดียวกัน ทั้งนี้เพราะกระบวนการในการกำหนดนโยบายทางการเมืองนั้นมีได้มาจากการประชุมปรึกษาหารือหรืออภิปรายของนักการเมือง แต่มาจากการหึงเสียงหรือการสำรวจความคิดเห็นด้วยวิธีการนานาชนิดที่ใช้กันในการวิจัยตลาด เพื่อปรับนโยบายให้เข้ากับผลประโยชน์เฉพาะหน้าของประชาชนที่สะท้อนผ่านกลุ่มตัวอย่าง หรืออาจเป็นเพราะว่าอุดมคติของนักการเมืองที่ใช้เหตุผลในการอภิปรายอย่างเที่ยงธรรม ตามมาตรฐานที่ยึดถือกันนักทฤษฎีเสรีประชาธิปไตยคลาสสิกได้ล้มหายตายจากเวทีการเมืองไปหมดสิ้นนานแล้ว

ส่วนข้อจำกัดอีกประการหนึ่งของเสรีประชาธิปไตย เขาเห็นว่าการใช้การเลือกตั้งเป็นเครื่องมือตัดสินใจให้ได้ผู้ชนะผู้แพ้โดยดูที่คะแนนนั้นเท่ากับเป็นการใช้ความนิยมส่วนบุคคลเอามาบวกลบกัน เฉกเช่นเดียวกับเหตุผลที่ใช้ในการเลือกตั้งทั่วไป จึงเป็นเหตุผลแบบเดียวกับที่ผู้บริโภคนเลือกซื้อสินค้าในท้องตลาด นั่นคือใครชอบอันไหนก็ซื้ออันนั้น แต่ในความเป็นจริงแนวคิดนี้เชื่อว่า ไม่ควรเอาไปเทียบเคียงกับพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าของผู้บริโภคการเมือง ควรเป็นการใช้เหตุผลโดยใช้ปฏิบัติการทางวาทกรรม นั่นคือสถานที่สาธารณะควรเป็นสถานที่ซึ่งสู้กันด้วยการอภิปรายถกเถียงอย่างมีถกเถียงอย่างมีเหตุผลและข้อมูลมากกว่า การให้เหตุผลทางการเมืองแตกต่างจากการให้เหตุผลของผู้บริโภคคนเดียว หากแต่ยังกระทบคนอื่น ๆ อีกด้วย ดังนั้นการเลือกทางการเมือง จึงไม่ควรปล่อยให้ผู้อยู่ในมือของปัจเจกบุคคลอย่างผิวเผิน จนคิดว่ามันเหมือนกับสิทธิในการเลือกของผู้บริโภค

การนำแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือหรือถกเถียงมาใช้เป็นต้นแบบในการยกระดับคุณภาพประชาธิปไตย จะช่วยตอบโจทย์ของรูรั่วในการพัฒนาประชาธิปไตยไทยได้ กล่าวคือรัฐจะต้องให้ความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของนักการเมืองแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายโดยใช้กระบวนการปรึกษาหารือ ให้เป็นการตัดสินใจสาธารณะที่สมเหตุสมผล อธิบายได้ แก่ต่างจากการวิพากษ์หรือตรวจสอบจากสาธารณะชนได้ นักทฤษฎีประชาธิปไตยปรึกษาหารือเห็นว่ากระบวนการปรึกษาหารือจะสามารถนำเสนอสิ่งที่มีคุณค่าต่อประชาธิปไตยถึง ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) กระบวนการปรึกษาหารือทำให้ประชาชนมีฐานในการรับรู้กว้างขึ้น กระบวนการปรึกษาหารือเป็นการนำเสนอและความรู้มาลงชั้นแบ่งปันกัน เฉกเช่นแนวคิดของพระมหาสุเทพ ปณฺธิโต ที่ได้เสนอแนวคิดที่สอดคล้องกันว่า กระบวนการปรึกษาหารือจะต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจทางประชาธิปไตย (Educate People) และสามารถฝึกฝนหลักการประชาธิปไตยอย่างเข้าใจ^{๙๐} ดังนั้นปัจเจกบุคคลแต่ละคนอาจจะไม่รู้ในเรื่องซึ่งไม่เคยรู้มาก่อนและเห็นได้ง่ายขึ้นว่าปัญหาบางอย่างซึ่งมองผิวเผิน ดูคล้ายจะง่าย แต่ถ้าได้ข้อมูลจากหลายๆ ด้านแล้ว อาจจะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนอย่างยิ่งก็ได้ หรืออาจเป็นเพราะว่ากระบวนการปรึกษาหารือทำให้ประชาชนที่เข้าร่วมตระหนักได้ว่า เรื่องราวเป็นสาธารณะทั้งหลายทั้งปวงนั้นมีรากเหง้าที่ซับซ้อนเสมอ จะอาศัยทัศนคติที่ปัจเจกบุคคลแต่ละคนมีอยู่ในตัวแบบสำเร็จรูปอยู่แล้วมีใช้ทันทีโดยไม่พุดจาวว่ากล่าวกันให้ชัดเจนก่อนย่อมจะแก้ไขปัญหาไม่ได้ ซึ่งอาจอนุมานไปถึงการรอกเสียงเลือกตั้งของเสรีประชาธิปไตยกันอยู่ในประเทศต่างๆ นั่นจึงเป็นการแสดงออกถึงการให้เหตุผลแบบการเลือกตั้งของเสรีประชาธิปไตย การใช้เหตุผลแบบการเลือกตั้งของเสรีประชาธิปไตยจึงเป็นได้แต่การให้เหตุผลเชิงวิธีการเท่านั้น ยังไม่ถึงการให้เหตุผลในเชิงวาทกรรมหรือการสื่อสาร ซึ่งเนื้อหาสาระที่ต้องการจะได้มาก็ด้วย กระบวนการปรึกษาหารือเท่านั้น

๒) กระบวนการปรึกษาหารือจะทำให้ผู้เข้าร่วมตระหนักถึงความเป็นจริงพื้นฐานที่สำคัญยิ่งว่าทัศนคติที่ปัจเจกบุคคลแต่ละคนมีต่อประเด็นอันเป็นเรื่องสาธารณะนั้น ในที่สุดแล้วจะโยงไปถึงผลประโยชน์ที่แตกต่างกันอย่างหลากหลายและรุนแรงได้ พุดง่าย ๆ ว่าทัศนคติที่แตกต่างกันของบุคคลอาจจะสะท้อนให้เห็นภาพที่ลึกซึ้งกว่านั้น นั่นคือเป็นการสะท้อนความแตกต่างในชั้นอุดมการณ์ซึ่งต่างฝ่ายก็ไม่สามารถจะยินยอมกันได้ง่ายๆ ด้วยเหตุนี้ความโน้มเอียงที่คนต่างๆ ไปมักคิดว่าจะแก้ปัญหาได้

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระมหาสุเทพ ปณฺธิโต, หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เมื่อ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

โดยง่าย ถ้าแต่ละฝ่ายถอยคนละก้าว นั้นจริงๆ แล้วอาจจะไม่ง่ายหรือใช้ไม่ได้เลยก็ได้ กระบวนการปรึกษาหารือจะทำให้ประชาชนผู้เข้าร่วมตระหนักได้ว่ากรรณการร้องให้ประนีประนอมรวมขอมกันโดยอ้างอัตลักษณ์หรือประเพณีนั้น บางทีก็เป็นการปิดปัญหาให้พ้นๆ ตัวออกเท่านั้น มิใช่เป็นการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่แท้จริงหรือมีหลักการและเหตุผลที่ยืนยันหรือปกป้องได้ สิ่งที่ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเสนอมาแทนจึงเป็นกระบวนการสร้างความเห็นในเรื่องสาธารณะได้ถกแถลงอย่างเปิดกว้าง ยืดหยุ่น และมีพลวัต ซึ่งช่วงเปิดโปงให้เห็นการประนีประนอมแบบจอมปลอม ไม่จริงจิงขณะเดียวกันเมื่อมีการตัดสินใจเรื่องที่ถูกต้อง บางทีก็ไม่มีควมจำเป็นต้องรวมขอมหรือถ่วงเวลาออกไปอีก สิ่งใดผิดเห็นได้อย่างชัดแจ้ง (จากการปรึกษาหารือ) ต้องหยุดทันที

๓) กระบวนการปรึกษาหารือสามารถแทนที่ “ภาษาแห่งผลประโยชน์” ด้วย “ภาษาแห่งเหตุผล” ข้อนี้หมายความว่าประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือไม่เพียงแต่การรวบรวมข้อมูลและทัศนะอันหลากหลายเท่านั้น แต่รวมถึงการใช้เหตุผล และการทดสอบข้อเสนอต่างๆ ด้วยว่าอันไหนเป็นข้อสรุปที่ดีที่สุด กล่าวคือประชาธิปไตยปรึกษาหารือครอบคลุมตั้งแต่จุดเริ่มต้นของกระบวนการซึ่งเปิดกว้างต่อการพิจารณาข้อเสนอทุกข้อเสนอ ตามเนื้อหาสาระที่แท้จริงของมัน โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง กรอบการดำเนินการสำหรับกระบวนการปรึกษาหารือก็ต้องเข้าเกณฑ์มาตรฐานที่เป็นประชาธิปไตยปรึกษาหารือจึงจะเป็นการสร้างควมชอบธรรมให้เกิดแก่ชีวิตของประชาธิปไตยที่มีคุณภาพในแง่กระบวนการและเนื้อหา

๔) ประชาธิปไตยปรึกษาหารือสร้างอุดมคติทางการเมืองแบบใหม่ขึ้นในอุดมคติทางการเมืองแบบนี้ เงื่อนไขเบื้องต้นของการกำหนดความเป็นประชาธิปไตยก็คือต้องมีกรอบการจัดการทางสถาบันที่จำเป็นต่อการปรึกษาหารือกิจการสาธารณะได้อย่างอิสระ การปรึกษาหารือที่จะเรียกได้ว่าเป็นอิสระนั้นหมายความว่าข้อเสนอต่างๆ ไม่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขลวงหน้าใดๆ หรือต้องขออนุญาตจากผู้มีอำนาจใดๆ เสียก่อน ผู้เข้าร่วมปรึกษาหารือต้องระบุหลักการและเหตุผลประกอบข้อเสนอของตนทั้งสิ้น ไม่ว่าข้อเสนออันนั้นจะเป็นการสนับสนุนหรือวิพากษ์วิจารณ์เพื่อหักล้างข้อคิดใดๆ ก็ตาม การเสนอความคิดเห็นโดยไม่พร้อมที่จะอธิบายต่อที่ประชุมอันเป็นสาธารณะนั้นจะกระทำมิได้ จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ทำให้อุดมคติทางการเมืองดังกล่าวบรรลุผลเป็นความจริงได้นั้น พลเมืองจะต้องปลอดจากอิทธิพลของการใช้อำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่น อิทธิพลที่เกิดจากความมั่งคั่ง การศึกษา หรือการครอบครองทรัพย์สินอื่นๆ ที่ต่างกัน ซึ่งความมั่งคั่งหรือการศึกษาที่ต่างกันนั้นจะต้องไม่เป็นเหตุผลทางการเมือง ความเสมอภาคของพลเมืองในการเข้าร่วมกระบวนการปรึกษาหารือที่เป็นอิสระนั่นเอง

การใช้เหตุผลสาธารณะ

ในบริบทการเมืองในสังคมไทย หากได้นำหลักคิดประชาธิปไตยปรึกษาหารือมาปรับใช้ จะสามารถคลี่คลายสถานการณ์ความวุ่นวายต่างๆ ในบ้านเมืองได้ การค้นพบทางออกหรือหาข้อยุติผ่านกระบวนการเช่นนี้ ถือเป็นการใช้เหตุผลอันเป็นสาธารณะซึ่งจะเป็นการสร้างควมชอบธรรมที่มีคุณค่าและเป็นนโยบายสาธารณะได้ การที่จะทำให้ความชอบส่วนบุคคลของพลเมืองมีคุณค่าขึ้นมาได้ กระบวนการให้เหตุผลจะต้องมี “ความเที่ยงธรรม” นั่นคือไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยมีอคติ ในทางปฏิบัติความเที่ยงธรรมจึงมีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของระบอบประชาธิปไตย

ปรึกษาหารือ ความเที่ยงธรรมบรรลุได้อย่างไร? นี่คือคำถามสำคัญในขั้นตอนของการปฏิบัติ เพราะในทางทฤษฎีแล้ว ใครๆ ก็เห็นด้วยและอยากได้ความเที่ยงธรรมด้วยกันทั้งนั้น

นักทฤษฎีประชาธิปไตยปรึกษาหารือเห็นว่าความเที่ยงธรรมนั้นเริ่มต้นที่การเปิดกว้างต่อทัศนคติทุกประเภทได้เสนอตัวเข้าสู่การปรึกษาหารือ จากนั้นเข้าสู่กระบวนการใช้เหตุผล ซึ่งจะต้องไม่ผูกพันอยู่กับผลประโยชน์เฉพาะของเพศ ชนชั้น ชาติพันธุ์ หรือสัญชาติ การตัดสินใจในทางการเมืองที่เป็นไปอย่างเที่ยงธรรมในทัศนะของระบอบประชาธิปไตยปรึกษาหารือจะต้องอธิบายได้และเป็นที่ยอมรับได้ของทุกคนที่เข้าร่วมกระบวนการปรึกษาหารือเท่าเทียมกัน กระบวนการปรึกษาหารือที่เที่ยงธรรมในทัศนะของนักทฤษฎีเหล่านี้จึงเป็นการแสวงหาสิ่งที่เรียกว่า “ทัศนะของสังคม” ซึ่งพวกเขาเชื่อว่าจะเกิดขึ้นได้ในกระบวนการดังกล่าว และเป็นทัศนะที่สาธารณชนก็รับได้ว่า ไม่เอนเอียง อาจจะเป็นการยากที่จะระบุให้ได้เป็นข้อๆ ว่าการจะบรรลุถึงความเที่ยงธรรมนั้นทำอย่างไร แต่ที่ง่ายกว่านั้นก็คือเราสามารถให้การให้เหตุผลอย่างเที่ยงธรรม ระบุได้ที่ละประเด็นที่เสนอมานว่าอะไรบ้างที่เอนเอียง? เอนเอียงเข้าข้างใคร หรือทำไมไม่สามารถใช้เป็นการทั่วไปได้? การให้เหตุผลอย่างเที่ยงธรรมจึงเป็นประโยชน์มากและเห็นได้อย่างชัดเจนในสถานการณ์ที่เราเห็นความไม่เที่ยงธรรมกันในเรื่องอำนาจ ความไม่เที่ยงธรรมของการแบ่งสรรปันส่วนทรัพยากร และความมอดิตปรากฏชัด กล่าวโดยสรุป การใช้เหตุผลอย่างเที่ยงธรรมช่วยให้เราแยกแยะได้ว่าอะไรคือสิ่งที่เราอ้างว่าเป็นความชอบธรรมเพราะมันสอดคล้องกับประเพณี และอะไรคือความชอบธรรมที่เกิดจากความถูกต้องซึ่งอธิบายได้ด้วยวาทกรรมที่มีความเป็นเหตุเป็นผล แต่ไม่มีความชอบธรรมเพราะอ้างประเพณีหรือความสะดวกคุ้นเคยของคุณคนหรือกลุ่มบุคคล วิธีแสวงหาความถูกต้องหรือความชอบธรรมตามแบบที่กล่าวมานี้จึงคิดเอาคนเดียวไม่ได้ แต่ต้องปรึกษาหารือกับคนอื่นๆ

บทวิพากษ์ประชาธิปไตยปรึกษาหารือ

อุดมคติของประชาธิปไตยปรึกษารือนั้นเป็นจินตนาการที่สวยงามและเป็นที่ยังปรารถนาอย่างไม่น่าสงสัย แต่ทว่าในโลกของความเป็นจริง อุดมคติดังกล่าวปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด? หากแต่มักมีนักวิชาการบางท่านไม่เชื่อว่าจะมีกระบวนการให้เหตุผลใดๆ ที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งในการกำหนดนโยบายสาธารณะของมนุษย์หมดไปได้ และเขาไม่เชื่อว่าจะมีหนทางใดๆ ที่เราจะเปลี่ยนมนุษย์ในฐานะผู้แสดงทางการเมืองที่เห็นแก่ตัว ให้กลายเป็นคนที่เห็นแก่ส่วนรวมตลอดเวลาได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “ค่านิยมที่ต่างชนิดกัน ไปด้วยกันไม่ได้” และ “ความเข้าใจที่ไม่สมบูรณ์” นั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดาของการเมืองของมนุษย์ มากกว่าที่จะมองว่าเป็นสิ่งแปลกปลอม ทั้งคู่ไม่เชื่อว่าความเที่ยงธรรมในการปรึกษาหารือจะแก้ปัญหาความขัดแย้งทางศีลธรรมไปได้ทุกอย่าง การทำแท้งควรเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่? โรงเรียนควรจะสอนศาสนาหรือไม่ ถ้าควร ใครจะสอน? และสอนลึกซึ้งมากเพียงใด? คนว่างงานควรได้รับสวัสดิการหรือไม่? ถ้าควร ควรได้มากน้อยเพียงใด? คำถามเหล่านี้ หรืออื่นๆ ที่คล้ายคลึงกันนี้ เราจะใช้ข้อเท็จจริงอะไรมาเป็นตัวชี้ขาด เพราะคนเลือกว่าอะไรควรจะนับเป็นข้อมูลมายืนยันก็ตัดสินใจไปแล้วตามกรอบความคิดที่เขาถืออยู่ ซึ่งไม่จำเป็นต้องตรงกับกรอบความคิดของคนอื่น แทนที่จะพยายามจัดความแตกต่างหรือความขัดแย้งทางศีลธรรมให้หมดไปจากโลก สังคมควรจะเรียนรู้ที่จะอยู่กับมันมากกว่า

การชูประเด็นเรื่องความเที่ยงธรรมของประชาธิปไตยปรึกษาหารือกันแท้ที่จริงแล้วคือรูปแบบหนึ่งของลัทธิสมบูรณแบบทางศีลธรรมนั่นเอง ลัทธินี้ไม่ยอมรับคนที่แตกต่างจากตนก็อาจจะมีเหตุผลที่ดีได้เหมือนกัน นักประชาธิปไตยปรึกษาหารือไม่เน้นหลักการเรื่องความเที่ยงธรรมอย่างสุดซึ้งเหมือนนักทฤษฎีแขนงอื่นๆ ซึ่งแทนที่กระบวนการปรึกษาหารือจะมุ่งกำหนดคนที่ไม่เห็นด้วยกับตนว่าเป็นคนอ่อนเหตุผลหรือโง่เขลา แต่ควรมีสำนึกว่าผู้เข้าร่วมกระบวนการได้ปรึกษาหารือ แสวงหาเหตุผลจนเป็นที่ยอมรับของคนอื่นๆ และเมื่อคนอื่นเสนอเหตุผล เขาก็คงคาดหวังที่จะได้รับการยอมรับจากเราเหมือนกัน กล่าวโดยสรุปการปรึกษาหารือโดยเน้นการใช้เหตุผลอย่างเที่ยงธรรมและเคร่งครัดจนถึงที่สุดนั้น นำไปสู่การสถาปนาข้อเสนอหลักขึ้นเพียงหนึ่งเดียวที่อ้างว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและสากล ในขณะที่เหยียดหยันข้อเสนอที่แตกต่างอื่นๆ ว่าเป็นข้อเสนอที่อ่อนหรือไร้เหตุผลและข้อมูลถ้าเป็นเช่นนั้นการปรึกษาหารือก็ได้ช่วยให้ประชาธิปไตยมีความหมายและตอบสนองความต้องการของพลเมืองได้อย่างแท้จริง เพราะในที่สุดคงจะมีผู้ใช้สัจธรรมอยู่เพียงน้อยนิดเท่านั้นที่มีอำนาจใช้วาทกรรมครอบงำคนอื่นๆ

ในกรณีอุดมคติเรื่องความเที่ยงธรรมเป็นนิยามเพราะตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าลักษณะเฉพาะตัวของปัจเจกบุคคลจะละลายหายไปหมดเมื่อเข้ากระบวนการปรึกษาหารือ แต่ในความเป็นจริงจะพบว่ามันเป็นไปไม่ได้ที่จะแสดงเหตุผลหรือจุดยืนที่ไม่เกี่ยวข้องใดๆ กับตัวตนเลย อุดมคติเรื่องความไม่เที่ยงธรรมเป็นการ “ปราบปรามความแตกต่าง” ซึ่งเป็นการลดรูปแบบของการให้เหตุผลให้เหลือเพียงแบบเดียว ความเข้าใจคลาดเคลื่อนของอุดมคติเรื่องความเที่ยงธรรมจะลดความหลากหลายของการใช้เหตุผลหรือจุดยืนต่างๆ ของมนุษย์ ให้เหลือเพียงทัศนะเดียว และอ้างว่าทัศนะดังกล่าวยากที่จะให้เหตุผลของทุกคนจะไปถึงได้ ไม่เพียงแต่ยังไม่เห็นด้วยกับประชาธิปไตยปรึกษาหารือที่อ้างอุดมคติของความเที่ยงธรรมในการใช้เหตุผล แต่สังคมจะต้องส่งเสริมให้เกิดแนวคิด “อุดมคติแห่งสาธารณะที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย” หรือเรียกอีกอย่างว่า “การเมืองที่รวมทุกอย่าง” โดยใช้หลักปฏิบัติ เช่น จะต้องระดมทุนสาธารณะเพื่อให้กลุ่มของสังคมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่เป็นกลุ่มชายขอบของสังคมให้ก่อตั้งองค์กรของตัวเองขึ้นจัดการวิเคราะห์กลุ่มและข้อเสนอของกลุ่มเพื่อใช้สำหรับกระบวนการปรึกษาหารือสร้างหลักประกันให้ผู้ตัดสินใจในนโยบายสาธารณะต้องรับผิดชอบต่อทุกกลุ่มที่เขาอ้างว่านำทัศนะของกลุ่มมาประกอบการกำหนดนโยบายขึ้น จัดให้มีสิทธิคัดค้านแก่ทุกกลุ่มที่ถูกกระทบจากนโยบาย ปรับปรุงวัฒนธรรมสาธารณะให้ร่าเริงขึ้นด้วยการเพิ่มรูปแบบการสื่อสารแบบต่างๆ นอกเหนือจากการใช้เหตุผลอภิปรายกันเป็นหลักดังที่เคยปฏิบัติกันมารูปแบบอื่นๆ เช่น การเล่าเรื่อง การแสดงสุนทรพจน์การทักทาย เป็นต้น

เพื่อที่จะทำให้อุดมคติของประชาธิปไตยปรึกษาหารือปรากฏเป็นจริงหรือใกล้เคียงความเป็นจริง จึงได้มีการพัฒนาสถาบันทางการเมืองขึ้นมาจำนวนหนึ่งเพื่อช่วยอำนวยความสะดวกเป็นไปได้ดังกล่าวได้แก่

๑) การสำรวจความคิดเห็นแบบปรึกษาหารือ ที่เหมือนกับการสำรวจความคิดเห็นทั้งหลายที่กระทำกันอยู่คือ ขั้นแรกต้องมีการหากกลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรทั้งหมด ซึ่งกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวจะทำหน้าที่เป็นจุลภาค แทนมหภาคภาพใหญ่ได้ หมายความว่าแทนที่จะสำรวจความคิดเห็นของคนสัก ๑ แสนคน ก็ศึกษาเฉพาะกลุ่มตัวอย่างเพียง ๕๐๐ คน ซึ่งได้มาด้วยกรรมวิธีทางสถิติก็พอ เมื่อได้กลุ่มตัวอย่างมาแล้ว การสำรวจความคิดเห็นต่างๆ ไป ก็จะสอบถาม (โดยมากใช้

แบบสอบถาม) กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวโดยตรงทันที แต่สำหรับการสำรวจความคิดเห็นแบบ
 ปรัชญาหรือทำมากกว่านั้น นั่นคือจับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเข้ากระบวนการปรัชญาหรือทำมากกว่า
 นั้นต้องนำกลุ่มคนดังกล่าวไปไว้ในสถานที่เดียวกันเป็นเวลาหลายๆ วัน กลุ่มตัวอย่างจะถูกสอบถาม
 ความคิดเห็นรอบแรกเกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจการสาธารณะชุดหนึ่งเป็นการยกตัวอย่าง ซึ่งการ
 สอบถามรอบแรกนี้เรียกว่า การสอบถามก่อนปรัชญาหรือ จากนั้นขั้นตอนต่อไปก็คือจะมีการนำ
 ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องกิจการสาธารณะที่กลุ่มกำลังพิจารณาอยู่มาให้ข้อมูล แล้วก็ตามด้วย
 กระบวนการปรัชญาหรืออย่างเข้มข้นระหว่างผู้เข้าร่วมโครงการ โดยตั้งเป้าไว้ที่การนำเสนอความ
 คิดเห็นต่อสาธารณะเรื่องดังกล่าว เมื่อขั้นตอนดังกล่าวเสร็จลงแล้ว กลุ่มตัวอย่างซึ่งผ่านกระบวนการ
 ปรัชญาหรือมาแล้วก็จะถูกสอบถามความคิดเห็นอีกรอบหนึ่ง เพื่อหาความคิดเห็น หลังการ
 ปรัชญาหรือ โดยปกติผลของการสอบถามความคิดเห็นก่อนและหลังการปรัชญาหรือจะแตกต่างกัน
 อย่างค่อนข้างสำคัญ นอกเหนือจากประโยชน์จะเกิดแก่กลุ่มตัวอย่างที่ได้มีส่วนร่วมในการ
 ปรัชญาหรือเองแล้ว ถ้ามีการตีพิมพ์ผลการศึกษาวิจัยดังกล่าวออกไปในวงกว้างก็จะทำให้ประชาชน
 ทั่วไปหรือสังคมตระหนักได้ว่ากระบวนการปรัชญาหรือสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี
 ขึ้นได้จริงๆ และภายใต้สมมติฐานที่ว่าหากเกิดผลสำเร็จกับกลุ่มตัวอย่าง ได้ผลสำเร็จทำนองเดียวกันก็
 จะเกิดกับกลุ่มประชากรได้ด้วย ซึ่งนักวิชาการหลายท่านมองว่า การสำรวจความคิดเห็นแบบนี้มีความ
 น่าเชื่อถือและเป็นประโยชน์ต่อสังคมมาก เพราะประชาชนที่ผ่านกระบวนการปรัชญาหรือสามารถ
 แสดง “การวินิจฉัยที่รอบคอบด้วยวิจักษณ์ญาณ” ได้มากกว่าประชาชนในสภาวะปกติทั่วไป การสำรวจ
 ความคิดเห็นแบบปรัชญาหรือ จึงเป็นวิธีการที่จำลองประชาธิปไตยแบบเอเธนส์โบราณเอามาใช้ใน
 สถานการณ์ ปัจจุบันได้ระดับหนึ่ง ในแง่ที่ว่าเอเธนส์โบราณนั้นเลือกบุคคลเข้าไปดำรงตำแหน่ง
 สาธารณะโดยการจับฉลาก ดังนั้นพลเมืองทุกคนจึงมีโอกาสเท่าๆ กันในการได้รับเลือก โดยหลักการ
 สุ่มตัวอย่างทางสถิติที่นำมาใช้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการสำรวจความคิดเห็นแบบปรัชญาหรือ ก็
 ตั้งอยู่บนหลักการเดียวกัน นั่นคือโอกาสที่แต่ละคนในกลุ่มประชากรจะถูกเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างมี
 เท่าๆ กัน กลุ่มตัวอย่างของประชาธิปไตยแบบปรัชญาหรือจึงเป็นภาพสะท้อนพลเมืองที่แท้จริง
 มากกว่าผู้แทนราษฎรของระบอบเสรีประชาธิปไตยซึ่งมักจะเป็นชนชั้นนำที่ขึ้นมา ตามกรอบทาง
 รัฐธรรมนูญของสถาบันทางการเมืองของประเทศนั้นๆ นักทฤษฎีประชาธิปไตยปรัชญาหรือไม่คิดว่า
 การสำรวจความคิดเห็นแบบปรัชญาหรือ จะมาแทนที่สถาบันการเมืองพื้นฐานของระบอบเสรี
 ประชาธิปไตยมีคุณภาพขึ้น ในระยะเวลาใกล้ๆ ที่จะมีการเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา จึง
 มีการกำหนด “วันปรัชญาหรือ” ขึ้นในเมืองต่างๆ เพื่อปรัชญาหรือในประเด็นที่สาธารณชนคิดว่ามี
 ความสำคัญในการเลือกตั้ง การกำหนดให้มี “วันปรัชญาหรือ” ขึ้นเป็นกรณีพิเศษเป็นคราวๆ ไป ก็
 เป็นสถาบันทางการเมืองที่เสริมความเป็นประชาธิปไตยปรัชญาหรือได้อย่างหนึ่ง

การจะทำให้ประชาธิปไตยก้าวหน้าไปมากกว่าเดิมได้ ท่าน บุญทัน ดอกไธสง เสนอทางออก
 ว่า สมาชิกในสังคมจะต้องมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบผูกพันเป็นผู้ร่วมทำพฤติกรรมของสังคม
 (Participative Engagement) เพื่อให้สมาชิกรู้สึกเป็นเจ้าของ จนทำให้เกิดการเสรีภาพในที่สุด^{๕๒}

^{๕๒} สัมภาษณ์ ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง, นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านรัฐศาสตร์, เมื่อ ๑๒ มิถุนายน
 ๒๕๖๐.

๒) คณะลูกขุนพลเมือง หลักการของลูกขุนพลเมืองเป็นแบบเดียวกับการสำรวจความคิดเห็นแบบปรึกษาหารือ นั่นคือตั้งอยู่แบบสมมติฐานที่ว่าประชาชนพลเมืองทุกๆ ไป ก็สามารถใช้วินิจฉัยในเรื่องราวสาธารณะที่มีความซับซ้อนละเอียดอ่อนได้ถ้าเขาอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีข่าวสารข้อมูลและการปรึกษาหารือที่ดีพอ เรื่องที่เหมาะสมที่จะใช้บริการของลูกขุนพลเมืองควรมีขอบข่ายกว้างขวางมากๆ เช่น การวางผังเมือง การปฏิรูปสวัสดิการ การจัดลำดับความสำคัญของบริการทางการแพทย์ การเลือกใช้เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับพลังงาน (เช่น ถ่านหิน น้ำมัน ก๊าซ หรือนิวเคลียร์) การกำหนดราคาพลังงาน การกำหนดการใช้การตัดแปลงพันธุกรรมในการเกษตร ฯลฯ ข้อคิดเห็นของคณะลูกขุนพลเมือง รวมทั้งกระบวนการปรึกษาหารือที่ใช้เป็นการเปิดช่องทางอีกช่องทางหนึ่งให้ประชาชนพลเมืองทั่วไปสามารถเข้าถึงกระบวนการทางการเมืองที่นำมาให้สมาชิกบรรลุถึงฉันทามติ ในเรื่องกิจการสาธารณะที่สำคัญๆ ได้ โดยมีข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างรอบด้านซึ่งโอกาสแบบนี้สถาบันทางการเมืองหลักของระบอบเสรีประชาธิปไตย มิได้ทำไว้ให้อย่างไรก็ตามในปัจจุบันบทบาทของคณะลูกขุนพลเมืองยังมีฐานะเป็นบทเสริมต่อสถาบันทางการเมืองหลัก นั่นคือยังมีบทบาทเป็นเพียงเสนอแนะเท่านั้น ยังมีได้แทนที่สถาบันที่มีอำนาจหน้าที่กำหนดหรือตัดสินใจนโยบายสาธารณะอย่างเป็นทางการ แต่กระนั้นในอนาคตคาดว่าบทบาท ของคณะลูกขุนพลเมืองจะเติบโตขึ้นตามลำดับ

๓) การสื่อสารพลเมือง การสื่อสารพลเมืองที่เติบโตขึ้นใน ๒ ทศวรรษที่ผ่านมา คือการสื่อสารระหว่างพลเมืองกับผู้มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจในเรื่องราวอันเป็นกิจการสาธารณะ ซึ่งเดิมหลักการเลือกตั้งแล้ว คน ๒ กลุ่มนี้ไม่ค่อยได้ติดต่อสื่อสารกันโดยตรงจนกว่าจะถึงการเลือกตั้งครั้งใหม่ เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเทอร์เน็ตทำให้ความยากลำบากในการสื่อสารทางการเมืองหายไป พลเมืองจึงสามารถสื่อสารกับตัวแทนของเขาหรือบุคคลากรในกลไกอำนาจสาธารณะอื่นๆ ได้โดยสะดวกขึ้น ศักยภาพของการสื่อสารพลเมืองในฐานะที่เป็นสถาบันทางการเมืองของประชาธิปไตยปรึกษาหารือจึงขึ้นอยู่กับศักยภาพในการสร้าง "เครือข่าย" (Network) ในโลกซึ่งไร้พรมแดนได้มากน้อยเพียงไร

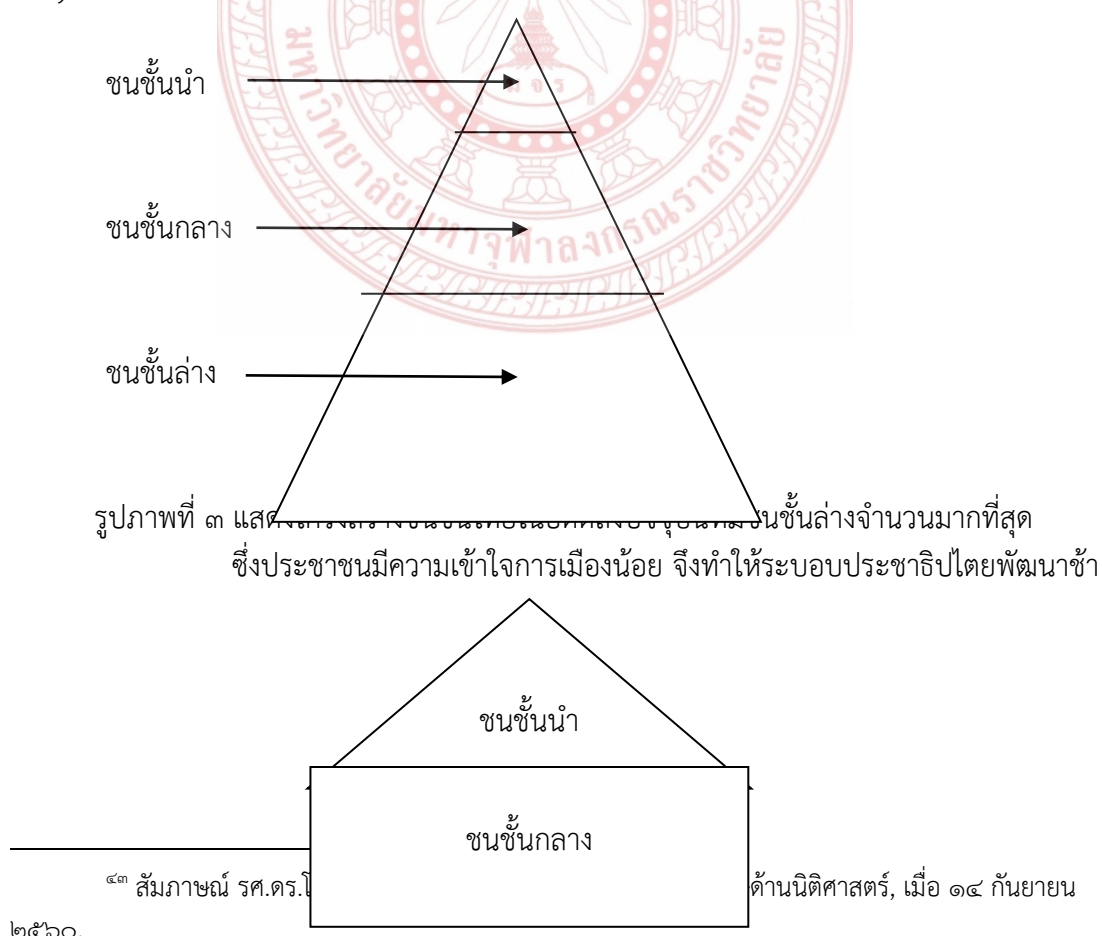
๔) การศึกษาหน้าที่พลเมือง การศึกษาหน้าที่พลเมือง โดยแก่นแท้แล้วก็คือการเรียนรู้ที่จะเอาใจเขามาใส่ใจเรา การศึกษาหน้าที่พลเมืองจึงเป็นการเรียนรู้ตลอดชีพ ซึ่งไม่จำกัดหรือผูกขาดอยู่ในสถาบันการศึกษาอย่างเป็นทางการเท่านั้น ในเมื่อไม่สามารถจำกัดขอบเขตได้เช่นนี้ การจัดการอย่างเป็นทางการจะเป็นรูปธรรมที่จะสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาหน้าที่พลเมืองจะทำได้อย่างไรและโดยใคร? คำตอบที่นึกได้ก่อนอื่นก็คือ องค์กรหรือสมาคมในภาคประชาชนสังคมจะต้องเป็นแม่ข่ายหรือเจ้าภาพหลักในการลงทุนเพื่อให้เกิดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการปรึกษาหารือร่วมกันนักทฤษฎีประชาธิปไตยปรึกษาหารือนอกจากนี้แล้วองค์กรอื่นๆ ซึ่งสามารถมีส่วนเสริมสร้างให้เกิดการศึกษาหน้าที่พลเมืองที่มีคุณภาพ ยังรวมถึง : โครงการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนแบบปรึกษาหารือ และคณะลูกขุนพลเมืองดังที่กล่าวมาแล้ว พรรคการเมือง รัฐสภาหรือสภาท้องถิ่นทุกระดับ คณะกรรมการเครือข่ายในระดับระหว่างประเทศ เช่น สหภาพยุโรป สมาคม อาสาสมัครทางสังคม ศาล หรือองค์กรสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

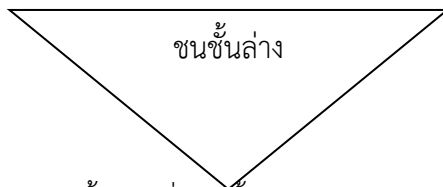
ท้ายที่สุดคำถามที่ว่า “ประชาธิปไตยปรึกษาหารือ” มีไว้ทำไม? ย่อมก่อให้เกิดคำตอบที่หลากหลายตามจุดยืนและวิถีคิดของผู้ตอบ นักทฤษฎีประชาธิปไตยปรึกษาหารือบางคนเห็นว่าสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้เสรีประชาธิปไตยทำงานได้สมบูรณ์ขึ้น ในขณะที่นักทฤษฎีบางคนเชื่อมั่นว่ามันจะ

สามารถเข้าแทนที่เสรีประชาธิปไตยได้ในอนาคตอันไม่ไกลนัก ไม่ว่าจะประชาธิปไตยปรึกษาหารือจะมีเพียงบทบาทเสริมหรือบทบาทหลักก็ตาม อย่างน้อยในระยะเวลาอันสั้นที่ประชาธิปไตยแบบนี้ก่อตัวขึ้นโลกก็ให้เห็นพลังที่สร้างสรรค์มากกว่าที่จะทำลายหรือจำกัดศักยภาพของมนุษย์ของมันได้อย่างชัดเจน อนาคตเป็นตัวตัดสินว่า มันจะเป็นเพียงมาตรการเสริมหรือจะเป็นกรอบหลักแห่งสังคมการเมืองของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ก็ขึ้นอยู่กับการลงมือทำในปัจจุบันนี้ให้บังเกิดคุณประโยชน์แก่ส่วนรวมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ สมดังคำกล่าวที่ว่า “เราไม่สามารถกำหนดอนาคตได้ แต่เราสามารถกำหนดปัจจุบันได้”

สร้างชนชั้นกลางใหม่เพิ่มขึ้น: ดร.ชัชวาทพัฒนาประชาธิปไตย

ตามทัศนะของ โกเมศ ขวัญเมือง นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านนิติศาสตร์ ปรินซิพาเลีย เอกสาขากฎหมายมหาชนจากฝรั่งเศส ผู้คร่ำหวอดในวงการการเมืองของไทยมาอย่างยาวนาน มีบทบาทสำคัญในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เจ้าของตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓ สมัย (สังกัดพรรคพลังธรรม ๑ สมัย และพรรคประชาธิปัตย์ ๒ สมัย) ได้ให้แนวคิดในการพัฒนาประชาธิปไตยไทยว่า จะต้องเน้นสร้างชนชั้นกลางใหม่มากขึ้น (Neo-Middle Class) เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้โครงสร้างของประเทศโยงโยงกันมากขึ้น และจะเป็นผู้เล่นคนสำคัญ (Playmakers) ของประเทศในศตวรรษที่ ๒๑ อย่างแท้จริง^{๔๓}

รูปภาพที่ ๔ แสดงโครงสร้างชนชั้นไทยที่มีชนชั้นกลางจำนวนมากที่สุด ซึ่งประชาชนมีความเข้าใจ การเมืองมากขึ้น จึงทำให้การเมืองระบอบประชาธิปไตยพัฒนาเร็วมากขึ้น (ที่มา: รศ.ดร.โกเมศ ขวัญเมือง)

ตรรกะชีวิตความเจริญมั่นคงไทยในมุมมองโกเมศ

ท่าน โกเมศ ขวัญเมือง ได้ให้สัมภาษณ์ด้วยการเปรียบเทียบแนวพัฒนาประชาธิปไตยที่คล้าย กับนิ้วมือและข้อมือที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งแก่โครงสร้างด้านการเมือง รวมทั้งช่วยขับเคลื่อนประเทศ ให้ก้าวหน้าต่อไป ดังนี้

๑. นิ้วหัวแม่มือ (Thumb) เป็นนิ้วที่มีขนาดสั้น แต่ใหญ่ และมีกำลังมากที่สุด เปรียบได้กับ เศรษฐกิจ รายได้ ปากท้อง รัฐควรส่งเสริมให้ประชาชนมีเงินออมให้มากขึ้น (ในทัศนะ โกเมศ ข้อนี้ สำคัญที่สุด)

๒. นิ้วชี้ (Index) เปรียบได้กับการศึกษา เน้นเทคโนโลยีอาชีวะ และให้ความรู้เพื่อให้รู้สิทธิ ของตน รู้ประมาณตน รู้จักบุคคล

๓. นิ้วกลาง (Middle) เปรียบได้กับอำนาจรัฐ ระบบการปกครอง องค์กรอธิปไตย (Sovereign) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการอำนาจการปกครองต้องเปลี่ยนถ่ายอย่างสันติโดยพรรคการเมือง และเสียงส่วนมาก กฎหมายเป็นเพียงองค์ประกอบ แต่ไม่สามารถเป็นปัจจัยหลักในการสร้าง ประชาธิปไตยได้ เพราะประชาธิปไตยต้องเกิดจากพฤติกรรม (Behavior Approach) ของประชาชน เท่านั้น

๔. นิ้วนาง (Ring) เปรียบได้กับเอกภาพของรัฐ แต่หากชาติไหนมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย (Ethnic Groups) และแบ่งฝักแบ่งฝ่าย มีวิธีคิด ภาษา ความเชื่อ ทำให้รัฐนั้นไม่มีเอกภาพเพราะแต่ละ กลุ่มมุ่งที่จะเรียกร้องเพื่อการปกครองตนเอง (Right to self-determination) แต่รัฐจะสร้างเอกภาพ ของรัฐได้ จะต้องรักษาชาติให้เป็นหนึ่งเดียว ถึงจะพัฒนาประชาธิปไตยให้ก้าวหน้าได้ เช่น การเปลี่ยนชื่อ ประเทศพม่าเป็นเมียนมาร์ ก็เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นเอกภาพในรัฐ เป็นต้น

๕. นิ้วก้อย (Little Finger) เปรียบได้กับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อนำองค์ ความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ในประเทศ และเกิดการแลกเปลี่ยนปัจจัยการผลิตทั้งด้านการลงทุน การ ท่องเที่ยว การส่งออก

๖. หลังมือ (Backhand) เปรียบได้กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน มีเสรีภาพใน การแสดงความคิดเห็น มีฉันทามติ สามารถริเริ่มลงชื่อ (Initial) เสนอร่างกฎหมายเองได้ เพราะรู้ความ

ต้องการของกลุ่มตน ดังเช่น รัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๐ มาตรา ๑๓๓ ประชาชนหนึ่งหมื่นคน สามารถเข้าชื่อเสนอกฎหมายได้ เป็นต้น

๗. หน้ามือ (Forehand) เปรียบได้กับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เหมือนกับการขยายรากของต้นไม้เพื่อให้ต้นไม้เติบโตใหญ่ขึ้น เฉกเช่นเดียวกับประชาธิปไตย ยิ่งกระจายอำนาจท้องถิ่นมากเท่าใด ประชาธิปไตยไทยก็จะยิ่งเข้มแข็งมากขึ้นเท่านั้น

๘. ข้อมือ (Wrist) เปรียบได้กับการความยุติธรรมในการบังคับใช้กฎหมาย ต้องใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน เพราะข้อมือจะควบคุมนิ้วทุกนิ้ว หากใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมก็จะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้ประเทศในด้านอื่นๆ ได้เช่นกัน ความยุติธรรมในการบังคับใช้กฎหมายจะต้องคำนึงถึงหลักการ ๒ ข้อดังนี้

๘.๑ หลักนิติธรรม (Rule of Law) เปรียบเหมือนเสาหลักของประชาธิปไตย ซึ่งกฎหมายต้องมีความเสมอภาค ไม่เลือกข้าง มีอิสระในการตัดสินใจตัดสินคดีความ

๘.๒ หลักนิติรัฐ (Rule by Law, Legal State) เปรียบเหมือนมงกุฎของประชาธิปไตย ซึ่งรัฐต้องปกครองโดยกฎหมาย (Governed by law not by men) การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐต้องชอบด้วยกฎหมาย ไม่ลุแก่อำนาจ

โดยสรุปแล้วจากการสัมภาษณ์ท่านโกเมศ ขวัญเมือง ได้สะท้อนให้เห็นถึงเพื่อสร้างภาพรวมของการพัฒนาประเทศ คล้ายกับแนวคิดของ ประโยชน์ สังกสิน ที่บอกว่า การพัฒนาการเมืองไทยที่แท้จริงจะต้องสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบสากล และต้องก้าวข้ามวัฒนธรรมอำนาจนิยมที่ชอบ “สั่งการ” จากชนชั้นนำ^{๔๔} ซึ่งสอดคล้องกับหลักคิดของท่าน โกเมศ ที่มองการเมืองแบบองค์รวม (Holistic) เป็นการมองการพัฒนาประชาธิปไตยแบบประจักษ์ (Empiricism) ที่เข้าใจการสังเคราะห์ โดย โกเมศ มองว่า สิ่งที่จะต้องพัฒนาเป็นอย่างแรกคือ เศรษฐกิจ ประชาชนในรัฐต้องอยู่ดีกินดี ดังวลีที่ว่า “ท้องต้องอิ่มก่อน จึงจะมีอุดมการณ์” ซึ่งเป็นเรื่องจริงมากๆ เพราะทุกวันนี้ที่ประชาชนดิ้นรนต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในชีวิตก็เพื่อตอบสนองความหิวโหยที่จะเกิดกับมนุษย์ทุกคน หลังจากที่เศรษฐกิจดีขึ้น ของประชาชนก็จะมองหาสิ่งที่จะมาเติมเต็มความสมบูรณ์ของชีวิตมากขึ้นด้วย เช่น อุดมการณ์การใช้ชีวิต คุณภาพการใช้ชีวิต เป็นต้น การมีชนชั้นกลางใหม่ (Neo-bourgeois) มากกว่าชนชั้นอื่น ก็เพราะชนชั้นนี้สามารถเอาตัวรอด (Survivor) ได้ในระดับหนึ่ง จึงสามารถมองถึงอุดมการณ์การใช้ชีวิตเป็นปัจจัยถัดไปได้

ดังนั้น การเปรียบเทียบโครงสร้างประเทศแบบภาพรวมนี้ ก็เพื่อสะท้อนให้ผู้บริหารประเทศได้แบ่งปันมุมมองการพัฒนาประเทศ เมื่อผู้บริหารบ้านเมืองเข้าใจประเด็นการพัฒนาร่วมกันแล้ว เพื่อจักได้ร่วมผนึกกำลังสร้างสรรค์ประเทศให้น่าอยู่ แล้วช่วยกันเติมเต็มในส่วนที่ขาดเพื่อให้ประเทศไทยเดินหน้าสู่การเป็นประเทศประชาธิปไตยเต็มขั้น (Full Democracy) เหมือนสวีเดนหรือนานาอารยประเทศได้ในที่สุด

^{๔๔} ประโยชน์ สังกสิน, นโยบายสาธารณะยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodern Public Policy), (วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การจะได้มาซึ่งความเป็นประชาธิปไตยที่มีคุณภาพนั้น แม้ความจริงแล้วจะได้มาไม่่ง่ายนัก แต่ก็ไม่เกินกำลังที่จะไขว่คว้า ไม่ใช่ได้มาจากปลายกระบอกรบ หรือการต่อสู้บนถนนราชดำเนินแต่อย่างใด หากแต่เกิดจากกระบวนการสะสมจิตสำนึกที่ใช้เวลานานพอสมควรเพื่อให้คนเข้ามีส่วนร่วม รวมถึงการบ่มเพาะทางอุดมการณ์ประชาธิปไตยจะต้องผ่านการอบรม การสร้างความศรัทธาต่อระบบประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง จึงจะทำให้มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยได้ และจะหล่อหลอมให้มีพฤติกรรมที่ดิงตามครรลองประชาธิปไตยแบบสากลในที่สุด

สรุปผลการวิจัย

ณ ที่นี้จะขอสรุปผลการศึกษาเรื่องรัฐศาสตร์วัฒนธรรม: แนวคิด หลักการ และกระบวนการทัศน์ เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย ในสังคมไทยที่ผ่านมา ผู้คนมักมองประชาธิปไตยเพียงแค่ระบบของรัฐบาลที่มีการเลือกตั้ง การมีพรรคการเมือง กระบวนการทางการเมือง และการกำหนดข้อตกลงของบรรดาชนชั้นนำที่เข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองซึ่งก็หมายถึงการกำหนดรัฐธรรมนูญนั่นเอง แต่ทว่าโดยเนื้อแท้ความจริงแล้ว การสร้างประชาธิปไตยไทยจักต้องให้ความสำคัญต่อคำถามหลักเหล่านี้ด้วย อาทิเช่น เรื่องวัฒนธรรมการใช้ชีวิตทั้งที่ไม่เกี่ยวกับชีวิตและเกี่ยวกับชีวิต เรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง และเปิดโลกทัศน์ด้านการเมืองเชิงวัฒนธรรมด้วยการวิพากษ์การเมืองผ่านเลนส์ของวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับกระบวนการทัศน์ของการจัดการความรู้ทางรัฐศาสตร์อย่างตรงประเด็นที่สุด เพราะเหตุว่ากิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่ได้ผ่านการตีค่าจากสังคมแล้วถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่ตกผลึกทางความคิด (Crystallization) แล้ว และวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งของกรเมืองแทบทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น เมื่อมีทารกเกิดขึ้น ก็ต้องผูกแขนเรียกขวัญ แต่การเกิดก็ต้องเกี่ยวข้องกับรัฐตรงที่ ต้องไปจดทะเบียนราษฎร ณ ที่ว่าการอำเภอ หรือกรณีการเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ต้องไปติดต่อโรงพยาบาล ทั้งเอกชนและรัฐ หรือกรณีการตาย ก็ต้องไปติดต่อที่ว่าการอำเภอเพื่อคัดชื่อออกจากทะเบียนราษฎร หรือต้องไปติดต่อสำนักงานที่ดิน กรณีที่ผู้ตายมีโฉนดที่ดิน ซึ่งก็เกี่ยวข้องกับรัฐทั้งสิ้น เหล่านี้เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การศึกษาแนวคิด หลักการ และกระบวนการทัศน์ของรัฐศาสตร์วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยและการเมืองให้สามารถอำนวยความสะดวกต่อประชาชนในสังคมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

จะเห็นได้ว่า กระบวนการทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย ความเป็นพลเมือง (Citizenship) ที่มีคุณภาพจักต้องได้รับการเอาใจใส่ในลำดับต้นๆ ของการพัฒนา เพราะว่สังคมต้องให้การศึกษแก่ประชาชน (Educate People) เกี่ยวกับประชาธิปไตยเพิ่มเติม โดยยึดเอากรอบความคิดเรื่องดังที่กล่าวมาเป็นประเด็นหลัก หรือเป็นศูนย์กลางของการศึกษา ควบคู่กันไปกับ การศึกษาเพื่อหารูปแบบเหมาะสมที่เป็นไปได้กับสังคมไทยในปัจจุบัน เพื่อให้การพัฒนาประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้จริงในสังคมไทย บทสรุปในการศึกษาในที่นี้พบหลักการพื้นฐานของการสร้างความเป็น

ประชาธิปไตยที่สำคัญคือ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic Culture) อันได้แก่ การสร้างสำนึกของการมีส่วนร่วมทางการเมือง สำนึกแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด การมีจิตสาธารณะ การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพผู้อื่น และการมองโลกในแง่ดี ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยก็คือ ลักษณะที่อยู่ตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมดังกล่าว อันได้แก่ การไม่สนใจมีส่วนร่วมทางการเมือง ขาดสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและการเคารพกฎกติกาของสังคม การมีแนวความคิดเรื่องจิตสาธารณะที่คับแคบ หลักสันติวิธีและการประนีประนอมยังไม่ถูกนำไปปฏิบัติอย่างแท้จริง และความเข้าใจเรื่องการใช้สิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่นยังมีน้อย เป็นต้น

ขณะเดียวกันก็มีข้อเสนอแนะในมิติต่างๆ เพื่อทำให้วัฒนธรรมแบบพลเมืองเกิดขึ้นได้ในสังคมระดับชุมชนหมู่บ้าน การวิจัยนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางรัฐศาสตร์วัฒนธรรม ฉะนั้น กิจกรรมใดที่เป็นกิจกรรมของสมาชิกในสังคมและผ่านการตีค่าทางสังคมแล้ว กิจกรรมนั้นสามารถมองในมิติการเมืองได้เช่นกัน โดยเฉพาะในหลักคิดของยุคหลังสมัยใหม่ แต่แนวคิดทางสังคมวิทยาการเมืองก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่สามารถพ่วงแก่นแท้ให้ต้นไม้ประชาธิปไตยผลิดอกออกผลให้สังคมไทยได้ใช้ประโยชน์ การที่ระบอบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ จะต้องอาศัยการมีระเบียบวินัยทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อระบอบการเมืองการปกครองดังกล่าว ดังนั้นหากจะมีการพัฒนาระบอบการเมืองการปกครองไปในแนวทางประชาธิปไตย ก็จะต้องมีการพัฒนาวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วย เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองเช่นนี้มีผลต่อโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในประเทศนั้นๆ อย่างมาก ผลการศึกษาได้พยายามชี้ให้เห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ถ้าจะอาศัยเพียงอุดมการณ์และรูปแบบทางการเมืองการปกครองแต่เพียงอย่างเดียว ก็คงทำให้การปกครองจะบรรลุเป้าหมายได้ช้า เนื่องจากถ้าขาดองค์ประกอบสำคัญของการเมืองวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย อันหมายถึงประชาธิปไตยที่ให้โอกาสคนชายขอบได้มีเวทีแสดงความคิดเห็นมากขึ้น เพิ่มอำนาจการต่อรองมากขึ้น เมื่อคนในชาติมีประพจน์ที่เป็นประชาธิปไตยจนเป็นนิสัยในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะอยู่ในบ้าน ในชุมชน อยู่ในสถานศึกษา อยู่ในหน่วยงานหรืออยู่ในกลุ่มเพื่อน ก็จะต้องยึดหลักของประชาธิปไตยเท่านั้นในการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ประชาธิปไตยจึงจะเกิดขึ้นในบ้านในเมืองได้อย่างสมบูรณ์ และการที่คนในชาติมีคุณลักษณะเป็นประชาธิปไตยทั้งด้านจิตใจ ทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ พฤติกรรมและวิถีชีวิตเช่นนี้แล้วนี้ ประชาธิปไตยก็จะสามารถเป็นจริงได้ นอกจากนี้การพัฒนาประชาธิปไตยตามแนวคิดดังกล่าวนี้ ยังเป็นการแก้ไขข้อกล่าวหาสำคัญที่ว่า การเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยมักสนใจใน “รูปแบบ” มากกว่า “เนื้อหาสาระ” หรือจิตวิญญาณของประชาธิปไตยที่แท้จริง หรือประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยเฉพาะรูปแบบทางการเมืองการปกครอง หรือเป็นแต่แบบพิธีการ หรือเป็นตัวหนังสือแต่ไม่มีผลใช้บังคับจริง อันสอดคล้องกับลักษณะของวัฒนธรรมไทยที่สนใจใน “รูปแบบ” มากกว่า “เนื้อหาสาระ” และสนใจในวิธีการมากกว่าจุดหมายปลายทาง จึงทำให้เกิดลัทธิแก่ระเบียบพิธีการขึ้นมาปรากฏการณ์ต่างๆ ที่สะท้อนออกมาให้เห็นถึงวัฒนธรรมเหล่านี้ ได้แก่สิ่งต่อไปนี้ เช่น การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยจะสนใจในเรื่องวิธีการปกครองซึ่งก็คือ “การเลือกตั้ง” (แม้ว่าการเลือกตั้งจะเป็นกลไกสำคัญของประชาธิปไตย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ประเทศที่มีการเลือกตั้งจำเป็นต้องมีการปกครองแบบประชาธิปไตยเสมอไป) มากกว่าที่จะสนใจในสิ่งที่ป็นเนื้อหาสาระ หรือ

อุดมการณ์หรือจิตวิญญาณของประชาธิปไตย หรือวัตถุประสงค์ของการปกครองแบบประชาธิปไตยที่แท้จริง ที่จะต้องมุ่งกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้ว่าเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาโต้เถียงกันในปัจจุบันคือเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญ และการเลือกตั้ง ซึ่งชาวบ้านไม่ได้ประโยชน์โดยตรงอะไรเลยงานวิจัยนี้ยืนยันว่า การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยยังขาดองค์ประกอบสำคัญซึ่งเป็นรากฐานของประชาธิปไตย คือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และจากข้อสรุปเช่นนี้ การที่สังคมไทยจะเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงได้หรือไม่นั้น หากขึ้นอยู่กับกรณีระบอบการเมืองการปกครอง และมีสถาบันทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยเท่านั้น แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดคือ การที่ประชาชนสามารถนำเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันจนกลายเป็นปกติวิสัย กลายเป็นวิถีชีวิตหรือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองนั่นเอง

เราอาจกล่าวได้ว่า การสร้างความเข้มแข็งให้กับการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นได้ในสังคมไทย ก็คือ “การสร้างประชาธิปไตยที่ฐานราก” (Grounded Base Democracy) นั่นเอง เพราะการเมืองเชิงวัฒนธรรม คือรากฐานสำคัญของระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังคำกล่าวที่ว่า “ระบอบการเมืองจะเป็นเผด็จการไม่ได้ หากคนในชาติไม่มีแนวคิดทางการเมืองแบบเผด็จการ” และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่สามารถปลูกฝังหรือพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ การที่จะทำให้สังคมไทยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้ จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตยหรือความเชื่อในคุณค่าของประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในมโนสำนึกของคนไทยให้ได้ทุกระดับ หากคนไทยมีแนวคิดหรืออุดมการณ์ประชาธิปไตยแล้ว ก็จะนำไปสู่การมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่แสดงออกในทางปฏิบัติ และจะเป็นพื้นฐานของระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยในท้ายที่สุด เมื่อระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยมีความผูกพันกับพฤติกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นอย่างมากเช่นนี้แล้ว แต่เมื่อพิจารณาถึงวัฒนธรรมและทัศนคติทางการเมืองของประชาชนไทย ประกอบกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทยแล้วพบว่า การที่การเมืองของไทยยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีความเป็นพลวัตน์ทางการเมืองสมัยใหม่แบบประชาธิปไตย ก็เพราะกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองขององค์กร และสถาบันต่างๆ ยังมีส่วนปลูกฝังความเคยชินทางการเมืองแบบดั้งเดิมให้แก่คนไทยอยู่ค่อนข้างมาก ซึ่งตรงกันข้ามกับระบอบการเมืองในอุดมคติที่ต้องการสถาปนาขึ้นอย่างเป็นทางการ นั่นคือระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ประการหนึ่งเนื่องจาก “หลักแห่งความชอบธรรมทางการเมืองแบบเดิม” ยังคงมีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติของคนไทยในปัจจุบันอยู่ไม่น้อย จึงทำให้ระบอบการเมืองไทยมีลักษณะของการผสมผสานกันระหว่างการรับเอารูปแบบของสถาบันทางการเมืองการปกครองของสังคมตะวันตกมาใช้ กับการยึดมั่นในค่านิยมประเพณีการปกครองแบบเดิมซึ่งมีอยู่ก่อนหน้าแล้วนานแสนนาน จึงปรากฏว่ามีเฉพาะรูปแบบของสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการ เช่น รัฐธรรมนูญ การมีรัฐสภา และการเลือกตั้งเท่านั้น ที่มีส่วนคล้ายคลึงกับสถาบันทางการเมืองในสังคมตะวันตก แต่ส่วนวัฒนธรรมและพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยที่เป็นจริง ยังมีความแตกต่างไปจากรูปแบบที่เป็นทางการดังกล่าวอยู่มากลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยดังที่กล่าวมา ย่อมไม่สอดคล้องกับบทบาทของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ที่ประชาชนจะต้องมีความตื่นตัวในทางการเมือง สนใจร่วมมือกันในการรวมกลุ่มกันเป็นชมรม สมาคมเครือข่าย หรือการจัดตั้งองค์กรในรูปแบบต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนที่

เกิดขึ้น และเข้าร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างมีจิตสำนึก ไม่ใช่มาจากการถูกปลุกกระดมของแกนนำด้วยวิธีการต่างๆ

จากลักษณะของวัฒนธรรมกระบวนการทางการเมืองของไทยดังกล่าว ผู้วิจัยเล็งเห็นว่า ความอ่อนแอของระบอบประชาธิปไตยไทยส่วนหนึ่งเกิดจากวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเอง และยังทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนอีกว่า อุปสรรคสำคัญมากประการหนึ่ง ที่ทำให้ประชาธิปไตยของไทยไม่สามารถพัฒนาไปได้ คือเรื่องทัศนคติทางการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยดังนั้น การปฏิรูปการเมืองจึงต้องปฏิรูปให้ถูกที่ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าปัญหาการเมืองไทยจึงไม่ใช่อยู่ที่ “รัฐธรรมนูญ” แต่ปัญหาอยู่ที่โครงสร้างทางการเมืองโดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมทั้งของชนชั้นนำและประชาชนที่ยังไม่สอดคล้องกับประชาธิปไตย และเป็นตัวการสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับประเทศชาติ การขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศไทยเพื่อให้เป็นประชาธิปไตย จะอาศัยแต่เพียงปฏิรูปรัฐธรรมนูญ และปฏิรูปกฎหมายแต่เพียงอย่างเดียวคงไม่สำเร็จได้อย่างยั่งยืน หรือในการปฏิรูปการเมืองก็ไม่ควรมุ่งแก้ไขรัฐธรรมนูญแต่เพียงอย่างเดียว เพราะรัฐธรรมนูญเองก็ไม่ใช่ “ยาวิเศษ” ที่สามารถรักษาโรคได้

อีกประเด็นหนึ่ง เนื่องจากที่ผ่านมาเมื่อพูดถึงการปฏิรูปการเมือง คนไทยมักนึกถึงการยกร่างรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งฉบับ หรือประเด็นการเรียกร้องให้แก้ไขรัฐธรรมนูญแบบยกเครื่องใหม่ และในที่สุดก็ประสบกับความล้มเหลว ข้อพิสูจน์ที่ชัดเจนที่สุดคือ ประเทศไทยนับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๐) มีการเขียนรัฐธรรมนูญกันมาถึง ๒๐ ฉบับ โดยเฉลี่ยแล้วในช่วงเวลาทั้งหมด ๘๕ กว่าปีมานี้ เรามีรัฐธรรมนูญ ๑ ฉบับต่อเวลาประมาณ ๔ ปีเศษๆ เท่านั้นเอง แต่การพัฒนาประชาธิปไตยก็ยังไม่สามารถเดินหน้าไปได้มากนัก มิหนำซ้ำยังเป็นระบบที่สร้างปัญหาให้กับประเทศชาติเป็นอย่างมาก เมื่อเปรียบเทียบกับบรรดาประเทศอื่นๆ ทั้งนี้เพราะในบรรดาผู้นำทางการเมืองและประชาชน ต่างไม่ได้นำเอาวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมาใช้ในการดำเนินชีวิตในแผนพัฒนาการเมืองของคณะปฏิรูปการเมืองชุดแรก ที่เป็นผู้ให้กำเนิดรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้พูดถึงการปฏิรูปให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้อต่อการสร้างและพัฒนาประชาธิปไตย แต่ก็ยังไม่มีแผนปฏิบัติการให้เกิดขึ้นเป็นจริงเป็นจังอย่างเป็นรูปธรรม ผลคือการปฏิรูปการเมืองไทยจึงล้มเหลว เพราะถ้าจะปฏิรูปการเมืองจริงจะต้องปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยด้วยการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม ให้เป็นประชาธิปไตย และยังคงต้องปฏิรูประบบการศึกษาเรียนรู้เพื่อสร้างคนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรู้เรื่องประชาธิปไตยที่ถูกต้อง และยังคงปฏิรูประบบสื่อสารมวลชน เพื่อให้คนในสังคมได้มีโอกาสเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างมีคุณภาพ ฉะนั้นจำเป็นต้องมีการปฏิรูปตัวคนด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยขึ้นใหม่ หรือในความหมายของการสร้าง “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic Culture) ควบคู่ไปกับการปฏิรูปกฎหมายซึ่งอาจจำเป็นต้องใช้เวลาเป็นช่วงอายุคน ด้วยการบ่มเพาะหล่อหลอมผู้คนให้มีจิตสำนึกแบบพลเมืองที่มีคุณภาพโดยผ่านองค์กร และสถาบันทางสังคมต่างๆ ไม่ใช่เพียงแค่การร่างรัฐธรรมนูญใหม่ที่ล้มเหลวซ้ำซาก

มีผลงานการศึกษาวิจัยจำนวนมากพบว่า กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของสถาบันต่างๆ มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่งให้แก่สมาชิกในสังคม ดังนั้น หากเราต้องการให้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยประสบความสำเร็จ นอกจากจะมีสถาบันและกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยแล้ว สถาบันที่เป็นตัวแทนด้าน

ต่างๆ ในสังคม (Agents) จะต้องมียุทธศาสตร์สำคัญในการอบรมกล่อมเกล้าให้คนเรายึดมั่นในหลักการปกครองของระบอบดังกล่าวถึงเวลาแล้วที่คนไทยจะต้องหันมาร่วมมือกัน ในการสร้างวัฒนธรรมแบบพลเมือง เพื่อให้ประชาธิปไตยกลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางการเมืองที่พึงประสงค์ ที่ไม่ใช่เป็นเพียงแค่รูปแบบของการปกครองอีกต่อไป การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองเช่นนี้ต้องเริ่มนับตั้งแต่วัยครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่สุดของสังคม โดยต้องมีการปฏิรูปการเลี้ยงดูเด็ก กล่าวคือเปลี่ยนจากวิธีการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนแบบใช้อำนาจ ใช้คำสั่งการบังคับ มาเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้รับความรัก ความเอาใจใส่แบบเสมอต้นเสมอปลาย พร้อมทั้งฝึกให้เด็กมีวินัยในตัวเอง รู้ว่าวินัยเป็นประโยชน์สำหรับพวกเขาและสมาชิกทุกคนในสังคม ปลูกฝังให้เด็กคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมของสังคมและประเทศชาติมากกว่าประโยชน์ส่วนตัวตน มีคุณธรรมจริยธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ มีเหตุผลในการดำเนินชีวิต ฝึกให้เขาคิดและตัดสินใจด้วยตัวเองมากขึ้นสำหรับผู้ใหญ่ ต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้คนสนใจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ ให้มากขึ้น เพราะการมีจิตสำนึกถือทางการเมืองร่วมกันถือเป็นพื้นฐานสำคัญของประชาธิปไตยที่แท้จริง

ดังนั้น ในเบื้องต้นจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวความคิดใหม่ให้ชาวบ้านและประชาชนโดยทั่วไป ได้เข้าใจถึงความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง และในแนวทางสร้างสรรค์ว่า ควรจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง กล่าวคือนอกจาก “การไปเลือกตั้ง” แล้ว ประชาชนยังมีภาระหน้าที่อย่างอื่นอีกในฐานะพลเมืองของสังคมประชาธิปไตยที่จะต้องกระทำ โดยเริ่มจากการให้ความสนใจติดตามข่าวสารบ้านเมือง มีการพูดคุยกันถึงปัญหาของบ้านเมือง หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมกับผู้อื่นในทางสร้างสรรค์ หลังจากนั้นต้องให้ความสนใจกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกตัวแทนที่ดีเข้ามาทำหน้าที่บริหารประเทศในระดับต่างๆ ประชาชนยังมีหน้าที่ในการช่วยกันตรวจสอบถ่วงดุลการทำงานของรัฐบาล นักการเมือง และบรรดาข้าราชการทั้งในการปกครองส่วนท้องถิ่นและในระดับรัฐบาลกลาง พร้อมกับช่วยกันเสนอทางออกในเชิงนโยบายให้กับสังคมด้วย ฯลฯ ไม่ใช่ถือว่า เมื่อไปเลือกตั้งเสร็จแล้วก็หมดภาระหน้าที่ของตนเองโดยข้อเท็จจริงแล้ว ประชาชนไทยยังขาดจิตสำนึกในเรื่องความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง โดยเฉพาะในเรื่องการเลือกผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองในระดับต่างๆ เพราะมีความคิดว่าไม่ว่าจะเลือกใครเข้าไปทำหน้าที่แล้ว ชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา ก็เหมือนเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลง จึงเกิดความคิดว่าจะเลือกใครก็ได้ขอให้ได้รับเงินเท่านั้นก็เพียงพอแล้ว และค่านิยมเช่นนี้ ได้รับการยอมรับกันมากขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่จะต้องจ่ายเงินเข้ามาเกี่ยวข้องในการเลือกตั้งทุกระดับ ดังเช่นคำพูดที่ได้ยินกันเสมอว่า “เงินปมี หนีไปนา เงินปมา กาบเป็น” หรือคำพูดจากการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน หรือระดับองค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดในประเทศไทยก็ยังมี การใช้เงินปูทางเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเงินเข้ามามียุทธศาสตร์ในการกำหนดตัวบุคคลที่เป็นตัวแทนอย่างมาก และวัฒนธรรมทางการเมืองเช่นนี้ย่อมเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การเกิด “ระบบธุรกิจการเมือง” หรือ “ธนาธิปไตย” ที่ถือว่าการเมืองคือการลงทุน และยังเป็นต้นตอของการทุจริตด้วยการถนอมทุนคืน จากการจัดทำโครงการสาธารณะต่างๆ ของบรรดานักการเมืองทั้งหลาย

ในท้ายที่สุดแล้ว การพัฒนาที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เพราะสังคมบางส่วนยังไม่กระตือรือร้นที่จะหวงแหนสิทธิของตนเองเท่าไรนัก อาจเป็นเพราะยังไม่มีใครมาแย่งสิทธินั้น จึงรู้สึก

ว่าได้สิทธิ์นั้นมาง่าย จึงยังหวงแหนไม่พอ ซึ่งบางทีอาจต้องรอจนถึงวันหนึ่งสิทธิ์ที่พึงมีนั้นถูกปล้นไปต่อหน้าต่อตา จึงจะลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิ์ ฉะนั้นพฤติกรรมเรียกร้องสิทธิ์จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้สูญเสียมันไป แต่อย่าให้ไฟลามมาถึงบ้านก่อนจะเตรียมน้ำดับ การระวังรักษา หวงแหน ในสิทธิ์ขั้นพื้นฐานของตนเอง จะจะเป็นการง่ายกว่าการแก้ไข เพื่อให้การป้องกัน หวงแหนสิทธิ์เป็นประทีปส่องสว่างให้สมาชิกในสังคมใช้เดินทางไปยังประชาธิปไตยในอุดมคติ การเมืองแบบประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้เป็นรูปธรรมก็ต่อเมื่อเกิดการทำหน้าที่ของการเป็นพลเมือง (Citizenship) ในกลุ่มคนส่วนใหญ่ของประเทศ จนกลายเป็นค่านิยมของประชาชนหมู่มาในสังคม เช่น การมีระเบียบวินัย การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน การออกมาวิพากษ์วิจารณ์นโยบายรัฐบาลของปัจเจกชน จนเกิดจิตสำนึกในการรวมกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสังคมและชุมชน หรืออาจมีการรวมตัวกันคัดค้านโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นในด้านต่างๆ

จึงสรุปได้ว่าการปฏิรูปการเมืองต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาให้ประชาชนมี “จิตสำนึกของความเป็นพลเมือง” ทว่าจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่แท้จริงต้องสะท้อนออกมาในตัวคนดังต่อไปนี้ ประการแรก คือการมองสังคมอย่างที่ดีตนเป็นเจ้าของ มีความรู้สึกร้อนรนหาหนทางกับปัญหาของสังคมและประเทศชาติที่เกิดขึ้นเหล่านั้น รวมถึงการมองเห็นปัญหาสังคมประเทศชาติที่เกิดขึ้นว่า เป็นปัญหาของตัวเราเองที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขด้วย ประการที่สอง เชื่อว่าตนเองมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นได้ และต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา แก้ไขเปลี่ยนแปลงปัญหาสังคมและประเทศชาติที่เกิดขึ้นเหล่านั้นด้วยคุณลักษณะนิสัยใจคอและวัฒนธรรมของคนไทยที่ชาตินิยมมีลักษณะนิ่งเฉยไม่แยแสต่อปัญหาของบ้านเมือง เป็นสังคมที่ผู้คนชอบเอาตัวรอดไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ชอบพึ่งพาผู้มีอำนาจ นิยมระบบเจ้านายกับลูกน้องยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการ มีความเป็นอิสระนิยม ฯลฯ จึงทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร

ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จนมาถึงปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นประวัติศาสตร์ของการร่างรัฐธรรมนูญที่บ่อยครั้งมากที่สุด และหากในอนาคตเรายังไม่มีนโยบาย และมาตรการที่จะสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ดังที่กล่าวมาแล้ว ไม่ว่าเราจะร่างรัฐธรรมนูญสักกี่ฉบับ เราก็คงจะประสบปัญหาดังเดิม เพราะรัฐธรรมนูญที่แท้จริงมิได้สลักไว้ในหัวใจเรา และเมื่อเราได้รัฐธรรมนูญมาแล้วก็ไม่ได้เฝ้าหวงแหนมิให้ใครมาละเมิดบทบัญญัติรัฐธรรมนูญเหล่านี้ ในอดีตที่ผ่านมาสังคมยังขาดพลังพอที่จะปฏิบัติตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญทางแก้ไขเราจึงต้องมุ่งไปที่ระบบการศึกษากล่อมเกล่าผู้คนในสังคม เพื่อสร้างบุคลิกลักษณะ อุปนิสัยใจคอ และสร้าง “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้ได้แล้วในที่สุดเราก็จะสามารถสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาได้ในท้ายที่สุดดังที่นักปราชญ์ในโลกตะวันตก เช่น Georges Budeau ได้เคยกล่าวไว้ว่า “ในที่สุดความเป็นประชาธิปไตยไม่ได้อยู่ที่สถาบัน หากแต่อยู่ในตัวคน ระบอบประชาธิปไตยไม่มี จะมีก็แต่นักประชาธิปไตยเท่านั้น”

อภิปรายผล

ณ ที่นี้จะขออภิปรายผลการศึกษาเรื่องรัฐศาสตร์วัฒนธรรม: แนวคิด หลักการ และกระบวนการทัศน์เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยสังคมไทยจะก้าวไปสู่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย แม้ว่าประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงการปกครองและมีรัฐธรรมนูญใช้บังคับมากกว่า ๘๕ ปี และขณะเดียวกันก็มีการยกเลิกการใช้รัฐธรรมนูญมาหลายฉบับ ซึ่งพิสูจน์ได้ว่าการมีรัฐธรรมนูญก็ไม่ได้หมายความว่าจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เจริญสมบูรณ์เหมือนกับประเทศตะวันตก แต่ความจริงกระบวนการทัศน์ทางการเมืองของประเทศไทยยังยึดติดกับวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมและวัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้ากับแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นอิสระนิยมปนกับอำนาจนิยม ลักษณะอำนาจนิยมเป็นผลมาจากการขัดเกลาในครอบครัว แต่เมื่อบุคคลนั้นเติบโตขึ้นจะได้รับอิทธิพลจากสังคมโดยรวมซึ่งถูกครอบงำโดยระบบราชการที่ยังมีความเป็นศักดินาหรือความเป็นเจ้าขุนมูลนายสูงซึ่งถูกขัดเกลาโดยผ่านระบบโรงเรียน ซึ่งปลูกฝังการยอมรับในผู้มีอำนาจเหนือกว่าวัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมไทยยังมีระบบการเมืองที่ยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย คือ ระบบเจ้าขุนมูลนาย ระบบราชการ และระบบอุปถัมภ์ซึ่งแผ่ขยายไปในสังคมเมืองและสังคมชนบทมีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน จนทำให้ลักษณะวัฒนธรรมบางอย่างนั้นได้กลายเป็นวิถีชีวิตของประชาชน จึงเป็นอุปสรรคในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมืองในระบบเก่าซึ่งได้ฝังตัวอยู่ในระบบราชการสมัยใหม่ เช่น บุคคลที่ได้รับแต่งตั้งในตำแหน่งสำคัญก็ยังทะนงตนว่าเป็นคนสำคัญเหนือกว่าบุคคลอื่นในสังคม มีบุญบารมีมากกว่าใคร ซึ่งทัศนคติดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองในระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ก็ปรากฏอยู่ในหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เช่น ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องหรือหัวหน้างานกับผู้ปฏิบัติงาน ลักษณะเช่นนี้ปรากฏอยู่ตามองค์กรราชการหรือหน่วยงานเอกชน ในภาคประชาชนโดยส่วนมากยังคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องของชนชั้นนำที่ช่วงชิงอำนาจกันขึ้นมาปกครองประเทศ ประชาชนทั่วไปจึงไม่สนใจการเมืองหรือไม่ต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ความเชื่อทางการเมืองแบบนี้จึงปรากฏอยู่ในความคิดของประชาชนทั่วไปที่ไม่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตประเพณีดั้งเดิม โดยประชาชนมีความเชื่อว่าชนชั้นนำเท่านั้นที่มีความสามารถในการปกครองมากกว่าตนเองหรือประชาชนทั่วไป และประชาชนจำนวนไม่น้อยมีมุมมองว่าการเมืองเป็นเรื่องสกปรก เป็นการแสวงหาผลประโยชน์จึงขาดความศรัทธา ขาดความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เมื่อประชาชนมีทัศนคติอย่างนี้เท่ากับว่าประชาชนไปยอมรับในเรื่องอำนาจนิยม คือการยอมรับว่าตนเองไม่มีอำนาจทางการเมือง แต่ไปยอมรับผู้มีอำนาจบารมีจึงทำให้ไปยึดติดในตัวบุคคลผู้มีอำนาจเป็นการสะท้อนปัญหาว่าวัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมนั้นเน้นยึดติดตัวบุคคลมากกว่าการเคารพกฎหมายหรือหลักการความถูกต้อง กระบวนทัศน์ทางการเมืองแบบนี้มีอยู่ทั้งในสังคมเมืองและชนบท แต่ในสังคมชนบทก็มีวัฒนธรรมทางการเมืองไปยอมรับในอำนาจของข้าราชการโดยคิดว่าข้าราชการเป็นชนชั้นผู้นำ เมื่อข้าราชการบอกระไรก็เชื่อฟังถูกชักจูงได้ง่ายไม่สอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตย ถ้าหากต้องการให้วัฒนธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยเจริญขึ้นในสังคมไทย รัฐต้องส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทั้งในระดับล่างหรือระดับท้องถิ่น รวมทั้งการส่งเสริมการศึกษาตั้งแต่ระดับต้นจนถึง

ระดับมหาวิทยาลัย ต้องส่งเสริมและพัฒนาให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีมีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อหลักการประชาธิปไตย จนประชาชนรู้สึกห่วงแหนระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีหลักการว่าการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน เคารพในหลักสิทธิและเสรีภาพของตนเองและบุคคลอื่น ประกอบกับยึดมั่นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์รวมทั้งเรื่องการแสดงความคิดเห็นและการรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นเคารพหลักความเสมอภาค เคารพหลักนิติธรรม มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยจึงทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองมีพัฒนาการที่สูงขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ณ ที่นี้จะกล่าวถึงข้อเสนอแนะในประเด็นเรื่องรัฐศาสตร์วัฒนธรรมเพื่อสร้างกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย และเป็นโอกาสในการต่อยอดทางความคิดให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ภายหลังจากที่ได้ศึกษารากเหง้าของสังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีประเด็นสำคัญที่ต้องสถาปนาความคิดในเชิงสร้างสรรค์ทั้งในแง่โครงสร้าง รูปแบบและกระบวนการให้สอดคล้องกับพื้นฐานความเป็นจริงในบริบทการเมืองไทย ให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจังต่อไป ดังนี้

๑) ต้องมีกฎหมาย พ.ร.บ. ส่งเสริมการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยแห่งชาติ เพื่อสร้างสำนึกแห่งการเมืองเชิงวัฒนธรรมไทยอันตั้งมาด้วยการสร้างหลักการที่ทุกฝ่ายต้องเคารพร่วมกัน โดยเฉพาะบทบัญญัติที่ผู้วิจัยปรารถนาจะเสนอแนะคือ การบัญญัติว่าให้กลุ่มผู้ก่อการยึดอำนาจสามารถ “อนุมัติใช้งบประมาณ ๒๕% ของปีงบประมาณปีล่าสุด” เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบการเมืองให้มีความมั่นคงมากขึ้น ซึ่งการบัญญัติเช่นนี้จะทำให้ผู้ที่เข้าสู่อำนาจด้วยวิธีพิเศษขวยโอกาสได้ยากขึ้น แล้วต้นไม้ประชาธิปไตยจะเติบโตต่อไปได้ กฎหมายฉบับนี้ “ต้อง” เกิดขึ้นเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและคุณค่าในทางการเมืองของ “ชนชั้นนำ” และ “ชนชั้นกลาง” ของไทย ให้สอดคล้องกับ “วัฒนธรรมประชาธิปไตยสากล” รวมถึงเป็นการเปิดพื้นที่คนชายขอบได้คืบคลานกับระบอบประชาธิปไตยมากกว่าเดิม เพราะการวัดคุณภาพของวิธีการเลือกตั้งแต่ละครั้ง จะต้องมีการทดลองใช้วิธีการนั้นอย่างน้อย ๓ ครั้งจึงจะสามารถประเมินได้ ดังนั้นการเปลี่ยนระบบบ่อยๆ ส่งผลให้การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปอย่างเชื่องช้าอย่างไม่จำเป็น

๒) นักวิชาการรัฐศาสตร์ต้องเปิดมุมมองให้กว้างมากขึ้น (Opened view) เพื่อเปิดรับวิทยาการความรู้ของศาสตร์สมัยใหม่ เหมือนกับที่ Harold D. Lasswell ได้กล่าวไว้เมื่อปี ค.ศ. 1990 ในบทความที่ชื่อว่า “The Future of Professional of Political Scientists” ว่า บทบาทของนักรัฐศาสตร์ในอนาคตจะต้องไม่ถูกจำกัดอยู่ภายในวงแคบๆ ของรั้วมหาวิทยาลัยอีกต่อไป^{๔๕} แต่ผู้วิจัยขอให้ทัศนะต่ออีกว่า นักรัฐศาสตร์ในยุคหลังสมัยใหม่จะต้องมีบทบาทในสังคมมากขึ้น ซึ่งจะต้องสวมบทบาทในการเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือผู้แทนของกลุ่มองค์กรต่างๆ คอยทำหน้าที่สำคัญ เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายเพื่อการตัดสินใจร่วมกันในองค์กรของรัฐและเอกชน และทำหน้าที่เป็นความหวังและ

^{๔๕} สุกิจ เจริญรัตนกุล, วิเคราะห์การเมือง: สรุปแนวคิดของสิบนักวิชาการอเมริกัน, (กรุงเทพฯ: โอ.เอส. ปรี้นติ้งเฮ้าส์. ๒๕๓๐), หน้า ๘๗-๘๘.

เป็น “กระบอกเสียง” ให้ความช่วยเหลือจากภาครัฐลงไปถึงมือประชาชนอย่างแท้จริง นับเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งของนักรัฐศาสตร์ต่อการกู้คืนศักดิ์ศรี (Retrieval) ของความเป็นมนุษย์

๓) ประชาชนต้องได้รับความรู้ทางประชาธิปไตย (Educate People) เพื่อให้ประชาชนเรียนรู้และทำความเข้าใจหลักการประชาธิปไตยอย่างเข้าใจ โดยการให้สังคมต้องมีบทบาทในการบ่มเพาะกล่อมเกลาสมาชิก (Socialization) ให้เป็นผู้มีอิทธิพลเมือง (Civil Civic Citizen) มากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า “ประชาธิปไตยกินได้ สัมผัสได้” การเป็นผู้ตื่นรู้อย่างเข้มแข็งเท่านั้นจึงจะสามารถรับรู้ถึงคุณค่าของเสรีภาพ และจะขับเคลื่อนประเทศไปข้างหน้าได้ ที่สำคัญยังจะช่วยให้สังคมก้าวข้ามพรมแดนแห่งจินตนาการไปสู่โลกแห่งความเป็นจริงที่สัมผัสได้ กระบวนการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกนี้จึงต้องเริ่มจากสามัญสำนึกของภาคพลเมือง กล่าวคือ ต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ (Knowledge Management) ให้กระจายไปทุกระดับ โดยผ่านสื่อเทคโนโลยี เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายและเกิดการยอมรับของสังคมด้วย ทั้งนี้ประชาธิปไตยไม่ใช่แค่การมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเท่านั้น แต่ยังหมายความรวมถึงศาสนา วัฒนธรรม การศึกษา วิถีชีวิต วิถีชุมชน

๔) ประเทศไทยควรเปลี่ยนประเทศแม่แบบทางประชาธิปไตยจาก อเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น มาเป็นประเทศ “สวีเดน” เพราะสวีเดนมีลักษณะโครงสร้างทางสังคมคล้ายคลึงกับไทย เช่น เป็นรัฐเดี่ยวที่มีสถาบันระบบกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญเหมือนกัน มีระบบหลายพรรคการเมือง เช่นกัน มีพหุนิยม มีรัฐสภาคอยออกกฎหมาย แต่สวีเดนมีสภาเดียว และให้คณะกรรมการการคองกลั่นกรองปัญหาก่อนนำเข้าสู่การอภิปรายในสภา สวีเดนมีระบบพรรคการเมืองที่เข้มแข็งมากและการเปลี่ยนแปลงใดๆ จะกระทำผ่านระบบพรรคการเมือง นี่เป็นจุดแข็งที่ไทยควรจะได้เปลี่ยนเรียนรู้ให้มากเพื่อนำมาเป็แม่แบบในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะรัฐบาลพล.อ.ประยุทธ์พยายามจะสร้างรัฐไทยให้เป็นรัฐสวัสดิการ จึงต้องเข้าไปถึงความรู้สึกนึกคิดตามแบบฉบับคนสวีเดนให้ได้ เพราะสวีเดนเป็นชาติที่ประสบความสำเร็จที่สุดในการใช้นโยบายรัฐสวัสดิการ พรรคการเมืองได้รับเงินอุดหนุนตามจำนวน ส.ส. ในสภา โดยมีการกำหนดวันเลือกตั้งแห่งชาติอย่างสง่างาม เพราะเหตุว่าสวีเดนไม่เคยมีการเข้าสู่อำนาจด้วยวิธีพิเศษเหมือนไทยเท่านั้นเอง นี่จึงเป็นโอกาสที่จะเปิดพื้นที่ให้คนชายขอบในประเทศไทยได้แสดงความคิดเห็นมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับหลักคิดรัฐศาสตร์วัฒนธรรมได้อย่างลงตัว

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่เบื้องต้นแล้วว่า โจทย์ของการศึกษาวิจัยนี้ คือกระบวนการทัศน์ของรัฐศาสตร์วัฒนธรรมมีส่วนช่วยพัฒนาประชาธิปไตยไทยได้มากน้อยเพียงใด ผลการวิจัยก็สรุปออกมาชัดเจนว่า ยังไม่สามารถบรรลุผลตามเจตนารมณ์เท่าที่ควร เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับระยะเวลา ๘๕ ปี ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นต้นมา แต่กระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยไทยที่จะช่วยสร้างโอกาสในการต่อรอง ยังประสบผลสำเร็จน้อย ต้นประชาธิปไตยสามารถแตกกิ่งก้านสาขาให้ร่มเงาได้น้อยกว่าที่ควรจะเป็น เปรียบได้กับสตรีมีครรภ์ที่ตั้งท้องแล้วแต่แท้งลูกบ่อยครั้ง ทั้งนี้ก็เพราะสาเหตุหลายประการ เช่น จิตสำนึกในการทวงหนี้สินของคนไทยยังน้อย จะดีรนทวงหนี้สินก็ต่อเมื่อกำลังจะสูญเสียสิทธินั้นไป หรืออีกประการหนึ่ง คือการเข้ามาแทรกแซงของกองทัพที่ประหนึ่งว่าเป็นการยุติความรุนแรงภายใน แต่เมื่ออำนาจตกอยู่ในมือผู้ใดแล้ว มันย่อม

หอมหวานเสมอ กลับกลายเป็นอยู่ต่อ และอยู่นานด้วย คล้ายกับจิตใจ งดน้ำ งดปุ๋ย ทำให้ต้น
ประชาธิปไตยหยุดชะงักการเจริญเติบโตอย่างน่าเสียดาย

พฤติกรรมการณ์ฉ้อฉลอำนาจการปกครองเช่นนี้ เปรียบประดุจการปล้นชิงอำนาจหน้าที่และ
สิทธิของพลเมืองไทย แล้วไปสาดน้ำมันเข้ากองเพลิงแห่งการทุจริตที่ห้ามการตรวจสอบ ทศกศติอย่าง
นี้เกิดขึ้นมาแล้วถึง ๑๓ ครั้ง และมีแนวโน้มจะเกิดขึ้นต่อไปอีก ซึ่งสะท้อนว่า คนไทยได้เสพติดการใช้
อำนาจนิยมจากชนชั้นนำนี้ไปแล้วเรียบร้อย “ยิ่งชนชั้นนำแสดงตัวอย่างการใช้อำนาจนิยมให้ดูมาก
เท่าไร บุคลิกภาพของพลเมืองไทยจะยิ่งนิยมการใช้กำลังในการแก้ปัญหามากขึ้นเท่านั้น” ถือได้ว่าชน
ชั้นนำได้ปลูกฝังทัศนคติด้านลบให้กับสังคมอย่างไม่ตั้งใจ นี่อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนไทยเคยชิน
กับการใช้อำนาจพิเศษและเฉยชาที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาประชาธิปไตย เพราะการมีส่วนร่วมเป็น
เหมือนซีพอร์ของระบบประชาธิปไตย หากซีพอร์ทำงานไม่เต็มประสิทธิภาพ ร่างกายก็อาจถูกโรคร้าย
เบียดเบียนได้ในที่สุด

ความท้าทายในการตอบโจทย์งานวิจัยได้สะท้อนให้เห็นถึงความจริงจังในการค้นคว้าหา
คำตอบ เสมือนในป่าที่ต้องจุดคบไฟแห่งความคิดจนสามารถตกลึกให้เป็นปัญญาส่องหาทางออก แต่
ในโลกของจินตนาการกับโลกแห่งความเป็นจริงมันต่างกัน แฉกเช่นเดียวกับแนวคิดรัฐศาสตร์
วัฒนธรรมที่จะต้องใช้เวลาในการนำไปใช้จริง แต่ผู้วิจัยขอเสนอแนะปิดท้ายได้เลยว่า สังคมไทยไปถึง
แนวคิดประชาธิปไตยแบบสากลได้อย่างแน่นอน แต่ต้องอาศัยความอดทนและอดกลั้นที่จะผ่านพายุ
มรสุมไปได้ก่อนเท่านั้นเอง เพราะเมื่อสังคมไทยผ่านไปได้ ท้องฟ้าก็จะผ่องอำไพ และประชาชนก็จะ
เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย:

- กลุ่มศึกษาโฉมหน้าใหม่ประเทศไทย. **ประชาธิปไตยในจินตนาการ**. กรุงเทพมหานคร: องค์การ
กระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔.
- กীরติ บุญเจือ. **ปรัชญาหลังนวยุค แนวคิดเพื่อการศึกษาแผนใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวง
กมล, ๒๕๕๕.
- กุศล พยัคฆ์ศักดิ์. **การเมืองวัฒนธรรมของหนุ่มสาวปากเกาะญอ**. วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา
๓๑ (๒) กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕.
- เกล็น ดี. เพจ. **รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า (Nonkilling Global Political Sciences)**. แปลโดย ศิโรตม์
คล้ายไพบูลย์. กรุงเทพฯ: คบไฟ, ๒๕๕๒.
- เกษียร เตชะพีระ. **การเมืองวัฒนธรรม**. มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ ๒๓ - ๒๙ มิถุนายน ๒๕๖๐.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. **“สมัชชาสุขภาพ: ปรัชญา แนวคิดและจิตวิญญาณ**.” การประชุมวิชาการ
เรื่อง ๑ ทศวรรษสมัชชาสุขภาพ จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. โรงแรม
เชียงใหม่แกรนด์วิว จังหวัดเชียงใหม่, ๗-๘ กรกฎาคม ๒๕๕๔.
- โกวิท วงศ์สุวรรณ. **พื้นฐานรัฐศาสตร์การเมืองในศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: คณะ
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖.

- จรัส สุวรรณมาลา. **วัฒนธรรมการเมืองท้องถิ่นในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- จิระโชค วีระสัยและคณะ. **PS 103 รัฐศาสตร์ทั่วไป (Introductory Political Science)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๒.
- จิระโชค วีระสัย. **SO 103 สังคมวิทยาการเมือง (Political Sociology)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.
- จุมพล หนีพานิช. การประกอบสร้างนิยม หลังสมัยใหม่กับการสื่อสารทางการเมือง: การสร้างองค์ความรู้และการประยุกต์ใช้, **รวมบทความวิชาการฉบับพิเศษ ๕ ปี วิทยาลัยสื่อสารการเมือง มหาวิทยาลัยเกริก**. แอปป์าปรีนตัง, ๒๕๕๔.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- ชนิดา จิตตรุทธะ. **วัฒนธรรมปรีชาปฏิบัติกับการทำให้เป็นประชาธิปไตย**. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- ไชยวัฒน์ คำชู. **รัฐคดี วิถีโลก: ๖๐ ปี ไชยวัฒน์ คำชู**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **สัญญาวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษาประวัติศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๕๕.
- _____. **รัฐศาสตร์แนววิพากษ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.
- ณิชากมล ศรีอาราม, “ธนาธิปไตย: จากอีสานสู่การเลือกตั้งในประเทศไทย”. **รัฐสภาสาร ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๗ (กรกฎาคม ๒๕๕๔)**, หน้า ๒๕ – ๕๖.
- เดชชจร ภูทิพย์. **การเมืองเรื่องทรัพยากรน้ำ : ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนราษีไศล, ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.**
- ดำรง ฐานดี. **วัฒนธรรมทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมืองของเกาหลีใต้**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. **วิถีไทย: วัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๖.
- _____. **การเมืองไทย: ระบบที่ไม่มีสูตรสำเร็จในการแก้ปัญหา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาชน, ๒๕๕๕.
- ธีระพงศ์ จิระภาค. **แนวทางการพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๖.
- บุศรินทร์ เลิศชวลิตสกุล. **การเมืองเชิงวัฒนธรรมของரசชาติ: วิถีอาหารของแรงงานไทใหญ่**. วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา. ๓๑ (๒) กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. **การเมืองวัฒนธรรมไทย ว่าด้วยความทรงจำ วาทกรรม และอำนาจ**. กรุงเทพมหานคร: ฟาเดียวกัน, ๒๕๕๘.
- ประโยชน์ ส่งกลิ่น. **นโยบายสาธารณะยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodern Public Policy)**. วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔.

ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ. **การเมืองและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

ปรีดา รอดนวล. “แนวคิดหลังสมัยใหม่นิยมเชิงวิพากษ์ในบริบทการพัฒนาเพื่อการปลดปล่อย” {ออนไลน์}. แหล่งที่มา: http://preedar.blogspot.com/๒๐๑๒/๑๑/blog-post_๒๘.html {๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๕}.

ปลอด วิเชียร ณ สงขลา (พระยามานวราชเสวี) และคณะ. **ขุมนุบตความทางวิชาการถวาย พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ในโอกาสที่พระชนม์ครบ ๘๐ พรรษา บริบูรณ์ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. **รัฐศาสตร์ พัฒนาการและแนวทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๔.

พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. **สังคมวิทยาการเมือง**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖.

_____. “การปฏิรูปการเมืองไทยด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย: เส้นทางใหม่ที่ดีกว่า”. **รัฐศาสตร์ ปีที่ ๖๓ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๕๘)**, หน้า ๙ – ๓๔.

_____, “วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในเขตชนบทอีสาน : กรณีศึกษาประชาชนในเขตหมู่บ้านคำบง และหมู่บ้านสะอาด ตำบลสะอาด อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น”. ขอนแก่น. ๒๕๕๘.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, **ปัญหาทางการเมืองด้านวัฒนธรรมทางการเมือง**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๒.

พฤทธิสาด ชุมพล. **ระบบการเมือง: ความรู้เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. **เอกสารคำสอน วิชา ๒๔๐๑๒๑๗ การเมืองไทยสมัยใหม่**. ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาคปลาย ปีการศึกษา ๒๕๕๐.

ภูมินทร์ พงษ์ไกรกิตติ. **งานพัฒนาคือการปลดปล่อย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลด์คัมทอง, ๒๕๔๖.

ลิขิต ธีรเวคิน. **วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.

วิฑูรย์ วีรศิลป์. “วัฒนธรรมทางการเมืองของหัวหน้าส่วนราชการจังหวัดเพชรบูรณ์”. งานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๖.

วิชัย ตันศิริ. **วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา, ๒๕๔๗.

_____. **ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย (Pedagogy of the Democrat)**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา, ๒๕๕๗.

วิทยาการ เชียงกุล, **แนวทางสร้างประชาธิปไตยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๒.

- วิศรุตา ทองแถมแก้ว. พัฒนาการวัฒนธรรมทางการเมืองไทย: จาก “ประชาธิปไตยเล่งลาน”สู่ “การปฏิรูปประเทศ.” สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ๒๕๔๙.
- วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ์ สุขุม นวลสกุล วิทยา จิตนุพงศ์. PS 110 การเมืองและการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.
- วิศาล ศรีมหาโร, การเมืองไทยระบบหรือคน: การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, ๒๕๕๔, หน้า ๔. [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://kpi๒.kpi.ac.th/wiki/index.php/> [สืบค้น ๒ สิงหาคม ๒๕๕๙].
- วีระ อนามศิลป์. รัฐเร้นลึกในไทย พระราชอำนาจและศาลรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๕๘), กรุงเทพมหานคร: ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๕๙.
- ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย. ๒๕๕๘. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย. [Online]. Available. URL : <http://dnfe๕.nfe.go.th/ilp/soc๔/som๑-๔-๔.html> (สืบค้นเมื่อ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐)
- สมเกียรติ วันทะนะ. กำเนิดและความเปราะบางของเสรีประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: บ.ไคร ครีเอทีฟ จก., ๒๕๕๕.
- สมิทธ์ ถนอมศาสนะ. การเมืองวัฒนธรรมยุคเดือนตุลา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ ๑๔ ตุลา, ๒๕๕๒.
- สันสิทธิ์ ขวลิตรำรง. รัฐศาสตร์ภาพกว้าง. กรุงเทพมหานคร: สุวิชาญการพิมพ์, ๒๕๔๕.
- สุกิจ เจริญรัตนกุล. วิเคราะห์การเมือง: สรุปลักษณะของสิบนักวิชาการอเมริกัน. โอ.เอส. ปรีนติ้งเฮ้าส์. ๒๕๓๐.
- อนุสรณ์ ลิ้มมณี. ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองยุคปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๓๐.
- อัมพร ชำรงลักษณ์ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ และคณะ. รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แนวหลังสมัยใหม่นิยม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗.
- อริย์ชัย แก้วเกาะสะบ้า. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักงานวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๙.
- เอกวิทย์ มณีธร. รัฐศาสตร์ (Political Science). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เอสที เพรส, ๒๕๕๒.
- อุไรวรรณ ธนสถิตย์. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ๒๕๔๙.

ภาษาอังกฤษ:

- Alberto Gonzalez and Dolares V. Tanno. *Politics, Communication and Culture*. Thousand Oaks: SAGE Publishing, 1997.
- Clair Claig. 2014. www.culturalpolitics.net

- David Beetham. 2012. **Democratization and Human Rights: Convergence and Divergence**. In Jeffrey Haynes. ed. Routledge Handbook of Democratization. Oxon: Routledge.) อ้างถึงใน พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, ความสัมพันธ์ระหว่าง ประชาธิปไตยกับ สิทธิมนุษยชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา หนังสือพิมพ์มติชนรายวันออนไลน์ <http://www.matichon.co.th/news/๑๖๓๘๐๑> [๗ มิถุนายน ๒๕๕๙].
- David Birch, Tony Schirato and Sanjay Srivastava. **Cultural Politics in the Global Age**. South Wind Productions Singapore, 2001.
- Gary Aylesworth, “**Postmodernism**,” Stanford Encyclopedia of Philosophy (Sep -30, 2005), Cited by <http://plato.stanford.edu/entries/postmodernism>
- Harold D. Lasswell. “The Future of Professional Political Scientists” in Albert Somit (ed.) **Political Science and the Study of the Future**, 1974.
- Jean-François Lyotard. **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**. Geoff Bennington and Brian Massumi (trans.) Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1984.
- Jim Powell. **Deconstruction for Beginners**. Documentary Comic Book, Danbury USA, 2007.
- Lawrence Grossberg. **Abstracts in Anthropology**, Durham, North Carolina: Duke University Press, 1997.
- McCann, E. J.. **The Cultural Politics of Local Economic Development: Meaning-making, Place-making, and the Urban Policy Process**. Geoforum, 33(3), 2002.
- Ramachandran. G. **Adventuring with Life: An Autobiography**. Trivandrum, India. S.B. Press, 1984.
- Shotter, J.. **Cultural Politics of Everyday Life: Social Constructionism, Rhetoric and Knowing of the Third Kind**. University of Toronto Press, 1993.
- Shotter, J., & Gergen, K. J.. **Social. Construction: Knowledge, Self, Others, and Continuing the Conversation**. Annals of the International Communication Association, 17(1), 3-33, 1994.
- Zeus Leonardo. **Handbook of Cultural Politics and Education**. University of California, Berkeley, USA. Sense Publishers, 2010.

ภาคผนวก ก หนังสือขออนุญาตเข้าสัมภาษณ์นักวิชาการ

ที่ ศธ ๖๑๒๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ บ้านโพนตาด ต.คำอบกหวาน
อ.เมือง จ.หนองคาย ๔๙๑๐๐

สิงหาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอสัมภาษณ์ข้อมูล

เรียน

สิ่งที่แนบมาด้วย ประเด็นสัมภาษณ์ จำนวน ๑ แผ่น

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติพุดชุนทุนการวิจัยประจำงบประมาณ ๒๕๖๐ เพื่อดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง "รัฐศาสตร์วัฒนธรรม: แนวคิด หลักการและกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย" โดยมีพระอาจารย์เดชขจร ขนดีโร หัวหน้าหน่วยงานผู้รับผิดชอบหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต ซึ่งกัตัดคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งโครงการวิจัยนี้

ทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงประเมินและเล็งเห็นว่า เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีชื่อเสียง มีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในทั้งระดับปริญญาโทและปริญญาเอกอย่างยาวนาน ดังนั้น เพื่อให้การจัดทำรายงานการวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ตลอดจนเป็นต้นแบบที่ดีในการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทย จึงใคร่ขอสัมภาษณ์ท่านหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง (ถ้ามี) ทั้งนี้ทางสถาบันฯ ได้ขอหมายให้พระอาจารย์เดชขจร ขนดีโร หัวหน้าโครงการวิจัย โทรศัพท ๐๘ ๙๒๕๖ ๗๗๑๑ เป็นผู้ประสานงาน เพื่อขอโอกาสแก่ผู้สัมภาษณ์

จึงเรียนขอ/เวียนมาเพื่อโปรดพิจารณาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระสุธีรัตเนนัตต)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเด็นสัมภาษณ์

แบบสอบถามเรื่อง “รัฐศาสตร์วัฒนธรรม: แนวคิดหลักการและกระบวนการทัศน์เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย”

1. มีแนวคิดอื่นอีกหรือไม่ ที่จะใช้อธิบายหลักการและกระบวนการทัศน์ของรัฐศาสตร์วัฒนธรรม ? ถ้ามี แนวคิดนั้นคือ แนวคิดใด ?
2. หลักการใดบ้างที่จะช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศาสตร์วัฒนธรรม กับ การพัฒนาประชาธิปไตย
3. เราต้องมีกระบวนการทัศน์แบบใด จึงจะสามารถพัฒนาประชาธิปไตยให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น
4. ข้อเสนอแนะอื่นๆ(ถ้ามี)

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ: พระเดชขจร ขนติธโร

นามสกุล: ภูทิพย์

Name: Phra Dechkhajorn Khantidharo

Surname: Phuthip

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน:

ตำแหน่ง: อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขา
รัฐศาสตร์

ระยะเวลาที่ใช้ทำวิจัย: ๑ ปี (๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ถึง ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐)

หน่วยงานที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย เลขที่
๒๑๙ หมู่ที่ ๓ บ้านโพนตาล ต.ค่ายบกหวาน อ.เมือง จ.หนองคาย ๔๓๐๐๐ หมายเลขโทรศัพท์ ๐๔๒-
๔๕๕๓๓๓ หมายเลขโทรศัพท์เคลื่อนที่ ๐๘๑-๒๕๐๑๙๑๓ email: dphuthip@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

เปรียญธรรมประโยค ๑-๒ สำนักเรียนคณะจังหวัดหนองคาย	๒๕๕๙
น.ธ.เอก สำนักเรียนคณะจังหวัดหนองคาย (วัดจันทรมงคล)	๒๕๕๙
ศศ.ม. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง	๒๕๖๖
ศศ.บ. (ภาษาอังกฤษ) สถาบันราชภัฏจันทรเกษม	๒๕๔๐
ศศ.บ. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง	๒๕๓๙

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

- มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
- องค์กรและการจัดการ
- เศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวัน
- เทคนิคการศึกษาระดับอุดมศึกษา
- ธรรมะภาคปฏิบัติ

ประวัติการทำงาน

วิทยากรผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านการสอนและการฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรและ
บุคลากรในองค์กร ๒๕๔๘ - ๒๕๕๗

อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาอังกฤษ สถาบันสอนภาษา Smart English ๒๕๔๕ - ๒๕๔๖

ผลงานหนังสือ ตำรา และเอกสารประกอบการสอน

๑) ตำราเรียน: วิชา “การเมืองและการสื่อสารทางการเมือง” วิชาเอกเลือก (กำลังเขียน)

แหล่งทุน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

สถานภาพในการทำวิจัย: หัวหน้าโครงการ

ระยะเวลาในการเขียนตำรา: ๑ มิถุนายน ๒๕๖๐ – ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑

พิมพ์ครั้งที่ ๑: ...

สถานที่พิมพ์: ...

ISBN เลขที่: ...

ผลงานวิจัย (หัวหน้าโครงการวิจัย/ผู้ร่วมวิจัย)

๑) ชื่อโครงการวิจัย: ศึกษาภูมิปัญญาหมอยาพื้นเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีหมอยารากไม้ และหมอยาดุก ริมสองฝั่งโขง หนองคาย-นครหลวงเวียงจันทน์ นครหลวงเวียงจันทน์-หนองคาย

แหล่งทุน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

สถานภาพในการทำวิจัย: ผู้ร่วมวิจัย

ระยะเวลาในการทำวิจัย: ๑ มิถุนายน ๒๕๕๘ – ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙

พิมพ์ครั้งที่ ๑: จำนวน ๒๐๐ เล่ม ราคา ๒๐๐ บาท

สถานที่พิมพ์: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ อ.เมือง จ.หนองคาย

ISBN เลขที่: ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๒๓๒-๗

๒) ชื่อโครงการวิจัย: รัฐศาสตร์วัฒนธรรม: แนวคิด หลักการและกระบวนการทัศน์เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย

แหล่งทุน: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานภาพในการทำวิจัย: หัวหน้าโครงการ

ระยะเวลาในการทำวิจัย: ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙ – ๓๐ กันยายน ๒๕๖๐

ผลงานบทความวิจัย/บทความวิชาการ (ชื่อผลงานวิจัย ปีที่พิมพ์ การเผยแพร่ และแหล่งทุนย้อนหลังไม่เกิน 5 ปี)

๑) บทความวิจัยเรื่อง: ศึกษาภูมิปัญญาหมอยารากไม้และหมอยาดุก ริมสองฝั่งโขง ไทย-ลาว

ปีที่พิมพ์: มีนาคม ๒๕๕๙

การเผยแพร่: วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ มจร. วิทยาเขตขอนแก่น

แหล่งทุน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

๒) บทความวิชาการเรื่อง: การสร้างรัฐที่พร้อมกับการรับมือภัยพิบัติธรรมชาติในภูมิภาคอาเซียน

ปีที่พิมพ์: ๒๕๕๙

การเผยแพร่: วารสารพุทธอาเซียน ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙) หน้า ๑๐๙-๑๒๐

แหล่งทุน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

๓) บทความวิจัยเรื่อง: ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานในองค์การบริหารส่วนตำบลอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ปีที่พิมพ์: ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐

การเผยแพร่: การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ proceeding

ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
แหล่งทุน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

